

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ВІННИЦЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ
МИХАЙЛА КОЦЮБИНСЬКОГО**

На правах рукопису

ВОЛКОДАВ ТЕТЯНА АНАТОЛІЇВНА

УДК 378.093.2.015.3.041:336 (043.5)

**ФОРМУВАННЯ ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНІХ МОЛОДШИХ
СПЕЦІАЛІСТІВ ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНОГО ПРОФІЛЮ ДО
ПРОФЕСІЙНОГО САМОВДОСКОНАЛЕННЯ**

13.00.04 – теорія і методика професійної освіти

Дисертація

на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук

Науковий керівник:
МАТЯШ Ольга Іванівна,
доктор педагогічних наук

Вінниця, 2017

АНОТАЦІЯ

Волкодав Т. А. Формування готовності майбутніх молодших спеціалістів фінансово-економічного профілю до професійного самовдосконалення. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук зі спеціальності 13.00.041 – «Теорія і методика професійної освіти. – Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського, Вінниця, 2017.

Сучасні перетворення та зміни в фінансово-економічній сфері України загострюють проблему підготовки фахівців нової генерації, якісно підготовлених до ефективної фахової діяльності, здатних до швидкої адаптації в умовах науково-технічного прогресу. У цьому контексті перед навчальними закладами в процесі підготовки молодшого спеціаліста постає завдання створити умови не для лише оволодіння знаннями, уміннями та навичками, а й здатністю розв'язувати нові проблеми, бути готовими до професійного самовдосконалення. Тобто, сучасною проблемою підвищення якості професійного навчання є формування у майбутнього фахівця готовності до ефективної професійної діяльності та професійного розвитку.

Аналіз наукової літератури з проблеми дослідження свідчить про те, що, незважаючи на вагомі результати досліджень і чисельні пошуки умов формування в майбутніх фахівців готовності до ефективної професійної діяльності та професійного розвитку, практичні аспекти формування готовності майбутніх молодших спеціалістів фінансово-економічного профілю до професійного самовдосконалення потребують додаткових досліджень.

Дослідження стану розв'язання в педагогічній теорії та практиці проблеми формування готовності майбутніх фахівців до професійного самовдосконалення дозволило виявити суперечності: між об'єктивною потребою суспільства у фахівцях, готових до професійного самовдосконалення та недостатнім усвідомленням у навчальних закладах необхідності підготовки

майбутніх молодших спеціалістів до професійної самоосвіти та самовдосконалення; між сучасними запитами працедавців до результатів фахової підготовки майбутніх фахівців та домінуванням традиційних технологій організації освітнього процесу в фінансово-економічних коледжах.

Важливість і актуальність проблеми, її недостатня теоретична та практична розробленість, а також соціальна значущість якісної професійної підготовки фахівців фінансово-економічного напрямку, їх готовності до професійної самоосвіти та самовдосконалення зумовили вибір теми дисертаційного дослідження: «Формування готовності майбутніх молодших спеціалістів фінансово-економічного профілю до професійного самовдосконалення».

Об'єкт дослідження – професійна підготовка майбутніх молодших спеціалістів у фінансово-економічних коледжах.

Предмет дослідження – організаційно-педагогічні умови та модель формування готовності майбутніх молодших спеціалістів фінансово-економічного напрямку до професійного самовдосконалення.

Мета дослідження полягає у визначенні й обґрунтуванні організаційно-педагогічних умов та розробці моделі формування готовності майбутніх фахівців фінансово-економічного напрямку до професійного самовдосконалення та експериментальній перевірці ефективності їх реалізації в процесі навчання у фінансово-економічних коледжах.

Гіпотеза дослідження полягає у припущенні, що формування готовності майбутніх молодших спеціалістів фінансово-економічного профілю до професійного самовдосконалення буде ефективним за таких організаційно-педагогічних умов: урізноманітнення напрямів та прийомів розвитку пізнавальної активності студентів у процесі фахової підготовки; створення умов для формування креативних якостей майбутніх молодших спеціалістів фінансово-економічного профілю; формування умінь активного та раціонального використання комп'ютерних технологій у самостійній

діяльності; діагностика готовності майбутніх молодших спеціалістів фінансово-економічного профілю до професійного самовдосконалення.

Для реалізації мети дослідження та підтвердження гіпотези, відповідно до об'єкта та предмета дослідження, були сформульовані такі завдання:

1. З'ясувати сутність готовності до професійного самовдосконалення майбутніх молодших спеціалістів фінансово-економічної галузі.

2. Схарактеризувати педагогічні засади, завдання та проблеми формування готовності майбутніх молодших спеціалістів фінансово-економічного профілю до професійного самовдосконалення.

3. Визначити структуру, критерії, показники та рівні готовності майбутніх молодших спеціалістів фінансово-економічного профілю до професійного самовдосконалення.

4. Виокремити, обґрунтувати й експериментально перевірити організаційно-педагогічні умови та модель формування готовності майбутніх фахівців фінансово-економічного профілю до професійного самовдосконалення.

5. Розробити методичний супровід формування готовності майбутніх молодших спеціалістів фінансово-економічного профілю до професійного самовдосконалення.

Для досягнення поставленої мети в роботі були використані загальнонаукові методи дослідження: теоретичні (аналіз педагогічної, психологічної та спеціальної літератури з метою обґрунтування моделі та педагогічних умов формування готовності майбутніх молодших спеціалістів фінансово-економічного профілю до професійного самовдосконалення; узагальнення результатів вітчизняних і зарубіжних досліджень із зазначеної проблеми) та емпіричні (діагностичні для встановлення відповідності професійної підготовки майбутніх фахівців фінансово-економічної галузі, визначення рівня професійної підготовки фахівців фінансово-економічної сфери; педагогічний експеримент для перевірки ефективності методики реалізації педагогічних умов формування готовності майбутніх молодших

спеціалістів фінансово-економічного профілю до професійного самовдосконалення; методи математичного оброблення кількісних показників для інтерпретації та узагальнення результатів дослідження.

Наукова новизна й теоретичне значення дослідження полягають у тому, що: вперше визначено й обґрунтовано організаційно-педагогічні умови формування готовності майбутніх молодших спеціалістів фінансово-економічного профілю до професійного самовдосконалення (урізноманітнення напрямів та прийомів розвитку пізнавальної активності студентів у процесі фахової підготовки; створення умов для формування креативних якостей майбутніх фахівців фінансово-економічного профілю; формування умінь активного та раціонального використання комп'ютерних технологій у самостійній діяльності; діагностика готовності майбутніх молодших спеціалістів фінансово-економічного профілю до професійного самовдосконалення); з'ясовано компоненти, критерії (мотиваційно-цільовий, організаційно-пізнавальний критерій, практично-технологічний та особистісно-результативний) та показники сформованості готовності до професійного самовдосконалення майбутніх молодших спеціалістів фінансово-економічного профілю; розроблено модель формування готовності майбутніх молодших спеціалістів фінансово-економічного профілю до професійного самовдосконалення; уточнено методичні аспекти забезпечення ефективності формування готовності майбутніх молодших спеціалістів фінансово-економічного профілю до професійного самовдосконалення; подальшого розвитку набули методи й засоби професійної підготовки фахівців фінансово-економічної сфери.

Практичне значення дослідження полягає у тому, що обґрунтовано та апробовано методичні прийоми формування готовності майбутніх фахівців фінансово-економічного профілю до професійного самовдосконалення; розроблено методичні посібники «Практикум з логіки для студентів коледжів» та «Розвиток пізнавальної активності студентів у процесі вивчення дисципліни «Статистика»», що можуть використовуватись у навчальному процесі коледжів,

котрі готують фахівців фінансово-економічної галузі; укладено методичні рекомендації для підвищення ефективності самостійної пізнавальної діяльності студентів з вищої математики «Організація самопідготовки студентів фінансово-економічних коледжів у процесі навчання вищої математики».

У дисертаційній роботі розкрито сутність базових понять дослідження; розглянуто формування готовності до професійного самовдосконалення як педагогічну проблему; з'ясовано психолого-педагогічні аспекти професійної самоосвіти та самовдосконалення майбутніх фахівців; визначено та обґрунтовано завдання та проблеми формування готовності до професійного самовдосконалення у студентів фінансово-економічних коледжів.

Встановлено чотири основні компоненти процесу підготовки майбутніх фахівців до самоосвітньої діяльності: мотиваційний, когнітивний, операційний і рефлексійний. З урахуванням сучасних завдань професійної підготовки майбутніх фахівців, суспільних запитів і вимог роботодавців щодо готовності випускників коледжів до професійної діяльності визначено критерії та показники готовності майбутніх молодших спеціалістів фінансово-економічного профілю до професійного самовдосконалення: мотиваційно-цільовий критерій (ціннісне ставлення до майбутньої професії, сформованість навчальних та пізнавальних мотивів, здатність визначати стратегію навчальної діяльності; прагнення до реалізації власних здібностей, бажання кар'єрного зростання; ступінь активності й самостійності пізнавальної діяльності, що дає змогу реалізувати індивідуальну програму самовдосконалення), організаційно-пізнавальний критерій (наявність інтегрованої сукупності знань та умінь для ефективної роботи з інформацією; здатність критично та логічно мислити; уміння систематизувати, оцінювати та використовувати опрацьовану інформацію для отримання нових знань та умінь), практично-технологічний критерій (уміння роботи з електронними бібліотеками з метою пошуку нової інформації; здатність спілкуватися з колегами щодо професійних питань з використанням Інтернет-технологій; володіння необхідними програмними продуктами; здатність швидко засвоювати нові програми професійного

призначення), особистісно-результативний критерій (наявність психологічної потреби та орієнтація на професійне самовдосконалення, саморозвиток через свідому постановку завдань більшої складності; вміння визначати цілі та способи самоосвітньої діяльності). У процесі дослідно-експериментальної роботи з'ясовано та обґрунтовано рівні готовності студентів до професійного самовдосконалення: високий, середній і низький.

Доведено ефективність визначених нами організаційно-педагогічних умов формування готовності майбутніх молодших спеціалістів фінансово-економічного профілю до професійного самовдосконалення: урізноманітнення напрямів та прийомів розвитку пізнавальної активності студентів у процесі фахової підготовки; створення умов для формування креативних якостей майбутніх молодших спеціалістів фінансово-економічного профілю; формування умінь активного та раціонального використання комп'ютерних технологій у самостійній діяльності; діагностика готовності майбутніх молодших спеціалістів фінансово-економічного профілю до професійного самовдосконалення. Розроблено модель формування готовності майбутніх молодших спеціалістів фінансово-економічного профілю до професійного самовдосконалення. В результаті дослідно-експериментальної роботи констатовано позитивні зрушення у формуванні готовності до професійного самовдосконалення майбутніх молодших спеціалістів фінансово-економічного профілю, що відмітили як викладачі, так і студенти.

Ефективність процесу формування готовності майбутніх молодших спеціалістів фінансово-економічного профілю до професійного самовдосконалення підвищується за умови якісного методичного супроводу. Новий підхід до фахової підготовки майбутніх молодших спеціалістів фінансово-економічного профілю уможливив модифікацію або доповнення кожного із компонентів методичної системи: цілей, змісту, організаційних форм, методів і засобів навчання. До навчально-методичного комплексу формування готовності майбутніх молодших спеціалістів фінансово-економічного профілю до професійного самовдосконалення нами

запропоновано: «Практикум з логіки» (з метою формування креативності майбутніх фахівців); практичний посібник «Розвиток пізнавальної активності студентів у процесі вивчення статистики» (з метою орієнтації викладачів коледжів на удосконалення власної методичної діяльності для забезпечення умов формування готовності студентів до самовдосконалення); методичні рекомендації «Організація самопідготовки студентів фінансово-економічних коледжів у процесі навчання вищої математики» (з метою організації самостійної роботи студентів на основі гармонійного поєднання засобів

т

р

а

д

и Виконана робота, звісно, не вичерпує всіх проблем формування готовності майбутніх молодших спеціалістів фінансово-економічного профілю до професійного самовдосконалення. Перспективними в подальшій розробці й досліджуваній проблеми вважаємо модернізацію навчально-методичного інструментарію, підвищення рівня методичної компетентності науково-педагогічних працівників коледжів у питаннях формування готовності студентів до професійного самовдосконалення, наповнення відповідного навчально-методичного комплексу та дослідження інших напрямів удосконалення освітніх програм підготовки майбутніх молодших спеціалістів фінансово-економічного профілю.

а **Ключові слова:** готовність до професійного самовдосконалення, молодші спеціалісти фінансово-економічного профілю, самоосвітня діяльність студентів, самостійна робота студентів, організаційно-педагогічні умови, пізнавальна активність студентів, розвиток креативних якостей, уміння активного та раціонального використання комп'ютерних технологій у самостійній діяльності.

а

н

ц

і

й

ANNOTATION

Volkodav T. A. Formation of future financial and economic profile junior specialists readiness for professional self-improvement. – As a manuscript.

Dissertation for the degree of a candidate of pedagogical sciences in specialty 13.00.04 – theory and methodology of professional education. – Vinnytsia State Pedagogical University named after Mikhaïlo Kotsiubynsky, 2017.

Modern transformations and changes in the financial and economic sphere of Ukraine exacerbate the problem of training specialists of a new generation, qualitatively prepared for effective professional activity, capable of rapid adaptation in the conditions of scientific and technological progress. In this context, the educational institutions in the process of training a junior specialist, have the task to create conditions not only for mastering the knowledge, skills and abilities, but also the ability to solve new problems, be prepared for professional self-improvement. That is, the modern problem of the quality of vocational training improvement is the formation of a future specialist readiness for effective professional activity and professional development.

The analysis of scientific literature on the research problem suggests that, despite the significant results of research and numerical search for the conditions for the formation of future specialists' readiness for effective professional activity and professional development, the practical aspects of forming the future junior specialists in the financial and economic profile readiness for professional improvement require additional researches.

The study of the state of the problem of forming the future specialists' readiness to professional self-improvement in the pedagogical theory and practice has allowed to identify contradictions: between the objective need of the society in specialists who are ready for professional self-improvement and lack of awareness in educational institutions of the need to prepare future junior specialists for professional self-education and self improvement; between the current demands of employers to the results of professional training of future specialists and the

dominance of traditional technologies in organizing the educational process in financial and economic colleges.

The importance and urgency of the problem, its insufficient theoretical and practical development, as well as the social significance of high-quality professional training of specialists in the field of finance and economics, their readiness for professional self-education and self-improvement, led to the choice of the theme of the dissertation study: «Formation of readiness of future junior specialists in the financial and economic profile to professional self-improvement».

The object of the research is the professional training of future junior specialists in financial and economic colleges.

Subject of the research is organizational and pedagogical conditions and a model for forming the future junior specialists in the financial and economic direction readiness for professional self-improvement.

The purpose of the study is to determine and substantiate the organizational and pedagogical conditions and to develop a model for preparing future specialists of the financial and economic direction for professional self-improvement and to experimentally verify the effectiveness of their implementation in the process of studying at financial and economic colleges.

The hypothesis of the study is to assume that the formation of the readiness of future junior specialists in the financial and economic profile to professional self-improvement will be effective under such organizational and pedagogical conditions: the diversification of directions and methods of development of students' cognitive activity in the process of professional training; creation of conditions for the formation of creative qualities of future junior specialists in the financial and economic profile; formation of skills active and rational of computer technologies use in independent activity; diagnostics of the future financial and economic junior specialists readiness for professional self-improvement.

In order to realize the goal of the study and confirm the hypothesis, according to the object and subject of the study, the following tasks were formulated:

1. To find out the essence of future junior specialists of the financial and economic branch readiness for professional self-improvement.
2. To describe the pedagogical principles, tasks and problems of forming the readiness of future junior specialists in the financial and economic profile for professional self-improvement.
3. To define the structure, criteria, indicators and readiness level of future junior specialists of the financial and economic profile for professional self-improvement.
4. To isolate, substantiate and experimentally check the organizational and pedagogical conditions and the model of forming the readiness of future specialists of the financial and economic profile for professional self-improvement.
5. To develop methodological support for the formation of the readiness of future junior specialists in the financial and economic profile to professional self-improvement.

In order to achieve this goal, the general scientific methods of research were used: theoretical (analysis of pedagogical, psychological and special literature in order to substantiate the model and pedagogical conditions for the formation of future junior specialists in the financial and economic profile readiness for professional self-improvement; the synthesis of the results of domestic and foreign studies on this problem) and empirical (diagnostic for the purpose of establishing the conformity of the training of future financial professionals of economic branch, determining the level of professional training of specialists in the financial and economic sphere; pedagogical experiment for checking the effectiveness of the method of realization of pedagogical conditions for the formation of future junior specialists in the financial and economic profile readiness for professional self-improvement; methods of mathematical processing of quantitative indicators for interpretation and generalization of research results).

The scientific novelty and theoretical significance of the research are the following: organizational and pedagogical conditions for the formation of future junior specialists in the financial and economic profile readiness for the professional self-improvement have been determined and grounded for the first time

(diversification of directions and methods of development of cognitive activity of students in the process of professional training, creation of conditions for formation creative qualities of future specialists in the financial and economic profile; formation of skills for active and rational use of computer-based technologies; diagnosis of future young specialists in financial economics to professional self-improvement); the components, criteria (motivation-target, organizational-cognitive criterion, practical-technological and personally-productive) and indicators of formation of readiness for professional self-improvement of future junior specialists of the financial and economic profile are determined; a model for forming the readiness of future junior specialists in the financial and economic profile for professional self-improvement has been developed; the methodical aspects of ensuring the effectiveness of forming the readiness of future junior specialists in the financial and economic profile to professional self-improvement are specified; the methods and means of professional training of specialists in the financial and economic sphere have been further developed.

The practical significance of the study is that the methodical methods of forming future specialists in the financial and economic profile readiness for professional self-improvement are substantiated and tested; methodical manuals «Logics practice for college students» and «Development of cognitive activity of students in the process of studying the discipline «Statistics» are developed, which can be used in the educational process of colleges, which train specialists in the financial and economic field; methodical recommendations for increasing the efficiency of independent cognitive activity of students in higher mathematics «Organization of self-training of students of financial and economic colleges in the process of high mathematics education» were written.

In dissertation work the essence of basic concepts of research is revealed; the formation of readiness for professional self-improvement as a pedagogical problem is considered; the psychological and pedagogical aspects of professional self-education and self-improvement of future specialists are determined; the tasks and problems of

forming readiness for professional self-improvement at students of financial and economic colleges are determined and proved.

There are four main components of the process of preparing future specialists for self-education: motivational, cognitive, operational and reflexive. Taking into account the modern tasks of professional training of future specialists, public requests and requirements of employers regarding the readiness of college graduates to professional activity, criteria and indicators of readiness of future junior specialists in the financial and economic profile for professional development are defined: motivation-target criterion (value relation to the future profession, the formation of educational and cognitive motives, the ability to determine the strategy of educational activity, the desire to realize their own abilities, the desire for career growth, the degree of activity and autonomy of cognitive activity, which enables one to implement an individual program of self-improvement), an organizational and cognitive criterion (an integrated set of knowledge and skills for effective work with information, the ability to think critically and logically, the ability to systematize, evaluate and use the processed information for obtaining new knowledge and skills), practical and technological criterion (ability to work with electronic libraries in order to find new ones) her information; ability to communicate with colleagues on professional issues using Internet technologies; possession of the necessary software products; the ability to quickly master new programs of professional purpose), a person-performance criterion (the presence of psychological needs and focus on professional self-development, self-development through the conscious statement of complex problems, ability to determine the goals and methods of self-education). In the process of experimental work, the level of students' readiness for professional self-improvement are high, average and low.

The effectiveness of the organizational and pedagogical determined conditions of the formation of future junior specialists in the financial and economic profile readiness for professional self-improvement is proved: the diversification of directions and methods of development of cognitive activity of students in the process of professional training; creation of conditions for the formation of creative

qualities of future junior specialists in the financial and economic profile; formation of skills of active and rational use of computer technologies; diagnostics of the future junior specialists in the financial and economic profile readiness for professional self-improvement. The model of forming the future junior specialists in the financial and economic profile readiness for professional self-improvement has been developed. As a result of experimental and experimental work, there were positive changes in the formation of future junior specialists in the financial and economic profile readiness for professional self-improvement, which was observed by both teachers and students.

The effectiveness of the process of forming future junior specialists in the financial and economic profile readiness for professional self-improvement increases with the provision of qualitative methodological support. A new approach to the professional training of future junior specialists in the financial and economic profile made it possible to modify or supplement each of the components of the methodological system: goals, content, organizational forms, methods and means of training. To improve the educational-methodical complex of forming future junior specialists in the financial and economic profile readiness for professional self-improvement, we have suggested: «Practicum in Logics» (in order to create the creativity of future specialists); practical guidance «Development of cognitive activity of students in the process of studying statistics» (with the aim of targeting college teachers to improve their own methodological activities to ensure the conditions for forming students' readiness for self-improvement); methodical recommendations «Organization of self-training of financial and economic colleges students in the process of high mathematics education» (with the aim of organizing independent work of students on the basis of a harmonious combination of traditional and distance learning). The effectiveness of this methodological support use for the formation of future junior specialists in the financial and economic profile readiness for professional self-improvement is confirmed by the results of the pedagogical experiment.

The performed work, of course, does not covers all the problems of forming future junior specialists in the financial and economic profile readiness for professional self-improvement. We consider the modernization of educational and methodological tools, raising the level of methodological competence of scientific and pedagogical workers of colleges in the issues of formation of students' readiness for professional self-improvement, filling the corresponding educational-methodical complex and studying other areas of improvement of educational programs for the training of future junior specialists in financial- economic profile to be perspective in the further development of the problem under consideration,.

Key words: readiness for professional self-improvement, junior specialists of financial-economic profile, self-education of students, independent work of students, organizational and pedagogical conditions, cognitive activities of students, development of creative qualities, ability to actively and rationally use computer technologies.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, в яких опубліковано основні наукові результати дисертації:

1. Волкодав Т. А. Можливості комп'ютерних технологій у процесі формування основ самоосвітньої діяльності студентів / Т. А. Волкодав // Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми. – 2013. № 34. - С. 234 – 239.

2. Волкодав Т. А. Психолого-педагогічні основи самоосвітньої діяльності студентів у процесі навчання математики / Т. А. Волкодав // Вісник Черкаського університету: Педагогічні науки. – 2013. №17 (270). - С. 23 –32.

3. Волкодав Т. А. Диференціація фахової підготовки майбутніх молодших спеціалістів фінансово-економічного профілю / Т. А. Волкодав // Науковий вісник Ужгородського університету: Педагогіка. Соціальна робота. – 2014. № 32. – С. 43 – 45.

4. Волкодав Т. А. Удосконалення дослідницької діяльності студентів в умовах використання інформаційних технологій / О. І. Матяш, Т. А. Волкодав // Науковий вісник Мелітопольського державного педагогічного університету. Мелітополь. – 2015. С. 120 – 125.

5. Волкодав Т. А. Діагностика готовності майбутніх молодших спеціалістів фінансово-економічного профілю до професійного самовдосконалення / Т. А. Волкодав // Наукові записки Бердянського державного педагогічного університету. Серія: Педагогічні науки. Бердянськ. – 2015. С. 68 – 74.

6. Волкодав Т. А. Прийоми формування у студентів навичок використання комп'ютерних засобів для професійної самоосвіти / Т. А. Волкодав // Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання у підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми. Серія: Педагогічні науки. Вінниця. № 43 – 2015. С. 187 – 191.

7. Волкодав Т. А. Діагностика рівня пізнавальної активності студентів у процесі формування їх готовності до професійного самовдосконалення / Т. А. Волкодав // Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики

навчання у підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми. Серія: Педагогічні науки. Вінниця. № 45 – 2016. С. 94 – 98.

8. Волкодав Т. А. Аналіз умов підготовки фахівців до наступної самоосвітньої діяльності у коледжах фінансово-економічного профілю / Т. А. Волкодав // Міжнародний науковий журнал "SCIENCE and EDUCATION a NEW DIMENSION". – 2014. №2(10). - С. 35 – 38.

9. Волкодав Т. А. Прийоми формування креативних якостей майбутніх фахівців / О. І. Матяш, Т. А. Волкодав // Щомісячний міжнародний науковий журнал «Austria-science». – 2017. № 3. - С. 21 – 25.

Наукові праці, які додатково відображають наукові результати дисертації:

10. Волкодав Т. А. Застосування математичних методів в економіці / Т. А. Волкодав // Методичний пошук: застосування знань і вмінь з математики. Студентський науково-методичний збірник. Вінниця: СамІздат. – 2013. № 3. - С. 233 – 239.

11. Волкодав Т. А. Розвиток пізнавальної активності студентів фінансово-економічних навчальних закладів у процесі фахової підготовки / Т. А. Волкодав // Збірник матеріалів Всеукр. наук.-метод. конференції «Актуальні проблеми сучасної науки і наукових досліджень» м. Вінниця. -2013. №1(4).- С. 28 – 31.

12. Волкодав Т. А. Підготовка випускників економічних коледжів до наступної самоосвітньої діяльності / Т. А. Волкодав // Збірник матеріалів міжн. наук.-метод. конференції «Розвиток інтелектуальних умінь і творчих здібностей учнів та студентів у процесі навчання дисциплін природничо-математичного циклу – ІТМ*плюс-2014». - м. Суми, ВВП «Мрія».- 2014. – С.28 – 30.

13. Волкодав Т. А. Прийоми активізації навально-пізнавальної діяльності майбутніх молодших спеціалістів фінансово-економічного профілю / Т. А. Волкодав // Збірник матеріалів Всеукр. наук.-метод. конференції

«Актуальні проблеми сучасної науки і наукових досліджень» м. Вінниця. -2014. №3(6).- С. 193 – 197.

14. Волкодав Т. А. Критерії та показники готовності майбутніх молодших бакалаврів фінансово-економічного профілю до професійного самовдосконалення / Т. А. Волкодав // Збірник матеріалів Всеукр. наук.-практ. конференції «Засоби і технології сучасного навчального середовища» м. Кіровоград. - 2015.С.

15. Волкодав Т. А. Використання комп'ютерних технологій при вивченні фахових дисциплін у коледжах фінансово-економічного профілю / Т. А. Волкодав // Збірник матеріалів Всеукр. наук.-практ. конференції з міжнародною участю «Науково-дослідна робота в системі підготовки фахівців-педагогів у природничій, технологічній та економічній галузях» м. Бердянськ. – 2015. С. 68 – 74.

16. Волкодав Т. А. Роль і місце наступності навчання у фаховій підготовці майбутніх молодших бакалаврів фінансово-економічного профілю/ Т. А. Волкодав // Збірник матеріалів Всеукр. наук.-практ. конференції, присвяченої 200-річчю Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського» «Реалізація наступності в математичній освіті: реалізація та перспективи» м. Одеса. – 2016. С. 153 – 155.

17. Волкодав Т. А. Формування навиків активного та раціонального використання комп'ютерних технологій у майбутніх фахівців / Т. А. Волкодав // Збірник матеріалів Всеукр. наук.-метод. конференції «Актуальні проблеми сучасної науки і наукових досліджень» м. Вінниця. -2016. № 5 (8).- С. 20 – 22.

18. Волкодав Т. А. Експериментальна перевірка сформованості креативних якостей студентів фінансово-економічного коледжу / Т. А. Волкодав // Збірник матеріалів Всеукр. наук.-метод. конференції «Актуальні проблеми сучасної науки і наукових досліджень» м. Вінниця. - 2017. № 6 (9).- С. 22 – 25.

19. Волкодав Т. А. Організація самопідготовки студентів фінансово-економічних коледжів у процесі навчання вищої математики: методичний посібник / Т. А. Волкодав – Вінниця: ПП «Друк», 2015. – 71 с.

20. Волкодав Т. А. Розвиток пізнавальної активності студентів у процесі вивчення дисципліни «Статистика»: навчальний посібник/ Т. А. Волкодав – Вінниця: ПП «Друк», 2016. – 150 с.

21. Волкодав Т. А. Практикум з логіки для студентів коледжів: навчальний посібник / Т. А. Волкодав – Вінниця: ПП «Друк», 2016. – 192 с.

ЗМІСТ

ВСТУП	22
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ГОТОВНОСТІ СТУДЕНТІВ ДО ПРОФЕСІЙНОГО САМОВДОСКОНАЛЕННЯ	30
1.1. Формування готовності до професійного самовдосконалення майбутнього фахівця як педагогічна проблема	30
1.2. Психолого-педагогічні аспекти професійної самоосвіти та самовдосконалення майбутніх фахівців	42
1.3. Завдання та проблеми формування готовності до професійного самовдосконалення у студентів фінансово-економічних коледжів	62
Висновки до розділу 1	78
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	81
РОЗДІЛ 2. ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНІХ МОЛОДШИХ СПЕЦІАЛІСТІВ ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНОГО ПРОФІЛЮ ДО ПРОФЕСІЙНОГО САМОВДОСКОНАЛЕННЯ	104
2.1. Урізноманітнення напрямів та прийомів розвитку пізнавальної активності студентів у процесі фахової підготовки	104
2.2. Створення умов для формування креативних якостей майбутніх молодших спеціалістів фінансово-економічного профілю	127
2.3. Формування умінь активного та раціонального використання комп'ютерних технологій у самостійній діяльності	140
2.4. Діагностика готовності майбутніх молодших спеціалістів фінансово-економічного профілю до професійного самовдосконалення	162
Висновки до розділу 2	175
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	178

РОЗДІЛ 3. ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНЕ ОБГРУНТУВАННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ФОРМУВАННЯ ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНІХ МОЛОДШИХ СПЕЦІАЛІСТІВ ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНОГО ПРОФІЛЮ ДО ПРОФЕСІЙНОГО САМОВДОСКОНАЛЕННЯ	188
3.1. Організація і методика педагогічного експерименту	188
3.2. Результати експериментальної роботи	197
Висновки до розділу 3	223
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	227
ВИСНОВКИ	228
ДОДАТКИ	233

ВСТУП

Актуальність дослідження. Сучасні перетворення та зміни в фінансово-економічній сфері України загострюють проблему підготовки фахівців нової генерації, якісно підготовлених до ефективної фахової діяльності, здатних до швидкої адаптації в умовах науково-технічного прогресу. У цьому контексті перед навчальними закладами в процесі підготовки молодшого спеціаліста постає завдання створити умови не для лише оволодіння знаннями, уміннями та навичками, а й здатністю розв'язувати нові проблеми, бути готовими до професійного самовдосконалення. Тобто, сучасною проблемою підвищення якості професійного навчання є формування у майбутнього фахівця готовності до ефективної професійної діяльності та професійного розвитку.

У науково-педагогічній літературі висвітлені окремі аспекти досліджуваної проблеми, а саме: з основ професійної педагогіки (В. Биков, Р. Гуревич, О. Джеджула, Н. Замкова, І. Зязюн, В. Кремень, Н. Мойсеюк, Н. Ничкало, Г. Тарасенко, В. Шахов); з формування у майбутнього фахівця належного рівня психолого-педагогічної готовності до професійної діяльності (Н. Антонова, Л. Афанасьєва, О. Євдокімова, Л. Красюк, В. Лесик, Т. Лозицька, Л. Маєвська, А. Петюренко, Т. Приходько, Р. Сімко, О. Тютюнник, Т. Шутько); запровадження компетентнісного підходу в сучасній освіті (О. Матяш, О. Овчарук, В. Петрук, О. Пометун, О. Савченко); використання у навчанні інформаційних технологій (Н. Баловсяк, А. Гуржій, М. Кадемія, А. Коломієць, С. Литвинова, Ю. Машбиць); особливості підготовки майбутніх фахівців до самоосвітньої діяльності (А. М. Алексюк, В. Вікторов, С. Зінченко, С. Сисоєва, М. Фіцула, Я. Топольник, В. Фрицюк, В. Якунін); активізації пізнавальної діяльності студентів (А. Вербицький, А. Воєвода, В. Галузьяк, Т. Гуляєва, Л. Гусак, А. Старовойтова, В. Матюшкін, О. Малихін, А. Смолкін).

У контексті нашого дослідження особливий інтерес становлять дисертаційні роботи (Р. Загнибіда, С. Касіянц, Е. Остапенко, Л. Служинська, В. Тинний) щодо формування готовності майбутніх економістів до

професійного самовдосконалення, які виконані в Україні впродовж останніх десяти років. Е. Остапенко досліджувала проблему формування готовності майбутніх економістів до професійного самовдосконалення, акцентуючи увагу на компонентах: здатність, процес і потреба; усвідомлена форма (за формами саморозвитку); особистісно-професійний ракурс; педагогічно організований зовнішній вплив з урахуванням внутрішнього стану. У дослідженні Л. Служинської розглянута проблема підготовки майбутнього менеджера-економіста до професійної самореалізації. Основні акценти зроблені на підготовці фахівців в університетах та в процесі вивчення іноземної мови. Р. Загнибіда, досліджуючи проблему професійного самовдосконалення майбутніх менеджерів туризму в позааудиторній діяльності, виокремила педагогічні умови: формування готовності майбутніх менеджерів туризму до професійного самовдосконалення; етапність процесу професійного самовдосконалення майбутніх менеджерів туризму; мотивація майбутніх менеджерів туризму до участі в різних формах позааудиторної діяльності. С. Касіянець досліджуючи проблему формування самоосвітньої компетентності майбутніх економістів у процесі професійної підготовки, засвідчила недостатню увагу українських вишів до розвитку вмінь студентів самостійно організовувати пізнавально-пошукову діяльність; фрагментарний характер реалізації інтердисциплінарного підходу та недостатню орієнтацію на практичну і самостійну підготовку студентів. С. Касіянець обґрунтувала педагогічні умови формування самоосвітньої компетентності майбутніх економістів у вищих навчальних закладах: створення стимулюючого і квазіпрофесійного освітнього середовища; впровадження інтерактивних та контекстно-орієнтованих методик. В. Тинний досліджував проблему формування готовності майбутніх фахівців економічних спеціальностей до самоосвітньої діяльності засобами інформаційно-комунікаційних технологій при вивченні іноземних мов та визначив етапи становлення та розвитку готовності майбутніх фахівців економічних спеціальностей до самоосвітньої діяльності.

Водночас аналіз наукової літератури з проблеми дослідження свідчить про те, що, незважаючи на вагомі результати досліджень і чисельні пошуки умов формування в майбутніх фахівців готовності до ефективної професійної діяльності та професійного розвитку, практичні аспекти формування готовності майбутніх молодших спеціалістів фінансово-економічного профілю до професійного самовдосконалення потребують додаткових досліджень.

Дослідження стану розв'язання в педагогічній теорії та практиці проблеми формування готовності майбутніх фахівців до професійного самовдосконалення дозволило виявити *суперечності*: між об'єктивною потребою суспільства у фахівця, готових до професійного самовдосконалення та недостатнім усвідомленням у навчальних закладах необхідності підготовки майбутніх молодших спеціалістів до професійної самоосвіти та самовдосконалення; між сучасними запитами працедавців до результатів фахової підготовки майбутніх фахівців та домінуванням традиційних технологій організації освітнього процесу в фінансово-економічних коледжах.

Важливість і актуальність проблеми, її недостатня теоретична та практична розробленість, а також соціальна значущість якісної професійної підготовки фахівців фінансово-економічного напрямку, їх готовності до професійної самоосвіти та самовдосконалення зумовили вибір теми дисертаційного дослідження: **«Формування готовності майбутніх молодших спеціалістів фінансово-економічного профілю до професійного самовдосконалення»**.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження виконане у Вінницькому державному педагогічному університеті імені Михайла Коцюбинського відповідно до теми наукових досліджень кафедри педагогіки «Методологія і технологія моніторингу якості педагогічної діяльності» (державний реєстраційний номер 0108U001064), кафедри алгебри та методики навчання математики «Формування та розвиток методико-математичних компетентностей майбутніх учителів» (протокол № 7 від 21.12.2005 р.).

Тему дисертації затверджено Вченою радою Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського (протокол № 6 від 29.12.2012 р.) й узгоджено в Міжвідомчій раді з координації наукових досліджень з педагогічних і психологічних наук в Україні (протокол № 8 від 25.11.2014 р.).

Мета дослідження полягає у визначенні й обґрунтуванні організаційно-педагогічних умов та розробці моделі формування готовності майбутніх фахівців фінансово-економічного напрямку до професійного самовдосконалення та експериментальній перевірці ефективності їх реалізації в процесі навчання у фінансово-економічних коледжах.

Об'єкт дослідження – професійна підготовка майбутніх молодших спеціалістів у фінансово-економічних коледжах.

Предмет дослідження – організаційно-педагогічні умови та модель формування готовності майбутніх молодших спеціалістів фінансово-економічного напрямку до професійного самовдосконалення.

Гіпотеза дослідження полягає у припущенні, що формування готовності майбутніх молодших спеціалістів фінансово-економічного профілю до професійного самовдосконалення буде ефективним за таких організаційно-педагогічних умов: урізноманітнення напрямів та прийомів розвитку пізнавальної активності студентів у процесі фахової підготовки; створення умов для формування креативних якостей майбутніх молодших спеціалістів фінансово-економічного профілю; формування умінь активного та раціонального використання комп'ютерних технологій у самостійній діяльності; діагностика готовності майбутніх молодших спеціалістів фінансово-економічного профілю до професійного самовдосконалення.

Для реалізації мети дослідження та підтвердження гіпотези, відповідно до об'єкта та предмета дослідження, були сформульовані такі **завдання**:

1. З'ясувати сутність готовності до професійного самовдосконалення майбутніх молодших спеціалістів фінансово-економічної галузі.

2. Схарактеризувати педагогічні засади, завдання та проблеми формування готовності майбутніх молодших спеціалістів фінансово-економічного профілю до професійного самовдосконалення.

3. Визначити структуру, критерії, показники та рівні готовності майбутніх молодших спеціалістів фінансово-економічного профілю до професійного самовдосконалення.

4. Обґрунтувати, розробити й експериментально перевірити організаційно-педагогічні умови та модель формування готовності майбутніх фахівців фінансово-економічного профілю до професійного самовдосконалення.

5. Опрацювати методичний супровід формування готовності майбутніх молодших спеціалістів фінансово-економічного профілю до професійного самовдосконалення.

Методи дослідження. *Теоретичні:* аналіз педагогічної, психологічної та спеціальної літератури з метою обґрунтування моделі та педагогічних умов формування готовності майбутніх молодших спеціалістів фінансово-економічного профілю до професійного самовдосконалення; узагальнення результатів вітчизняних і зарубіжних досліджень із зазначеної проблеми.

Емпіричні: діагностичні (моніторинг, педагогічне спостереження, бесіди, анкетування, тестування, опитування, аналіз продуктів діяльності студентів, вивчення та узагальнення професійного досвіду формування готовності студентів до професійного самовдосконалення) для встановлення відповідності професійної підготовки майбутніх фахівців фінансово-економічної галузі, визначення рівня професійної підготовки фахівців фінансово-економічної сфери; педагогічний експеримент для перевірки ефективності методики реалізації педагогічних умов формування готовності майбутніх молодших спеціалістів фінансово-економічного профілю до професійного самовдосконалення; методи математичного оброблення кількісних показників для інтерпретації та узагальнення результатів дослідження.

Експериментальна база дослідження. Дослідно-експериментальна робота проводилась з 2010 по 2017 роки у Вінницькому державному

педагогічному університеті імені Михайла Коцюбинського, Вінницькому коледжі менеджменту, Первомайському коледжі Кіровоградського національного технічного університету, Коледжі економіки та права Вінницького кооперативного інституту, Вінницькому обласному комунальному гуманітарно-педагогічному коледжі. В експерименті взяли участь 430 студентів і 10 науково-педагогічних працівників.

Наукова новизна й теоретичне значення дослідження полягають у тому, що: *вперше* визначено й обґрунтовано організаційно-педагогічні умови формування готовності майбутніх молодших спеціалістів фінансово-економічного профілю до професійного самовдосконалення (урізноманітнення напрямів та прийомів розвитку пізнавальної активності студентів у процесі фахової підготовки; створення умов для формування креативних якостей майбутніх фахівців фінансово-економічного профілю; формування умінь активного та раціонального використання комп'ютерних технологій у самостійній діяльності; діагностика готовності майбутніх молодших спеціалістів фінансово-економічного профілю до професійного самовдосконалення); *з'ясовано* компоненти, критерії (мотиваційно-цільовий, організаційно-пізнавальний критерій, практично-технологічний та особистісно-результативний) та показники сформованості готовності до професійного самовдосконалення майбутніх молодших спеціалістів фінансово-економічного профілю; *розроблено* модель формування готовності майбутніх молодших спеціалістів фінансово-економічного профілю до професійного самовдосконалення; *уточнено* методичні аспекти забезпечення ефективності формування готовності майбутніх молодших спеціалістів фінансово-економічного профілю до професійного самовдосконалення; *подальшого розвитку набули* методи й засоби професійної підготовки фахівців фінансово-економічної сфери.

Практичне значення дослідження полягає у тому, що *обґрунтовано та апробовано* методичні прийоми формування готовності майбутніх фахівців фінансово-економічного профілю до професійного самовдосконалення;

розроблено методичні посібники «Практикум з логіки для студентів коледжів» та «Розвиток пізнавальної активності студентів у процесі вивчення дисципліни «Статистика», що можуть використовуватись у навчальному процесі коледжів, котрі готують фахівців фінансово-економічної галузі; укладено методичні рекомендації для підвищення ефективності самостійної пізнавальної діяльності студентів з вищої математики «Організація самопідготовки студентів фінансово-економічних коледжів у процесі навчання вищої математики».

Основні положення дисертаційного дослідження впроваджено в навчально-виховний процес Вінницького коледжу менеджменту (довідка № 14/17 від 31.05.2017 р.), Первомайського коледжу Кіровоградського національного технічного університету (довідка № 37 від 18.05.2017 р.), Коледжу економіки та права Вінницького кооперативного інституту (довідка № 2367 від 26.06.2017 р.), Вінницького обласного комунального гуманітарно-педагогічного коледжу (довідка № 153/01-06 від 16.06.2017 р.), Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського (довідка № 06/39 від 05.07.2017 р.).

Апробація результатів дослідження. Основні теоретичні, методичні та практичні результати й загальні висновки доповідались і обговорювались на міжнародних науково-практичних конференціях: «Проблеми математичної освіти - 2013» (Черкаси, 2013), «Проблеми та перспективи фахової підготовки вчителя математики» (Вінниця, 2015), «Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми» (Вінниця, 2016); науково-методичній конференції: «Розвиток інтелектуальних умінь і творчих здібностей учнів та студентів у процесі навчання дисциплін природничо-математичного циклу – ІТМ*плюс-2014» (Суми, 2014), всеукраїнських науково-практичних конференціях: «Розвиток інтелектуальних умінь і творчих здібностей учнів та студентів у процесі навчання дисциплін природничо-математичного циклу – ІТМ*плюс-2014» (Суми, 2014), «Інформаційні технології в освіті та науці» (Мелітополь, 2015), «Засоби і технології сучасного навчального середовища» (Кіровоград, 2015),

«Науково-дослідна робота в системі підготовки фахівців-педагогів у природничій, технологічній та економічній галузях» (Бердянськ, 2015), «Реалізація наступності в математичній освіті: реалізація та перспективи» (Одеса, 2016); регіональних науково-практичних конференціях студентів магістратури, аспірантів і докторантів «Актуальні проблеми сучасної науки та наукових досліджень» (Вінниця, 2013, 2014, 2016, 2017), на засіданнях кафедри педагогіки та кафедри алгебри і методики навчання математики.

Публікації. Основні результати дослідження висвітлено у 21 наукових і науково-методичних працях, у тому числі: 7 статей у провідних наукових фахових виданнях (6 з них одноосібні), 2 – у закордонних виданнях (1 з них одноосібна), 1 брошура з методичними рекомендаціями, 2 методичних посібники, 1 стаття у збірниках наукових праць, 8 тез у матеріалах конференцій.

Особистий внесок автора. У працях, опублікованих у співавторстві, авторові належать такі здобутки: наведено приклади удосконалення дослідницької діяльності студентів в умовах використання інформаційних технологій [4]; запропоновано конкретні прийоми формування креативних якостей майбутніх фахівців [9].

Структура дисертації. Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків до розділів, загальних висновків, додатків, списку використаних джерел (278 найменувань). Загальний обсяг роботи становить 283 сторінок, з яких основного тексту – 210 сторінки, 8 таблиць на 8 сторінках та 12 рисунків на 10 сторінках, 14 додатків на 51 сторінках.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ГОТОВНОСТІ СТУДЕНТІВ ДО ПРОФЕСІЙНОГО САМОВДОСКОНАЛЕННЯ

1.1.Формування готовності до професійного самовдосконалення майбутнього фахівця як педагогічна проблема

Професійна готовність є важливою передумовою для здійснення ефективної фахової діяльності майбутніми молодшими спеціалістами фінансово-економічного профілю. Професійну готовність ми розглядаємо як основу якісного виконання професійних обов'язків та реалізації набутих у процесі професійного навчання ключових та спеціальних компетентностей. Професійна готовність фахівця означає, крім наявності у нього відповідного рівня професійних знань та умінь, також сформованість здібності саморегуляції, самоналаштування на змінювані умови професійної діяльності, вміння мобілізувати свій професійний потенціал на вирішення оновлених завдань у відповідних умовах. У цьому контексті перед вищими навчальними закладами в процесі підготовки майбутніх фахівців постає завдання створити умови не лише для оволодіння студентами необхідними професійними знаннями, уміннями та навичками, а й здатністю самостійно набувати, самостійно розвивати власні професійні компетентності, готовністю до професійного самовдосконалення. Тобто, серед сучасних проблем забезпечення якості професійного навчання майбутніх молодших спеціалістів фінансово-економічного профілю ми акцентуємо увагу на проблемі формування у них належного рівня готовності до професійного самовдосконалення.

Вказана проблема не позбавлена уваги вітчизняних науковців, серед яких Н. Антонова [6], Л. Афанасьєва [7], Л. Гусак [54], З. Залібовська-Ільніцька [65], О. Євдокімова [63], Г. Дутка [60], Л. Красюк [92], В. Лесик [97], Т. Лозицька [102], Л. Маєвська [104], А. Петюренко [132], Т. Приходько [135], Р. Сімко [149], О. Тютюнник [165], Т. Шутько [183], В. Штифурак [184] та інші. Схарактеризуємо основні результати розглянутих нами педагогічних

досліджень з двох позицій:

- готовність майбутнього фахівця до професійної діяльності;
- готовність майбутнього фахівця до професійного самовдосконалення.

Явище готовності до професійної діяльності знаходиться в колі уваги як педагогів, так і психологів. Перші акцентують увагу на виявленні факторів і умов, дидактичних та виховних засобів, що дають змогу керувати становленням і розвитком готовності. Психологи вивчають характер зв'язків і залежностей між станом готовності до діяльності та ефективністю діяльності [134]. Рівень професійної готовності випускника навчального закладу впливає на швидкість його адаптації до умов праці, налаштованість на підвищення кваліфікації та самонавчання [46].

Енциклопедія освіти визначає «готовність до діяльності» як стан мобілізації психологічних і психофізіологічних систем людини, які забезпечують виконання певної діяльності [63]. У сучасній психологічній науці накопичено значний теоретичний і практичний досвід у вивченні готовності людини до різних видів діяльності. Психологи виділяють три етапи дослідження вказаної проблеми:

1 етап – середина XIX і початок XX ст. – готовність досліджують у зв'язку з проникненням у природу психічних процесів людини; розуміння готовності як настанови;

2 етап – готовність визначають як певний феномен стійкості людини до зовнішнього і внутрішнього впливів, що зумовлено інтенсивним дослідженням нейрофізіологічних механізмів, регуляції і саморегуляції поведінки людини;

3 етап – пов'язаний з дослідженнями в галузі теорії діяльності. Готовність досліджують у зв'язку з емоційно-вольовим й інтелектуальним потенціалом особистості стосовно конкретного виду діяльності і характеризують як якісний показник саморегуляції фахівця на різних рівнях перебігу процесів — фізіологічному, психологічному, соціальному, якими визначається його поведінка.

У прямому сенсі готовність має два значення: згоду зробити що-небудь,

або стан, при якому все зроблено, готово для чого-небудь.

З точки зору психології, готовність - це категорія сформованості самосвідомості людини, трактується як наявність здібностей, набуття певних якостей особистості, їх своєрідний синтез [139].

Психологи М. Дьяченко та Л. Кандилович [61] вважають, що настанова та психологічна готовність є станами, які відрізняються один від одного. В настанові має місце актуалізація сформованих на підставі попереднього досвіду психічних явищ. У готовності – психічне утворення виникає під впливом завдання, вимог, обставин. Лише в деяких випадках стани настанови та готовності збігаються. Готовність є активнодіючим станом особистості, настановою на певну поведінку, змобілізованістю сил виконувати завдання.

М. Дьяченко та Л. Кандилович виділяють дві форми існування готовності: короткочасна готовність та довготривала готовність. Короткочасна готовність – це актуалізація, спрямування усіх сил, створення психологічних можливостей для успішних дій у даний момент. Довготривала готовність детермінує типові форми поведінки за рахунок психічних утворень особистісного рівня (А. Деркач, В. Крутецький): набуті установки, знання, уміння, навички, досвід, якості і мотиви діяльності. Єдність і взаємна обумовленість вказаних двох видів готовності полягає в тому, що дієвість та ефективність довготривалої готовності визначається її функціональною складовою – тимчасовою готовністю [61].

В структурі психологічної готовності до професійної діяльності психологи (В. Бочелюк, В. Зарицька [23]) виділяють наступні компоненти:

- мотиваційний – сукупність мотивів, адекватних цілям та завданням професійної діяльності;
- когнітивний – сукупність знань, необхідних для професійної діяльності;
- операційний – сукупність умінь та навичок практичного вирішення професійних завдань;
- особистісний – сукупність важливих для психолога особистісних якостей.

Психологи М. Дьяченко та Л. Кандибович [61] в структурі психологічної готовності до професійної діяльності вказують такі компоненти:

- мотиваційний – позитивне ставлення та інтерес до професії;
- орієнтовний – знання й уявлення про особливості й умови професійної діяльності, її вимоги до особистості;
- операційний – володіння способами й прийомами професійної діяльності, необхідними знаннями, навичками, уміннями, процесами аналізу, синтезу, порівняння та узагальнення;
- вольовий самоконтроль, уміння керувати діями, з яких складається виконання трудових обов'язків;
- оцінний – самооцінка своєї професійної підготовленості і відповідність процесу розв'язання трудових завдань оптимальним трудовим зразкам.

Згідно досліджень психолога М. Левченко [96], готовність до професійної діяльності містить в собі психологічну готовність та психологічну підготовленість. Компонентами психологічної готовності є ідейно-політична спрямованість; потреба у певній спеціальній діяльності і певних знаннях, інтерес та любов до них; внутрішнє сприйняття вимог діяльності; усвідомлення відповідності своїх особистих якостей вимогам діяльності; усвідомлена мотивація особистих прагнень до даної спеціальності. Психологічна підготовленість включає такі компоненти: глибоке знання наук, певний рівень особистісного розвитку; підготовленість у певній сфері знань; обізнаність у професійній діяльності, знання вимог спеціальності до особистих якостей і здібностей; уміння вчитися; морально-психологічну підготовленість [42].

Л. Кондрашова [87] вважає, що готовність до професійної діяльності передбачає високий рівень виконання професійних дій, необхідною умовою якого є певний рівень сформованості морально-психологічної готовності випускників вищих навчальних закладів, без якого неможливо досягти якісних змін в професійній готовності спеціаліста, забезпечити творче виконання ним

своїх професійних функцій і обов'язків.

Розглянемо проблему формування готовності до професійної діяльності з точки зору педагогіки. Однією з найголовніших умов формування готовності до професійної діяльності майбутніх фахівців є усвідомлення студентами ролі професійної компетентності у власній діяльності. На думку Л. Марцевої [96], усі види стимулів (потреби, цілі, мотиви, стимули, пізнавальні інтереси) синтезує у собі мотивація. Тобто, першим кроком у формуванні готовності до професійної діяльності є мотивація навчання студентів, яка визначається багатьма факторами: самою системою навчання та освітнім закладом; організацією навчального процесу; психологічними особливостями суб'єкта навчання; суб'єктивними особливостями викладача; специфікою навчального предмету. В. Різник [143] виділив два компоненти готовності до професійної діяльності: особистісний і професійний. Для особистісних якостей успішної професійної діяльності характерними є показники: інтелектуальний, комунікабельний, діловий, вольовий, рефлексивний та мотиваційний. Спеціальні професійні якості включають показники: когнітивний, діяльнісний, інформаційний, креативний, евристичний та організаційно-виконавчий. Обидва ці компоненти є дуже важливими для успішної професійної діяльності майбутніх молодших спеціалістів фінансово-економічного профілю.

При дослідженні готовності до професійної діяльності, на думку В. Андреева [5], необхідним є структурний аналіз самої діяльності. В процесі навчально-виховної діяльності В. Андреев виділив деякі блоки творчих здібностей студентів: мотиваційно-творча активність і спрямованість особистості; інтелектуально-логічні здібності; інтелектуально-евристичні, інтуїтивні здібності; моральні якості, що сприяють успішній навчально-творчій діяльності; здібність до самоуправління особистості в навчально-творчій діяльності; естетичні якості особистості, які сприяють навчально-творчій діяльності; індивідуальні властивості, які сприяють навчально-творчій діяльності.

Проблема готовності до професійної діяльності тісно пов'язана з

проблемою професійного самовдосконалення. Під поняттям *професійне самовдосконалення* ми розуміємо свідому діяльність спрямовану на підвищення рівня професійної компетентності й розвитку професійно значущих якостей відповідно до соціальних вимог, умов професійної діяльності й власної програми розвитку. Самовдосконалення майбутнього молодшого спеціаліста фінансово-економічного профілю передбачає його самоосвітню діяльність. Професійне самовдосконалення неможливе без самовиховної діяльності, яка полягає в саморозвитку власних якостей, знань та умінь.

На думку сучасних науковців (О. Бодальов [139], А. Деркач [56]) професійне самовдосконалення є невід'ємною складовою професійної підготовки та специфічним видом професійної діяльності фахівця. Професійне самовдосконалення є результатом взаємодії спеціаліста з певним соціальним середовищем, у процесі якого реалізуються власні потреби розвинути особистісні якості, які є достатніми для успішної професійної діяльності. Професійне самовдосконалення – це свідомий, цілеспрямований процес підвищення рівня професійної компетентності та розвитку професійних якостей відповідно до зовнішніх соціальних вимог, умов професійної діяльності та особистої програми розвитку.

Прагнення до професійного самовдосконалення знаходиться на другому плані по відношенню до загальної мотивації професійної діяльності фахівця. Ставлення фахівця до професійних вимог є передумовою професійного самовдосконалення: якщо людина несерйозно відноситься до професійної діяльності, то важко говорити про її професійний розвиток. Якщо ж особистість свідомо приймає професійні вимоги, то вона відчуває потребу в самовдосконаленні. Процесу самовдосконалення притаманні такі якості як неперервність та постійний діалектичний розвиток, оскільки уявлення фахівця про професійний ідеал постійно змінюються, і як наслідок, постійно зростають вимоги до себе.

О. Бодальов [139] обґрунтовує, що професійне самовдосконалення може відбуватися в двох формах: самовиховання та самоосвіта, які взаємопов'язані та

доповнюють одна одну. Самовиховання – це процес цілеспрямованої діяльності особистості, метою якого є систематичне формування та розвиток у себе позитивних якостей та усунення негативних. Процес професійної самоосвіти полягає в оновленні та вдосконаленні професійних знань, умінь та навичок з метою досягнення найвищого рівня професійної компетентності.

Т. Приходько [135] розглядає чотири етапи професійного самовдосконалення фахівця: самопізнання та прийняття рішення займатися самовдосконаленням; планування та визначення програми самовдосконалення; безпосередня практична діяльність з реалізації поставлених завдань, пов'язаних з роботою над собою; самоконтроль та самокорекція цієї діяльності.

Передумовою виховання в студентів мотивації до навчання є створення ситуації реальної зацікавленості студента, яку запропонував М. Сметанський [39]. Вона включає такі компоненти:

- вимоги, що висуваються до об'єктів навчання;
- пізнавальний інтерес;
- усвідомлення студентами значущості навчальної діяльності для їх професійного становлення;
- створення в процесі навчання умов для вияву ініціативи та самостійності, реалізації своїх можливостей;
- відносини взаємної поваги, здоров'я та доброзичливості між викладачами і студентами.

Отже, мотивація готовності до професійного самовдосконалення формується в процесі навчання, залежить від його організації, методів, прийомів, засобів та змісту навчального матеріалу, впливає на активність студентів, ставлення їх до навчання, і як наслідок, на результати навчання.

Іншою умовою формування готовності до професійної діяльності, до професійного самовдосконалення майбутнього фахівця науковці вказують реалізацію компетентнісного підходу в навчальному процесі. Тобто, в процесі навчання має бути акцентована увага на результатах навчання, які є вагомими

за межами освіти, на перше місце висувається не професійна інформованість людини, а здатність успішно розв'язувати практичні професійні проблеми.

Також важливою умовою вирішення проблеми формування готовності до професійного самовдосконалення науковці вважають використання форм і методів інтерактивного навчання (аудіо та відеоматеріали, комп'ютерні технології). Застосування аудіовізуальних засобів в процесі фахового навчання сприяє розвитку пам'яті та уваги, а кваліфіковане та раціональне використання персонального комп'ютера дає можливість інтенсифікувати навчальний процес, підвищити його ефективність.

На основі ґрунтовного аналізу поняття *готовність до професійної діяльності* ми визначаємо зміст та обсяг поняття *готовність до професійної діяльності майбутніх фахівців фінансово-економічного профілю* – це складне особистісне утворення випускника навчального закладу фінансово-економічного профілю, яке є комплексним відображенням низки особистісних рис і професійних якостей, важливих для успішної професійної діяльності майбутніх молодших спеціалістів, які набуті у процесі професійної підготовки за відповідною спеціальністю фінансово-економічного профілю. Відповідно до цього, *готовність до професійного самовдосконалення майбутнього молодшого спеціаліста фінансово-економічного профілю* – це складова його *готовності до професійної діяльності за спеціальністю, яка є необхідною умовою усвідомленого професійного розвитку фахівця і характеризується сформованим прагненням професійно вдосконалюватися та сформованою здатністю до вдосконалення професійних знань, умінь та якостей.*

Проблемі формування окремих професійних якостей у майбутніх молодших спеціалістів у процесі їхньої професійної підготовки присвячені дисертаційні дослідження Ю. Бадюк, О. Кіяшко, М. Лобур та інших.

Ю. Бадюк [9] у дисертації «Формування фахових знань майбутніх молодших спеціалістів будівельного профілю засобами ділових ігор» з'ясував можливості використання ділової гри як активного методу навчання; розробив і обґрунтував систему професійно зорієнтованих ділових ігор, обґрунтував й

експериментально перевірів педагогічні умови ефективного використання ділових ігор для фахової підготовки будівельників у ВНЗ I-II рівнів акредитації; розробив й експериментально перевірів методичні рекомендації та інші матеріали стосовно застосування ділових ігор у підготовці молодших спеціалістів у технікумах і коледжах будівельного профілю.

О. Кіяшко [78] у дисертації «Інноваційні педагогічні технології підготовки молодших спеціалістів у вищих навчальних закладах I – II рівнів акредитації» розкрив сутність інноваційно-технологічного забезпечення підготовки спеціалістів у вищих навчальних закладах I-II рівнів акредитації в теорії та практиці професійної освіти; визначив особливості й класифікував інноваційні педагогічні технології підготовки молодших спеціалістів; експериментально виявив та обґрунтував педагогічні умови ефективності впровадження інноваційних педагогічних технологій у навчальний процес вищих навчальних закладів I-II рівнів акредитації.

М. Лобур [101] у дисертаційному дослідженні «Формування професійно значущих якостей майбутніх молодших спеціалістів сфери харчування» проаналізував стан наукових досліджень з формування професійно значущих якостей особистості; обґрунтував, виділив та систематизував професійно значущі якості майбутніх молодших спеціалістів сфери харчування; дослідив рівні сформованості професійно значущих якостей майбутніх фахівців сфери харчування за традиційною системою професійної підготовки у вищих навчальних закладах I-II рівнів акредитації; визначив та експериментально перевірів педагогічні умови формування професійно значущих якостей майбутніх молодших спеціалістів сфери харчування.

Значна кількість кандидатських дисертацій присвячена питанню формування готовності майбутніх молодших спеціалістів до професійної діяльності, зокрема це роботи Т. Бельчевої [17], А. Бистрюкової [19], О. Івлієвої [73], Н. Левінець [95], С. Літвінчук [100], В. Михальської [113], Р. Моцика [116], Д. Пащенко [125], С. Поплавської [133], В. Фадєєва [167], Ю. Шаповала [178] та інших.

Н. Левінець [95] у дисертації «Формування професійної готовності майбутніх вихователів до здійснення фізичного виховання дошкільників на засадах народних традицій» вивчила й узагальнила теоретичні положення та досвід використання народних традицій у фізичному вихованні дітей дошкільного віку; з'ясувала, яким чином варто використовувати ці положення та досвід у професійній підготовці студентів у вищих навчальних закладах України. Н. Левінець розробила й теоретично обґрунтувала структуру та зміст готовності фахівців дошкільної освіти до використання в педагогічній діяльності народних традицій фізичного виховання дітей. Крім того, дослідниця спроектувала та експериментально перевірила модель підготовки майбутніх вихователів до здійснення фізичного виховання дітей на традиціях народної педагогіки, виявила ефективні педагогічні умови використання народних традицій у змісті фахової підготовки майбутніх вихователів та розробила методичні рекомендації їх реалізації в навчально-виховному процесі.

С. Поплавська [133] у дисертації «Формування готовності студентів медичних коледжів до комунікативної взаємодії у професійній діяльності» вивчала проблему формування готовності до комунікативної взаємодії студентів медичних коледжів. С. Поплавська виявила специфіку та основні характеристики професійної комунікативної взаємодії середніх медичних працівників з колегами, пацієнтами, родичами пацієнтів; обґрунтувала структуру та зміст компонентів моделі формування готовності студентів медичних коледжів до комунікативної взаємодії у професійній діяльності; експериментально перевірила ефективність моделі формування готовності студентів медичних коледжів до комунікативної взаємодії у професійній діяльності.

Кандидатські дисертації К. Беркити [16], Р. Бужикової [25] та Т. Красікової [91] присвячені проблемі організації професійного навчання спеціалістів фінансово-економічного профілю.

К. Беркита [16] у дисертаційному дослідженні «Організація професійного навчання бакалаврів у фінансово-економічних коледжах» акцентувала увагу на

проблемах бакалаврської підготовки у вищих навчальних закладах I-II рівня акредитації. В даній роботі проаналізовано стан підготовки студентів коледжу до професійної діяльності в сучасних економічних умовах; виявлено особливості організації професійного навчання бакалаврів у фінансово-економічних коледжах та розроблено його дидактичне обґрунтування; розроблено рекомендації для викладачів з науково-методичного забезпечення організації професійного навчання студентів фінансово-економічних коледжів.

Р. Бужикова [25] у дисертації «Педагогічні технології професійно орієнтованого навчання студентів економічних коледжів» здійснила теоретичний аналіз психолого-педагогічних досліджень проблеми впровадження педагогічних технологій професійно-орієнтованого навчання студентів; уточнила сутність понять «коледж», «педагогічні технології», «професійно орієнтоване навчання»; експериментально перевірила вплив педагогічних технологій професійно орієнтованого навчання на формування професійних якостей студентів.

Т. Красікова [91] досліджувала проблему організації навчального процесу у коледжі економічного профілю. Дослідниця проаналізувала стан даної проблеми у педагогічній теорії та практичній діяльності вищих закладів освіти I-IV рівнів акредитації; розробила і теоретично обґрунтувала модель організації навчального процесу в коледжі економічного профілю; виявила та обґрунтувала організаційно-дидактичні умови ефективної організації навчального процесу в коледжах економічного профілю; розробила методичні рекомендації щодо організації навчального процесу в коледжах для керівників, методистів, викладачів і студентів.

Проблемі формування готовності до професійної діяльності студентів фінансово-економічного профілю присвячені дисертації І. Носач [120] та С. Тарасової [159].

І. Носач [120] у дисертації «Формування професійних вмінь та навичок майбутніх економістів у процесі вивчення інтегративних фахових дисциплін» здійснила системний аналіз наукових праць та визначила ефективні напрями

формування професійних умінь і навичок у процесі вивчення інтегративних фахових дисциплін; уточнила поняття «курс інтегративних фахових дисциплін» і виявила основні напрями його побудови; обґрунтувала функції, методикку та сформулювала педагогічні умови функціонування курсу інтегративних фахових дисциплін, його місце і роль в системі реалізації міжпредметних зв'язків в системі економічної освіти „Коледж-ВНЗ”; розробила модель формування професійних умінь і навичок майбутніх економістів у процесі вивчення курсу інтегративних фахових дисциплін та структуру психологічної готовності майбутніх економістів до використання професійних знань, умінь і навичок. Дослідниця експериментально визначила професійні уміння та навички майбутніх економістів засобами впровадження курсу інтегративних фахових дисциплін „Економіка” в систему освіти „Коледж-ВНЗ”; на основі отриманих результатів сформулювала рекомендації кафедрам навчальних закладів щодо наступності систем освіти «коледж - ВНЗ», які готують майбутніх економістів.

С. Тарасова [159] досліджувала проблему формування у майбутніх менеджерів фінансово-економічного профілю готовності до управлінської діяльності. В даній роботі проаналізовано стан розробленості досліджуваної проблеми у педагогічній теорії та практиці вищих навчальних закладів; розроблено моделі професійної структури особистості менеджера фінансово-економічного профілю; уточнено поняття "готовність менеджерів фінансово-економічного профілю до управлінської діяльності", визначено критерії та рівні готовності майбутніх менеджерів до управлінської діяльності; розроблено та експериментально перевірено структуру процесу формування у майбутніх менеджерів готовності до управлінської діяльності.

Основою для проведення аналізу дисертацій українських дослідників нами обрано базу авторефератів дисертацій Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського, оскільки вона є найбільш повною за змістовим наповненням в Україні. Робимо висновок, що найбільше уваги дослідників, за обраним нами напрямом, приділено обґрунтуванню моделей організації навчального процесу в коледжах економічного профілю, визначенню критеріїв та рівнів готовності

майбутніх фахівців до різних видів професійної діяльності. Не применшуючи значимості оприлюднених дисертаційних досліджень проблеми формування готовності до професійної діяльності студентів коледжів, слід відмітити, що в Україні невирішеними залишаються питання, пов'язані з необхідністю теоретичного обґрунтування формування готовності до професійного самовдосконалення майбутніх молодших спеціалістів фінансово-економічного профілю. Зокрема, ці питання важливі, бо сучасні перетворення у фінансово-економічній сфері України загострюють проблему професійної підготовки фахівців нової генерації, які здатні до швидкої адаптації в нових умовах науково-технічного прогресу. Для досягнення такого результату особливої актуальності набуває визначення та забезпечення організаційно-педагогічних умов формування готовності майбутніх молодших спеціалістів фінансово-економічного профілю до професійного самовдосконалення. Важливого значення в цьому контексті надаємо з'ясуванню компонентів, в яких розкривається структура готовності майбутнього фахівця до професійного самовдосконалення.

Готовність до професійного самовдосконалення майбутніх фахівців фінансово-економічного профілю неможлива без умінь самостійної та самоосвітньої діяльності, умінь самовдосконалення у широкому сенсі. Ефективність формування відповідних умінь, на нашу думку, значно залежить від врахування психолого-педагогічних основ організації самостійної діяльності.

1.2. Психолого-педагогічні аспекти професійної самоосвіти та самовдосконалення майбутніх фахівців

Передумовою підготовленості випускника вищого навчального закладу до ефективної професійної діяльності є сформованість його здатності до самостійного навчання, самовдосконалення та самореалізації.

Значна кількість сучасних психолого-педагогічних досліджень присвячена цій проблемі, що підтверджує її актуальність та важливість. Значущість самоосвіти та самовдосконалення відображена в працях О. Бурлуки [26], А. Воєводи [33], А. Ключко [79], Л. Ковальчук [82], Р. Пріми [136], О. Романовського [145], Я. Топольника [163] та інших.

Особливості формування основ самоосвіти та самовдосконалення майбутніх фахівців у вищих навчальних закладах розкрито в дослідженнях О. Матяш [109], М. Пелагейченка [128] та інших. Процесу підготовки майбутніх фахівців до самоосвітньої діяльності присвячені наукові праці В. Вікторова [31], С. Зінченко [70], М. Фіцули [170], І. Шпекторенка [182], В. Якуніна [185].

Відразу зазначимо, що поняття самоосвіта та самостійна робота тлумачаться науковцями здебільшого як різні поняття. У контексті нашого дослідження проведемо певне психолого-педагогічне порівняння цих понять.

Психологи виділяють у навчальному процесі щонайменше два рівні навчальної діяльності студентів:

- навчальна діяльність за участю викладача;
- самостійна робота студентів.

Самоосвітня діяльність є верхівкою розвитку студента як суб'єкта навчально-пізнавальної діяльності, яка не є тотожно рівною жодному з виділених рівнів.

З точки зору психології, самоосвіта – це особлива діяльність, яка має власну специфічну структуру, відмінну від структури навчальної діяльності та її самостійних форм тим, що її компоненти – мотиви, задачі, способи дії та способи контролю студент добирає самостійно. Тут домінують внутрішні пізнавальні та соціальні мотиви, оскільки така діяльність завжди є добровільною [142].

А. Ковальов [81], досліджуючи внутрішні механізми саморегуляції, розглядає самоосвіту як складову частину самовиховання, самовдосконалення та саморозвитку. Існує думка, що самоосвіта – це такий вид пізнавальної

діяльності, за якого студенти, у відповідності зі своїми внутрішніми спонуканими, поставленими перед собою цілями, розвивають свої духовні здібності та можливості, прагнуть до оволодіння спеціальними знаннями й уміннями, підвищують рівень власної культури.

За твердженням Б. Райського [142] самоосвіта характеризується оволодінням знаннями й уміннями за власною ініціативою; набуттям знань як доповнення до основної пізнавальної діяльності і зумовлене нею; вияв творчих вольових зусиль, високої свідомості організованості, вмотивованості прагнення до творчого застосування знань. Вирішальне місце в оволодінні знаннями і навиками належить самоосвіті, хоча й не виключається роль викладача.

А. Громцева [50] розглядає самоосвіту як цілеспрямовану систематичну пізнавальну діяльність самої особистості, яка керується вказаною діяльністю з метою вдосконалення власної освіченості. Категорійні ознаки цілеспрямованості та систематичності вказують у цьому випадку на керований характер самоосвіти. Останнє також підкреслює її відмінність від інших типів самостійних робіт, які організуються викладачем у навчально-виховній діяльності. В такому тлумаченні поняття «самоосвіта» зазначається ще й те, що вона здійснюється згідно з внутрішніми потребами особистості та за її власним бажанням.

У сучасній педагогіці існують різні підходи до визначення поняття самоосвіти:

- як цілеспрямована системна пізнавальна діяльність (П. Пшебильський);
- як одночасне набуття нових знань і вдосконалення своїх здібностей, відпрацювання в собі вмінь і навичок самостійної роботи (О. Кочетов);
- як систематична самостійна пізнавальна діяльність особистості, яка зумовлена суспільними й особистісними потребами, що виходять за межі планів і програм навчальних установ (А. Айзенберг).
- як один із принципів навчання, що забезпечує готовність суб'єктів навчання до післядипломної безперервної освіти (В. Кремень).

«Самоосвіта – це освіта, яка набувається в процесі самостійної роботи за межами навчання в стаціонарному навчальному закладі. Самоосвіта є невід’ємною частиною системного навчання в стаціонарних закладах, сприяючи поглибленню, розширенню і більш міцному засвоєнню знань»[140].

В педагогічному енциклопедичному словнику самоосвіта трактується як цілеспрямована пізнавальна діяльність, керована самою особистістю; як набуття систематичних знань у будь-якій галузі науки, техніки, культури: як один із засобів самовиховання; складову неперервної освіти.

За М. Князевою [80] самоосвіта особистості має низку функцій, а саме:

- екстенсивна – накопичення, придбання нових знань;
- орієнтовна – визначення себе в професії та свого місця в суспільстві;
- компенсаторна – подолання недоліків шкільного навчання, ліквідація «білих плям» у власній освіті;
- саморозвитку – вдосконалення власної свідомості, пам'яті, мислення, творчих якостей;
- методологічна – подолання професійної вузькості;
- комунікативна – встановлення зв'язків;
- співтворча – супровід, сприяння творчій роботі, неодмінне доповнення її;
- омолоджування – подолання інерції власного мислення, попередження застою в суспільній позиції (щоб жити повноцінно і розвиватися, потрібно переходити в стан навчання);
- психологічна (і навіть психотерапевтична) – відчуття причетності до інтелектуального руху людства вперед.

Аналізуючи психолого-педагогічну літературу, можна виділити чотири основні компоненти процесу підготовки майбутніх фахівців до самоосвітньої діяльності: мотиваційний, когнітивний, операційний і рефлексійний. Усі ці компоненти виступають як цілісний процес формування мотивації й оволодіння досвідом самоосвітньої діяльності студентів.

Мотиваційний компонент забезпечує вмотивоване ставлення до самоосвітньої діяльності та можливості самоосвіти впродовж усього життя.

Процес формування мотивації до самоосвітньої діяльності полягає у спеціальній взаємодії викладача зі студентом: використання проблемно-пошукових, ігрових, творчих завдань тощо, які на окремих етапах професійного навчання активізують самостійну пізнавальну діяльність студента, а згодом така діяльність може стати передумовою його професійних здобутків.

Когнітивний компонент відповідає за наявність у майбутнього фахівця критичного мислення, здатності до самоаналізу, самоконтролю і саморегуляції. В основі цього компоненту лежить поетапність засвоєння знань студентом, яка значною мірою залежить від педагогічної майстерності викладача, оскільки проходить під його керівництвом – це сприймання, усвідомлення матеріалу, закріплення і застосування отриманих знань.

Операційний компонент має на меті формування та вдосконалення способів організації самостійної діяльності, вироблення різних методів та форм самостійної роботи. Тут велике значення має наявність та якість різних посібників і методичних рекомендацій щодо забезпечення самостійної роботи студентів.

Рефлексійний компонент забезпечує здатність майбутнього фахівця до самооцінювання, самоконтролю та самовиховання, здійснення аналізу та спостереження власних професійних дій.

Наявність вказаних чотирьох компонентів у поєднанні є міцним підґрунтям для розвитку здатності студентів до майбутньої самоосвітньої діяльності. Одним з основних завдань викладача вищого навчального закладу є допомога студентам в опануванні вказаних компонентів самоосвітньої діяльності.

Для розуміння співвідношення між самостійною, індивідуальною роботою та самоосвітою студентів розглянемо уважніше розкриття сутності поняття «самостійна робота» в психолого-педагогічній літературі.

Незважаючи на відмінності в багатьох підходах до визначення поняття «самостійна робота», вони мають спільну ознаку: тлумачать самостійну роботу як специфічний вид діяльності студентів або засіб досягнення навчальних

цілей. Педагогами чітко виділені уміння, якими має володіти студент у процесі самостійної роботи: користуватися довідником, конспектувати, аналізувати, виділяти головне та ін. Проаналізувавши відповідну літературу, можна зробити висновки:

- самостійна робота здійснюється без безпосередньої участі викладача, але є ним організованою;
- самостійна робота – це активна діяльність студента, направлена на досягнення дидактичної мети, поставленої викладачем;
- самостійна робота потребує ретельного планування викладачем;
- самостійна робота буде ефективно організованою лише при наявності відповідного методичного і технологічного забезпечення.

Під час організації навчальної самостійної роботи викладач ставить перед студентами цілі, пов'язані з необхідністю засвоєння навчального матеріалу, і пропонує їм самостійно досягнути цих цілей, визначає час здійснення самостійної роботи, пропонує конкретні завдання, проводить інструктаж щодо їх виконання, консультації. Тобто, під час самостійної роботи викладач здійснює опосередковане управління діяльністю студентів.

Індивідуальна робота – форма організації навчального процесу, яка забезпечує реалізацію творчих можливостей студента через індивідуально спрямований розвиток здібностей, науково-дослідну роботу і творчу діяльність. Індивідуальні заняття проводяться під керівництвом викладача у встановленому порядку (регламентований час, розклад) з урахуванням потреб і можливостей студента. Ефективність індивідуальної роботи залежить від стану суб'єктів цього процесу, їхньої мотивації, педагогічної майстерності викладача, рівня використання інформаційних технологій. Лише за високих показників можливий перехід навчання в новий стан, який характеризується як діяльність самонавчання студента. Правильно організована індивідуальна робота формує в студентів свідомі самостійні навчальні дії: відчуття свободи від зовнішніх обставин; обрання зручного темпу роботи і способу виконання завдання;

активне використання для досягнення цілей зручних засобів із розумінням того, що тільки від власних дій залежить результат.

На відміну від самостійної та індивідуальної роботи, самоосвіта – специфічний вид діяльності, яку особистість здійснює добровільно з метою задоволення пізнавальних потреб чи покращення власних особистісних якостей або здібностей. Ця діяльність здійснюється відповідно до задумів самої особистості, тобто цілі самоосвіти, засоби їх досягнення людина обирає сама чи сприймає як власні. Відмінність між самоосвітою і самостійною роботою студента полягає, зокрема, в тому, що самостійна робота студента відбувається під керівництвом викладача, а його самоосвіта не передбачає участь сторонніх осіб на жодному з її етапів.

На думку В. Чайки [173], самостійна та індивідуальна роботи, за умови позитивного ставлення і повного розуміння студентами їхніх цілей, можуть розглядатися як самоосвітня діяльність. Щойно мета самостійної роботи перестає бути метою студента, відбувається зворотний перехід від самоосвіти до самостійної та індивідуальної роботи. Ми погоджуємося із В. М. Чайкою, що шляхом таких взаємопереходів можна підвищити рівень готовності майбутнього фахівця до самоосвіти. Для того, щоб забезпечити трансформацію самостійної роботи в самоосвітню діяльність, необхідно сформувати у студентів позитивне ставлення до професійно значущих цілей, високий рівень знань, умінь самостійно працювати з джерелами інформації.

Отже, самостійна робота є чи не найважливішою ланкою навчального процесу, адже від того, як вона організована, залежать не лише результати навчальної діяльності студента, а й результативність процесу формування його здатності до самоосвіти впродовж всього життя. Самоосвіта є важливим компонентом у процесі життєдіяльності людини, що супроводжує її впродовж усього життя та дозволяє постійно самовдосконалюватися і самореалізовуватися.

У вищих навчальних закладах при сучасній системі навчання самостійну роботу студентів важливо організовувати в двох напрямках:

1. Інтенсифікація самостійної роботи студентів під час аудиторних занять. Для ефективності цього напрямку викладачеві потрібно розробити такі види аудиторних занять, щоб підвищувати рівень самостійності і як наслідок поліпшувати якість професійної підготовки (під час лекційних занять: контроль засвоєння матеріалу за допомогою експрес-опитування, міні-бесід, опитування у формі гри, розв'язування індивідуальних завдань; під час практичних та семінарських занять: банк диференційованих завдань, ділова гра, робота в групах тощо);
2. Самостійна робота студентів у позааурочний час (підготовка рефератів, тез, доповідей, індивідуальних домашніх завдань, індивідуальних розрахункових робіт, індивідуальних навчально-дослідницьких завдань).

Самостійна та індивідуальна робота, як передумови формування самоосвітньої діяльності, є важливими складовими кредитно-трансферної технології навчання, оскільки вона передбачає самостійне визначення мети, прийомів і засобів досягнення результату з врахуванням інтересів і пізнавальних потреб студента. Кредитно-трансферна система навчання ставить ряд конкретних завдань перед системою забезпечення самостійної діяльності студентів, зокрема, перед організаційно-методичною діяльністю викладачів:

- використовувати самостійну роботу не лише як роботу з першоджерелами при підготовці до семінарських і практичних занять, а під час аудиторних занять;
- з метою рівномірного розподілу самостійної роботи протягом семестру слід узгоджувати між викладачами терміни виконання контрольних робіт, індивідуальних розрахункових робіт та представлення результатів самостійної роботи з різних дисциплін;
- більше уваги приділяти диференціації сприйняття навчального матеріалу студентами;
- не ставити студенту надто високу планку, тобто при визначенні обсягу і термінів виконання самостійної чи індивідуальної роботи не діяти за принципом «чим більше, тим краще»;

- завдання на самостійну роботу не повинні мати репродуктивний характер «законспектувати...», «причитати...», «повторити матеріал з теми...». Щоб у студентів розвивати інтерес до самостійної роботи і пізнавальна активність, краще використовувати завдання типу «систематизувати...», «дослідити...», «узагальнити...», «обґрунтувати...».

Самоосвітній діяльності притаманна самостійність, але найважливіша психологічна відмінність її від самостійної роботи полягає в тому, що самостійну роботу студент виконує за завданням викладача, а самоосвітньою діяльністю керує сам, будуючи її відповідно до власних потреб.

Дослідженню сутності самоосвіти присвячена кандидатська дисертація «Самоосвіта як соціокультурне явище» О. Бурлуки [27], в якій авторка простежила процес наукового осмислення самоосвіти особистості; визначила методологічні засади дослідження самоосвіти особистості; виявила природу і сутність самоосвіти особистості; розкрила зміст та обґрунтувала основні соціальні функції самоосвіти особистості; дослідила процес виникнення самоосвіти та її історичний розвиток; виявила основні технології, стратегії і моделі самоосвіти особистості та проаналізувала їх трансформацію в контексті соціокультурної динаміки.

Отже, поняття самоосвіта є багатограним, а формування самоосвітньої діяльності є досить складним процесом, який залежить від багатьох умов. Професійна самоосвіта є складовою професійної освіти і наслідком ефективності самостійної роботи студентів у процесі професійного навчання.

Дослідженню сутності процесу професійної самоосвіти присвячена кандидатська дисертація І. Грабовець [45] «Самоосвіта як інтегруюча детермінанта самореалізації молодих фахівців у професійній діяльності». І. Грабовець обґрунтувала теоретико-методологічні засади соціологічного дослідження процесу самоосвіти у професійній самореалізації молодих фахівців; з'ясувала характер і особливості процесу професійної самореалізації молодих фахівців в сучасному українському суспільстві; визначила поняття «самоосвіта» і дослідила його зв'язок з іншими поняттями та категоріями

соціології, зокрема в контексті професійної самореалізації молодих фахівців; здійснила соціологічний аналіз чинників, що оптимізують процес професійної самореалізації молодих фахівців через самоосвіту, та тих, що перешкоджають цьому; дослідила соціальну роль самоосвіти в удосконаленні особистості молодих фахівців та в процесі їхньої професійної самореалізації; розкрила особливості процесу самоосвіти молодих фахівців під час їх професійної самореалізації; визначила головні труднощі у здійсненні процесу самоосвіти молодих фахівців; оцінила взаємозалежність соціальних та професійних орієнтирів молодих фахівців у процесі їх професійної самореалізації.

Процесу підготовки майбутніх фахівців до професійної самоосвіти присвячені дисертаційні дослідження О. Малихіна [103], М. Рогозіної [144], Н. Чернігівської [175].

О. Малихін [103] у кандидатській дисертації «Формування у майбутніх учителів потреби в професійній самоосвіті» теоретично обґрунтував й експериментально перевірів провідні педагогічні умови формування у майбутніх учителів потреби в професійній самоосвіті в процесі навчання у вищому педагогічному закладі освіти; розробив методичні рекомендації для формування у майбутніх учителів потреби в професійній самоосвіті.

М. Рогозіна [144] у дисертації «Педагогічні основи самоосвітньої діяльності майбутніх учителів природничих дисциплін» з методологічних і теоретичних позицій зясувала сутність поняття самоосвітньої діяльності майбутніх педагогів та основні підходи до її організації. Науковець розробила концепцію і цільову програму організації самоосвіти майбутніх учителів природничих дисциплін; визначила основні структурні компоненти готовності майбутнього фахівця до самоосвіти. Дослідниця обґрунтувала модель самоосвітньої діяльності майбутніх педагогів природничих дисциплін та систему її організації; оцінила вплив організації самоосвіти на рівень засвоєння фахових знань; підготувала методичні рекомендації щодо організації самоосвітньої діяльності майбутніх учителів природничих дисциплін.

Н. Чернігівська [175] у дисертації «Підготовка майбутнього вчителя іноземної мови до самоосвітньої діяльності» визначила критерії, показники та рівні готовності майбутнього вчителя іноземної мови до самоосвітньої діяльності; розробила й обґрунтувала змістово-технологічне забезпечення (зміст, форми і методи) процесу підготовки майбутнього вчителя іноземної мови до самоосвітньої діяльності. У процесі дослідження експериментально перевірено ефективність змістово-технологічного забезпечення процесу підготовки майбутнього вчителя іноземної мови до самоосвітньої діяльності.

Професійна самоосвіта є добровільним цілеспрямованим удосконаленням власних професійних знань навичок, є основою професійного самовдосконалення. Проблему професійного самовдосконалення майбутніх фахівців розглядають Р. Балагура [11], Т. Вайніленко [28], С. Грищенко [49], Т. Приходько [134], О. Прокопова [137] та інші.

На думку сучасних науковців (О. О. Бодальов [139], А. О. Деркач [56]) професійне самовдосконалення є невід'ємною складовою професійної підготовки та специфічним видом професійної діяльності фахівця. Воно є результатом взаємодії спеціаліста з певним соціальним середовищем, в процесі якого реалізуються власні потреби розвинути у себе особистісні якості, які є достатніми для успішної професійної діяльності та життєдіяльності в цілому. Професійне самовдосконалення – це свідомий, цілеспрямований процес підвищення рівня власної професійної компетентності та розвитку професійних якостей відповідно до зовнішніх соціальних вимог, умов професійної діяльності та особистої програми розвитку.

Прагнення до професійного самовдосконалення знаходиться на другому плані по відношенню до загальної мотивації професійної діяльності фахівця. Особистісне ставлення фахівця до професійних вимог є передумовою професійного самовдосконалення: якщо людина несерйозно ставиться до професійної діяльності, то важко говорити про її професійний розвиток. Якщо фахівець свідомо сприймає професійні вимоги, то він здебільшого відчуває потребу в самовдосконаленні. Така потреба забезпечується механізмом

постійного подолання внутрішніх протиріч між рівнем професійної готовності фахівця (Я-реальне професійне) та змодельованим ним рівнем (Я-ідеальне професійне). Процесу самовдосконалення притаманні такі якості як неперервність та постійний діалектичний розвиток, оскільки уявлення фахівця про професійне Я-ідеальне постійно змінюються, і як наслідок, постійно зростають вимоги до себе. Отже, професійне самовдосконалення – це нескінченний процес з тривалістю професійного життя особистості.

О. О. Бодальов [139] стверджує, що професійне самовдосконалення відбувається у двох формах: самовиховання та самоосвіта, які взаємопов'язані та доповнюють одна одну. Професійне самовиховання – це процес цілеспрямованої діяльності особистості, метою якого є систематичне формування та розвиток у себе позитивних професійних якостей та усунення негативних. Процес професійної самоосвіти полягає в оновленні та вдосконаленні професійних знань, умінь та навичок з метою досягнення найвищого рівня професійної компетентності.

Т. П. Приходько [134] розглядає чотири етапи професійного самовдосконалення фахівця: самопізнання та прийняття рішення займатися професійним самовдосконаленням; планування та визначення програми професійного самовдосконалення; безпосередня практична діяльність з реалізації поставлених завдань; самоконтроль та самокорекція самоосвітньої діяльності.

За О. Г. Романовським [145], в професійну самоосвіту включаються 4 види самоосвітньої діяльності: фонові загальноосвітня самоосвіта; фонові професійна самоосвіта; перспективна професійна самоосвіта і актуальна педагогічна самоосвіта.

Фонові загальноосвітня самоосвіта – самостійна пізнавальна діяльність, як частина звичного життя, не вимагає спеціальної організації і планування: читання художньої літератури і періодичних видань, перегляд окремих телепередач, слухання радіо, відвідини кіно, театрів, музеїв, виставок; участь в екскурсіях різного характеру і спрямованості тощо.

Фонова професійна самоосвіта – перегляд і читання професійної періодики і нових професійних книг, створення особистої професійної бібліотеки і її систематизація, накопичення і класифікація різних професійно важливих матеріалів для використання у майбутній професійній діяльності.

Перспективна професійна самоосвіта – робота над чітко визначеною професійною проблемою, розрахована на достатньо тривалий термін: написання рефератів, дослідницьких статей, підготовка виступів тощо.

Актуальна професійна самоосвіта – цілеспрямована діяльність над окремими, найістотнішими утрудненнями в власній професійній діяльності.

Дисертаційні дослідження О. Діденка [57] та Н. Троценко [164] безпосередньо спрямовані на проблему професійного самовдосконалення майбутніх фахівців.

О. Діденко [57] у дисертації «Педагогічні умови професійного самовдосконалення майбутніх офіцерів» проаналізував стан проблеми дослідження у педагогічній теорії та практиці й уточнив сутність професійного самовдосконалення майбутніх офіцерів. Науковець визначив критерії, показники та рівні професійного самовдосконалення майбутніх офіцерів; виявив, обґрунтував та експериментально перевірів педагогічні умови їхнього професійного самовдосконалення; розробив, обґрунтував та експериментально перевірів методiku активізації професійного самовдосконалення майбутніх офіцерів; розробив відповідні методичні рекомендації для викладачів вищих військових навчальних закладів і командирів навчальних підрозділів.

Н. Троценко [164], досліджуючи проблему професійного самовдосконалення соціальних працівників у ресурсних центрах, акцентувала увагу на сутності професійного самовдосконалення соціальних працівників, напрямках діяльності ресурсних центрів щодо професійного самовдосконалення соціальних працівників. Дослідниця здійснила класифікацію ресурсних центрів; визначила компоненти та показники професійного самовдосконалення соціальних працівників у ресурсних центрах; розробила та охарактеризувала організаційно-педагогічні умови професійного

самовдосконалення соціальних працівників у ресурсних центрах, здійснила їх експериментальну перевірку.

Значна кількість кандидатських дисертацій, виконаних останнім часом в Україні, присвячена проблемі професійного самовдосконалення майбутніх педагогів, серед яких наукові праці І. Скляренко [151], Л. Суценко [155] та Т. Шестакової [181].

І. Скляренко [151] у дисертації «Професійне самовдосконалення в процесі підготовки майбутніх учителів музики» здійснила теоретико-методологічний аналіз проблеми професійного самовдосконалення майбутнього вчителя музики в процесі реалізації завдань навчально-виховного процесу у вищій школі. Авторка обґрунтувала особливості та складові системи професійного самовдосконалення майбутніх учителів у процесі фахової підготовки; визначила критерії, показники та рівні сформованості складових професійного самовдосконалення майбутніх учителів музики; розробила й експериментально підтвердила ефективність розробленого комплексу педагогічних умов та чинників розвитку особистості майбутнього вчителя музики у контексті його професійного самовдосконалення.

Л. Суценко [155] досліджувала проблему стимулювання професійного самовдосконалення вчителів початкових класів у системі післядипломної освіти. В своїй науковій праці вона проаналізувала теоретичні підходи науковців до визначення сутності понять «саморозвиток», «самовдосконалення», «стимулювання професійного саморозвитку вчителя» та «професіоналізм». Л. Суценко розробила, теоретично обґрунтувала й експериментально перевірила модель стимулювання професійного самовдосконалення вчителів початкових класів, її науково-методичне забезпечення в післядипломній освіті; визначила критерії та рівні сформованості позитивної мотивації до безперервного професійного самовдосконалення в учителів початкових класів. Дослідниця розробила рекомендації викладачам вищої педагогічної школи, керівникам шкіл, учителям початкових класів з методики професійного самовдосконалення.

Т. Шестакова [181] у дисертації «Формування готовності майбутніх педагогів до професійного самовдосконалення» узагальнила досвід наукового осмислення феномена самовдосконалення особистості у філософській, психологічній та педагогічній теорії. Науковець розкрила сутність професійного самовдосконалення педагога; виявила зміст та структуру готовності майбутнього педагога до професійного самовдосконалення; визначила критерії, показники та встановила рівні сформованості готовності до професійного самовдосконалення у студентів педагогічних ВНЗ. Авторка обґрунтувала педагогічні умови формування готовності майбутніх педагогів до професійного самовдосконалення; розробила відповідну організаційно-методичну систему та експериментально перевірила її ефективність.

Грунтовний аналіз вказаних дисертаційних робіт дозволяє стверджувати, що професійна підготовка майбутніх фахівців, незалежно від їх спеціальності, має включати формування їхньої психологічної готовності до праці, а набуття професійних компетентностей, обов'язково має включати вміння вчитися і самовдосконалюватися. Значна частина висновків вказаних дисертацій стосується і професійної підготовки майбутніх молодших спеціалістів у таких навчальних закладах як коледжі.

Готовність до професійного самовдосконалення майбутніх молодших спеціалістів фінансово-економічного профілю ми розглядаємо, як один з необхідних компонентів їхньої фахової компетентності.

Проблемі формування професійної компетентності майбутнього економіста присвячені наукові роботи низки вчених, серед яких Н. Болюбаш [22], Н. Боярчук [24], М. Головань [41], О. Гончарова [44], П. Горкуненко [46], С. Горобець [47], О. Джеджула [55], А. Звездова [69], Г. Копил [89], Н. Кошелева [90], К. Масленікова [107], Л. Медведєва [111], М. Самарук [147], Н. Уйсімбаєва [166], М. Чаплак [174] та інші.

Розглянемо більш детально змістову структуру професійної компетентності економіста. Документом, який містить перелік видів економічної діяльності та вимоги до цілей, змісту та професійної

компетентності майбутніх економістів (молодших спеціалістів) у процесі їхньої професійної підготовки, є освітньо-кваліфікаційна характеристика випускника коледжу фінансово-економічного профілю.

Відповідно до первинних посад, які може обіймати фахівець напряму «Фінанси і кредит», він має бути підготовленим виконувати організаційну, обліково-аналітичну, плануючу, контролюючу та технологічну функції.

Молодший спеціаліст з фінансів і кредиту повинен вміти підбирати конкретні засоби та інструменти для належного керування оборотними активами та бути здатним до оптимізації дебіторсько-кредиторської заборгованості підприємства. Він має здійснювати інвестиційні операції в цінні папери; надавати послуги з укладання угод з цінними паперами на біржовому та позабіржовому ринках цінних паперів, визначати оптимальні способи та напрями інвестиційної діяльності підприємства. Також має бути сформована готовність застосувати науково обґрунтовані методи обчислення прибутковості інвестицій у цінні папери, прогнозувати економічні наслідки інвестиційних рішень, проводити страхування майна підприємств. Молодший спеціаліст з фінансів і кредиту повинен вміти організовувати фінансові відносини за загрози банкрутства; проводити санацію фінансів підприємств – складати бухгалтерську й оперативну звітність. В освітньо-кваліфікаційній характеристиці випускника коледжу фінансово-економічного профілю передбачена також його здатність визначати способи підвищення платоспроможності підприємства; визначати собівартість продукції та способи її зниження; планувати прибуток і рентабельність.

Складовою професійної компетентності молодшого спеціаліста з фінансів і кредиту є математична компетентність, оскільки він має розраховувати оптимальні норми розподілу прибутку; вести розрахунково-касове обслуговування розпорядників бюджетних коштів; проводити фінансові операції з нерухомістю; оцінювати вартість нерухомого майна. Також важливою є інформаційна компетентність, оскільки молодший спеціаліст з фінансів і кредиту має вміло працювати із сучасною комп'ютерною технікою,

використовувати у фінансовій роботі відповідні комп'ютерні програмні продукти; володіти різноманітними практичними навичками щодо комп'ютерного збирання й опрацювання інформації.

Як свідчить вказаний перелік готовностей та здатностей молодшого спеціаліста з фінансів і кредиту, вони не можуть бути назавжди сформованими: оновлення виробничої задачі означає вдосконалення умінь, або необхідність формування нових умінь молодшого спеціаліста. Наприклад, уміння «використовувати у фінансовій роботі відповідні комп'ютерні програмні продукти». Зрозуміло, що комп'ютерні програмні продукти стрімко оновлюються, тому фахівець має потребу освоювати їх самостійно, тобто має потребу професійного самовдосконалення.

Українська наука має певні результати у дослідженні питань професійної компетентності випускників фінансово-економічних коледжів.

П. Горкуненко [46] складовими професійної компетентності майбутнього економіста визначив: фундаментальні знання з навчальних дисциплін; знання методології наукового пошуку; мовна та іншомовна компетентності; інформаційно-комп'ютерна компетентність, яка містить уміння знати і використовувати інформаційні джерела та комп'ютерну техніку на рівні користувача, а також навички аналізу, відбору і вмілого використання отриманої інформації; соціологічна компетентність; правова компетентність; професійний ріст, постійне підвищення фахової компетентності. Тобто, серед складових професійної компетентності економіста П. П. Горкуненко виокремлює здатність до професійного росту, здатність до підвищення професійної компетентності.

Г. Копил [89] визначає наступні компоненти фахової компетентності спеціалістів з міжнародної економіки: мотиваційно-ціннісний компонент (наявність інтересу до поглибленого вивчення фахових дисциплін; усвідомлення значущості компетентностей, безпосередньо пов'язаних з економічною діяльністю, для майбутньої професійної діяльності; прагнення до набуття конкурентоспроможних умінь та навичок); інформаційно-

перцептивний компонент (здатність до сприйняття й аналізу професійно важливої інформації; здатність до запозичення кращих зразків підприємницької культури у вітчизняній і зарубіжній економіці); операційно-дієвий компонент (уміння застосовувати набуті професійно важливі знання у професійній діяльності з оптимальною користю; реалізовувати пріоритетні компетенції, властиві галузі міжнародної економіки; компетентно спілкуватись з іноземними діловими партнерами). На нашу думку, вказані Г. О. Копил окремі показники (прагнення до набуття конкурентоспроможних умінь та навичок, здатність до сприйняття й аналізу професійно важливої інформації, уміння застосовувати набуті професійно важливі знання у професійній діяльності) характеризують готовність майбутнього економіста до професійного самовдосконалення.

Н. Самарук [147] виділяє у структурі фахової компетентності майбутніх економістів наступні компоненти: компетентність у сфері економічної діяльності; компетентність в інших сферах професійної діяльності; інформаційно-комп'ютерна компетентність; комунікативна компетентність; компетентність у сфері самовизначення і саморегуляції особистісних якостей; виробничо-діяльнісна компетентність. Тобто, Н. П. Самарук чітко виокремлює в професійній компетентності майбутніх економістів готовність до самовизначення і саморегуляції особистісних якостей.

Н. Болюбаш [22] визначає наступні компоненти професійної компетентності фахівця в галузі економіки:

- Особистісно-індивідуальна компетентність – сукупність якостей фахівця, що відображають професійно-спрямовані переконання, цінності, потреби, вольові риси особистості, мотиви професійної діяльності, уміння досягати поставленої мети при виконанні професійних завдань.
- Предметно-практична компетентність – якості фахівця, що включають систему фундаментальних знань класичних наук, соціально-економічних законів та теорій, сутності, структури і тенденцій розвитку економічних систем; методів економічного аналізу господарських процесів на мікро-

та макрорівнях, методів прийняття рішень; операційних знань, умінь та навичок щодо виконання функціональних обов'язків. Система знань нормативної та правової бази, галузевих стандартів. Розвиненість умінь застосування цих знань на практиці.

- Інформаційна компетентність – якості фахівця, що містять систему знань та вмінь за допомогою наявних засобів інформаційних технологій самостійно проводити пошук, аналіз, відбір, обробку та передачу необхідної інформації.
- Управлінська компетентність – сукупність якостей, що включають систему знань основ теорії управління; розвиненість умінь планування, формування цілей та завдань діяльності, організації діяльності, аналізу результатів діяльності, виокремлення та формулювання проблемних аспектів професійної діяльності, впровадження прогресивних форм і методів професійної діяльності.
- Пізнавальна компетентність – інформаційні здатності, які відображають систему знань та вмінь пізнавальної діяльності; розвиненість умінь цілепокладання, самостійної навчально-пізнавальної діяльності, самооцінки. Система вмінь створення, опанування і використання інновацій у професійній діяльності.
- Комунікативна компетентність – система знань та умінь взаємодії з оточуючими людьми, розвиненість умінь професійного спілкування та роботи в групі.

З вказаного опису компетентностей фахівця в галузі економіки виокремимо: знання та вміння за допомогою засобів інформаційних технологій самостійно проводити пошук, аналіз, відбір та обробку необхідної інформації; розвиненість умінь планування, формування цілей та завдань діяльності, організації діяльності, аналізу результатів діяльності, виокремлення та формулювання проблемних аспектів професійної діяльності; розвиненість умінь цілепокладання, самостійної навчально-пізнавальної діяльності, самооцінки, вмінь створення, опанування і використання інновацій у

професійній діяльності. Вказані показники, на нашу думку, характеризують готовність майбутнього економіста до професійного самовдосконалення.

М. Головань [41] серед ключових компетентностей фахівця з фінансів і кредиту виділяє такі групи: загальнонаукові компетентності - здатність набувати нові знання й використовувати їх; інструментальні компетентності - комп'ютерна грамотність, письмова й усна комунікація, здатність використовувати інформацію з різних джерел, володіння методами аналізу й синтезу, уміння знаходити й опрацьовувати інформацію, володіння інформаційними засобами і технологіями, володіння рідною та іноземною мовами; соціально-особистісні і загальнокультурні компетентності - здатність до саморозвитку й самовдосконалення, наполегливість у досягненні мети, здатність до критики і самокритики, здатність організувати свою роботу або роботу в команді, загальна освіченість, культура стосунків.

Професійні компетентності М. Головань співвідносить з вимогами до професійної підготовленості спеціаліста, що характеризує як здатність ефективно діяти у відповідності з вимогами професії, а також оцінювати результати своєї діяльності. Професійні компетентності М. Головань [34] поділяє на загально-професійні та профільно-професійні компетентності. Загально-професійні - здатності особистості до теоретичного, методологічного використання теоретичних основ професійної діяльності: моделювання, планово-організаційна, обліково-аналітична, оцінна та контролююча діяльності, обґрунтування та прийняття рішень, дослідницька, управлінська, прогностична, навчально-методична та нормативно-правова діяльності. Профільно-професійні компетентності ідентифікують профіль професійної діяльності в конкретній предметній галузі на відповідному кваліфікаційному рівні: фінансово-бюджетна, податково-бюджетна, фінансово-кредитна, страхова, зовнішньоекономічна та фінансово-правова діяльності у сфері фінансів підприємств, у сфері ринку цінних паперів, у сфері фінансового менеджменту.

Не зовсім погоджуючись із М. Головань у розподілі показників поміж виокремленими компетентностями, констатуємо, що окремі українські науковці

показники готовності і здатності до професійного самовдосконалення економістів відносять не до професійних компетентностей, а до ключових компетентностей фахівця.

Г. Кашина [84], аналізуючи програми, плани, а також нормативні документи, що визначають особливості середньої професійної освіти в сучасних умовах, в зіставленні з вивченням практики роботи вищих навчальних закладів I-II акредитації, сформулювала певні протиріччя:

- між переважанням репродуктивного, традиційного, характеру організації освітнього процесу у вищих навчальних закладах I-II рівня акредитації й необхідністю нових підходів до організації освітнього процесу, націленого на формування різносторонньо компетентного фахівця;
- між існуючими теоретичними розробками в галузі компетентнісного підходу в освіті й відсутністю моделі вищого навчального закладу I-II рівня акредитації, націленої на формування ключових компетентностей майбутніх фахівців;
- між існуючою об'єктивною необхідністю формування ключових компетентностей студентів і націленістю більшості досліджень на формування ключових компетентностей в системі загальної освіти учнів;
- між існуючою об'єктивною необхідністю формування ключових компетентностей (соціальних, особистих) в установах професійної освіти і націленістю більшості досліджень в рамках компетентнісного підходу на формування спеціальних професійних компетентностей фахівців.

1.4. Завдання та проблеми формування готовності до професійного самовдосконалення у студентів фінансово-економічних коледжів

Перед вищою економічною освітою нашої держави стоїть завдання підготовки фахівців готових психологічно, теоретично і практично до ефективної майбутньої професійної діяльності і всебічного розвитку. Традиційно цілі та завдання фахової освіти майбутніх економістів визначались

набором знань, умінь і навичок, якими повинен володіти майбутній фахівець. Сьогодні такий підхід є недостатнім. Сучасній економічній галузі потрібні фахівці, які готові до стрімких змін, здатні ефективно вирішувати фахові проблеми, готові творчо застосовувати знання в різноманітних нових економічних та фінансових ситуаціях. Проектування та реалізація нових освітніх стандартів в сучасних умовах здійснюється на основі компетентнісного підходу. Його метою є формування у майбутніх молодших бакалаврів економічного профілю професійних компетентностей, які трактуються як готовність і здатність застосовувати набуті знання, вміння, досвід та переконання для успішної професійної діяльності, вирішення нових професійних завдань.

Основні принципи професійної підготовки молодших спеціалістів нині виокремлюють так: відповідність підготовки потребам особи, суспільства, держави; пріоритетність загальнолюдських духовних цінностей; фундаменталізація, гуманістична спрямованість; випереджальний характер; безпосередність та ступеневість освіти [98].

За статистичними даними в Україні протягом останніх 22 років йде тенденція зменшення кількості загальноосвітніх навчальних закладів, професійно-технічних навчальних закладів, вищих навчальних закладів I-II рівнів акредитації, і разом з тим має місце збільшення кількості вищих навчальних закладів III-IV рівнів акредитації.

Наочно структуру вищої освіти в Україні показано на рис.1.1. Звідси видно, що коледжі становлять майже третину усіх вищих навчальних закладів.

Згідно даних Державної служби статистики за останнє десятиріччя кількість вищих навчальних закладів значно зменшилась. У 2016/17 навчальному році порівняно з 2005/2006 навчальним роком кількість навчальних закладів I-II рівнів акредитації зменшилась на 236 (до 370), а III-IV рівня акредитації – на 58 (до 287), причому кількість студентів у навчальних

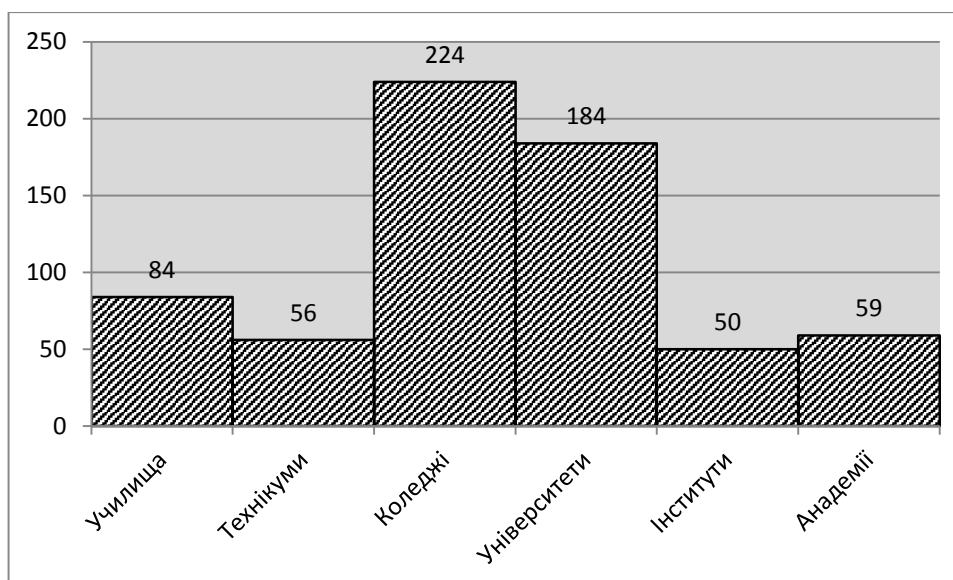

Рис 1.1. Структура вищих навчальних закладів України у 2016/17 н. р.

зкладах I-II рівнів акредитації зменшилась на 57% (до 217,3 тис. осіб), а вищих навчальних закладах III-IV рівня акредитації - на 37,86% (до 1369,4 тис. осіб).

Зупинимося детальніше на вищих навчальних закладах I-II рівня акредитації, яких в Україні на даний час налічується 370. Найбільше коледжів розташовано у Харківській (18), Дніпропетровській (16), Львівській (14), Вінницькій (14), Київській (12) та Чернівецькій (11) областях. Найменше – у Одеській (3), Сумській (3), Херсонській (4), Хмельницькій (5) та Чернігівській (5) областях. Якщо взяти до уваги напрям підготовки, то майже половина вищих навчальних закладів I-II рівнів акредитації, а саме 365 з 657 готують молодших спеціалістів за напрямом «Економіка та підприємництво», а в більшості неекономічних коледжів є економічні та фінансові спеціальності. Вказана кількісна характеристика свідчить про престижність даних спеціальностей та зростання потреби у фахівцях даного профілю на ринку праці. На території Вінницької області функціонує 14 коледжів, з них 6 - економічного напрямку.

Коледжі займають важливе освітнє місце поряд із школою та вищими навчальними закладами III та IV рівня акредитації і є перехідною ланкою між ними. Система освіти коледжів також має перехідний характер від класно-

урочної до лекційно-семінарської системи занять. Враховуючи такий характер освітнього процесу коледжу, є й певна специфіка організації навчально-виховного процесу. Однак, іноді форми, прийоми і методи навчання в коледжах дублюють технології навчання у загальноосвітніх школах або університетів та інститутів. В результаті маємо проблему: процес навчання і виховання відбувається у коледжах без урахування його специфіки.

На практиці в сучасній економічній освіті на рівні коледжів існує протиріччя між соціальним замовленням на підготовку фахівців з високим рівнем готовності до розв'язування фахових завдань і реальним рівнем такої готовності у випускників навчальних закладів; між змістом економічної діяльності, що вимагає сформованості в майбутніх економістів фахових компетентностей для виконання професійних функцій і завдань різного рівня складності із традиційною технологією навчання у коледжах, яка не забезпечує повною мірою формування компетентностей майбутніх економістів.

Враховуючи вищесказане, можна сформулювати дві основні проблеми формування фахової компетентності майбутніх молодших спеціалістів у коледжах. В більшості випадків випускники економічних навчальних закладів не готові на початку своєї фахової діяльності добре виконувати покладені на них посадові обов'язки. Кілька років триває їх професійна адаптація і це погано позначається на процесі роботи та кар'єрному рості. Основною причиною цього факту є особливості традиційної організації освітнього процесу, який спрямований в першу чергу на засвоєння теоретичних знань з дисциплін, що викладаються. На економічних факультетах дуже велика кількість різноманітних дисциплін. Інтенсивне вивчення їх не забезпечує застосування великої частини знань до конкретних професійних ситуацій, а саме це становить основу фахової компетентності. Поєднувати професійні знання та вміння доцільно в ситуаціях, що імітують реальну фахову діяльність. В умовах дисциплінарного розмежування це дуже складно і практично неможливо. Результатом є довготривалий період професійної адаптації, під час якого предметно диференційовані знання та вміння, набуті під час навчання,

пов'язуються у свідомості молодих спеціалістів з реальним виробничим середовищем та посадовими обов'язками. При цьому молодим фахівцям доводиться докладати великих зусиль для практичного опанування професії, тобто рухатися малопродуктивним шляхом проб і помилок [48].

Якщо врахувати характерні для сучасного економічного середовища постійні зміни та, відповідно, вимоги фахової сфери щодо сформованості якостей майбутніх фахівців з економіки, то прослідковується друга проблема формування фахової компетентності випускників економічних факультетів. Сучасна економічна освіта функціонує в умовах сучасної нестабільності, наявності кризових явищ та постійних змін. Випускники економічних факультетів у більшості випадків не спроможні до роботи в умовах невизначеності, хаосу та кризи, вони психологічно не готові до змін. Більшість з них не здатні вчитися, змінюватися і вдосконалювати свій фаховий потенціал згідно з вимогами часу і професійного середовища. Причина в тому, що наявний в них досвід навчання за традиційною технологією базується на засвоєнні правил діяльності у стандартних ситуаціях, що не відповідає реальній практиці фахової діяльності. А це означає, що сьогодні майбутніх економістів потрібно вчити не тільки менеджменту, маркетингу, економіці та іншим спеціальним дисциплінам, а й співпраці, партнерській взаємодії, умінням постійно вчитися, працювати в команді, колективно приймати рішення, швидко встановлювати контакти і вести переговори, здійснювати презентацію і самопрезентацію, формувати власний професійний імідж, швидко перебудовувати свою діяльність у зв'язку з вимогами, що змінюються.

Вступивши до коледжу, колишні учні стикаються з новими для них формами і методами навчання, нормами і цінностями навчального закладу, налагодженням стосунків з новими педагогами, студентським колективом. Виникає проблема адаптації студентів-першокурсників. Результатом реалізації адаптаційного потенціалу в процесі адаптації, за думкою психологів (Ю. Бабахан [8], Л. Гришанов [48], В. Якунін [185]), є певний стан особистості

– адаптованість. Процес адаптації студентів – не миттєвий. Найчастіше в адаптації студентів-першокурсників психологи виокремлюють такі ступені:

- початковий – студент уже усвідомлює, як він має діяти в новому навчальному середовищі, та ще готовий визнати і прийняти систему його цінностей і намагається дотримуватись шкільної системи цінностей;
- терпимості – студент і нове середовище виявляють взаємну терпимість до систем цінностей та зразків поведінки один одного;
- акомодатії – визначення та прийняття індивідом основних елементів системи цінностей нового навчального закладу та одночасне прийняття деяких цінностей індивіда соціокультурним середовищем даного закладу;
- асиміляції – повний збіг системи цінностей індивіда, групи і середовища.

З досвіду діяльності вищих навчальних закладів I-II рівня акредитації у сучасній системі фахової освіти теоретичні знання домінують на практичними навичками. Тут іде розподіл: навчання знань – «навчання»; навчання вмінням і навичкам – «тренування». Проте, щоб підготувати справді компетентного випускника економічної спеціальності необхідна наявність такого виду навчання як фахова практика. Тренування від фахової практики відрізняється тим, що воно здійснюється не в реальних, а в навчальних - полегшених умовах, а об'єктом тренування є не вся діяльність в цілому, а окремі фахові вміння та навички. В економічних коледжах України виробнича практика проходить один раз в кінці третього курсу на протязі 3-4 тижнів, що є недостатнім для якісної підготовки фахівця.

На першому етапі формування професійних компетентностей переваги навчання у технікумах та коледжах очевидні. По-перше, близьке розташування навчального закладу до місця проживання студента: більше половини студентів коледжу є жителями того району, в якому знаходиться коледж. По-друге, для вищих навчальних закладів III- IV рівня акредитації випускники коледжів - це

професійно підготовлені студенти, які пройшли відбір у стінах коледжу. Професорсько-викладацькому складу університетів легше та цікавіше працювати з такими студентами. Коледж має певні переваги перед інститутами та університетами – це скорочений термін навчання, доступна ціна, проходження трудової практики, що дає змогу набути професійної компетентності, та підвищена увага до виховної роботи.

Коледжі мають також ряд переваг перед професійно-технічними навчальними закладами. Випускники професійно-технічних училищ, щоб здобути ступінь бакалавра, мають вступати на 1-й курс навчання до інституту чи університету, випускники коледжу зараховуються відразу на 2-й чи 3-й курс за спорідненою спеціальністю. Професійно-технічне училище випускає спеціалістів за технічними напрямками, а в коледжі є можливість здобути також і гуманітарну спеціальність. Зважаючи на попит ринку праці, роботодавці віддають перевагу хорошим практикам перед високоосвіченими теоретиками. Наприклад, підприємствам потрібні аналітики та маркетологи, але кількісно це порівняно невелика потреба, в той час як досвідчених продавців, бухгалтерів та касирів потрібно на кілька порядків більше. В результаті цього серед випускників шкіл велика частка віддає перевагу навчанню в коледжі перед навчанням в університетах та інститутах. На нашу думку, якщо у випускників коледжів будуть сформовані навички самоосвітньої діяльності та самовдосконалення, то коледж виконає необхідну функцію містка для молоді між школою та вищим навчальним закладом.

А. Звездова та В. Орешкін [69] вказують проблеми, які формально не торкаючись сутності і структури компетентнісного підходу, очевидним чином впливають на можливість його застосування. Серед них:

- проблема якості підручників, в тому числі можливостей їх адаптації в умовах сучасних гуманістичних ідей і тенденцій в освіті;
- проблема державного стандарту, його концепції, моделі і можливостей несуперечливого визначення його змісту і функцій в умовах вітчизняної освіти;

- проблема кваліфікації викладачів та їх професійної адекватності не лише щодо компетентнісного підходу, а й набагато більш традиційним уявленням про професійно-педагогічну діяльність;
- проблема протиріч різних ідей і уявлень, що існують в сучасній освіті;
- проблема внутрішніх протиріч найбільш популярних напрямів модернізації, в тому числі й централізації системи фінансування освіти.

Однак, незважаючи на певну невизначеність нормативних документів, процес навчання студентів коледжу нині потребує радикальної перебудови як змісту так і методів підготовки майбутніх фахівців. Уже нині слід максимально враховувати індивідуальні особливості та інтереси студентів, що дасть простір їх власній розумовій і соціальній ініціативі. Студенти 17-20 років починають оцінювати учбову діяльність з позиції свого майбутнього. У студентів даної вікової категорії збільшується обсяг уваги, здатність довго зберігати її інтенсивність і переключатися з одного предмету на інший. Разом з тим увага стає більш вибірковою, залежить від спрямованості інтересів. У студентів формується явно виражене особистісне ставлення до окремих предметів. Воно починає, на відміну від підліткового віку, зумовлюватися не лише ставленням до викладача, а й інтересами, здібностями студента, намірами отримати якісну професійну підготовку.

У фаховій підготовці майбутніх молодших спеціалістів потрібно враховувати особливості фахової діяльності економістів у сучасних умовах:

- високу напружену інтелектуальну діяльність фахівців, обумовлену характером інформаційного середовища, в якому працює економіст, і складністю проблем, які вимагають оперативного вирішення (у мінімальні строки);
- цілеспрямоване використання інформаційних технологій для ведення і контролю системи фінансового та бухгалтерського обліку;
- неперервний контроль за змінами законодавства у галузі фінансового та бухгалтерського обліку;

- комунікабельність – уміння контактувати з людьми, орієнтуватися в оперативній обстановці;
- самостійність, що вимагає від працівника уміння самостійно приймати рішення, власноруч фіксувати і підтверджувати факти, діяти;
- самоосвіта протягом всієї професійної діяльності.

Часто перешкодою для набуття навичок самоосвіти студентів коледжу стають психологічні перешкоди – так звана стресова ситуація, що може бути викликана такими причинами: потрібно опрацювати значний обсяг матеріалу; матеріал дуже складний; матеріал не цікавий; мало часу на виконання поставленого завдання; потрібно зробити власні висновки; потрібно прийняти рішення.

Проаналізувавши результати педагогічних досліджень українських науковців, можна виділити основні етапи формування самоосвітньої діяльності студентів коледжу: пізнавальне стимулювання власних особливостей і мотивів навчання, прийняття рішення про самоосвіту, складання програми самоосвітньої діяльності, конкретизація і доповнення програми самоосвіти і реалізація її на практиці [129]; професійно-орієнтувальний етап направлений на формування мотиваційно-особистісного компонента готовності; діяльнісний етап спрямований на оволодіння навичками самоосвіти [85].

Зупинимося детальніше на компонентах організації самоосвіти студентів українських коледжів, яким найбільшого значення надають викладачі в процесі організації самостійної роботи студентів. Ми проаналізували досвід підготовки студентів до самоосвітньої діяльності та професійного самовдосконалення у вітчизняних коледжах.

У Херсонському політехнічному коледжі Одеського національного політехнічного університету досліджувалася [51] проблема формування самоосвіти студентів коледжів. Зокрема, наголошується, що система формування самоосвітньої діяльності у студентів технічних коледжів має будуватися в рамках особистісно-орієнтованої моделі освіти, з урахуванням її

принципів та характеристик. Наводиться порівняльна характеристика традиційної та особистісно-орієнтованої систем освіти у різних аспектах.

У Лисичанському педагогічному коледжі Луганського національного університету імені Тараса Шевченка досліджувались [83] оптимальні форми та методи самостійної роботи студентів як виду навчальної діяльності, спрямованого на формування пізнавальних здібностей студентів, їх спрямованість на безперервну самоосвіту. Викладачі даного коледжу розширюють традиційний набір прийомів і засобів самоосвітньої діяльності за рахунок широкого застосування інформаційних технологій навчання, серед яких можна виділити: тести вхідного, проміжного та вихідного контролю знань; проблемно-пошукові завдання на базі Інтернет-ресурсів; творчі завдання (презентації).

У Луганському політехнічному коледжі [90] науково-дослідна робота студента є однією з найважливіших складових підготовки кваліфікованих фахівців. Саме завдяки цьому, на думку викладачів даного коледжу, можна навчити студента учитися, щоб у майбутньому фахівці уміли поповнювати власні знання і вдосконалювати свій досвід, використовувати у професійній діяльності досягнення науки і техніки.

У технолого-економічному коледжі Білоцерківського державного аграрного університету [166] пріоритетом для викладачів є максимальне розкриття і реалізація індивідуальних здібностей студентів, закладених у них природою нахилів і талантів, формування умінь самовдосконалення і самодисципліни. Розв'язанню цих проблем сприяє організація позааудиторної роботи у даному навчальному закладі, а саме: гурткова робота, науково-дослідна та пошукова робота, науково-практичні та студентські наукові конференції, олімпіади, конкурси на краще знання навчальної дисципліни, конкурс «Кращий за професією», КВК із спеціальних дисциплін, інтелектуальна гра «Еврика», самостійна робота студентів.

У Львівському технічному коледжі [172] базою для здатності до самоосвітньої діяльності студентів у майбутньому є розвиток їх умінь

працювати самостійно в процесі навчання. Модель самостійної роботи, побудована на основі принципів її організації, враховує зміни у взаємовідносинах «викладач-студент», зумовленні перетворенням студента з об'єкта на суб'єкт навчального процесу та посиленням управлінської функції у діяльності викладача. У процесі самостійної роботи є спільною їх діяльність: підготовка самостійної роботи викладачем – самопідготовка студента, керівництво самостійною роботою викладачем - самокерування студента, контроль самостійної роботи викладачем – самоконтроль самооцінка студента. Компоненти моделі самостійної роботи студентів даного коледжу: умови її організації (зовнішні, внутрішні), предметний і особистісний результати самостійної роботи, методика представлення результатів. Особистісно орієнтований і діяльнісний підхід є основними при організації самостійної роботи. Вони орієнтовані на професійну діяльність майбутнього фахівця, приймають саморозвитку студента як особистості, моделюють ситуації професійної діяльності, формують професійні якості. Викладачі Львівського технічного коледжу впевнені, що продуктивна самостійна робота студентів в процесі навчання є запорукою їх здатності до самоосвітньої діяльності впродовж всього професійного життя. А ефективною буде самостійна робота за умов: урахування особливостей її організації, підготовка викладачів і студентів до нових функцій під час самостійної роботи, удосконалення навчальних технологій самостійної роботи, впровадження спецкурсу для викладачів. Впровадження практикумів для самостійної роботи з різних дисциплін та виконання студентами завдань із цього практикуму дає можливість їм поступово оволодіти методикою самостійної роботи, виробити в собі прагнення до пошукового пізнання, опанувати новими операціями, розумовими діями і прийомами перенесення засвоєння знань у нові ситуації навчання і майбутню професійну діяльність.

У Харківському машинобудівному коледжі [19] однією з найважливіших передумов формування професійних компетентностей висококваліфікованого працівника та його здатності у майбутньому до самоосвіти є підвищення

пізнавальної активності студентів. При вивченні певної дисципліни викладачами даного коледжу розробляється програма з формуванням чотирьохкомпонентної мети кожної окремої теми, де четвертою за номером, але ключовою за змістом є формування у студента розуміння необхідності вивчення теми, розділу і матеріалу дисципліни в цілому. Наступним кроком у цьому напрямку є вивчення дисципліни за модульно-рейтинговою системою організації навчального процесу, що становить, на думку викладачів даного коледжу, основу пізнавальної активності та розвитку самостійного мислення студентів. Також з метою розвитку пізнавальної активності студентів розробляються індивідуальні плани навчання з широким залученням студентів до науково-дослідної роботи, включенням самостійної роботи в навчальний план і розклад занять з організацією індивідуальних консультацій, орієнтація лекційних і лабораторно-практичних занять на самостійну діяльність, створення комплексу навчальних і навчально-методичних матеріалів для самостійної роботи. Викладачі готують модель домашнього завдання, яка містить в собі перелік методичних і навчальних цілей, перелік інформаційних джерел, які повинен використати студент, форму завдання і критерії оцінки, а також технологію самостійної роботи. У ході реалізації здійснення контролю навчальних досягнень студента викладачі Харківського машинобудівного коледжу дотримуються певних педагогічних принципів: об'єктивності перевірки й оцінки, індивідуальності контролю, систематичності й регулярності контролю, всебічності контролю, єдності вимог викладача до студентів, етичності контролю. Перевірка поточних та підсумкових знань проводиться після вивчення кожного окремого модуля двома ефективними видами контрольних заходів. Такими видами контрольних заходів є обов'язкове домашнє завдання за навчальним модулем, що спрямоване на активізацію самостійної роботи студентів, і контрольньо-залікове заняття, які розроблені у вигляді тестів.

У Миколаївському коледжі бізнесу і права на базі Полтавського університету економіки та торгівлі [10] для досягнення якісної підготовки

високоосвічених молодших спеціалістів, здатних до самоосвіти і саморозвитку, викладачі виокремлюють наступні умови: підвищення рівня мотивації щодо здобуття професійної майстерності в процесі навчання; залучення студентів до саморозвитку та самоосвіти засобами сучасних педагогічних технологій; усвідомлення студентами необхідності неперервної самоосвіти та саморозвитку для досягнення професійної майстерності. Успішність виконання такого завдання, на думку викладачів даного коледжу, залежить від рівня адаптаційної мобільності особистості, стійкого інтересу до творчої діяльності, прагнення до поповнення знань, емоційного лідерства, контактності, відкритості у спілкуванні, вміння встановлювати ділові стосунки, стресостійкості в широкому розумінні. Також у Миколаївському коледжі бізнесу і права вважають, що істотну роль у процесі самоосвіти і саморозвитку відіграє взаємоз'язок рефлексії, самооцінки і самореалізації.

У Вінницькому коледжі менеджменту Київського університету сучасних знань досліджується проблема підготовки студентів до майбутньої самоосвітньої діяльності і професійного самовдосконалення. В цьому напрямку викладачами коледжу використовуються нові підходи до організації аудиторної і позааудиторної роботи зі студентами, різні форми і методи роботи, які сприяють активізації навчального процесу та формуванню навичок самостійної, а в майбутньому і самоосвітньої діяльності. Зупинимося на більш ґрунтовному аналізі умов підготовки студентів до майбутньої самоосвітньої діяльності у Вінницькому коледжі менеджменту, оскільки автор дослідження причетний до цього процесу. Під час аудиторних занять у даному коледжі широко застосовуються інформаційні засоби навчання: при поясненні нового матеріалу, під час практичних занять, під час контролю знань. Наприклад, зі студентами спеціальності «Фінанси та кредит» у курсі вищої математики під час практичних занять з теми «Фінансова арифметика» задачі розв'язуються не тільки традиційним способом, а й в програмі Microsoft Excel. Це дає змогу не тільки під час заняття розв'язати в кілька разів більше задач, а дає можливість диференційовано підходити до пояснення розв'язування задач та оцінювання

студентів. Кожен студент отримує можливість врахування особистісних потреб у процесі навчання, має індивідуальний варіант завдань та власну швидкість розв'язування задач. Навіть найслабші студенти працюють самостійно, усвідомлюючи, що результат роботи залежить від них самих. При цьому є змога звернутися за допомогою до викладача. В результаті вказаної організації діяльності у майбутніх спеціалістів формуються вміння працювати самостійно, а це є підґрунтям для формування здатності до самоосвітньої діяльності.

Та в процесі описаної роботи нами було помічено, що більшість студентів мають низький рівень володіння програмою Microsoft Excel. Причиною цього є недостатня кількість часу, який відводиться на вивчення даної програми в курсі інформатики, та недостатнє використання комп'ютерної техніки викладачами в процесі вивчення інших дисциплін.

Практикуємо домашні контрольні роботи. Впродовж семестру на початку вивчення кожної теми з вищої математики студенти отримують контрольну роботу з теми, кожен має свій варіант роботи. Така форма роботи має ряд переваг: робота виконується впродовж 2-3 тижнів. Студенти мають достатньо часу, щоб опрацювати матеріал даної теми, винесений на самостійне опрацювання, чи пропущений студентом з якоїсь причини; виключається можливість списування за рахунок великої кількості варіантів; є можливість звернутися за консультацією до викладача чи одногрупника, на відміну від традиційної контрольної роботи; є можливість отримати залік чи іспит автоматом в разі здачі усіх контрольних робіт на позитивну оцінку, про що студентам повідомляється на початку семестру. Це допомагає вмотивувати студентів у вивченні даної дисципліни, дає їм стимул працювати. Кожним викладачем раз на тиждень проводяться консультації, під час яких студенти мають можливість отримати вказівки щодо матеріалу, винесеного на самостійне опрацювання, та відповіді на найбільш проблемні питання.

Але було констатовано, що частина студентів взагалі не виконує домашніх контрольних робіт, частина студентів виконують роботи не

повністю. Причинами даного факту є низький рівень мотивації студентів до даного виду роботи низький рівень умінь працювати самостійно.

Одним із прийомів самостійної роботи є написання опорних конспектів. На початку вивчення нової теми викладач пояснює основні поняття, а студенти отримують домашнє завдання самостійно скласти конспект з теми у текстовій формі чи у вигляді схеми. Можна запропонувати оформлення конспекту в електронному вигляді.

При застосуванні даного методу ми теж зіштовхнулись з проблемою низького рівня здатності студентів працювати самостійно та відсутністю умінь виділяти головну інформацію з великого масиву даних.

У курсі вищої математики студенти доволі часто готують презентації з питань, що виносяться на самостійне опрацювання. На захист презентацій виділяється 1 пара на семестр. Кожен автор представляє підготовлену презентацію на перегляд групі, після чого колективно обговорюються переваги та недоліки представлених робіт, здійснюється оцінка результатів кожної роботи власне студентами. Така форма роботи допомагає формуванню самокритики, самодисципліни, поваги один до одного, толерантності.

В процесі використання такого педагогічного прийому нами було помічено, що більшість студентів недостатньо володіють програми для створення презентацій, частина студентів не мають бажання їх робити, більшість робіт прості, одноманітні, тобто у більшості студентів мало розвинена уява та креативне мислення.

Вважаємо доречним формування у майбутніх фахівців умінь працювати в колективі, а тому у Вінницькому коледжі менеджменту активно практикуємо групові форми роботи. Наприклад, під час практичного заняття з вищої математики студенти поділяються на кілька груп по 4-6 чоловік. Формуються групи таким чином, щоб у кожній групі був хоча б один сильний з математики студент, який призначається консультантом групи. Наприкінці заняття набуті знання студентів кожної групи оцінюються викладачем. Враховується організованість групи, швидкість та якість розв'язування задач.

В процесі такої роботи ми помітили, що усі студенти працюють, але не викладаються на повну силу, тобто у них невисокий рівень пізнавальної активності. Також було помічено, що зі стандартними задачами групи справляються, а коли починають робити задачі підвищеної складності та нестандартні задачі, зіштовхуючись із незнайомими фактами, студенти не справляються з завданнями, причиною цього є низький рівень креативності студентів.

Проблема майбутньої самоосвітньої діяльності студентів коледжів фінансово-економічного профілю є багатоплановою, її вивчення потребує виокремлення і ґрунтовного аналізу актуальних організаційно-педагогічних умов. Для вирішення цього завдання викладачам коледжів слід досліджувати сучасні методи, прийоми і засоби організації самостійної пізнавальної діяльності, здійснювати індивідуальний підхід у навчанні, шукати ефективні шляхи підвищення якості професійної освіти.

Узагальнивши завдання та проаналізувавши проблеми формування готовності студентів фінансово-економічного профілю до професійного самовдосконалення, ми виокремили наступні організаційно-педагогічні умови, які лягли в основу дослідно-експериментальної роботи:

- урізноманітнення напрямів та прийомів розвитку пізнавальної активності студентів у процесі фахової підготовки;*
- створення умов для формування креативних якостей майбутніх молодших спеціалістів фінансово-економічного профілю;*
- формування умінь активного та раціонального використання комп'ютерних технологій у самостійній діяльності;*
- діагностика готовності майбутніх молодших спеціалістів фінансово-економічного профілю до професійного самовдосконалення.*

Висновки до розділу 1

Передумовою нової якості підготовленості випускника вищого навчального закладу до ефективної професійної діяльності є сформованість його здатності до самостійного навчання, самовдосконалення та самореалізації. Професійна підготовка майбутніх фахівців, незалежно від їх спеціальності, має включати формування їхньої психологічної готовності до праці, а набуття професійних компетентностей, обов'язково має включати вміння вчитися і самовдосконалюватися.

Аналіз педагогічної та психологічної літератури показує, що педагоги акцентують увагу на виявленні факторів і умов, дидактичних та виховних засобів, що дають змогу керувати становленням і розвитком готовності. Психологи вивчають характер зв'язків і залежностей між станом готовності до діяльності та ефективністю діяльності. Рівень професійної готовності випускника навчального закладу впливає на швидкість його адаптації до умов праці, налаштованість на підвищення кваліфікації та самонавчання. Прагнення до професійного самовдосконалення знаходиться на другому плані по відношенню до загальної мотивації професійної діяльності фахівця. Мотивація готовності до професійного самовдосконалення формується в процесі навчання, залежить від його організації, методів, прийомів, засобів та змісту навчального матеріалу, впливає на активність студентів, ставлення їх до навчання, і як наслідок, на результати навчання.

Під поняттям професійне самовдосконалення ми розуміємо свідому діяльність спрямовану на підвищення рівня професійної компетентності й розвитку професійно значущих якостей відповідно до соціальних вимог, умов професійної діяльності й власної програми розвитку.

На основі ґрунтовного аналізу поняття готовність до професійної діяльності ми визначаємо зміст та обсяг поняття готовність до професійної діяльності майбутніх фахівців фінансово-економічного профілю – це складне особистісне утворення випускника навчального закладу фінансово-

економічного профілю, яке є комплексним відображенням низки особистісних рис і професійних якостей, важливих для успішної професійної діяльності майбутніх молодших спеціалістів, які набуті у процесі професійної підготовки за відповідною спеціальністю фінансово-економічного профілю. Відповідно до цього, готовність до професійного самовдосконалення майбутнього молодшого спеціаліста фінансово-економічного профілю – це складова його готовності до професійної діяльності за спеціальністю, яка є необхідною умовою усвідомленого саморозвитку фахівця і характеризується сформованим самостійним прагненням наблизитися до професійного ідеалу та сформованою здатністю до вдосконалення особистих професійних рис і якостей.

Професійне самовдосконалення відбувається у двох формах: самовиховання та самоосвіта, які взаємопов'язані та доповнюють одна одну. Професійне самовиховання – це процес цілеспрямованої діяльності особистості, метою якого є систематичне формування та розвиток у себе позитивних професійних якостей та усунення негативних. Процес професійної самоосвіти полягає в оновленні та вдосконаленні професійних знань, умінь та навичок з метою досягнення найвищого рівня професійної компетентності.

Самоосвітня діяльність є верхівкою розвитку студента як суб'єкта навчально-пізнавальної діяльності. З точки зору психології самоосвіта – це особлива діяльність, яка має власну специфічну структуру, відмінну від структури навчальної діяльності та її самостійних форм тим, що її компоненти – мотиви, задачі, способи дії та способи контролю студент добирає самостійно. Тут домінують внутрішні пізнавальні та соціальні мотиви, оскільки така діяльність завжди є добровільною.

В процесі дослідження нами схарактеризовано завдання та проблеми формування готовності майбутніх молодших спеціалістів фінансово-економічного профілю до професійного самовдосконалення.

До завдань формування готовності майбутніх молодших спеціалістів фінансово-економічного профілю до професійного самовдосконалення ми віднесли наступні:

- формування у майбутніх молодших бакалаврів економічного профілю готовності і здатності застосовувати набуті знання, вміння, досвід та переконання для успішної професійної діяльності, вирішення нових професійних завдань;
- підготовка фахівців економічної галузі, готових до стрімких змін, здатних ефективно вирішувати фахові проблеми, готових творчо застосовувати знання в різноманітних нових економічних та фінансових ситуаціях.

До проблем формування готовності майбутніх молодших спеціалістів фінансово-економічного профілю до професійного самовдосконалення:

- довготривалий період професійної адаптації, під час якого предметно диференційовані знання та вміння, набуті під час навчання, пов'язуються у свідомості молодих спеціалістів з реальним виробничим середовищем та посадовими обов'язками;
- неспроможність випускників економічних факультетів у більшості випадків до роботи в умовах невизначеності, хаосу та кризи, вони психологічно не готові до змін.

Об'єднавши та проаналізувавши усі проблеми, з якими ми зіштовхнулися в процесі навчання студентів, ми виокремили організаційно-педагогічні умови готовності студентів фінансово-економічного профілю до професійного самовдосконалення: урізноманітнення напрямів та прийомів розвитку пізнавальної активності студентів у процесі фахової підготовки; створення умов для формування креативних якостей майбутніх молодших спеціалістів фінансово-економічного профілю; формування умінь активного та раціонального використання комп'ютерних технологій у самостійній діяльності; діагностика готовності майбутніх молодших спеціалістів фінансово-економічного профілю до професійного самовдосконалення.

Результати цього розділу опубліковані у працях [33; 34; 35; 36; 37; 38].

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Акімова О. В. Теоретико-методичні засади формування творчого мислення майбутнього вчителя в умовах університетської освіти : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра. пед. наук : спец. 13.00.04 «Теорія та методика професійної освіти» / О. В. Акімова. – Тернопіль, 2010. – 43 с.
2. Акуленко К. Ю. Визначення компонентів, критеріїв та показників готовності до професійної діяльності майбутніх економістів / К. Ю. Акуленко // Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах. - 2013. - № 30 (83). - С. 88-93.
3. Акуленко К. Ю. Визначення рівня володіння інформаційно-комунікаційними технологіями студентами економічних спеціальностей факультету / К. Ю. Акуленко // Педагогічна освіта: Теорія і практика. Збірник наукових праць. – Кам'янець-Подільський, 2012. №11. - С.8-13.
4. Алексюк А.М. Педагогіка вищої школи. – К., 1998
5. Андреев В. И. Диалектика воспитания и самовоспитания/ В. И. Андреев. – Казань : Изд-во Казанского ун-та, 1998. – 238 с.
6. Антонова Н.О. Проблеми діагностики психологічної готовності до професійної діяльності у випускників психологічного факультету / Н. О. Антонова // Актуальні проблеми психології. Збірник наукових праць. - 2009. - Том X. Частина 11. - С.43-52.
7. Афанасьєва Л. І. Педагогічні умови формування готовності до професійної діяльності у майбутніх менеджерів організацій / Л. І. Афанасьєва // Наукові записки: Педагогічні науки. №107_1. – С. 36-41.
8. Бабахан Ю. С. Самооценка студента как показатель его способности к учебной адаптации / Ю. С. Бабахан // Психологические и социально-психологические способности адаптации студента. – Ереван, 1973.С.21–25.
9. Бадюк Ю. В. Формування фахових знань майбутніх молодших спеціалістів будівельного профілю засобами ділових ігор : автореф. дис. на здобуття

- наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.04 «Теорія та методика професійної освіти» / Ю. М. Бадюк. - Вінниця, 2009. – 24, [3] с.
10. Базарова К. В. Самоосвіта і саморозвиток студентів коледжів як педагогічна умова формування культури ділових відносин молодших спеціалістів / К. В. Базарова // С. 231-235
 11. Балагура Р. Р. Формування готовності до професійного самовдосконалення майбутніх пілотів як педагогічна проблема / Р. Р. Балагура // Імідж сучасного педагога. Полтава: ТОВ "АСМІ", 2012. №8. - С.22-25.
 12. Балашова Ю. В. Педагогічні умови формування економічної культури майбутніх офіцерів-прикордонників : дис. ... канд. пед. наук : 20.02.02 / Балашова Юлія Валеріївна. – Хмельницький : Вид-во Нац. академії ПВУ ім. Б. Хмельницького, 2002. – 180 с.
 13. Баловсяк Н. В. Інформаційна компетентність фахівця [Текст] / Н. В. Баловсяк // Педагогіка і психологія професійної освіти. – 2004. – № 5. – С. 21–28.
 14. Бартенєва І. О. Педагогіка вищої школи: навчальний посібник / І. О. Бартенєва, І. М. Богданова, І. В. Бужикова, Н. І. Дідусь та ін.; ПДПУ імені К. Д. Ушинського. –Одесаю, 2002. - 344 с.
 15. Белолипецкий В. К. Этика и культура управления : учебно-практическое пособие / В. К. Белолипецкий, Л. Г. Павлова. – М. : ИКЦ “Март”, 2004. – 384 с.
 16. Беркита К. Ф. Організація професійного навчання бакалаврів у фінансово-економічних коледжах : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.04 «Теорія та методика професійної освіти» / К. Ф. Беркита. - Київ, 1999. – 20, [4-5] с.
 17. Бельчева Т. Ф. Формування готовності майбутніх вчителів до складання та розв’язування навчально-пізнавальних завдань у початковій школі : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.04 «Теорія та методика професійної освіти» / Т. Ф. Бельчева. - Кіровоград, 2008. – 17, [3] с.

18. Биков В. Ю. Моделі організаційних систем відкритої освіти : [монографія]. – К.: Атіка, 2009. – 684 с
19. Бистрюкова А. Н. Формування готовності до професійного саморозвитку майбутніх вчителів початкових класів засобами проєктивної технології : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.04 «Теорія та методика професійної освіти» / А. Н. Бистрюкова. - Ялта, 2009. – 20, [4] с.
20. Білянн Г. І. Методична система навчання математики в фінансово-економічних коледжах : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.02 «Теорія та методика навчання математики» / Г. І. Білянн. - Київ, 2006. – 20, [3] с.
21. Богданов І. Т. Проблеми самоосвітньої діяльності студентів педагогічних навчальних закладів / І. Т. Богданов // Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського державного педагогічного університету : Серія педагогічна: Дидактики дисциплін природознавчо-математичної та технологічної освітніх галузей. - 2000. - № 6. - С.67-72.
22. Болюбаш Н. М. Теоретичні засади формування професійної компетентності майбутніх економістів / Н. М. Болюбаш // Наукові праці: Педагогіка. Випуск 99. Том 112 . -2009. С. 88 – 95.
23. Бочелюк В. Й. Психологія: вступ до спеціальності / Бочелюк В. Й., Зарицька В. В.// Навч. посібник.- К.: Центр учбової літератури, 2007.-288 с.
24. Боярчук Н. К. Модель формування професійної компетентності майбутніх економістів / Н. К. Боярчук // Педагогічні науки. – 2013. – Вип. 1 (57). – С. 85-95.
25. Бужикова Р. І. Педагогічні технології професійно орієнтованого навчання студентів економічних коледжів : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.04 «Теорія та методика професійної освіти» / Р. І. Бужикова. - Київ, 2010. – 20, [3] с.
26. Бурлука О. В. Самоосвіта особистості в інформаційному суспільстві / О. В. Бурлука // Основи духовного життя українського суспільства та розвиток

- особистості : матеріали наук. конф. за підсумками виконання комплексної цільової програми (м. Харків, 11-12 жовтня 2004 р.). – Харків : Нац. юрид. акад. України, 2004. –С. 105–108.
27. Бурлука О. В. Самоосвіта особистості як соціокультурне явище: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філос. наук : спец. 17.00.01 «Теорія та історія культури» / О. В. Бурлука. - Харків, 2005. – 14, [1-2] с.
 28. Вайніленко Т. В. До питання формування готовності майбутніх вчителів до професійного самовдосконалення / Т. В. Вайніленко //Творча особистість вчителя: проблеми теорії і практики. К.: НПУ, 1999. – Вип.3. – С.8-12.
 29. Велика Радянська Енциклопедія. (У 30 томах). [Електронний ресурс] / Вид.3-є. - М.: Радянська Енциклопедія, 1970. – Режим доступу: [http:// www.bse.sci-lib.com](http://www.bse.sci-lib.com).
 30. Вища освіта і Болонський процес: навчальний посібник / за редакцією В. Г. Кременя. Авторський колектив: М. Ф. Степко, Я. Я. Болюбаш, В. Д. Шинкарук, В. В. Грубінко, І. І. Бабин. – Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2004. – 384с.
 31. Вікторов В. Г. Самоосвіта державних службовців у навчанні за професійною програмою підвищення кваліфікації : навч.-метод. посібник / В. Г. Вікторов, І. В. Шпекторенко // Національна академія держ. управління при Президентові України. Дніпропетровський регіональний ін-т держ. управління. - Д. : ДРІДУ НАДУ, 2007. - 37 с.
 32. Власова О. І. Педагогічна психологія: навч. посібн. / О. І. Власова - К.: Либідь, 2005. 400 с.
 33. Воєвода А. Л. Формування в майбутніх учителів математики навичок самоосвітньої діяльності// Наукові записки. – Випуск 3 – Серія: Педагогічні науки. –Бердянськ БДПУ, 2015. – С. 58-63.
 34. Волкодав Т. А. Психолого-педагогічні основи самоосвітньої діяльності студентів у процесі навчання математики / Т. А. Волкодав // Вісник Черкаського університету: Педагогічні науки. – 2013. №17 (270). - С. 23-32.

35. Волкодав Т. А. Аналіз умов підготовки фахівців до наступної самоосвітньої діяльності у коледжах фінансово-економічного профілю / Т. А. Волкодав // Міжнародний науковий журнал "SCIENCE and EDUCATION a NEW DIMENSION". – 2014. №2(10). - С. 35 – 38.
36. Волкодав Т. А. Застосування математичних методів в економіці / Т. А. Волкодав // Методичний пошук: застосування знань і вмінь з математики. Студентський науково-методичний збірник. Вінниця: СамІздат. – 2013. № 3. - С. 233 – 239.
37. Волкодав Т. А. Підготовка випускників економічних коледжів до наступної самоосвітньої діяльності / Т. А. Волкодав // Збірник матеріалів міжн. наук.-метод. конференції «Розвиток інтелектуальних умінь і творчих здібностей учнів та студентів у процесі навчання дисциплін природничо-математичного циклу – ІТМ*плюс-2014». - м. Суми, ВВП «Мрія».- 2014. – С.28 – 30.
38. Волкодав Т. А. Роль і місце наступності навчання у фаховій підготовці майбутніх молодших бакаларів фінансово-економічного профілю/ Т. А. Волкодав // Збірник матеріалів Всеукр. наук.-практ. конференції, присвяченої 200-річчю Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського» «Реалізація наступності в математичній освіті: реалізація та перспективи» м. Одеса. – 2016. С. 153 – 155.
39. Галузьяк В. М. Педагогіка: навч. посіб. // В. М. Галузьяк, М. І. Сметанський, В. І. Шахов. – 2-е вид., випр. і доп. – Вінниця : „Книга – Вега”, 2003.–416 с.
40. Ганченко И. О. Развитие личности педагога в системе непрерывного профессионального самообразования: автореф. дис. д-ра пед. наук: спец. 13.00.01 «Общая педагогика, история педагогики и образования»/ И. О. Ганченко - Краснодар, 2005 -20 с.
41. Головань М. С. Компетентнісний підхід у навчанні інформатики і комп'ютерної техніки студентів економічного ВНЗ / М. С. Головань // Проблеми інженерно-педагогічної освіти. – 2007. – № 18-19. – С. 19-32.

42. Головань М. С. Компетентнісна модель випускника економічного ВНЗ напряму підготовки «Фінанси і кредит» / М. С. Головань // Проблеми інженерно-педагогічної освіти. Збірник наукових праць. Харків: УПА. 2009. – Випуск 22-23 – С. 46 – 53.
43. Гончаренко С. У. Український педагогічний словник./ Гончаренко С.У. – К.:Либідь, 1997. – 206 с.
44. Гончарова О. Н. Система формування інформатических компетентностей у будущих економістов / О. Н. Гончарова // Ученые записки Таврического национального университета им. В.И. Вернадского, Том 21(60), №1. – Симферополь. - 2008. - С.19-22.
45. Грабовець І. В. Самоосвіта як інтегруюча детермінанта самореалізації молодих фахівців у професійній діяльності : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. соціол. наук : спец. 22.00.04 «Спеціальні та галузеві соціології» / І. В. Грабовець. - Київ, 2004. – 10, [2-3] с.
46. Горкуненко П. Формування професійної компетентності викладача педагогічного вищого навчального закладу I–II рівнів акредитації в контексті загальноєвропейської інтеграції [Електронний ресурс] / П. Горкуненко // Нова педагогічна думка. – 2010. – №1. – Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Npd/2010_1/Gorkunen.pdf.
47. Горобець С. А. Теоретичні засади проблеми формування професійної компетентності майбутнього фахівця-економіста / С. А. Горобець // Вісник Житомирського держ. ун-ту ім. І. Франка. – 2007. – Вип. 31. – С. 106–109.
48. Гришанов Л. К. Социологические проблемы адаптации студентов младших курсов / Л. К. Гришанов, В. Д. Цуркан // Психолого-педагогические аспекты адаптации студентов к учебному процессу в вузе. – Киченев, 1990 – С. 29 – 41.
49. Грищенко С. В. Самооцінка у структурі самовдосконалення майбутніх фахівців соціальної сфери / С. В. Грищенко // Зб. наук. пр. Кам'янець-

- поділ. нац. унів. ім. І. Огієнка: Соціальна педагогіка — Кам'янець-Подільський „Медобори-2006” – 2011. №16. – С.49-58.
50. Громцева А. К. Самообразование как социальная категория : [учеб.-метод. пособие по спецкурсу] / А. К. Громцева. – Л., 1976. – 87 с.
 51. Гуляєва Т. Система самоосвіти у світлі особистісно-орієнтованої моделі / Т. Гуляєва// Наукові записки. Педагогічні науки, № 82(2). - С. 159 – 164.
 52. Гуржій А. М. Дискусійні питання інформаційно-комунікаційної компетентності: міжнародні підходи та українські перспективи А. М. Гуржій, О. В. Овчарук - Інформаційні технології в освіті. - 2013. -, № 15. - С. 38-43.
 53. Гуревич Р. С. Розвиток професійно-педагогічної компетентності майбутніх магістрів-викладачів університетів на основі інноваційної діяльності / Р. С. Гуревич // Академія спеціальної педагогіки ім. М. Гжегожевської – 2016. С. 327-336.
 54. Гусак Л. П. Використання активних методів навчання при викладанні математики у ВНЗ економічного профілю // Динаміка наукових досліджень 2004: Матеріали Третьої Міжнародної науково-практичної конференції, 21-30 червня, м. Дніпропетровськ. – Дніпропетровськ: Наука і освіта, 2004. – С. 37-38.
 55. Джеджула О. М. Теорія і методика графічної підготовки студентів інженерних спеціальностей вищих навчальних закладів : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра. пед. наук : спец. 13.00.04 «Теорія та методика професійної освіти» / О. М. Джеджула. – Тернопіль, 2007. – 43 с.
 56. Деркач А. А. Акмеологические основы развития профессионала // А. А. Деркач. – М: МПСИ, 2004. – 752 с.
 57. Діденко О. В. Педагогічні умови професійного самовдосконалення майбутніх офіцерів : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.04 «Теорія та методика професійної освіти» / О. В. Діденко. - Хмельницький, 2003. – 13, [2] с.
 58. Довідник навчальних закладів України [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://profi.org.ua/vuz/obzor/shtml>

59. Дутка Г. Я. Формування вмінь студентів розв'язувати прикладні задачі при навчанні математики в коледжах економічного профілю : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.02 «Теорія та методика навчання математики» / Г. Я. Дутка. - Київ, 1999. – 22, [4] с.
60. Дутка Г. Я. Формування професійної відповідальності фахівців банківської системи / Г. Я. Дутка // Філософія фінансової цивілізації: людина у світі грошей : матеріали Міжнар. філос.-екон. читань, 10 – 11 червня 2008 р., м. Львів) / Університет банківської справи Нац. банку України ; редкол. : відп. секретар З. Е. Скринник. – Львів, 2008. – С. 108 – 115.
61. Дьяченко М. И. Психологические проблемы готовности к деятельности / М. И. Дьяченко, Л. А. Кадимович. – Минск: Изд-во БГУ, 1976. – 176 с.
62. Енциклопедія освіти / Акад. пед. наук України; головний ред. В. Г. Кремень. – Київ : Юрінком Інтер, 2008. -1040 с.
63. Євдокімова О. О. Формування психологічної готовності до професійної діяльності у майбутніх правоохоронців / О. О. Євдокімова // Збірник наукових праць К-ПНУ імені Івана Огієнка: Проблеми сучасної психології. – 2012. №17. – С. 134-144.
64. Загнибіда Р. П. Педагогічні умови професійного самовдосконалення майбутніх менеджерів в позааудиторній діяльності: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.04 «Теорія та методика професійної освіти» / Р. П. Загнибіда. - Переяслав-Хмельницький, 2014. – 20, [2-4] с.
65. Залібовська–Ільніцька З. В. Готовність майбутніх учителів до формування комунікативної компетентності молодших школярів / З. В. Залібовська – Ільніцька // Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка . – Житомир. – 2004. №12. – С.179-181.
66. Замкова Н. Л. Формування професійних якостей майбутніх менеджерів зовнішньоекономічної діяльності у процесі вивчення іноземних мов : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.04 «Теорія та методика професійної освіти» / Н. Л. Замкова.- Київ, 2005.–20 с.

67. Збірник нормативних документів МОН України. – www.kdtu.kr.ua/miek/ek/okx_mag.doc.
68. Зеер Э. Ф. Модернизация профессионального образования: компетентносный подход: учеб. пособие для пед. вузов / Э. Ф. Зеер.- М.: МЛСИ, 2005. – 215 с.
69. Звездова А. Б., Орешкин В. Г. Компетентностный подход в высшем профессиональном образовании.- <http://www.miep.edu.ru>
70. Зінченко С. В. Удосконалення самоосвіти викладачів вищих навчальних закладів засобами інформаційно-телекомунікаційних технологій [Електронний ресурс] / С. В. Зінченко // Інформаційні технології і засоби навчання. Київ.- 2010. №6 (20). Режим доступу : <http://www.ime.edu-ua.net/em.html>.
71. Зимняя И. А. Ключевые компетентности как результативно-целевая основа компетентностного подхода в образовании. Авторская версия. – М.: Исследовательский центр проблем качества подготовки специалистов, 2004. – 42 с.
72. Зимняя И. А. Социально-профессиональная компетентность как целостный результат профессионального образования: (идеализированная модель) / И. А. Зимняя // Проблемы качества образования. Компетентностный подход в профессиональном образовании и проектировании образовательных стандартов. – М.: Исследовательский центр проблем качества подготовки специалистов, 2005. – С. 10–20.
73. Івлієва О. М. Критеріально-орієнтоване тестування в системі формування професійної готовності вчителя початкових класів : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.04 «Теорія та методика професійної освіти» / О. М. Івлієва. - Одеса, 2001. – 15, [2-3] с.
74. Калінін, В. О. Формування професійної компетентності майбутнього вчителя іноземної мови засобами діалогу культур : дис. ... кандидата пед. наук : 3.00.04 / В. О. Калінін. – Житомир, 2005. – 311 с.

75. Касіянц С. Е. Формування самоосвітньої компетентності майбутніх економістів у процесі професійної підготовки. : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.04 «Теорія та методика професійної освіти» / С. Е. Касіянц. - Київ, 2017. – 20, [3-4] с.
76. Качесова Т. Л. Поддержка самообразовательной деятельности студентов колледжей как фактор становления их субъектной активности: автореф. дис. на добыв. степенеканд. пед. наук : спец. 13.00.01 «Общая педагогика. История педагогикии образования» / Т. Л. Качесова. - Улан-Удэ, 2005.– 30 с.
77. Кечик О. О. Організація самостійної роботи студентів педагогічного коледжу з іноземної мови / О. О. Кечик // Соціальна педагогіка: теорія та практика. – 2011 - № 3. – С. 84-90.
78. Кіяшко О. О. Інноваційні педагогічні технології підготовки молодших спеціалістів у вищих навчальних закладах I-II рівнів акредитації : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.04 «Теорія та методика професійної освіти» / О. О. Кіяшко. - Луганськ, 2001. – 16, [3] с.
79. Клочко А. О. Самоосвітня діяльність вчителя як педагогічна проблема [Електронний ресурс] / А. О. Клочко. – Режим доступу : <http://www.narodnaosvita.kiev.ua>.
80. Князева М. Л. Ключ к самосозиданию / М. Л. Князева // Научн. Пос.- М.: Мол. Гвардия, 1990 – 255 с.
81. Ковалев А. Г. Психология личности / А. Г. Ковалев // М.: Просвещение, 1970 – 398 с.
82. Ковальчук Л.О. Готовність до самоосвітньої діяльності як ознака професійної культури майбутніх фахівців / Л. О. Ковальчук, Б. В. Ковальчук // Личность в едином образовательном пространстве: Сб. науч. ст. I Международного образовательного форума (г. Запорожье, 5 – 7 мая 2010 г.) / под науч. ред. проф. К.Л.Крутий. – Запорожье: ООО “ЛИПС” ЛТД, 2010. – 288 с. – С. 216 – 218.

83. Колеснікова Н. Навчити студента учитися / Н. Колеснікова // Освіта, технікуми, коледжі. – 2004. - № 3(9). – С.25 – 26.
84. Коломієць А. М. Упровадження інноваційних методів і технологій навчання у підготовку викладача вищої школи в системі магістратури / А. М. Коломієць, М. В. Супрун // Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання у підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми. - 2011. - Вип. 28. - С. 338-343.
85. Компетентісний підхід у сучасній освіті : світовий досвід та українські перспективи / [за заг. ред. О. В. Овчарук]. – К. : К.І.С., 2004. – 112 с.
86. Компетентісний підхід у підготовці педагога: традиції та інновації / М. Ю. Кадемія // Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання у підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми. - 2013. - Вип. 34. - С. 309-311.
87. Кондрашова Л. В. Моральна психологічна готовність студента до вчительської діяльності / Л. В. Кондрашова. – К: Вища школа, 1987. – 56 с.
88. Кондрашова Л. В. Методика підготовки майбутнього учителя к педагогічному взаємодію с учасимися: [учебное пособие] / Л.В.Кондрашова. – М.: Прометей, МГПИ ім. В.И. Лєніна, 1990. – 159 с.
89. Копил, Г. О. Формування професійної компетентності майбутніх фахівців з міжнародної економіки у процесі вивчення іноземних мов : дис. канд. пед. наук : 13.00.04 / Г. О. Копил. – 2007.
90. Кошелева Н. Г. Нові підходи до формування фахових компетенцій майбутніх економістів під час підготовки у ВНЗ / Н. Г. Кошелева [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.nbu.gov.ua/portal/.../p1010_58.pdf.
91. Красікова Т. І. Організація навчального процесу у коледжі економічного профілю : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.04 «Теорія та методика професійної освіти» / Т. І. Красікова. - Київ, 2002. – 16, [3] с.

92. Красюк Л. В. Моделювання практичної підготовки майбутнього вчителя початкової школи / Л. В. Красюк // IX міжнар. наук.-практ. конф. „Наука та освіта – 2006”, 23-31 січня 2006 р. : тези. – Дніпропетровськ, 2006 – С.38-40.
93. Кремень В. Г. Особливості функціонування професійної освіти України // Освіта, технікуми, коледжі. – 2002. - № 3(4).
94. Крутецкий В. А. Психология / В. А. Крутецкий . – Москва , 1986. - 141 с.
95. Левінець Н. В. Формування професійної готовності майбутніх вихователів до здійснення фізичного виховання дошкільників на засадах народних традицій : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.04 «Теорія та методика професійної освіти» / Н. В. Левінець. - Київ, 2007. – 20, [3] с.
96. Левченко Т. І. Розвиток освіти та особистості в різних педагогічних системах - Вінниця: Нова книга, 2002 - 512 с.
97. Лесик В. В. Формування у студентів психолого-педагогічної готовності до майбутньої професійно-трудової діяльності / В. В. Лесик // Гуманітарний вісник: зб. наук. пр. — Переяслав-Хмельницький : Педагогіка, психологія, філософія. – 2011. №22. – С.93 – 97.
98. Лист МОН України від 31.07.2008 р. N 1/9484 «Головам робочих груп МОН України з розроблення галузевих стандартів вищої освіти та головам науково-методичних комісій МОН України щодо нормативно-методичного забезпечення розроблення галузевих стандартів вищої освіти» / [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.mon.gov.ua>.
99. Литвинова С. Г. Особливості розробки критеріїв оцінювання електронних освітніх ресурсів / С. Г. Литвинова // Наукові записки. - 2013. – Том 109. Вип. 3. - С. 200-204.
100. Літвінчук С. Б. Професійна підготовка майбутніх техніків-механіків у процесі вивчення загальнотехнічних дисциплін в аграрних навчальних закладах I-II рівнів акредитації : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня

- канд. пед. наук : спец. 13.00.04 «Теорія та методика професійної освіти» / С. Б. Літвінчук. - Київ, 2005. – 21, [3] с.
101. Лобур М. С. Формування професійно значущих якостей майбутніх молодших спеціалістів сфери харчування : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.04 «Теорія та методика професійної освіти» / М. С. Лобур. - Київ, 2006. – 23, [4] с.
102. Лозицька Т. Ю. Сутність готовності молодих учителів до використання медіа у професійній діяльності / Т. Ю. Лозицька // Наукова молодь: іноваційні підходи в освіті і науці. Збірник тез I Міжнародної науково-практичної Інтернет-конференції (Луганськ, 21 – 28 лютого 2011 р.) / – Луганськ : Глобус, 2011. – 220 с.
103. Малихін О. В. Формування у майбутніх учителів потреби в професійній самоосвіті : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.04 «Теорія та методика професійної освіти» / О. В. Малихін. - Харків, 2000. – 11, [1] с.
104. Маєвська Л. М. Готовність соціального педагога до професійної діяльності в етнокультурному середовищі / Л. М. Маєвська // Проблеми соціалізації особистості у теорії і практиці сучасної науки: Матеріали конференції / За заг.ред.доц. С.М.Коляденко. – Житомир: Вид-во ЖДУ імені Івана Франка, 2005. – С.67-76
105. Манькевич Т. В. Шляхи і методи активізації пізнавальної діяльності студентів технічних спеціальностей / Т. В. Манькевич // Проблеми та перспективи формування національної гуманітарно-технічної еліти. 2010. – С. 154-160.
106. Марцева Л. А. Організаційно-педагогічні умови ефективної підготовки фахівців у ВНЗ I-II рівнів акредитації / Марцева Л. А. // Актуальні проблеми трудової і професійної підготовки молоді: Зб. наук. пр. – Вип. 10. – Вінниця: ДОВ Вінниця, 2004. – С. 115–117.
107. Масленікова К. С. Критерії та рівні сформованості професійної компетентності майбутніх економістів / К. С. Масленнікова // Вісник

- Національної академії Державної прикордонної служби України : Педагогічні науки. - №2, 2009. – С. 94 -100.
108. Матюшкин В. В. Условия самообразовательной деятельности студента в гуманитарном колледже: автореф. дис. на добыв. степенеканд. пед. наук : спец. 13.00.08 «» / В. В. Матюшкин. - , . – с.
109. Матяш О. І. Психолого-педагогічні основи формування професійної компетентності майбутнього педагога / О.І.Матяш, Л.Ф.Михайленко // Наукові записки. Ред.кол.: В.В.Радул, С.П.Величко та ін. – Випуск 141. Частина І. – Кіровоград: РВВ КДПУ ім.В.Винниченка, 2015. – С.132-136.
110. Машбиць Ю. І. Теоретико-методологічні проблеми розвивального навчання / Ю. І. Машбиць // Вісник Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна. Серія: Психологія. – Харків: Видавництво ХНУ ім. В.Н. Каразіна, 2015. - Вип.40 . – 2008 . – С.211-219.
111. Медведева Л. Д. Формирование профессиональных компетенций у выпускниковэкономическогоколледжа / Л. Д. Медведева // Среднее профессиональное образование. – 2008. – № 12. – С. 31–34.
112. Мельничук О. С. Словник іншомовних слів / О. С. Мельничук. – 2-е видання. - К.: Головна редакція УРЕ, 1985. - 929 с.
113. Михальська В. Р. Підготовка студентів педагогічного коледжу до управління навчальною діяльністю молодших школярів : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.04 «Теорія та методика професійної освіти» / В. Р. Михальська. - Вінниця, 2006. – 18, [4] с.
114. Модернізація вищої освіти України і Болонський процес : матеріали до першої лекції / Уклад. М. Ф. Степко, Я. Я. Болюбаш, К. М. Левківський, Ю. В. Сухарніков ; відп. ред. М. Ф. Степко. – К. : Изд. , 2004. – 24 с.
115. Мойсеюк Н. Є. Педагогіка : навч. посібник / Н. Є. Мойсеюк. - Вінниця : Універсум-Вінниця, 1998. - 348 с.
116. Моцик Р. В. Формування готовності майбутніх вчителів початкових класів використовувати персональний комп'ютер як засіб навчальної діяльності : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.04

- «Теорія та методика професійної освіти» / Ю. Д. Шаповал. - Київ, 2009. – 21, [3] с.
117. Національна доктрина розвитку освіти у XXI столітті. – К.: Шкільний світ, 2001. – 23с.
118. Неперервна професійна освіта: філософія, педагогічні парадигми, прогноз : [монографія] / Андрущенко В. П., Зязюн І. А., Сисоєва С. О. та ін. ; АПН України, Ін-т педагогіки і психології проф. освіти. – К. : Наукова думка, 2003. – 853 с.Із змісту: розділ 6: Педагогічні технології у неперервній професійній освіті. – С. 449–564.
119. Нечаев Н. В. Деятельностный подход как основа системного построения модели специалиста / Н. В. Нечаев // Содержание подготовки специалистов с высшим и средним специальным образованием : сб. науч. тр. / НИИ Проблем высшей школы. – М., 1988. – С. 7–20.
120. Носач І. В. Формування професійних вмінь і навичок майбутніх економістів у процесі вивчення інтегративних фахових дисциплін : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.04 «Теорія та методика професійної освіти» / І. В. Носач. - Київ, 2008. – 20, [4] с.
121. Овчарук О. В. Інформаційно-комунікаційна компетентність як предмет обговорення: міжнародні підходи / О. В. Овчарук // Комп'ютер у школі та сім'ї, № 7. – 2013. – С. 3-7.
122. Освітньо-кваліфікаційна характеристика випускника напряму «Фінанси і кредит»
123. Остапенко Е. О. Формування готовності майбутніх економістів до професійного саморозвитку: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.04 «Теорія та методика професійної освіти» / Е. О. Остапенко. - Київ, 2015. – 22, [2-3] с.
124. Панфилова А. П. Инновационные педагогические технологии: Активное обучение : учеб. Пособие для студ. высш. учеб. завед. / А. П. Панфилова. – М.: академия, 2009. – 192с.

125. Пащенко Д. І. Формування готовності майбутніх вчителів початкових класів до гуманістичного виховання учня: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.04 «Теорія та методика професійної освіти» / Д. І. Пащенко. - Київ, 2006. – 26, [4] с.
126. Педагогический энциклопедический словарь / [гл. ред. Б. М. Бим-Бад; редкол.: М. М. Безруких, В. А. Болотов, Л. С. Глебова и др.]. – М.: Большая Российская энциклопедия, 2003. – 528 с.
127. Педагогічна майстерність. І. А. Зязюн, Л. В. Крамущенко, І. Ф. Кривонос, О. Г. Мірошник – К.: Вища школа, 2004. – 335 с.
128. Пелагейченко М. Л. Умови організації самоосвітньої діяльності майбутніх учителів / М.Л. Пелагейченко // Гуманітарний вісник ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет ім. Г.Сковороди»: Науково-теоретичний збірник. - Переяслав-Хмельницький, 2008. – Вип. 16. – С.160-162.
129. Педагогічні технології у неперервній професійній освіті : [монографія] / С. О. Сисоєва, А. М. Алексюк, П. М. Воловик та ін. ; за ред. С. О. Сисоєвої ; АПН України, Ін-т педагогіки і психології проф. освіти. – К. : ВПОЛ, 2001. – 504 с. Із змісту: розділ 1, 1.1: Сучасні підходи до визначення педагогічних технологій. – С. 13–53 ; розділ 3, 3.3: Технології творчого розвитку особистості у процесі професійної підготовки. – С. 229–265.
130. Первутинский В. Г. Современные подходы к развитию профессиональной компетентности студентов // Сайт кафедры акмеологии РГПУ им. А.И.Герцена (зав.каф. С.Ф.Эхов). URL <http://akmeo.rus.net/index.php?id=119>.
131. Петрук В. А. Формування базового рівня професійної компетентності у майбутніх фахівців технічних спеціальностей засобами інтерактивних технологій : монографія / В. А. Петрук. - Вінниця : ВНТУ, 2011. - 284 с.
132. Петюренко А. П. Готовність майбутніх спеціалістів до професійної діяльності з використанням інформаційних технологій / А. П. Петюренко // Наукові записки: Педагогічні науки . – Кіровоград. – №82. – С.183-187.

133. Поплавська С. Д. Формування готовності студентів медичних коледжів до комунікативної взаємодії у професійній діяльності : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.04 «Теорія та методика професійної освіти» / С. Д. Поплавська. - Житомир, 2009. – 21, [3] с.
134. Приходько Т. П. Концептуальна модель формування готовності майбутніх економістів до викладацької діяльності / Т.П. Приходько // Вища освіта України: Наука і вища освіта в Україні: міра інтеграції. – 2009. №2. - С. 190-200.
135. Приходько Т. П. Мотивація професійного самовдосконалення майбутнього викладача економічного напрямку як складова його готовності до професійної діяльності у вищому навчальному закладі / Т.П. Приходько // Педагогіка і психологія формування творчої особистості : проблеми і пошуки : [зб. наук. пр. / редкол. : Т.І. Сущенко (голов. ред.) та ін.]. – Запоріжжя, 2009. №53. – С. 300-306.
136. Пріма Р. М. Самоосвітня діяльність як педагогічний ресурс формування професійної мобільності майбутнього педагога / Р. М. Пріма // Наукові праці: педагогіка, психологія і соціологія.- 2011.- №9(191).- С. 140 -144.
137. Прокопова О. С. Стан самовдосконалення вчителів хімії середньої школи / О. С. Прокопова //Наука і сучасність: Зб. наук. пр. - Київ. - 2000. - Вип. 2. - Ч. 1. - С. 142-147.
138. Професійна освіта : Слов.: Навч. посіб. / ред.: Н. Г. Ничкало; уклад.: С. У. Гончаренко; АПН України. Ін-т педагогіки і психології проф. освіти. - К. : Вища шк., 2000. - 380 с.
139. Психология и педагогика: Учебное пособие / Под редакцией А. А. Бодалева, В. И. Жукова, Л. Г. Лаптева, В. А. Сластенина. – М.: Изд-во Института психотерапии, 2002. – 585 с.
140. Психологический словарь / под ред. А. В. Петровского, М. Г. Ярошевского. – М. : Политиздат, 1990. – 494 с.
141. Пшебильский П. Г. Содержание и методика самообразования педагога-воспитателя. – М., 1984. – 80 с.

142. Райский Б.Ф. О некоторых закономерностях процесса самообразования / Б. Ф. Райский // Формирования у учащихся стремления к самообразованию. – В.: Волгогр. пед. ин-т. - 1976. – С.10-15.
143. Різник В. В. Теоретичні засади формування готовності студентів економічних спеціальностей до професійної діяльності у вищій школі/ В. В. Різник // Збірник наукових праць ЧНУ ім. Богдана Хмельницького: Педагогічні науки. - 2008. №136. - С.136-141.
144. Рогозіна М. Ю. Педагогічні основи самоосвітньої діяльності майбутніх учителів природничих дисциплін : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.04 «Теорія та методика професійної освіти» / М. Ю. Рогозіна. - Луганськ, 2005. – 22, [2-3] с.
145. Романовський О. Г. Самовдосконалення та самоосвіта як показники рівня професіоналізму / Романовський О. Г. // Проблеми та перспективи формування гуманітарно-технічної еліти. – 2010. - № 26. – С. 11-18.
146. Савченко О. В. Компетентність особистості на когнітивному рівні / О. В. Савченко // Проблеми сучасної психології. - 2014. - Вип. 25. - С. 413-427.
147. Самарук Н. М. Формування професійної компетентності майбутніх економістів [Електронний ресурс] / Н. М. Самарчук // Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України. – 2011. – Режим доступу до журн. : - http://www.nbuu.gov.ua/e-journals/Vnadps/2011_2/11snmkme.pdf.
148. Семенов А. Л. Роль информационных технологий в общем среднем образовании. М.: Изд-во МИПКРО, 2000. – 12 с.
149. Сімко Р. Т. Поняття готовності до професійної діяльності на сучасному етапі розвитку психологічної науки / Р. Т. Сімко // Проблеми сучасної психології. – 2011. №13. – С.415 – 425.
150. Скворцова С. О. Формування професійної компетентності в майбутнього вчителя математики [Електронний ресурс] / С. О. Скворцова // Педагогічна наука: історія, теорія, практика, тенденції

- розвитку. – 2010. – Вип. №4. – Режимдоступу : http://www.intellect-invest.org.ua/ukr/pedagog_editions_emagazine_pedagogical_science_vypuski_n_4_2010_st_4.
151. Скляренко І. Ю. Професійне самовдосконалення в процесі підготовки майбутніх учителів музики : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.04 «Теорія та методика професійної освіти» / І. Ю. Скляренко. - Черкаси, 2009. – 19, [3] с.
 152. Служинська Л. Б. Підготовка майбутнього менеджера-економіста до професійної самореалізації: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.04 «Теорія та методика професійної освіти» / Л. Б. Служинська. - Хмельницький, 2012. – 20, [2-4] с.
 153. Старовойтова А. Активізація навчально-виховного процесу / А. Старовойтова // Освіта. Технікуми, коледжі. – №2(15), 2006.- С.33 – 35.
 154. Сухомозький М. М. Радянський енциклопедичний словник / М. М. Сухомозький. - М. : Радянська енциклопедія, 1983. – 1352 с.
 155. Суценко Л. О. Стимулювання професійного самовдосконалення вчителів початкових класів у системі післядипломної освіти : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.04 «Теорія та методика професійної освіти» / Л. О. Суценко. - Київ, 2009. – 18, [3] с.
 156. Сучасний урок. Внтерактивні технології навчання: Наук.- метод. посібн./ О. І. Пометун, Л. В. Пироженко. За ред. О.І. Пометун. – Кю: Видавництво А.С.К., 2014 – 192 с.
 157. Тарасенко Г.С. Екологічна естетика в системі професійної підготовки вчителя. Методологічний аспект: Монографія. – Вінниця, 1997. – 150 с.
 158. Тарасенко Г.С. Естетичний досвід вчителя: теорія і практика: Монографія – Херсон, 1997. – 214 с. (у співавт. з Бутенко В.Г.).
 159. Тарасова С. М. Формування у майбутніх менеджерів фінансово-економічного профілю готовності до управлінської діяльності : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.04 «Теорія та

- методика професійної освіти» / С. М. Тарасова. - Кіровоград, 2006. – 20, [4] с.
160. Татур Ю. Г. Компетентность в структуре модели качества подготовки специалиста / Ю. Г. Татур // Высшее образование сегодня. – 2004. – № 3. – С. 20–26.
161. Татур Ю. Г. Компетентностный подход в описании результатов и проектировании стандартов высшего профессионального образования / Ю. Г. Татур // Матеріалыко второму засіданню методологического семинара: авт. версия. – М.: Исследовательский центр проблем качества подготовки специалистов, 2004. – 23 с.
162. Тинний В. І. Формування готовності майбутніх фахівців економічних спеціальностей до самоосвітньої діяльності засобами інформаційно-комунікаційних технологій: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.04 «Теорія та методика професійної освіти» / В. І. Тинний. - Київ, 2015. – 22, [4-5] с.
163. Топольник Я. В. Визначення поняття «самоосвіта» як психолого-педагогічна проблема / Я. В. Топольник // Вісник Черкаського університету. - 2012. № 20 (233). – С. 96-101.
164. Троценко Н. Є. Професійне самовдосконалення соціальних працівників в ресурсних центрах : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.05 «Соціальна педагогіка» / Н. є. Троценко. - Київ, 2012. – 23, [3] с.
165. Тютюнник О. В. Зміст і структура професійної готовності майбутніх соціальних педагогів до профілактики наркотичної залежності / О. В. Тютюнник // Освіта дорослих як фактор розвитку дорослої людини в умовах сучасних соціальних змін. - Черкаси – 2012. – С.143 - 150.
166. Уйсімбаєва Н. В. Формування професійної компетентності майбутніх фахівців-економістів [Текст] : Навч.-метод. посібник / Н. В. Уйсімбаєва ; Кіровоградський держ. педагогічний ун-т ім. Володимира Винниченка. - Кіровоград : ТОВ "Імекс ЛТД", 2006. - 67 с.

167. Фадєєв В. І. Психологічні умови формування готовності майбутніх учителів початкових класів до розвитку креативності молодших школярів : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. псих. наук : спец. 19.00.07 «Педагогічна та вікова психологія» / Ф. І. Фадєєв. - Івано-Франківськ, 2006. – 24, [2] с.
168. Философский энциклопедический словарь / Ред.-сост. Е.Ф. Губский и др. – М.: ИНФРА - М, 2002. – 574 с.
169. Фіннікр В. Т. Загальний огляд системи вищої освіти в Україні.
170. Фіцула М. М. Педагогіка. Посібник. – К: Академвидав, 2003. – 527с.
171. Хуторской А. В. Ключевые компетенции как компонент личностно-ориентированного образования / А. В. Хуторской // Народное образование. – 2003. – №2. – С. 58–64.
172. Цюприк А. Я. Організація самостійної роботи студентів технічного коледжу у процесі навчання суспільних дисциплін: автореф. дис. на здоб. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.04 «Теорія та методика професійної освіти» / А. Я. Цюприк. - Київ, 2005. – 30с.
173. Чайка В. М. Основи дидактики: Тексти лекцій і завдання для самоконтролю: Навч. посібник. – Тернопіль: СМП “Астон”, 2002. – 244с.
174. Чаплак М. Сучасні тенденції формування професійної компетентності майбутніх педагогів [Електронний ресурс] / М. Чаплак, С. Котова // Современные вопросы мировой науки – 2010 : материалы конференції. – Режим доступа : http://www.rusnauka.com/4_SWMN_2010/Pedagogica/58932.doc.htm.
175. Чернігівська Н. С. Підготовка майбутнього вчителя іноземної мови до самоосвітньої діяльності : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.04 «Теорія та методика професійної освіти» / Н. С. Чернігівська. - Київ, 2011. – 22, [2] с.
176. Чернігівська Н. С. Самоосвітня діяльність майбутнього вчителя іноземної мови: компоненти процесу підготовки до її здійснення / Н. С. Чернігівська // Вісник інституту розвитку дитини. – 2011. № 19. – С. 123-126.

177. Шадриков В. Д. Новая модель специалиста: инновационная подготовка и компетентностный подход / В. Д. Шадриков // Высшее образование сегодня. – 2004. – № 4. – С. 28–31.
178. Шаповал Ю. Д. Педагогічні умови формування готовності майбутнього вчителя початкових класів до особистісно орієнтованого навчання молодших школярів : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.04 «Теорія та методика професійної освіти» / Ю. Д. Шаповал. - Харків, 2007. – 18, [2-3] с.
179. Шахов В.І. Контроль за навчально-пізнавальною діяльністю студентів // Проблеми загальнопедагогічної підготовки майбутніх учителів: Матеріали Всеукраїнської наук.-пр. конф. – Вінниця, 2002. – Вип.6. – Част.2.– С.112-116.
180. Шахов В. І. Педагогічна підготовка учителів в умовах кредитно-модульного навчання // Досвід та проблеми країн Європи (Великобританії, Німеччини, Франції, Іспанії, України) з реалізації ідей Болонської конвенції: Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції. – Біла Церква. – 2006.– С.124-130.
181. Шестакова Т. В. Формування готовності майбутніх офіцерів до професійного самовдосконалення : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.04 «Теорія та методика професійної освіти» / Т. В. Шестаківська. - Київ, 2006. – 38, [3-4] с.
182. Шпекторенко І. В. Безперервна освіта та самоосвіта державних службовців в Україні: актуальні питання розвитку : [практ. посібник] / І. В. Шпекторенко // Національна академія держ. управління при Президентові України. - Д. : ДРІДУ НАДУ, 2008. - 56 с.
183. Шутько Т. П. Дослідження сформованості комунікативних якостей майбутніх молодших медичних спеціалістів / Т. П. Шутько // Витоки педагогічної майстерності зб. наук. пр. — Севастополь. – 2012. №10. – С. 340 - 344.

184. Штифурак В. Є. Соціально-психологічні особливості формування конкурентоспроможності фахівця в умовах магістратури / В.Є. Штифурак // Наукові записи Вінницького державного педагогічного університету ім. Михайла Коцюбинського: Серія «Педагогіка і психологія»: збірник наукових праць – Вінниця, 2015. – Вип. 47. – С. 354-359.
185. Якунин В. А. Педагогическая психология: Учеб. Пособие / В. А. Якунин. – Изд. 2. –СПб.: Изд-во Михайлова В. А., 2000.- 349 с.
186. Фрицюк В. А. Підготовка майбутніх педагогів до професійного саморозвитку / В. А. Фрицюк // Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання у підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми. - 2016. - Вип. 46. - С. 329-332.

РОЗДІЛ 2

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНІХ МОЛОДШИХ СПЕЦІАЛІСТІВ ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНОГО ПРОФІЛЮ ДО ПРОФЕСІЙНОГО САМОВДОСКОНАЛЕННЯ

2.1. Урізноманітнення напрямів та прийомів розвитку пізнавальної активності студентів у процесі фахової підготовки

Проблема активізації пізнавальної діяльності студентів належить до найбільш актуальних проблем сучасної педагогіки і є певним «ключем» у вирішенні багатьох задач підвищення ефективності та якості навчального процесу. Ми розглядаємо урізноманітнення напрямів та прийомів розвитку пізнавальної активності студентів у процесі фахової підготовки як одну із організаційно-педагогічних умов формування готовності студентів фінансово-економічних коледжів до професійного самовдосконалення.

Проблеми формування та розвитку, активізації пізнавальної діяльності учнів або студентів у процесі навчання знайшли відображення ще у працях філософів Аристотеля, Сократа, Платона, педагогів-класиків І. Гербарта, А. Дістервега, Я. Коменського, І. Песталоцці, Г. Сковороди, В. Сухомлинського, К. Ушинського та інших. Великого значення проблемі формування та розвитку пізнавальної активності студентів приділяють і сучасні дослідники: О. Катеруша [38], В. Лозова [49], О. Матяш [53], В. Пашніна [63], О. Пиндик [66], А. Смолкін [74], Т. Темерязівська [79], В. Ягупов [87] та інші.

Педагогічною наукою накопичений значний досвід щодо формування та розвитку пізнавальної активності студентів, однак, відомі педагоги, психологи та методисти мають різні погляди щодо її реалізації. Різні підходи до розв'язання проблеми формування пізнавальної самостійності та активності в дисертаційних дослідженнях розглядали М. Бакланова [3], А. Воєвода [7], В. Гапонова [17], В. Краснопольський [44], О. Олексюк [61], О. Собаєва [73],

О. Фурман [80]. Однак, в практичній діяльності фінансово-економічних коледжів аспект впливу прийомів і засобів розвитку пізнавальної активності студентів на формування готовності студентів фінансово-економічних коледжів до професійного самовдосконалення досліджено недостатньо.

З точки зору педагогіки, активізація пізнавальної діяльності – мобілізація викладачем інтелектуальних, моральних та фізичних сил студентів для досягнення конкретної мети навчання й виховання. Активізація процесу навчання – удосконалення методів і організаційних форм навчально-пізнавальної роботи студентів, яке забезпечує активність й самостійну теоретичну і практичну діяльність на всіх ланках навчального процесу. Активність у навчанні – дидактичний принцип, що вимагає від педагога такої організації процесу навчання, яка сприяє вихованню у студентів ініціативності й самостійності, міцному глибокому засвоєнню знань, виробленню необхідних умінь і навичок, розвитку в них спостережливості, мислення й мови [70]. Згідно з В. Ягуповим [87] методи активізації навчально-пізнавальної діяльності – це сукупність прийомів і способів психолого-педагогічного впливу на студента, що спрямовані на розвиток у них творчого самостійного мислення, активізацію пізнавальної діяльності, формування творчих навичок і вмінь нестандартного розв’язання певних професійних проблем і вдосконалення навичок професійного спрямування.

На нашу думку, наявність у студентів фінансово-економічних коледжів такої риси як пізнавальна активність є важливою передумовою для їх майбутньої самоосвітньої діяльності і нерозривно пов’язана із самостійною діяльністю. Більш активні студенти, як правило, є більш самостійними, і недостатня особиста активність студента ставить їх у залежність від інших, тим самим позбавляючи самостійності.

Враховуючи особливості навчально-пізнавальної діяльності студентів фінансово-економічного коледжу, під пізнавальною активністю студентів ми розуміємо складну систему його професійно-орієнтованих якостей, що інтегрує основні взаємопов’язані компоненти (пізнавальний інтерес,

пізнавальну ініціативу, пізнавальну самостійність, мобільність знань та вмінь) як результат прояву активності.

За своєю природою *пізнавальний інтерес* студента фінансово-економічного коледжу виникає не сам по собі, а обумовлений впливом на нього навчально-виховного середовища коледжу. Цінність пізнавального інтересу для розвитку особистості студента полягає в тому, що пізнавальна діяльність в певній предметній області, під впливом інтересу до неї, активізує його психічні процеси, надає їй інтелектуального задоволення, яке сприяє емоційному підйому, призводить до того, що пізнавальний інтерес починає виступати як важливий мотив активності особистості, її пізнавальної діяльності. Пізнавальний інтерес є поєднанням важливих для розвитку особистості психічних процесів, основним елементом яких є вольове зусилля (М. Добринін [32]), яке на нашу думку, є визначальним і для готовності студентів фінансово-економічних коледжів до професійного самовдосконалення.

Пізнавальна ініціативність студентів фінансово-економічного коледжу проявляється у прагненні знаходити і виконувати нові задачі без допомоги викладача; у прагненні самостійно вирішувати складні та нестандартні завдання. Ці показники є важливими і для готовності студентів фінансово-економічних коледжів до професійного самовдосконалення.

Пізнавальна самостійність студентів фінансово-економічного коледжу проявляється у сформованості умінь самостійно визначати зміст своєї навчально-пізнавальної діяльності. Наприклад, виконувати обробку та аналіз економічної інформації, знаходити основні характеристики економічних процесів, здійснювати прогноз фінансової ситуації в межах своєї компетентності.

Мобільність знань та вмінь студентів фінансово-економічного коледжу передбачає інформаційну готовність до застосування знань у нових умовах, що безумовно характеризує й готовність та здатність студентів фінансово-економічних коледжів до професійного самовдосконалення.

Очевидна наявність структурно-функціональних взаємозв'язків між

показниками пізнавальної активності студентів та показниками готовності студентів фінансово-економічних коледжів до професійного самовдосконалення, дає підстави зробити висновок про необхідність комплексного розвитку пізнавальної активності студентів фінансово-економічного коледжу з метою формування та розвитку їхньої готовності до професійного самовдосконалення.

У процесі власного дослідження ми дійшли висновку, що формування та розвиток пізнавальної активності студентів фінансово-економічних коледжів може успішно здійснюватися при реалізації вимог дидактичних принципів: цілісності, проблемності, неперервності, активності і самодіяльності, постійної самооцінки результатів навчальної діяльності. Управління активністю студентів, тобто активізація їх навчально-пізнавальної діяльності значною мірою залежить від викладача. Ефективність процесу формування пізнавальної активності студентів визначається насамперед різноманітністю форм, методів і засобів навчання, їх виправданим та свідомим вибором і поєднанням.

Отже, викладачі фінансово-економічних коледжів мають розуміти основні напрями удосконалення власної діяльності для забезпечення активізації навчально-пізнавальної діяльності студентів, з метою формування їхньої готовності до професійного самовдосконалення. У власному дослідженні ми розглянули *чотири основні напрями розвитку пізнавальної активності студентів фінансово-економічних коледжів у процесі фахової підготовки.*

Чи не найголовнішу роль в процесі формування пізнавальної активності студентів відіграє пізнавальний інтерес. У час присутності в оточенні студентів розмаїття цікавих для них інформаційних новинок (соціальні мережі, сітьові ігри, чати, форуми тощо) процес навчання в студентів уже далеко не на першому плані. Студенти помилково вважають, що всю необхідну їм інформацію можна знайти в інтернеті, тому не обов'язково відвідувати регулярно лекції з тієї чи іншої дисципліни, а можна віднайти відповідну інформацію та просто прочитати. Також майбутні фахівці наближено уявляють свою майбутню професію, і не розуміють, навіщо уміти розв'язувати,

наприклад, задачі зі статистики, вищої математики, логіки, якщо обов'язки працівника фінансової установи зовсім далекі від цього.

На думку А. Вербицького [6] та А. Смолкіна [74] активізація пізнавальних інтересів – це спеціально організована діяльність студентів чи учнів на окремих етапах навчального процесу при умові використання різноманітних форм і методів навчання. Л. Б. Богоявленська [5], О. Конопкін [41], вважають активний пізнавальний інтерес рисою особистості й говорять про необхідність створення необхідних і достатніх умов для підтримки активності студентів упродовж всього навчального процесу.

Тому, перший напрям розвитку пізнавальної активності студентів фінансово-економічних коледжів у процесі фахової підготовки ми вбачаємо у збудженні, підтримці й розвитку пізнавального інтересу студентів до самого процесу навчально-пізнавальної діяльності. Це можуть бути:

- цікаво сформульовані завдання (умови задач побудовані таким чином, що у студентів виникає інтерес розв'язати їх, дізнатись результат);
- завдання прикладного характеру (у будь-якій задачі певні числа можна замінити фінансовими чи економічними показниками; застосування загальної формули чи правила у конкретній близькій студентам ситуації завжди викликає інтерес);
- завдання творчого характеру (можна запропонувати студентам створити задачі з вказаними числами відповідно до вказаної викладачем ситуації: кредитування, страхування, інвестування проекту);
- моделювання рольової економічної ситуації (студенти мають певну роль у грі, відповідно кожен має своє конкретне завдання, від виконання якого залежить вирішення проблеми);
- навчально-дослідні завдання.

Розглянемо більш детально, для прикладу, навчально-дослідні завдання. В процесі вивчення тієї чи іншої теми з вищої математики студенти спеціальності «Фінанси та кредит» цікавляться, де поняття та формули вказаної теми можна

використовувати у майбутній професійній діяльності. Ми пропонували кільком студентам творче завдання на дослідження застосування певних моделей та методів вищої математики в економіці. Завдання полягає у відшуванні теоретичної інформації з даного питання, також потрібно придумати самостійно приклад економічного чи фінансового характеру та розв'язати його методами лінійної алгебри. Оформити роботу слід у формі презентації, щоб усі студенти мали змогу переконатись у користі та ефективності застосування вивчених формул. Теми для дослідження можуть бути такими: застосування матриць та операцій над ними у багатогалузевій моделі Леонтьєва; застосування систем лінійних рівнянь у моделі міжнародної торгівлі; використання методів векторної алгебри у аналізі простору товарів та вектора цін; застосування методів аналітичної геометрії у моделі рівноваги ринку; використання послідовностей у задачах фінансової математики; застосування методів диференціального числення при розрахунках рівноважної ціни та граничної ціни, при якій дохід максимальний, нульовий, збиткової ціни; використання методів диференціального числення при розрахунках еластичності попиту і пропозиції, зв'язку еластичності з доходом; застосування похідної функції багатьох змінних для визначення максимального прибутку фірми за функцією прибутку.

Вказану дослідницьку роботу ми рекомендуємо проводити поступово впродовж вивчення курсу вищої математики по мірі проходження відповідних до тем творчої роботи, розділів. Кожна тема виконується двома або трьома різними студентами. Якщо навіть студенти будуть використовувати один і той же теоретичний матеріал, є надія, що представлена тема буде з різних точок зору, а також конкретні приклади будуть у кожного свої. Під час наступного заняття автор кожної роботи представляє виконання у вигляді презентації, яка після перегляду обговорюється та аналізується. Таким чином група студентів переконується, що серйозно відноситись потрібно до кожної справи, а все, що вивчається, певною мірою знадобиться у майбутній професійній діяльності. Отже, таким чином формується пізнавальний інтерес студентів до вивчення

навчального курсу. Дослідницька робота не тільки підвищує інтерес до знаходження та створення чогось нового самостійно, а й допомагає студенту повірити у власні сили, прищеплює переконання у тому, що можливо, маючи бажання та терпіння, зробити навіть найскладнішу роботу, не боятися починати якусь роботу, а найголовніше, дає початкові навички майбутнім фахівцям у їх самоосвітній діяльності.

Інший напрям розвитку пізнавальної активності студентів фінансово-економічних коледжів у процесі фахової підготовки - це система заохочень за проявлену пізнавальну ініціативність. Заохоченнями можуть виступати додаткові бали при підсумковому оцінюванні, висока оцінка за вказану роботу, звільнення студента від здачі заліку тощо. При неправильному використанні заохочень студентів може зацікавити не процес роботи, а лише її результат. Як доводять наші дослідження, при виваженому використанні системи заохочень, часто з'являється інтерес студентів до самого процесу роботи.

Наші спостереження свідчать, що хорошим заохоченням для студентів фінансово-економічних коледжів є можливість не здавати залік чи не складати іспит під час сесії. Ми пропонували студентам альтернативу набрати необхідну кількість балів і отримати залік чи іспит автоматично. Розглянемо вказану технологію на прикладі третього курсу спеціальності «Фінанси та кредит», які вивчають вищу математику протягом року, після 5 семестру здають залік, а в кінці курсу складають іспит.

Протягом 5 семестру за програмою з вищої математики вивчається 10 тем. Крім традиційних оцінок за роботу на практичних заняттях студенти мають можливість отримати бали за самостійні види робіт. За самостійні аудиторні роботи протягом 5 семестру студенти можуть набрати до 50 балів (до 5 балів за кожну роботу), за домашні контрольні роботи до 100 балів (до 10 балів за кожну роботу), за навчально-дослідну роботу до 30 балів за присутність на кожному занятті по 1 балу. Протягом 6 семестру за програмою з вищої математики вивчається 9 тем. За самостійні аудиторні роботи протягом 6 семестру студенти можуть набрати до 45 балів (до 5 балів за кожну роботу), за

домашні контрольні роботи до 90 балів (до 10 балів за кожну роботу), за навчально-дослідну роботу до 40 балів за присутність на кожному занятті по 1 балу. Система оцінювання наступна: якщо студент набрав 180 балів та більше, отримує оцінку «відмінно», при кількості набраних балів 120-180 виставляється оцінка «добре», та при кількості набраних балів 50-120 виставляється оцінка «задовільно». Система оцінювання однакова для 5 та 6 семестрів. У випадку якщо студент набрав менше 50 балів, або більше 50 балів, але не згоден зі своєю оцінкою, то здає залік чи складає іспит, у всіх інших випадках залік та іспит виставляється автоматично.

Вказаний прийом підвищення пізнавальної ініціативності позитивно впливає на формування навиків самостійної роботи студентів, розвитку їх пізнавальної активності, виховує почуття впевненості у своїх силах, самоконтролю, самовиховання, а в майбутньому готовність до професійного самовдосконалення.

Наступний напрям розвитку пізнавальної активності студентів фінансово-економічних коледжів у процесі фахової підготовки – реалізація диференціації навчання.

Наш аналіз психолого-педагогічної літератури засвідчує, що в розвинутих європейських державах не тільки в школах, а й у вищих навчальних закладах диференційований підхід у процесі навчання студентів є нормою. Кожна людина має індивідуальні психологічні особливості: темперамент, риси характеру, вродженні здібності до окремих дисциплін, швидкість сприймання інформації, швидкість розв'язування задач тощо. В законі України №37-38 «Про вищу освіту» від 01.07 2014 року в статті 10 йдеться про «міжнародну інтеграцію та інтеграцію системи вищої освіти України у Європейський простір вищої освіти за умови збереження і розвитку досягнень та прогресивних традицій національної вищої школи».

Розглянемо детальніше специфіку диференційованого навчання. Диференціація навчання – це така організація навчального процесу, при якій

створюються умови, що дозволяють студентам розкрити свої потенційні можливості [70]. Диференціація навчання студентів коледжу спрямована на:

- досягнення студентами, які мають різний початковий рівень підготовки, бажаного рівня знань, умінь та навичок;
- засвоєння студентами, які мають однаковий рівень знань і вмінь, в залежності від їхніх здібностей, різних рівнів знань з різних циклів навчальних дисциплін.

Реалізація диференційованого навчання у коледжі передбачає попереднє діагностування студентів. Таке діагностування проводиться з метою з'ясування індивідуальних особливостей студентів, що впливають на якість навчання; підбору індивідуальних засобів впливу на студентів, що здатні вивести їх пізнавальну діяльність на оптимальний рівень; організації навчальної взаємодії відповідно мети і цілей підготовки фахівців у коледжах фінансово-економічного профілю з урахуванням індивідуальних особливостей студентів; виявлення рівня готовності до професійного самовдосконалення майбутніх фахівців фінансово-економічного профілю.

Діагностування студентів може проводитись у наступних формах:

- Попереднє діагностування: спостереження, опитувальники, тести.
- Рубіжне діагностування: аналіз результатів діяльності, якості виконання контрольних завдань, індивідуальні бесіди, діагностичні карти.
- Підсумкове діагностування: екзамен, залік, оцінка результатів практики, спостереження.

Проаналізувавши дані, отримані в ході діагностування студентів перших курсів за критеріями – підготовленість до навчання, спрямування особистості, розвиток професійно значущих рис особистості (толерантність, комунікативність тощо), можна визначити основні напрями диференціації навчання, методи і прийоми організації навчальної діяльності та засоби педагогічного впливу на особистість студента. Диференційоване навчання реалізується в трьох формах: індивідуалізованій (кожен студент виконує індивідуальні завдання), індивідуально-груповій (частина завдань має

індивідуальний характер, решта завдань виконується групою) і груповій (завдання виконуються всією групою). Найпоширенішою з них є групова форма диференціації навчання.

В ході дослідження нами було виокремлено і схарактеризовано прийоми диференціації навчання, які доцільно використовувати під час різних типів аудиторних і позааудиторних занять у фаховій підготовці молодших спеціалістів фінансово-економічного профілю:

- під час лекції: при повторенні та закріпленні пройденого матеріалу; при викладенні нового матеріалу; при формулюванні завдань на самостійну роботу, на підсумковому етапі;
- під час практичного заняття: повторення та закріплення теоретичного матеріалу; пояснення методики виконання практичних завдань; колективне виконання завдань, самостійне виконання завдань; контроль знань, умінь і навичок;
- під час лабораторного заняття: пояснення методики виконання завдань лабораторної роботи; самостійне виконання завдань, контроль знань, умінь і навичок.

Розкриємо можливості диференціації навчання у фаховій підготовці молодших спеціалістів фінансово-економічного профілю на кожному етапі конкретних видів занять.

Кожну лекцію варто розпочинати із повторення та закріплення раніше вивченого матеріалу. Один з можливих шляхів диференціації на цьому етапі – умовно поділити студентів на 3 групи (сильних (А), середніх (В) та слабших (С)). Першій групі пропонуються картки з індивідуальними завданнями практичного характеру високого рівня навчальних досягнень, студенти другої групи – по кілька чоловік працюють біля дошки, розв'язуючи задачі середнього рівня складності, з можливістю звернутися за допомогою до викладача. Для студентів третьої групи пропонуються тестові завдання, куди включені питання з теоретичної частини попередньої лекції та 1-2 найпростіші задачі вивченої теми.

Наприклад, у процесі вивчення дисципліни «Статистика» зі студентами фінансово-економічного коледжу ми апробували вказані прийоми при вивченні теми «Індекси». З даної теми передбачено одну лекцію та одне практичне заняття. Враховуючи важливість та певну складність теми для студентів, 4 навчальні години – це дуже мало часу для її належного засвоєння. Зазначимо, що третя частина навчального матеріалу винесена на самостійне опрацювання. У Додатку А наведено орієнтовний зразок завдань для закріплення та діагностики знань та умінь для кожної з трьох груп студентів.

Переваги вказаного прийому актуалізації знань та умінь студентів на початку вивчення теми в тому, що викладач має можливість виявити прогалини у знаннях студентів з пройденої теми в залежності від рівня особистісних досягнень студентів. Студенти, всі без виключення, мають можливість отримати додаткові бали, що є важливим з точки зору пізнавальної мотивації навчання. В результаті вказаного прийому всі студенти справляються з поставленими їм завданнями, що позитивно впливає на їх самооцінку, а це є кроком до бажання самовдосконалюватись.

Наступний етап лекції – це виклад нового матеріалу. Теорія засвоюється краще, якщо одразу після пояснення проілюструвати її застосування на практиці. Після викладення певного блоку інформації доцільно дати студентам завдання різного рівня складності на закріплення, попередньо поділивши їх на три групи за критерієм успішності у навчанні.

Наприклад, у процесі вивчення дисципліни «Вища математика» зі студентами спеціальності «Фінанси та кредит» при вивченні теми «Застосування похідної функції однієї змінної» ми використовували цей прийом таким чином: викладач пояснює чергове питання лекції «Дослідження функції на монотонність», наводить простий приклад з детальним коментуванням кожного кроку розв'язування завдання, таким чином студенти отримують орієнтовну схему виконання завдання. Для кращого засвоєння питання варто запропонувати по два завдання кожній підгрупі студентів, причому одне з них має бути пов'язане з майбутнім фахом студентів. Умови

завдань з метою економії часу краще подавати на слайдах. Орієнтовний час на виконання завдань 5-10 хвилин. Орієнтовний зразок завдань для кожної з трьох груп подано в Додатку Б.

Даний прийом має недолік – це втрати часу, за який можна було б пояснити ще одне питання лекції. Але переваги очевидні: під час виконання першого завдання студенти відпрацьовують техніку дослідження функції на монотонність, в результаті роботи над другим завданням переконуються у необхідності знань та умінь з даного питання для їхньої спеціальності. Завдання по складності підібрані таким чином, щоб кожна група встигла виконати своє завдання у відведений час: щоб слабші студенти розібралися, а сильніші не втрачали інтерес.

Згідно навчальних планів, одна третина навчального часу відводиться на самостійну роботу студентів. Результат самостійної роботи в умовах диференціації навчання здебільшого залежить від того, наскільки правильно і доступно завдання поставлені викладачем. При формулюванні завдань на самостійну роботу доцільно студентам усіх трьох груп дати на опрацювання питання лекції, які не розглядались під час заняття, але передбачені навчальною програмою. Наприклад, при вивченні теми «Застосування похідної функції однієї змінної» на самостійне опрацювання ми виносили питання: Асимптоти графіка функції. Повне дослідження функції.

Студенти групи В, крім опрацювання теоретичних питань отримують ще по одному практичному завданню з кожного питання.

Завдання 1. Знайти асимптоти графіка функції: $y = \frac{x^2 - 6x + 3}{x - 3}$.

Завдання 2. Провести повне дослідження функції та побудувати її графік:
 $y = \frac{x^2 - 25}{x^2 + 1}$.

Для студентів групи С такого завдання буде достатньо. Група С, крім опрацювання теоретичних питань отримує творче завдання: По кожному з опрацьованих питань, в тому числі і по тих, що виносяться на самостійне опрацювання скласти по кілька практичних завдань, половина з них має бути

прикладного характеру. Вказані задачі будуть колективно розв'язуватись на практичному занятті.

Головне завдання практичних занять у фаховій підготовці молодших спеціалістів фінансово-економічного профілю – закріплення, свідоме засвоєння теоретичних знань, формування вмій і навичок з дисципліни, яка вивчається, оволодіння апаратом застосувань набутих знань та умій. Практичні заняття, незалежно від дисципліни, що вивчається, значною мірою мають забезпечувати відпрацювання навичок та вмій прийняття практичних рішень у реальних умовах професійної діяльності.

Незважаючи на те, що під час практичних занять найчастіше відпрацьовують теми, за якими було прочитано лекції, варто розпочати їх з актуалізації теорії. Це сприяє в процесі заняття підвищити якість виконання практичних завдань. Варто провести фронтальне опитування, здійснивши умовний поділ студентів на групи за рівнем навчальних досягнень. Також можна провести письмову тестову роботу з метою індивідуальної перевірки засвоєння студентами теоретичного матеріалу. Викладач має чітко пояснити студентам сутність завдань, що будуть розв'язуватись на практичних заняттях, при потребі варто розглянути кілька типових задач на дошці та перейти до етапу самостійної роботи, організованої за принципом диференціації навчання.

Ефективність упровадження диференціації навчання в процес фахової підготовки майбутнього молодшого спеціаліста значною мірою залежить від рівня педагогічної компетентності викладача та його переконаності в доцільності та можливості диференціації навчання в вищих навчальних закладах фінансово-економічного профілю. Вдало застосовані прийоми диференціації навчання при умові їх систематичного використання та комплексного застосування з іншими напрямками розвитку пізнавальної активності студентів фінансово-економічних коледжів у процесі фахової підготовки сприяють підвищенню рівня їхньої готовності до професійного самовдосконалення.

Впливати на рівень пізнавальної активності студентів можливо як під час аудиторних форм роботи (лекції, семінарські, практичні та лабораторні заняття) так і позааудиторних за умови активного використання викладачем прийомів, за яких студенти долучаються до активної самостійної діяльності.

До основних напрямів розвитку пізнавальної активності студентів фінансово-економічних коледжів у процесі фахової підготовки ми відносимо *урізноманітнення прийомів розвитку пізнавальної активності студентів у процесі фахової підготовки.*

Підвищення пізнавальної активності студентів можливо досягти за умови створення викладачем під час занять ситуацій, коли студенти долучатись до активної самостійної діяльності. Зокрема:

- самостійно обирати посильний рівень завдання;
- брати участь у дискусіях;
- відстоювати власну точку зору;
- ставити запитання своїм товаришам і викладачам;
- оцінювати відповіді і письмові роботи своїх товаришів;
- консультувати своїх одногрупників під час групової форми роботи;
- застосовувати самоперевірку, аналіз особистих пізнавальних і практичних дій;
- знаходити різні способи розв'язування задачі;
- заохочення студентів до самостійного створення задачі.

Зупинимося детальніше на кожному з перерахованих прийомів. Охарактеризуємо процес створення ситуації, коли студентам коледжів фінансово-економічного профілю необхідно самостійно обирати посильний рівень завдання.

Мета фрагменту заняття з вищої математики зі студентами спеціальності «Фінанси та кредит» з тем «Застосування похідної функції однієї змінної» полягає у формуванні умінь знаходження найбільшого та найменшого значення величини. Викладач формує мобільні динамічні групи по 3 студенти залежно від рівня їх навченості з даної теми, очевидно, не повідомляючи логіки

утворення груп. Завдання сформовані по 4-х рівнях складності, тобто одна група містить 3 завдання одного рівня складності. Кожна група студентів самостійно обирає рівень складності завдань і кожен студент даної групи, розв'язавши своє завдання, має пояснити його своїй групі. Студенти в межах однієї групи можуть допомагати один одному при потребі. Група переходить до наступного рівня тільки при умові, що справилася з попереднім рівнем. Якщо студенти групи не справились із завданнями, то вони мають можливість покликати викладача для консультації. Приклад вибірки завдань студентами для кожного з 4-х рівнів складності наведено у Додатку В. У процесі експериментальної роботи ми переконалися, що вказаний прийом є достатньо ефективним для збудження пізнавальної активності кожного студента. Однак використання вказаного прийому потребує відносно значних витрат часу навчального заняття.

Одним із прийомів формування пізнавальної активності студентів фінансово-економічного профілю є створення ситуації, де студенти мають ставити запитання своїм товаришам і викладачам. На початку наступного заняття після вивчення нової теми, наприклад, з «Вищої математики» ми зазвичай опитуємо студентів з метою перевірки засвоєння ними теоретичного матеріалу. Однією з альтернатив стандартного опитування може бути наступний прийом:

До дошки викликаємо 4-5 студентів, інша частина групи по черзі кожному з опитуваних ставить запитання з вивченої напередодні теми. Групі повідомляємо, що хороші питання також оцінюються. Якщо один студент не може відповісти на задане питання, естафета передається наступному, якщо ніхто з опитуваних не знає відповіді, питання виноситься на загальну групу. В кінці підраховуємо кількість правильних відповідей кожного студента. В результаті вказаного прийому не просто працює вся група, на відміну від стандартного опитування, а також активується їхня пізнавальна діяльність, оскільки кожен із студентів має мотив придумувати якнайцікавіші питання.

Наступним прийомом, який апробований нами в дослідно-експериментальній роботі, є «Математичний двобій». Для опитування дошки викликаємо двох студентів, які мають по черзі ставити питання один одному з пройденої теми, наприклад, по шість питань, інші чотири питання задає група. Тут також оцінюються не тільки правильність відповідей, а й цікаво поставлені питання. Далі виходить наступна пара студентів. Інша частина групи тим часом готує питання для опитуваних і для себе, адже їх можуть також викликати. Після цього підраховується кількість вірних відповідей, оцінювати опитаних надаємо право групі, кожна оцінка коментується.

Дієвим у контексті нашого дослідження виявився прийом, коли студенти змагалися у запитаннях поставлених викладачу. Напередодні вивчення нового матеріалу викладач пропонує студентам план лекції з коментарями по кожному пункту. Студенти отримують завдання підготувати питання із запропонованої теми. Таким чином студенти поставлені в умови самостійно глибоко розібратися з різними аспектами нового матеріалу та виокремити актуальні питання. Частина наступного заняття проходить у формі, коли студенти ставлять питання, а викладач відповідає. Щоб підготувати цікаві запитання, потрібно опрацювати чимало додаткової літератури з теми. Досвід показує, що студентам дуже цікаві такі спеціальні форми опитування та пояснення матеріалу, це формує їх пізнавальну активність і впливає на формування основ самоосвітньої діяльності.

У додатку Г наведено приклад процесу створення ситуації, при якій студенти мають консультувати своїх одногрупників під час групової форми роботи. Описаний прийом роботи є достатньо ефективним для формування пізнавальної активності кожного студента, як студентів-консультантів, так і членів кожної групи. Однак використання вказаного прийому потребує ретельної підготовки та значних витрат часу навчального заняття.

Одним зі прийомів формування пізнавальної активності студентів фінансово-економічного профілю є наявність прикладних задач в процесі

вивчення тієї чи іншої дисципліни, завдань, що імітують реальні економічні чи фінансові ситуації. Вказаний прийом допомагає усвідомити студентам зв'язок навчальної дисципліни з їх спеціальністю, важливість набуття знань та умінь з даного предмета, які вони зможуть використати у майбутній професійній діяльності. Також це виключає можливість виникнення у них запитання, навіщо вивчати певну дисципліну чи дану тему.

В процесі вивчення дисципліни «Вища математика» зі студентами фінансово-економічних спеціальностей під час лекцій ми регулярно наводили 1-2 приклади задач прикладного характеру, де показували застосування теми у фінансовій чи економічній сфері. Під час практичних занять, домашніх та контрольних робіт варто включати в перелік завдань задачі на застосування матеріалу теми в економіці чи фінансах. У вищій математиці, яка вивчається в коледжах більшість тем мають таке застосування.

Наприклад, під час вивчення теми «Похідна функції однієї змінної» до плану лекції ми включили питання «Приклади економічного використання похідної». Після пояснення попередніх питань лекції варто пояснити поняття еластичності попиту і процес знаходження даного показника із застосуванням похідної. Потім навести конкретний приклад.

Задача. Визначити еластичність попиту при $p = 12$. При зростанні вартості на 8,5 % знайти наближене значення відсотку зміни попиту.

$$x = 250 - 30p + p^2.$$

Розв'язання.

Знайдемо еластичність попиту за формулою.

$$\eta = \frac{p}{x} \cdot \frac{dx}{dp} = \frac{pf'(p)}{f(p)}$$

$$\eta = \frac{p \cdot (250 - 30p + p^2)'}{250 - 30p + p^2} = \frac{p \cdot (-30 + 2p)}{250 - 30p + p^2} = \frac{12 \cdot (-30 + 2 \cdot 12)}{250 - 30 \cdot 12 + 12^2} = -2,118$$

Оскільки $\eta = -2,118 < -1$, то попит на дану продукцію еластичний.

При зростанні вартості на 8,5 % знайдемо наближене значення відсотку зміни попиту за формулою

$$\Delta x = f(p + \Delta p) - f(p)$$

Знайдемо вартість продукції після зростання:

$$p + \Delta p = 12 \cdot 1,085 = 13,02.$$

$$\Delta x = (250 - 30 \cdot 13,02 + 13,02^2) - (250 - 30 \cdot 12 + 12^2) = -5,08.$$

Отже, попит знизився на 5,08% при зростанні вартості на 8,5 %.

Під час практичного заняття з теми «Диференціальне числення функцій багатьох змінних» після стандартних задач на відпрацювання техніки знаходження частинних похідних і повного диференціалу доцільно буде розв'язати зі студентами кілька задач прикладного змісту з використанням частинних похідних:

Задача 1. Об'єм продажу нового продукту x залежить від часу t і витрат A підприємства на рекламу. Якщо t вимірювати тижнями, а A в гривнях, тоді ця залежність має вигляд $x = 200(5 - e^{-0,002A})(1 - e^{-t})$. Знайти $\frac{\partial x}{\partial t}$, $\frac{\partial x}{\partial A}$ і вказати економічний зміст цих похідних при $t = 1$, $A = 400$.

Задача 2. Задана функція попиту на товар A

$$X_A = 500 + 3P_B - 6P_A^2,$$

де P_A та P_B – вартість одиниці товарів A та B відповідно. Визначити еластичність функції попиту відносно P_A та P_B , коли $P_A = 5$, $P_B = 30$.

Задача 3. Перевірити конкурентність товарів A та B , якщо функції попиту на ці товари: $X_A = 500 + 8P_B - 4P_A^2$; $X_B = 300 - 9P_B + 2P_A$;

Задача 4. Знайти маргінальну продуктивність праці та капіталу для продуктивної функції

$$z = c \cdot k^{-a} \cdot x^{1-a}, \text{ де } c \text{ та } a - \text{ постійні.}$$

Дієвим прийомом активізації пізнавальної діяльності студентів є створення викладачем проблемної ситуації в процесі заняття. Наприклад, шляхом поступового ускладнення спеціально підготовлених завдань. Для виходу з неї студентів не вистачає наявних знань і він змушений сам активно відшукувати нові знання за участю своїх одногрупників або самого викладача, або самостійно, опираючись на чужий досвід чи логіку. Створення таких ситуацій

дозволяє студентів отримувати нові знання не в готових формулюваннях викладача, а в результаті власної активної пізнавальної діяльності.

Якщо говорити про конкретну ситуацію, то студент не охоче буде вивчати проблему, якщо вона надумана, погано відображає реальну дійсність. І навпаки, до вивчення проблеми стрімко підвищується інтерес, якщо проблема близька студенту, така, що йому доводилося її зустрічати у повсякденному житті, або він знає, що зустріне у майбутній професійній діяльності.

Важливу роль при активізації пізнавальної діяльності студентів відіграє активізація їх уваги. Якщо увага недостатня або відсутня, студент не може добре сприйняти і зрозуміти матеріал, погано запам'ятовує інформацію, не може приймати повноцінну участь у колективній роботі під час занять, також це призводить до появи помилок при виконанні завдань. Активізувати увагу кожного студента та усієї групи можна, наприклад, такими прийомами:

- пояснення нового матеріалу проводити за допомогою евристичної бесіди;
- як при вивченні нового матеріалу, так і при повторенні чи узагальненні пройденого використовувати спеціальну наочність (таблиці, опорні схеми, електронні презентації);
- виконання самостійних завдань в процесі пояснення матеріалу (відтворити доведення теореми, закінчити розпочатий викладачем приклад);
- самоперевірка чи взаємоперевірка під час написання тестів чи самостійних робіт.

Не останню роль в процесі формування пізнавальної активності студентів займає правильно організований етап контролю знань. З метою ефективності процесу формування пізнавальної активності студентів при реалізації контролю та оцінювання їх успішності варто дотримуватися педагогічних принципів: принцип об'єктивності перевірки і оцінювання, принцип індивідуальності, принцип систематичності і регулярності контролю, всебічності контролю, принцип етичності контролю. Умовою реалізації даних принципів є проведення контролю успішності студентів в кінці кожного модуля у кількох формах. Це можуть бути тестові завдання для перевірки теоретичних знань з даного

модуля, аудиторна розрахункова робота та домашня контрольна робота індивідуального характеру для перевірки умінь та навиків практичного застосування засвоєного матеріалу. Також оцінювання має бути прозорим, тобто по кожному завданні чи тестовому питанні потрібно вказувати максимальну кількість балів, які можна за нього отримати. Такі форми контролю у сукупності стимулюють пізнавальний інтерес студента, бажання працювати, а це є важливим кроком у формуванні готовності студентів до професійного самовдосконалення у майбутньому.

В процесі вивчення дисципліни «Статистика» в кінці модуля «Статистичні методи вимірювання взаємозв'язків» на початку останнього практичного заняття в межах даного модуля доречно дати студентам тестові завдання з теоретичними питаннями. Відповідна розробка запропонована нами у Додатку Д. По закінченню практичного заняття студенти отримують домашню контрольну роботу. Завдання формуються по тому принципу, що і для аудиторної розрахункової роботи, лише кількість варіантів має дорівнювати кількості студентів у групі. В результаті такої комплексної форми контролю знань кожен студент оцінюється за трьома критеріями: володіння теоретичним матеріалом, володіння практичними вміннями і навиками, самостійна робота, що є гарантом об'єктивної оцінки за модуль.

Основною умовою формування пізнавальної активності студентів в процесі навчання є бажання самих студентів працювати, їх інтерес до пізнання нового, зацікавленість у навчанні, а точніше, вмотивованість студентів до навчальної діяльності.

У процесі експериментальних досліджень нами проведено опитування студентів спеціальності «Фінанси, банківська справа та страхування» Вінницького коледжу менеджменту з метою виявлення чинників, які найбільше впливають на пізнавальну діяльність студентів та мотивацію у навчанні.

Результати опитування свідчать, факторами, що посилюють пізнавальну активність майбутніх молодших спеціалістів фінансово-економічного профілю є:

- а) наявність заохочень - 53 % опитаних;
- б) особисті якості викладача - 40 % опитаних;
- в) чіткість поставлених цілей - 47 % опитаних.

Також студенти вказували такі фактори, як ставлення викладача до них, ступінь успіхів у навчанні та якість викладання.

Форми викладання лекційного матеріалу, які стимулюють пізнавальну діяльність:

- а) стандартні - 7 % опитаних;
- б) нестандартні - 93 % опитаних;

Форми семінарських занять, які більше зацікавлюють студентів:

- а) стандартні - 40 % опитаних;
- б) нестандартні (ділові ігри, тестування) - 60 % опитаних;

Якими якостями в очах студентів має бути наділений викладач, щоб викликати бажання студентів навчатися:

- а) захопленість предметом і любов до роботи - 36 % опитаних;
- б) ерудиція викладача, уміння висувати потрібні вимоги та поступово ускладнювати їх - 30 % опитаних;
- в) доброзичливе ставлення до студентів - 23 % опитаних;
- г) педагогічний оптимізм – віра в студента - 11 % опитаних;

Згідно результатів опитування, майже всі студенти вважають, що високий рівень навчання гарантуватиме їм успіх у подальшому житті, хоча 13% опитаних відповіли, що відсутність вакансій по спеціальності понижує їх мотивацію. Також з аналізу опитування ми зробили висновки, що відношення до тієї чи іншої дисципліни у них формується через особисті та професійні якості викладача, тобто, у більшості випадків студенти люблять предмет, якщо їм подобається викладач, якщо їх влаштовує ставлення викладача особисто до них, якщо викладач доступно подає матеріал, є вимогливим в розумних межах.

Також у Вінницькому коледжі менеджменту в 2014-2015 навчальному році було проведено дослідження на виявлення рівнів пізнавальної активності серед студентів першого курсу спеціальності «Фінанси, банківська справа та

страхування», в якому взяли участь 25 студентів. Протягом навчального року у даній групі студентів викладачі застосовували описані вище прийоми та методи формування пізнавальної активності. Зауважимо, що студенти досліджуваної групи вступили до коледжу на базі атестату про базову середню освіту і навчалися перший рік. Студенти давали відповідь на 52 питання, 42 з яких були на виявлення рівня їх пізнавальної активності та 10 питань на встановлення правдивості відповідей.

На рис. 2.1 представленні результати дослідження.

Рис. 2. 1. Рівень пізнавальної активності студентів у 2014-2015 навчальному році.

Аналогічне вимірювання було проведене в 2016-2017 навчальному році серед студентів третього курсу спеціальності «Фінанси, банківська справа та страхування», в якому взяли участь ті ж 25 студентів. Результати дослідження представлені на рис. 2.

Рис. 2. 2. Рівень пізнавальної активності студентів у 2016-2017 навчальному році.

Проаналізуємо зміни, які відбулися зі студентами. На першому етапі дослідження третина студентів мала низький рівень пізнавальної активності, близько половини студентів середній рівень та лише кожен п'ятий студент мав високий рівень пізнавальної активності. На другому етапі низький рівень пізнавальної активності мали лише 4% студентів, трохи більше третини студентів середній рівень та майже дві треті частини студентів мали високий рівень пізнавальної активності.

Чи стались суттєві зміни в результатах дослідження рівня пізнавальної активності студентів протягом останніх двох навчальних років під впливом спеціальних педагогічних прийомів та методів формування і розвитку пізнавальної активності студентів? Використано для цього критерій Вілкоксона. Обраховані різниці значень загальної суми набраних балів студентами на першому та другому етапах дослідження. Для даного випадку типовим зсувом вважався зсув у додатньому напрямі. Зсув значень дослідженої ознаки у типовий бік підтверджено. Тобто рівень пізнавальної активності студентів спеціальності «Фінанси, банківська справа та страхування» у 2016-2017 навчальному році порівняно з 2014-2015 навчальним роком суттєво зріс.

Послідовне комплексне застосування виокремлених нами напрямів та прийомів більш ефективно впливає на розвиток пізнавальної активності студентів і такі студенти в майбутньому більш підготовлені до самоосвітньої діяльності, самокорекції та професійного самовдосконалення.

На основі аналізу психолого-педагогічної літератури, та власних спостережень, досліджень, можна зробити висновок, що прийоми активізації пізнавальної діяльності студентів фінансово-економічного профілю спрямовані на розвиток самостійності, активності майбутніх фахівців. Ці напрями і прийоми стимулюють інтерес студентів до навчання, допомагають повноцінно засвоїти матеріал, брати активну участь у всіх формах роботи під час навчання, а також формують професійно важливі якості у майбутніх фахівців і тим самим підвищують рівень їх професійної готовності та здатності.

Для готовності майбутнього молодшого спеціаліста фінансово-економічного профілю до професійного самовдосконалення не достатньо лише високого рівня їхньої їх пізнавальної активності. Майбутній фахівці мають бути здатними до ризику, до швидкого прийняття рішень в тому числі і в нестандартних ситуаціях, мають уміти знаходити вихід у складних умовах, тобто майбутні фінансисти та економісти мають бути креативними як у професійній діяльності так і в житті.

2.2. Створення умов для формування креативних якостей майбутніх молодших спеціалістів фінансово-економічного профілю

Фахівця, здатного не тільки успішно застосовувати знання та досвід, а й ефективно адаптувати їх до нової ситуації, створювати інноваційні продукти, генерувати нові ідеї, характеризують як креативного фахівця. Західні дослідники розглядають креативність як поведінку, яка проявляється особистістю у діяльності, а продукти такої діяльності виступають як інновації. У психології креативність розглядається як здатність людини відмовлятися від стереотипних способів мислення. При цьому на побутовому рівні креативність

проявляється як кмітливість – здатність досягати мети, знаходити вихід із ситуації, яка уявляється безвихідною, використовуючи обстановку, предмети і обставини незвичайним чином. У більш широкому розумінні – це нетривіальне і дотепне рішення проблеми, як правило, мізерними і неспеціалізованими інструментами або ресурсами (якщо потреба матеріальна). У нематеріальній сфері характеризується сміливим, нестандартним підходом до вирішення проблем.

Поняття «креативність» останнім часом все частіше використовується поряд із поняттям «творчі здібності». Як зазначає С. Степанов, цей термін набув у вітчизняній психології значного поширення, майже витіснивши словосполучення, що існувало раніше, – творчі здібності. Однак креативність правильніше визначати не стільки як певну творчу здібність або їх сукупність, скільки як здатність до творчості. Отже, ці поняття хоча і дуже близькі, проте не ідентичні.

Поняття «креативність» активно використовується в дослідженнях українських та зарубіжних авторів (Е. Гакова [16], В. Дружинін [31], В. Козленко [40], О. Куцевол [47], О. Матюшкін [52], В. Моляко [56], В. Петухов [65] та ін.).

У процесі аналізу науково-педагогічних джерел нами було помічено, що хоча питанню формування креативних якостей майбутніх фахівців приділено досить багато уваги, проблема побудови цілісної системи прийомів для формування та розвитку креативних якостей студентів не втрачає своєї актуальності.

Кожна особистість потенційно наділена потребами у розвитку своїх креативних якостей та творчих здібностей. Сучасний етап розвитку суспільства у нашій державі та в зарубіжних країнах відзначається як час активного пошуку нових шляхів розвитку особистості, розвитку її творчої ініціативи, самостійності, мобільності, креативності. Загалом, дослідники конкретизують умови в яких може успішно формуватися особистість майбутнього фахівця у процесі діяльності: підтримування самостійності в розробках, узагальненнях,

висновках; стимулювання відповідальності та незалежності; стимулювання активності у набутті нових знань, умінь і навичок; заохочення до творчості в процесі виконання завдань.

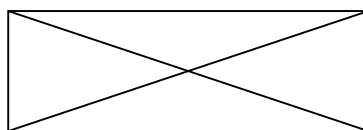
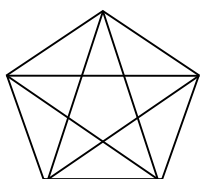
Нині більшість дослідників аналізують чотири основні показники креативності, які можна діагностувати за допомогою тесту П. Торренса: швидкість, гнучкість, оригінальність та оперативність мислення. Очевидно, ці характеристики досить тісно взаємопов'язані. Ще на початку 60-х років ХХ ст. з'ясувалося, що професійні та життєві успіхи зовсім не безпосередньо пов'язані з рівнем інтелекту, що обчислювався за допомогою тестів IQ. Наукові дослідження, життєвий досвід засвідчували, що люди з не дуже високим IQ іноді здатні на неабиякі досягнення. Також навпаки, люди з дуже високим IQ не завжди досягають професійних і життєвих успіхів. З'явилося припущення, що вирішальну роль для професійної успішності відіграють якісь інші якості мислення, які не охоплені традиційним тестуванням IQ. Дж. Гілфорд зробив висновок, що креативність характеризується шістьма основними параметрами: 1) здатністю до виявлення й формулювання проблем; 2) здатністю до генерування ідей; 3) гнучкістю – здатністю до продукування найрізноманітніших думок; 4) оригінальністю – здатністю відповідати на подразники нестандартним способом; 5) здатністю вдосконалювати об'єкт сприймання, додаючи певні деталі; 6) здатністю розв'язувати проблеми шляхом реалізації відповідних аналітико-синтетичних операцій [1].

Г. Альтшулером запропонована система п'яти якостей творчої особистості: гідна мета + комплекс реальних планів для досягнення мети + висока працездатність + хороша техніка розв'язування задач + здатність захищати свої ідеї.

Такі якості майбутнього фахівця як висока працездатність, хороша техніка розв'язування задач, здатність захищати свої ідеї мають хороші умови для формування у процесі навчання математичних дисциплін. Однак, викладачі таких дисциплін мають подбати про якість задач, які спеціально підібрані для розв'язування. На шляху до бажаної мети необхідно методично майстерно

організувати розв'язування зі студентами десятків нестандартних задач. Майстерність викладача вищого навчального закладу ставити завдання й організувати творчий процес пошуку його розв'язання – одна з найважливіших умов виникнення і підтримання атмосфери розвитку креативних якостей студентів. Розв'язування логічних та прикладних задач студентами у процесі їхньої фахової підготовки вважаємо ефективними прийомами підготовки до професійної творчої діяльності, формування готовності до професійного самовдосконалення. Наведемо приклади задач, розв'язування яких дозволило створити бажану атмосферу творчості на заняттях з математики:

- Як, користуючись лише однією лінійкою з поділками, визначити повну місткість пляшки, частково заповненої рідиною?
- Як виміряти за допомогою лінійки діаметр дуже тонкого дроту?
- Вам потрібно обробити величезну стопку анкет, кожна з яких містить по кілька пунктів. Як потрібно організувати одночасний підрахунок тих чи інших анкетних даних, щоб, переглянувши всю стопку тільки один раз, можна було надати вичерпну статистику з питань, які цікавлять вас?
- Вам потрібно прострочити на одязі одну з емблем, зображених на рисунку. Чи можна це зробити, не розриваючи нитку в процесі шиття і не проходячи ні по одній лінії емблеми двічі?

- Які мандарини – великі чи дрібні – вигідніше купувати, якщо товщина шкірки у них однакова?

У процесі нашого дослідження ми прийшли до висновку, що для створення атмосфери творчості у навчанні, яка має сприяти розвитку творчих якостей студента, викладачу слід використовувати спеціальні прийоми в процесі проведення занять у фінансово-економічних коледжах: наочно та переконливо демонструвати власне захоплення процесом пізнання, творчим процесом; іноді

варто викликати в студентів реакцію незгоди з інформацією, що викладається, та використати цей прийом для того, щоб спрямувати їх до переконливих висновків; пошук і використання несподівано яскравої інформації, яка може викликати у студентів позитивне ставлення до навчального матеріалу. Вся пізнавальна діяльність студентів має бути спрямована на встановлення причинно-наслідкових зв'язків та свідоме самостійне формулювання висновків. Методична майстерність викладача полягає в організації цього процесу, формуванні мотивів, інтересу та здібностей студента до такої діяльності.

У процесі дослідження нами виокремлено та обгрунтовано засоби та прийоми формування і розвитку креативних якостей студентів фінансово-економічних коледжів у процесі вивчення навчальної дисципліни «Логіка». До засобів формування і розвитку креативних якостей майбутніх фахівців ми, в першу чергу, відносимо навчальні задачі певного типу. Наведемо орієнтовну добірку задач, розв'язування яких, на нашу думку, дозволяє створити необхідні умови для розвитку здатності студентів до виявлення й формулювання проблем у процесі вивчення тем «Доведення та спростування» та «Доведення тотожностей у алгебрі множин»:

Завдання 1. Сформулюйте тезу, доберіть аргументи і наведіть спосіб обгрунтування в наступних прикладах:

а) «Таланти істинні на критику НЕ зляться: їм зашкодити вона не має сили». (І. Крилов);

б) «Настирливий тільки дурень: розумна людина відразу відчуває, приємне її товариство чи набридливе, і відійде за секунду до того, як стане зрозумілим, що вона зайва». (Ж. Лабрюєр);

Завдання 2. Сформулюйте антитезу до наступних висловлювань: а) судження бувають прості і складені; б) деякі студенти ВНЗ не вивчають логіку.

Завдання 3. Здійсніть ґрунтовний аналіз наступних тверджень:

а) Це не може бути брехнею, тому що це істина;

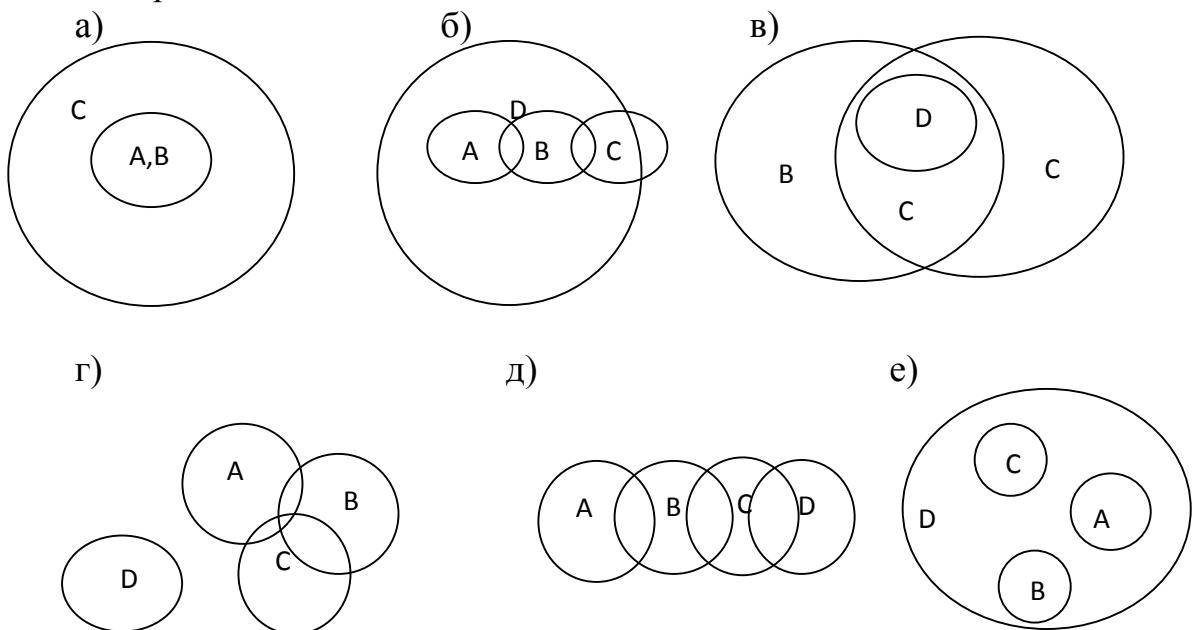
б) Яременко не скоював крадіжки, оскільки крадіжка - це таємне викрадення чужого майна, а він забрав комп'ютер зі своєї установи.

Завдання 4. Придумайте власний оригінальний приклад спростування тези і проаналізуйте його правомірність.

У процесі наукових пошуків, нами було розроблено і впроваджено в навчальний процес навчально-методичний посібник - практикум з логіки. У вказаному посібнику до кожного практичного заняття вибудовано систему питань для самопідготовки, тренувальні завдання, кілька варіантів завдань для аудиторної самостійної роботи, до кожної теми розроблено по 10 варіантів домашньої контрольної роботи. Також у посібнику запропонована добірка нестандартних логічних задач (Додаток Е).

Здатність вдосконалювати об'єкт сприймання, додаючи певні деталі можна розвинути за допомогою наступних задач з логіки з використанням діаграм Ейлера:

Підберіть поняття, які б відповідали наведеним коловим схемам:

Підібрати вірно поняття під запропоновані схеми не так легко, як здається на перший погляд. Найефективніше спочатку підібрати два поняття, далі під них по схемі підбирається третє, потім четверте і т. д. Тобто об'єкт вдосконалюється поступово.

Розглянемо приклад розв'язання четвертої схеми. Спочатку підбираємо поняття А та В. Наприклад: А – студент, В – відмінник. Справді лише деякі студенти є відмінниками, і лише деякі відмінники є студентами, тому обсяги даних понять частково перетинаються. Обсяг поняття С має частковий перетин з обсягами понять А та В, тому підбираємо поняття С таким чином, щоб деякі одиниці сукупності предметів, відповідних поняттю С збігались з А, деякі - з В, а деякі з А та В одночасно. Це може бути поняття «спортсмен», оскільки деякі спортсмени є студентами, деякі – є відмінниками, а деякі – є і студентами і відмінниками одночасно. Потім підбираємо поняття D. Обсяг поняття D не перетинається з поняттями А, В та С. Це може бути, наприклад, «річка». Річка не може бути ні студентом, ні відмінником, ні спортсменом. Таким чином завдання виконане: А – студент, В – відмінник, С - спортсмен, D – річка.

Для формування та розвитку здатності майбутніх фахівців розв'язувати проблеми шляхом реалізації відповідних аналітико-синтетичних операцій, слід навчити студентів способам розв'язування задач на доведення або спростування, задач на тотожні перетворення логічних виразів тощо. Це найважливіший розділ логіки, оскільки одним з основних його завдань є розвиток у студентів здатності аргументовано доводити чи спростовувати твердження. Процес пошуку аргументів та необхідних логічних правил і законів, встановлення наявності логічного слідування між твердженнями є нелегким, однак саме така робота сприяє набуттю досвіду розв'язувати проблеми шляхом використання логічних операцій: аналогії, синтезу, аналізу, систематизації тощо.

Для розвитку швидкості мислення майбутніх фахівців доцільно пропонувати студентам завдання з обмеженням часу на їх виконання. При цьому передбачається виконання чималої кількості тестових завдань, тому студенти потрапляють в умови необхідності швидкого реагування на поставлені питання. Ще один прийом формування та розвитку швидкості мислення – бліц-опитування. Цей прийом можна застосовувати на занятті будь-якого виду, оскільки він не вимагає багато часу. Традиційне опитування

студентів на початку практичного заняття можна замінити опитуванням на швидкість. Запитання формулюються таким чином, щоб відповідь становила одне або кілька слів. Питання можуть бути як теоретичними так і практичними. Викладач викликає одного студента, швидко зачитує питання, а студент має уважно слухати й одразу давати відповідь. Незалежно від правильності відповіді, одразу зачитується наступне запитання. Якщо студент не знає, що відповісти, він сам вказує, що слід перейти до наступного запитання, оскільки в його інтересах не витратити зайвий час. Фіксується кількість заданих питань та кількість вірних відповідей. Таке опитування триває, наприклад, кілька хвилин. В процесі такої роботи є умови для тренування швидкості мислення студентів. У майбутньому такі фахівці будуть здатними швидко приймати рішення та бути готовими до відповідальності за результати своїх дій.

Загальні здібності та творчі якості особистості майбутнього фахівця формуються, зокрема, при виконанні спеціально розроблених вправ та завдань. Гнучкість та оригінальність мислення можливо розвинути за допомогою нестандартних логічних задач. Такий педагогічний прийом розвиває здатність до продукування найрізноманітніших думок, здатність відповідати на подразники нестандартним способом. У майбутньому, в своїй професійній діяльності, студенти з такими здібностями зможуть знаходити оригінальні рішення в проблемних ситуаціях. Основна увага має приділятися розвитку інтуїції, умінь нешаблонно мислити, формуванню уявлень про нестандартні рішення. Наведемо добірку задач вказаного виду:

Задача 1. Встановити, за яким принципом побудована послідовність:

8 2 9 0 1 5 7 3 4 6.

Відповідь: всі цифри слідуєть один за одним відповідно до алфавітного порядку їх назв (вісім, два, дев'ять, нуль і т.д.).

Задача 2. Уявіть, що у вашій шафі для шкарпеток є: 4 білих шкарпетки, 8 чорних, 3 коричневих і 5 сірих. Яку мінімальну кількість шкарпеток треба витягти з шафи не дивлячись, щоб бути впевненим, що ви отримаєте хоча б одну пару однакових шкарпеток.

Відповідь: 5 шкарпеток. Так як кількість видів шкарпеток дорівнює 4, то витягнута п'ята завжди буде утворювати пару з якоюсь із чотирьох.

Задача 3. П'ять землекопів за 5 годин викопують 5 м канави. Скільки буде потрібно землекопів, для того, щоб викопати 100 м канави за 100 годин?

Відповідь: 5 землекопів.

Задача 4. Чоловік живе на 17-му поверсі. На свій поверх він піднімається на ліфті тільки в дощову погоду або тоді, коли хто-небудь із сусідів з ним їде в ліфті. Якщо погода хороша і він один в ліфті, то він їде до 9-го поверху, а далі до 17-го поверху йде пішки по сходах ... Чому?

Відповідь: цей чоловік низького зросту, і до кнопки 17-го поверху може дотягнутися тільки парасолькою, або попросивши кого-небудь натиснути на потрібну кнопку.

Задача 5. Якщо о 12 годині ночі йде дощ, то чи можна очікувати, що через 72 години буде сонячна погода?

Відповідь: ні, так як через 72 години знову буде північ.

Задача 6. Продовжіть наступну послідовність літер: В Ж Л Г С Л Б...

Відповідь: літера «К». Тут використана послідовність перших літер в назві місяців року, починаючи з вересня: Вересень, Жовтень, Листопад, Грудень, Січень, Лютий, Березень. Отже, наступною буквою буде «К» - Квітень.

Дбаючи про формування й розвиток професійно-творчих якостей майбутнього фахівця викладачі всіх навчальних дисциплін мають дбати про використання індивідуальних завдань творчого характеру, про навчальні мікродослідження, завдання та вправи на розвиток творчих здібностей. Незалежно від змісту навчальної дисципліни, викладач серед розвивальних цілей навчання має усвідомлювати мету формування й розвитку таких професійно-творчих якостей студентів: уміння добирати раціональну послідовність операцій і кроків у діяльності, здатність формулювати гіпотези, здатність до схематизації та моделювання тощо.

Дбаючи про формування творчої особистості майбутнього фахівця ми акцентуємо увагу на використанні спеціальних педагогічних прийомів, які дозволяють підвищити «ступінь свободи» студентів у навчально-виховному процесі. У педагогіці партнерства є думка про те, що студент буде почувати себе більш комфортно у навчанні, якщо, де це можливо, йому буде надаватися право вільного вибору. Ми практикували вільний вибір студентами скомпонованих нами комплектів завдань на закріплення нового навчального матеріалу на заняттях з логіки, вільний вибір рівня складності самостійної роботи, вільний вибір варіанту домашнього завдання тощо. Головна мета вказаного педагогічного прийому – дати можливість студенту відчувати радість досягнення успіху, усвідомити свої здібності, віру у власні сили. Успіх, якщо студент відчув його у фаховій підготовці, сприяє розкриттю прихованих творчих можливостей особистості, перетворенню та реалізації її потенціалу. Навіть одичне переживання успіху в процесі навчання у вищому навчальному закладі може докорінно змінити психологічне самопочуття студента – успіх може стати спусковим механізмом подальшого творчого розвитку особистості. З цією метою ми іноді використовуємо педагогічний прийом – різке обмеження часу виконання завдання. Студенти з низьким рівнем самооцінки легше переносять ситуацію невиконання завдання, якщо час на його розв'язання несподівано обмежується. Якщо помітно, що студент втрачає надію самостійно виконати завдання, іноді варто оголосити кінець роботи. Врятувавши студента від невдачі, ми залишаємо в нього надію, що завдання не виконане не тому, що не спроможний його виконати, а тому, що час закінчився.

Ефективним на шляху розвитку креативної особистості майбутнього фахівця вважаємо педагогічний прийом – підвищена увага не лише до результату, а й до кожного етапу процесу розв'язування задачі. Мета вказаного педагогічного прийому – помітити і звернути увагу на кожен маленький, але успішний, крок студента на шляху до розв'язання проблемної ситуації. Застосування різних прийомів активізації пізнавальної діяльності студентів на

заняттях допомагають формувати їхні вміння розв'язувати ті чи інші ситуативні завдання, надають можливість для більш продуктивної розумової діяльності майбутніх фахівців. Зокрема, викладачам варто використовувати різні психологічні прийоми активізації студентів, підтримуючи їх репліками типу: «Хороша ідея...», «Цікавий підхід, але...», «Яка неочікувана оригінальна відповідь...».

Ще одним спеціальним педагогічним прийомом процесу формування творчої особистості фахівця ми вважаємо прийом – визнання цінності помилки як спроби. Слід визнати, що більше помилок роблять люди активні, а не пасивні. Наші спостереження свідчать, що викладачі математики в процесі навчання переважно акцентують увагу на помилках студентів з негативними емоціями, наголошують як не варто діяти. Не заперечуючи необхідності корекції помилок, вважаємо за необхідне частіше використовувати інший педагогічний прийом – наголошувати на тому, що виконано студентом правильно, вдало. Успіх народжує успіх, тому варто підкреслювати минулі досягнення, щоб сприяти новим успіхам. Студенти мають усвідомити, що успіх в будь-якій справі залежить від багатьох факторів серед яких визначальними є віра у власні здібності та наполегливість. Важливо реагувати на помилки коректними зауваженнями, зробленими з позитивними емоціями, мотивуючи таким чином продовження активного пошуку розв'язання. Відомо, що деякі великі промислові компанії іноді нагороджують спеціальними призами своїх співробітників за творчі ідеї, навіть якщо вони виявилися хибними. Ці призи підтримують нестандартне мислення, експериментування, що часто призводить до успішних змін на виробництві.

Прийом раптових заборон також може зіграти певну роль у системі педагогічних прийомів формування творчої особистості фахівця. Прийом полягає в тому, що забороняється використання певного способу розв'язування задачі, якщо спеціально підібрана задача може бути розв'язана значною кількістю різних способів. Після того як студенти вкажуть і пояснять будь-який із цих способів, накладається заборона на застосування відповідного

використаного матеріалу з вимогою запропонувати інше розв'язання без використання озвучених елементів знань. Згодом заборона накладається на кожний наступний спосіб розв'язання. Застосування вказаного прийому сприяє руйнуванню стереотипів стосовно того чи іншого способу розв'язування, активізує навчальну діяльність студентів та їх прагнення до підвищення рівня знань та умінь. Формування та розвиток якостей творчої особистості майбутнього фахівця значно залежить від майстерності викладача організувати захоплюючий процес розв'язування навчальної задачі. Як свідчить наш досвід, почуття емоційного піднесення в процесі розв'язування задачі, почуття творчого пошуку, емоції від красивої задачі мають колосальне значення у системі формування творчої особистості майбутнього фахівця. Особливого значення ми надаємо місцю й ролі як кожної задачі, так і систем задач, які використовує викладач. Процес методичної діяльності із відібраною задачею має розкривати комплекс її функцій, серед яких навчальні, розвивальні, діагностичні, прогнозуючі, тощо. Вдало відібрана задача, по-перше, створює оптимальні умови для формування творчих якостей студентів, по-друге, дозволяє використати, а тим самим активізувати, закріпити, систематизувати, розвинути актуальні знання. По-третє, розв'язування вдало відібраної задачі, має слугувати розвитку прийомів розумової діяльності майбутнього фахівця, по-четверте, має виступати мотиваційним чинником особистісного розвитку і т.д.

Важливого значення в системі педагогічних прийомів формування творчої особистості фахівця ми надаємо заняттям з активним використанням дискусій. Такий прийом організації навчальної діяльності на занятті спонукає студентів до високої пізнавальної активності, сприяє формуванню комунікативних та предметних компетентностей, зокрема, таких як вміння вести полеміку, різнобічно аналізувати навчальний матеріал, захищати власні погляди та переконання, чітко й логічно висловлювати власні думки. Головна мета проведення дискусії на занятті – розвиток критичності мислення, усвідомлення студентами важливості й необхідності володіння основними

знаннями, вміння чітко висловлювати та обґрунтовувати власну позицію, спроможність визначати та розуміти роль набутих умінь для майбутньої професійної діяльності.

Т. Тернавська [81] вважає, що процес формування креативної особистості майбутніх фахівців економічного профілю у процесі засвоєння фахових дисциплін буде ефективним, якщо в ході реалізації креативного підходу до навчання забезпечити дотримання дидактичних умов: комфортне інформаційно-комунікативне освітнє середовище, структурування гуманітарних знань у вигляді проблемно-комунікативної ситуації, активність комунікативного процесу в системі педагогічної взаємодії «викладач – студенти», усвідомлення й осмислення гуманітарних знань як єдності думки й дії шляхом поєднання традиційних та інноваційних технологій на основі креативного підходу до викладання гуманітарних дисциплін, перехід від предметного до особистісно-орієнтованого навчання, що стимулює саморозвиток креативних якостей, здібностей і становлення творчого стилю діяльності майбутніх спеціалістів.

Креативність виступає одним із ключових чинників професійного розвитку мислення фахівця фінансово-економічного профілю, є унікальним утворенням на межі особистісної та інтелектуальної сфери особистості, що виступає водночас проявом і показником готовності до професійного самовдосконалення. Н. Березанська та В. Нуркова зауважували, що креативність є чинником, який забезпечує:

1) створення принципово нових інтелектуальних продуктів, пов'язаних з новою професійною сферою знань, та вирішення на їх основі нестандартних завдань;

2) побудову оригінальних підходів до розуміння та інтерпретації знань;

3) використання фахових знань у нестандартних ситуаціях;

4) створення умов для саморозвитку знань, що підвищує рівень їх універсальності [59].

Наведені вище прийоми розвитку показників креативності майбутніх фахівців ефективно діють та дають бажаний результат лише за умови цілеспрямованого, комплексного та систематичного використання їх у навчальному процесі. Подібні прийоми можна розробляти та впроваджувати у процес навчання під час вивчення будь-якої навчальної дисципліни. У професійній підготовці майбутніх фахівців, спрямованій на формування готовності до професійного самовдосконалення ми умовно виокремлюємо такі складові: розвиток особистісних творчих якостей; формування типових професійних умінь та навичок з елементами креативної діяльності; формування й розвиток експериментальних, дослідницьких умінь майбутньої професійної діяльності.

Зважаючи на специфіку професійної діяльності майбутніх фахівців фінансово-економічної галузі, володіння комп'ютерною технікою, уміння працювати з прикладними програмами, здатність самостійно освоювати нові програмні продукти є одними з найважливіших вимог до сучасного фінансиста.

2.3. Формування умінь активного та раціонального використання комп'ютерних технологій у самостійній діяльності

Професійне самовдосконалення майбутніх фахівців фінансово-економічного профілю важко уявити без застосування досягнень комп'ютерної техніки. Інформаційні системи й технології набувають дедалі більшого поширення в економічній освіті. Оскільки сучасна професійна діяльність спеціаліста фінансово-економічного профілю неможлива без застосування комп'ютерних технологій, то й професійна підготовка майбутніх молодших спеціалістів відповідних спеціальностей у ВНЗ потребує відповідного вдосконалення.

Теоретико-методологічні аспекти впровадження інформаційних комп'ютерних технологій в освіту досліджувались у працях таких науковців, як: В. Биков [4], Р. Гуревич [23, 25], М. Жалдак [34], О. Заболотний [35],

М. Козяр [42], О. Спирін [77]. Роль інформаційних технологій в організації самостійної діяльності студентів описано в наукових працях М. Гончарова [20], Я. Гулецької [27], Л. Коношевського [21], В. Лапінського [50], О. Співаковського [76], Ю. Триуса [82]. Основні положення з використання нових інформаційних технологій в галузі професійної освіти, активізації пізнавальної і творчої діяльності студентів відображені в працях Б. Гершунського [18], Ю. Дюлічевої [33], І. Захарової [36], Л. Панченко [62], Д. Швець [86].

В процесі аналізу науково-педагогічних джерел, нами було помічено, що хоча питанню використання комп'ютерних технологій у процесі навчання приділено багато уваги, проблема формування та розвитку у студентів навичок активного та раціонального використання комп'ютерних технологій з метою формування їхньої готовності до професійної самоосвітньої діяльності розкрита ще недостатньо.

Під комп'ютерними технологіями ми розуміємо усі технології, що відповідають за зберігання, передачу, обробку, захист та відтворення інформації з використанням комп'ютерів. Розглянемо два аспекти активного та раціонального використання комп'ютерних технологій у фаховій підготовці майбутніх фахівців фінансово-економічного профілю:

- з метою підвищення ефективності навчально-виховного процесу;
- з метою розвитку інформаційної компетентності.

Розглянемо перший аспект активного та раціонального використання комп'ютерних технологій майбутніми фахівцями фінансово-економічного профілю в контексті підвищення ефективності навчально-виховного процесу.

Як і будь-які інші засоби навчання, комп'ютерні технології можуть бути використані на всіх етапах навчального процесу: для здійснення мотиваційно-настановчої функції, для викладу й пояснення нової інформації, для закріплення й узагальнення вивченого, виконання вправ і завдань, різних видів самостійної аудиторної та позааудиторної роботи, всіх елементів контролю й самоконтролю, для навчальних проектів з використання інформації з усіх

доступних мережевих джерел. В наш час інформаційно-комунікаційні технології відкривають перед студентами значні можливості: можливість користуватися електронними бібліотеками; можливість спілкування на великій відстані; пошук потрібної інформації у великих інформаційних масивах інтернету; доступ до різноманітних освітніх ресурсів світу; можливість самостійно обирати послідовність вивчення навчального матеріалу, виходячи із власних інтересів та рівня знань із дисципліни. На зміну звичайному конспектуванню з підручника приходить творча робота, яка полягає у самостійному пошуку, відборі та аналізі навчальної інформації. На відміну від пошуку необхідної інформації в книгах, самостійне відшукування матеріалу при допомозі інтернету допомагає економити час, який можна використати для засвоєння знайденого матеріалу.

Значні можливості для вдосконалення методичної діяльності в умовах використання комп'ютерних технологій мають також викладачі: в інтернеті великий обсяг інформації з навчальних дисциплін, актуальної для викладачів: різноманітна за змістом, функціями і формою, підготовлена високопрофесійними фахівцями, має високу якість; можливість індивідуалізації і диференціації завдань для самостійної роботи студентів; подання навчальної інформації не лише у текстовому вигляді, а й у графічному, динамічному, звуковому вигляді, що спонукає цікавість студента, заохочує до навчання.

Незважаючи на значну кількість переваг, упровадження інформаційно-телекомунікаційних технологій має ряд недоліків: на багатьох сайтах велика кількість зайвої інформації, яка постійно відволікає під час роботи за комп'ютером і погано впливає на виховання молоді; у людей, які багато часу проводять за комп'ютером, погіршується пам'ять і порушується концентрація уваги, що доведено психологами; багатьох студентів замість роботи «засмоктують» ігри та соціальні мережі; часто студент, готуючи реферат чи конспект за допомогою інтернету, навіть не читає його.

Зрозуміло, що використання комп'ютерних засобів у процесі навчальної діяльності вимагає цілого ряду умов, серед яких наявність відповідного

програмного забезпечення, вільне володіння викладачів і студентів технікою, відведення певної частини робочого часу викладача на розроблення інформаційно-змістовного забезпечення вивчення предмета, створення графіка роботи студентів з інформаційною системою тощо.

Згідно з дослідженнями О. Шарапова, застосування комп'ютерних засобів у навчально-пізнавальній діяльності повинно задовольняти наступні умови: створювати можливість реалізації різних способів управління навчальною діяльністю студентів; забезпечувати єдиний інформаційний простір для роботи студентів в аудиторний і позааудиторний час; виступати засобом активізації навчально-пізнавальної діяльності студента через виконання різних видів роботи, використання різних способів і джерел отримання інформації, аналіз текстових і статистичних матеріалів, проблемних ситуацій і випадків, розв'язування задач різних рівнів складності, виконання вправ і проектів; забезпечувати повний доступ та розуміння навчальної інформації з конкретної та суміжних галузей знань; враховувати індивідуальні можливості студента стосовно часу й темпу роботи з матеріалами, створювати умови для саморефлексії, самоконтролю та обміну думками з іншими студентами й викладачем через інтрамережі; надавати студентові можливість входити й виходити з програми в будь-який час, повторювати раніше вивчені теми, виконувати завдання, здійснювати самоконтроль; мати здатність до оновлення змісту, адаптації управління програмою відповідно до умов навчального процесу.

На базі Жмеринської філії Університету сучасних знань ТОВ «Вінницький коледж менеджменту» на початку 2013 року проведено анкетування, в якому взяли участь 28 студентів першого курсу спеціальності «Фінанси і кредит». Анкетування проводилось з метою визначення ролі інформаційних та телекомунікаційних технологій у житті і навчанні студентів. Умовно назвемо їх «другою групою», так як навчальний заклад має другий рівень акредитації.

Аналогічне анкетування проводилось на базі Жмеринського Вищого професійно-технічного училища, в якому взяли участь 99 студентів першого

курсу спеціальностей «Помічник машиніста», «Касир», «Електромонтер контактної мережі», «Оператор комп'ютерного набору». Умовно будемо їх називати «першою групою», оскільки вони навчаються в закладі першого рівня акредитації.

Ми запропонували студентам обрати найбільш придатні варіанти відповідей на вказані питання:

На якому рівні, на Вашу думку, Ви вмієте користуватися комп'ютерною технікою?

Варіанти відповідей:

- *зовсім не вмію;*
- *лише при сторонній допомозі;*
- *маю деякі навички користування.*
- *вільно користуюся;*

У першій групі респондентів відповідь на питання «зовсім не вмію користуватися комп'ютерною технікою» дали 2% студентів, «користуюся лише при сторонній допомозі» - 3%, «маю деякі навички користування» - 49%, «вільно користуюся» - 46 % студентів.

У другій групі респондентів відповіді такі: «зовсім не вмію користуватися комп'ютерною технікою» не відповів жоден студент, «користуюся лише при сторонній допомозі» - 14%, «маю деякі навички користування» - 36%, «вільно користуюся» - 50 % студентів.

Отримані дані свідчать: кожний двадцятий студент і в першій, і в другій групі студентів зовсім не вміє користуватися комп'ютерною технікою або користується нею при сторонній допомозі. В обох групах більшість студентів вільно користується комп'ютером, що є високим рівнем готовності їх до роботи з використання комп'ютерної техніки.

Для яких цілей Ви використовуєте персональний комп'ютер?

Варіанти відповідей:

- *для розваг;*
- *для отримання довідкової інформації;*
- *для навчання;*
- *для спілкування.*

Розподіл відповідей видно з наведеної нижче гістограми (рис. 2.3).

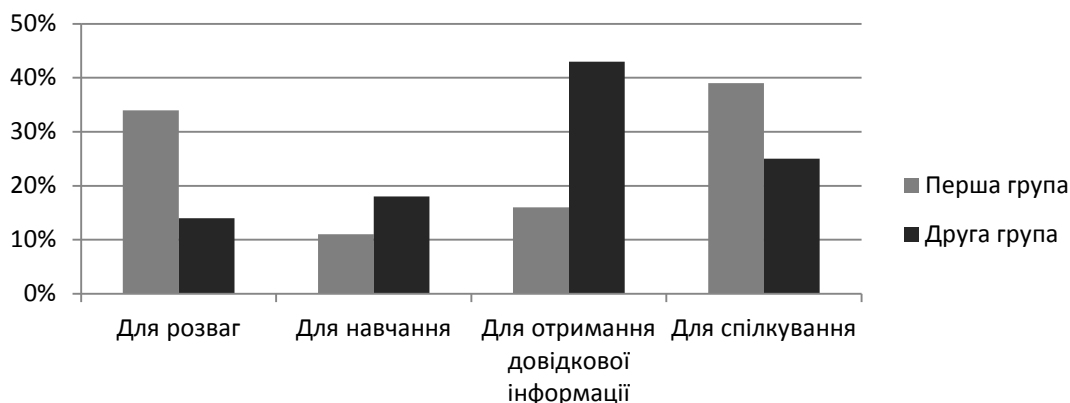

Рис. 2.3. Гістограма відповідей студентів на друге питання

Результати даної діаграми свідчать про те, що більшість студентів першої групи надають перевагу розвагам та спілкуванню під час використання інформаційних і комунікаційних технологій, тоді як студенти другої групи більше використовують ПК для навчання та пошуку інформації. Отже, студенти коледжу у порівнянні зі студентами училища більше налаштовані навчатись і працювати самостійно.

Вивчення яких дисциплін спонукає Вас до використання комп'ютера при виконанні домашнього завдання?

Майже третина студентів першої групи і четверта частина студентів другої групи зовсім не використовують ПК при виконанні домашніх завдань. Дві третини студентів першої групи і майже третина студентів другої групи перераховують назви дисциплін, з яких виконують домашнє завдання з використанням ПК. Найчастіше серед таких дисциплін зустрічаються інформатика і комп'ютерна техніка, українська та зарубіжна література, математика, історія, економіка, культурологія, філософія, географія, виробниче навчання. 7 % першої групи і 42% другої групи використовують ПК в процесі вивчення майже всіх предметів, шукаючи інформацію з питань, що виносяться на самостійне опрацювання, готуючи вдома реферати та презентації.

Аналіз отриманих результатів свідчить про те, що у фінансово-економічному коледжі набагато більший відсоток студентів, які з окремих

предметів готують домашнє завдання з використанням ПК, і на 35% більше студентів, які готуються майже з усіх дисциплін за допомогою комп'ютерної техніки. Отже, у навчальному закладі типу «коледж» більше викладачів спонукають студентів використовувати інформаційні технології, готуючи їм завдання додому. Також можна зазначити, що використовувати комп'ютер при виконанні домашніх завдань, студентів спонукає меншість дисциплін, які вивчаються.

Перерахуйте програмні засоби, які Ви використовуєте

Варіанти відповідей:

- *текстовий редактор Word;*
- *графічний редактор Paint;*
- *графічний редактор Photoshop;*
- *програмна оболонка Volkov Commander;*
- *редактор електронних презентацій Power Point;*
- *графічний редактор Corel Draw;*
- *табличний процесор Excel;*
- *середовище програмування Paskal;*
- *СУБД Access;*

Серед студентів Вищого професійного-технічного училища 9 з 10 студентів використовують текстовий редактор Word, дві третини студентів використовують графічний редактор Paint, близько половини студентів уміють користуватися табличним процесором Excel, редактором електронних презентацій Power Point і графічний редактор Photoshop, п'ята частина студентів використовує СУБД Access, середовище програмування Paskal та програмну оболонку Volkov Commander і лише один з п'ятнадцяти студентів уміє працювати в графічному редакторі Corel Draw.

Серед студентів Вінницького коледжу менеджменту усі без винятку студенти використовують текстовий редактор Word, дві третини студентів використовують графічний редактор Paint, більшість студентів уміють користуватися табличним процесором Excel, редактором електронних презентацій Power Point і графічний редактор Photoshop, кожен десятий студент використовує СУБД Access, лише 4% студентів уміють працювати у

середовищі програмування Paskal та програмній оболонці Volkov Commander і жоден студент не користується графічним редактором Corel Draw.

В обох навчальних закладах результати опитування майже однакові: студенти знають не всі програми, але більшість з них уміє працювати з основними програмами, що вивчаються у курсі інформатики і комп'ютерної техніки (Microsoft Word, Microsoft Excel, Microsoft Access, Microsoft Power Point, Paint, Photoshop).

Чи вмієте ви користуватися всесвітньою мережею Internet?

Варіанти відповідей:

- маю досвід роботи із мережею Internet;
- користуюся лише при сторонній допомозі;
- був лише стороннім спостерігачем;
- взагалі не маю досвіду роботи із мережею.

У першій групі опитаних 91% студентів відповіли, що мають досвід роботи із мережею Internet, 6% студентів користуються мережею тільки при сторонній допомозі, 2% студентів були сторонніми спостерігачами і лише 1% студентів взагалі не має досвіду роботи із мережею. У другій групі респондентів усі без винятку відповіли, що мають досвід роботи із мережею Internet.

Аналіз відповідей показує, що в обох навчальних закладах результат засвідчує достатньо високий рівень користування всесвітньою мережею Internet. Хоча у навчальному закладі типу «училище» є студенти, які не користуються мережею Internet, це пов'язано з обмеженими можливостями комп'ютерного забезпечення відповідного навчального закладу на одного студента та відкритого доступу студентів до комп'ютерних класів поза аудиторними заняттями.

Чи вмієте ви користуватися електронною бібліотекою?

Варіанти відповідей:

- користуюсь лише традиційною бібліотекою;
- не користуюся ні електронною ні традиційною бібліотекою;

- користуюся лише при сторонній допомозі;
- постійно використовую можливості електронної бібліотеки;
- користуюся самотійно але дуже рідко.

У групі студентів Вищого професійно-технічного училища 26% опитаних дали відповідь на питання «користуюся лише традиційною бібліотекою», 40% опитаних відповіли «не користуюся ні електронною ні традиційною бібліотекою», лише 3% обрали відповідь «користуюся електронною бібліотекою лише при сторонній допомозі», 9% студентів дали відповідь «постійно використовую можливості електронної бібліотеки» і 22% студентів користуються самотійно але дуже рідко. У групі студентів Вінницького коледжу менеджменту 14% опитаних дали відповідь на питання «користуюся лише традиційною бібліотекою», 21% опитаних відповіли «не користуюся ні електронною ні традиційною бібліотекою», лише 7% обрали відповідь «користуюся електронною бібліотекою лише при сторонній допомозі», 22% студентів дали відповідь «постійно використовую можливості електронної бібліотеки» і 36% студентів користуються самотійно але дуже рідко.

Аналіз результатів свідчить, що у навчальному закладі типу «коледж» більша частина студентів уміє користуватися електронними бібліотеками і чверть групи постійно використовують її можливості, тоді як у навчальному закладі типу «училище» менше третини студентів уміє користуватися електронними бібліотеками і лише один з 10 студентів постійно користується ними.

Чи користуєтесь Ви соціальними мережами?

Варіанти відповідей:

- так;
- ні.

Аналіз результатів показує, що майже всі студенти в обох навчальних закладах користуються соціальними мережами. Наш досвід свідчить, що надмірне захоплення соціальними мережами відбирає у студентів весь вільний час, що зменшує можливість приділити більше часу навчанню.

Під час вивчення яких дисциплін Ваші викладачі використовують ПК під час занять?

У групі студентів професійно-технічного училища чверть студентів повідомили, що викладачі зовсім не використовують ПК під час занять, майже чверть студентів назвали тільки одну дисципліну «Інформатика і комп'ютерна техніка», більшість студентів назвали, крім інформатики і комп'ютерної техніки виробниче навчання. У групі студентів фінансово-економічного коледжу 86% опитуваних написали, що тільки під час занять з інформатики і комп'ютерної техніки викладачі використовують ПК, 14% студентів, крім інформатики і комп'ютерної техніки вказали ще українську та зарубіжну літературу, математику, англійську мову та географію.

Можна зробити висновок, що далеко не всі викладачі, особливо у навчальному закладі типу «училище», використовують комп'ютерну техніку під час занять, а ті, що використовують, не часто це роблять, втрачаючи можливості підвищення ефективності навчально-виховного процесу. По-перше, візуально інформація засвоюється набагато краще, ніж на слух, по-друге, використання інформаційних засобів на заняттях підвищує інтерес студентів до навчання, одноманітність набридає і швидко втомлює, по-третє, використання ПК полегшує роботу викладача, оскільки йому потрібно вже не пояснювати, а коментувати.

Проведене анкетування дало змогу з'ясувати: чи зуміли студенти опанувати персональний комп'ютер; наскільки студенти навчальних закладів типу «коледж» та «училище» використовують комп'ютерну техніку та всесвітню мережу Internet у навчанні; як викладачі застосовують ПК під час проведення занять, чи надають увагу використанню студентами інформаційних технологій при самостійному опрацюванні матеріалу та підготовці домашнього завдання; у яких цілях, крім навчання, використовується ПК та Internet. І взагалі, чи готові студенти в майбутньому використовувати інформаційні та комунікаційні технології у самоосвітній діяльності.

В процесі нашого дослідження, ми дійшли висновку, що комп'ютерні технології важливо використовувати у різних формах аудиторної та позааудиторної роботи, на різних типах занять, а також на різних етапах аудиторного заняття того чи іншого типу. Розглянемо детальніше застосування комп'ютерних технологій в процесі навчання залежно від типу заняття та його етапу. Розмежуємо специфіку використання комп'ютерних технологій:

- на лекційних заняттях (під час актуалізації пройденого матеріалу, в процесі пояснення нового матеріалу, при закріпленні вивченого матеріалу);
- на практичних заняттях (під час повторення теоретичного матеріалу, в процесі розгляду розв'язування типових задач, у процесі відпрацювання умінь та навичок, у процесі самостійної роботи студентів);
- на лабораторних заняттях;
- у процесі проміжного та підсумкового контролю знань та умінь студентів.

Однією з переваг використання комп'ютерних технологій під час занять є можливість демонстрації під час лекційних занять в процесі викладу нового навчального матеріалу. Вченими давно доведено, що при зоровому сприйманні інформація засвоюється набагато краще, ніж при слуховому. Маючи відповідне обладнання, викладачі фахових дисциплін Вінницького коледжу менеджменту, супроводжують процес пояснення на лекціях елементами відео-інформації. Наприклад, під час вивчення на заняттях зі статистики теми «Статистичні таблиці, діаграми та графіки» при традиційній формі пояснення матеріалу викладач малює на дошці таблицю, потім пояснює її структуру, заповнює числами, від руки зображає діаграму чи графік, і студенти, вислухавши пояснення, перемальовують усе це в зошити. При використанні комп'ютерних технологій в процесі лекційного заняття, пояснення викладача супроводжуються мультимедійними зображеннями, студенти спостерігають процес побудови діаграми, графіка, все це виглядає яскраво та цікаво у порівнянні із зображеннями крейдою на дошці, що підвищує ефективність

засвоєння матеріалу та пізнавальну активність студентів. Маючи бажання засвоювати матеріал та розуміючи його, студенти стають впевненішими у собі, у них підвищується віра у власні сили, здібності. З такими внутрішніми переконаннями студенти в майбутньому будуть більш готовими до змін в професійній діяльності, з легкістю та впевненістю сприйматимуть їх, будуть вдосконалювати професійні знання та уміння, що основою професійного саморозвитку.

У Вінницькому коледжі менеджменту при викладанні спеціальних дисциплін викладачі активно використовують комп'ютерні технології, особливо під час практичних занять. Наприклад, при вивченні дисципліни «Фінанси» з майбутніми бакалаврами спеціальності «Фінанси та кредит» при традиційній технології, яка реалізується вже понад 30 років, на лекціях викладався теоретичний матеріал, на практичних та семінарських заняттях студенти розповідали теорію та розв'язували задачі з використанням вивчених формул. За одну пару група студентів могла колективно розв'язати до 10 таких задач. Нині, при наявності доступу до інформаційних технологій, частина практичних занять з дисципліни «Фінанси» проводиться з використанням комп'ютерної техніки. У програмі Excel пакету Microsoft Office розроблений розділ «Фінансові функції» спеціально для розв'язування фінансових задач, наприклад, функції ПС, БС, КПЕР, ПЛТ розраховують кількість періодів погашення кредиту, початкову суму, кінцеву суму, розмір обов'язкового періодичного платежу. Також специфіка програми Excel дозволяє змінювати ті чи інші вхідні дані, і абсолютно не потребує для цього часу порівняно з традиційними способами вирішення задач. Використання даних функцій дозволяє на порядок збільшити продуктивність роботи та засвоєння матеріалу студентами на практичних заняттях з даної дисципліни. "

Аналогічна ситуація при вивченні дисципліни «Математичне програмування». При розв'язуванні задачі лінійного програмування симплексним методом або транспортної задачі методом потенціалів за одну пару можна розв'язати 2-3 задачі, а іноді тільки одну. Це пов'язане з тим, що

традиційні способи розв'язування таких задач досить громіздкі і у більшості випадків не легко сприймаються студентами. Самі ранні версії програмного продукту Excel були оснащені такою функцією як «Поиск решений» і використання цієї команди дозволяло за 5 хвилин вирішити задачу, на яку традиційним методом потрібно щонайменше годину часу. Якщо задача подібна до уже розв'язаної, тобто відрізняється лише числовими даними, то за кілька секунд можна змінити дані і миттєво отримати розв'язок наступної задачі.

Досвід показує, що робота з використанням комп'ютерної техніки не тільки продуктивніша, а й ефективніша, ніж без її застосування. Студентам дуже подобається розв'язувати задачі в Excel та інших подібних програмах. Навіть найбільш пасивні студенти під час практичних занять у комп'ютерному класі працюють із задоволенням. Викладачі ставлять собі за мету не стільки навчити студентів користуватися можливостями якоїсь конкретної програми, а формувати у них здатність осилювати будь-які необхідні їм у майбутньому програмні продукти. Однак, зауважимо, викладачу не слід особливо захоплюватись і перевантажувати процес навчання наявністю комп'ютерних технологій, оскільки жодні технології не замінять живого спілкування викладача та студентів.

Ще один аспект формування умінь активного та раціонального використання комп'ютерних технологій студентами у самостійній діяльності – це діяльність викладачів на етапі контролю знань з навчальної дисципліни. Наприклад, письмову контрольну роботу з теми «Зведення та групування статистичних даних» можна провести у формі лабораторної роботи. Кожна така робота вміщує завдання різних рівнів складності з поступовим підвищенням складності. Студенти починають роботу з першого, найпростішого завдання. Після того, як справились з ним, переходять до наступного і т. д. Тобто кожен студент працює у своєму звичному темпі, якщо допустить помилку, в електронному вигляді легше її виправити, ніж у зошиті. Завдяки можливостям комп'ютерних технологій викладачу достатньо зовсім мало часу, щоб

забезпечити студентів посильними індивідуальними завданнями з поступовим наростанням їхньої складності.

Наступний приклад – це комп'ютерне тестування. Сучасні програми для розробки тестів дозволяють за досить короткий проміжок часу розробити великі за обсягом тестові завдання з будь-якої дисципліни та з будь-якої теми. Наприклад, при перевірці засвоєння знань студентами спеціальності «Фінанси та кредит» з теми «Границя та неперервність функції однієї змінної» з вищої математики, кожен студент протягом пари має дати відповіді на 25 питань. Програма працює таким чином, що видає результат у вигляді кількості набраних балів студентом та у вигляді оцінки. Викладачу не потрібно розробляти кілька варіантів завдань, оскільки кожен студент сидить за окремим комп'ютером і це виключає можливість списування. Крім того, такий варіант контролю знань забезпечує об'єктивність оцінювання, машина оцінює тільки конкретну роботу студента в даний момент, а викладач часто при виставленні оцінки враховує успішність студента в цілому. Очевидно, що комп'ютерне тестування, крім переваг, має свої недоліки. Якщо, наприклад, до одного запитання є чотири різних відповіді, то навіть у випадку незнання відповіді студентом, є ймовірність простого вгадування правильної відповіді. Також варто звернути увагу на те, що тестова програма враховує тільки відповідь, а сам процес розв'язання завдання залишається поза увагою. Однак, діагностика та контроль знань і умінь студентів за допомогою запрограмованих тестів, з можливістю автоматизованих підказок та без них, інші комп'ютерні технології виявлення та обліковування знань та прогалів в знаннях, по-перше, розширюють уявлення студентів про можливості самоконтролю самостійно набутих знань. По-друге, майже кожна така робота вміщує завдання різних рівнів складності з поступовим підвищенням складності, тому кожний студент має можливість працювати у власному, зручному для нього, темпі. Така форма діагностики та контролю знань реалізує диференціацію та індивідуалізацію навчання, а, найважливіше, студенти привчаються поступово від найпростішого до складнішого долати труднощі,

досягати поставлених цілей. Це в майбутньому допоможе фахівцю ставити перед собою посильні завдання на шляху професійного самовдосконалення, ускладнюючи їх рівень поступово.

Розглянемо детальніше умови та можливості активного та раціонального використання комп'ютерних технологій у майбутніх фахівців фінансово-економічного профілю з метою розвитку їхньої інформаційної компетентності.

На думку О. Миронової, інформаційна компетентність визначається як здатність ефективно виконувати інформаційну діяльність (при вирішенні професійних завдань, навчанні, у повсякденному житті) з використанням інформаційних технологій, що передбачає володіння інформаційною компетенцією та сформованою готовністю до розв'язання відповідних завдань з урахуванням набутого досвіду, з можливістю самостійної організації власної діяльності, зі здійсненням самоконтролю та усвідомленням особистої ролі при їх реалізації та можливих наслідків її здійснення [55].

На думку Н. Насирової [57], до складу інформаційної компетентності входить:

- мотивація, потреба та інтерес до отримання знань, умінь і навичок у галузі технічних, програмних засобів та інформації;
- сукупність суспільних, природничих і технічних знань, які відображають систему сучасного інформаційного суспільства;
- знання, які складають інформативну основу пошукової пізнавальної діяльності;
- способи і дії, які визначають операціональну основу пошукової діяльності;
- досвід пошукової діяльності у сфері програмного забезпечення і технічних ресурсів;
- досвід відношень “людина-комп'ютер”.

Інформаційну компетентність розглядають, з одного боку, як складову професійної компетентності, а з іншого, як складову інформаційної культури особи або етап у становленні інформаційної культури. До числа значущих

ознак відносять знання інформатики як предмета, використання комп'ютера як необхідного технічного засобу, активну соціальну позицію і мотивацію суб'єктів освітнього простору, сукупність знань, умінь і навичок щодо пошуку, аналізу і використанню інформації, даних і знань, ціннісне ставлення до інформаційної діяльності, наявність актуальної освітньої або професійної задачі, в якій актуалізується і формується інформаційна компетентність.

На думку О. Миронової [55], формування інформаційної компетентності передбачає розвиток таких здатностей:

- знання понять, що пов'язані з інформацією, особливостей відповідних процесів, основою яких вона постає, та інформаційно-комунікаційних засобів її опрацювання;
- застосовувати ІКТ при реалізації навчальної, професійної діяльності та в повсякденному житті;
- обирати оптимальні шляхи розв'язання завдань (та їхнє безпосереднє вирішення), об'єктом у яких постає інформація;
- володіти методами та способами, що дозволяють здійснювати пошук, збирання, оцінювання, перетворення, опрацювання, аналіз,
- подання, зберігання, поширення інформації та підвищення якості реалізації цих дій за рахунок набутого досвіду;
- самостійно організовувати власну інформаційну діяльність та реалізовувати самоконтроль при її здійсненні;
- оцінити важливість інформації на сучасному етапі розвитку суспільства та особистого внеску при здійсненні інформаційної діяльності та відповідно ефективно і відповідально її реалізовувати.

Ми вважаємо, що формування таких здатностей не може відбуватись фрагментарно, потрібна постійна систематична робота викладача та студента, спрямована на розвиток загальної інформаційної обізнаності особистості та інформаційної компетентності зокрема. Причому цей процес має відбуватись на основі поєднання традиційних та інноваційних методів.

Звертаючи увагу на специфіку професійної діяльності майбутніх фінансистів, на основі проведеного аналізу значної кількості джерел ми виокремили такі елементи інформаційної компетентності випускників фінансово-економічних коледжів:

- володіння оптимальним обсягом інформації, необхідним для ефективної роботи з програмними продуктами, які нині використовуються у фінансово-економічних установах, відповідно своєї спеціальності та посади;
- здатність самостійно здобувати, оцінювати, розуміти та застосовувати інформацію для розв'язання як особистих так і професійних проблеми, ефективно та раціонально використовувати пошукові системи;
- володіння формалізованими методами аналізу, синтезу, сортування, фільтрації, зберігання та передачі інформації;
- уміння критично осмислювати інформацію, порівнювати факти з різних джерел, визначати її достовірність, узагальнювати;
- успішно використовувати технічні засоби у професійній діяльності;
- володіння навичками використання телекомунікаційних технологій виходячи зі специфіки своєї діяльності;
- володіння інформацією про інновації у сфері своєї діяльності, обізнаність у джерелах такої інформації;
- уміння створювати мультимедійні презентації;
- будувати інформаційні моделі й досліджувати їх за допомогою засобів інформаційно-комунікаційних технологій;
- готовність освоювати нові технічні засоби та програмні продукти відповідно до власної професійної діяльності;
- здатність при необхідності до створення власного інтелектуального продукту на основі отриманої та перетвореної інформації.

Інформаційна компетентність для майбутніх фахівців фінансово-економічного профілю є найважливішим компонентом професійної

компетентності. Формування інформаційної компетентності студента – майбутнього спеціаліста з фінансів в умовах інформатизації усіх соціально-економічних сфер сучасного суспільства неможливе без удосконалення системи вищої інформаційної освіти за допомогою нових інформаційно-комунікаційних технологій, які відкривають для кожної особистості унікальні можливості для подальшої професійної самореалізації і комфортного самопочуття в професії.

Зважаючи на специфіку професійної діяльності спеціаліста фінансово-економічного профілю, у період надзвичайно швидких темпів розвитку науки та техніки фахівець повинен мати готовність і здатність до самостійного освоєння нових технічних засобів та програмних продуктів. Набуті знання, уміння, навички і здібності сьогодні можуть бути неактуальними та малоефективними через деякий час. Через роки 10, будуть більш потужні машини, які зможуть підтримувати програмні продукти більш високого рівня і специфіка роботи з ними буде зовсім іншою. В цей час закінчать навчальні заклади інші молоді спеціалісти, які будуть компетентними у роботі з новими програмами. Такі випускники прийдуть на зміну фахівцям із десятилітнім стажем при умові, що останні не зможуть ефективно виконувати свою роботу в нових умовах. Саме тому ми уже сьогодні маємо формувати, розвивати та підтримувати у студентів фінансово-економічних коледжів інформаційну компетентність, обізнаність, готовність до самостійності у засвоєнні нових програм, роботи з ними. Забезпечення формування та розвитку інформаційної компетентності дозволить відповідати вимогам часу та не відставати від інноваційних технологій суспільства.

Фахівець фінансово-економічного профілю має цікавитись інноваціями, які пов'язані зі сферою його діяльності, які нові технічні засоби, які програми з'являються для роботи у фінансово-економічній сфері, яка специфіка роботи з ними. Найбільш доступною, різноманітною та достовірною така інформація є у мережі інтернет. Тобто майбутній спеціаліст, крім бажання удосконалювати та оновлювати свої професійні уміння і навички, має добре уміти користуватись

пошуковими системами, обмінюватись інформацією за допомогою форумів, чатів, соціальних мереж. Завдання викладачів полягає у тому, щоб вони цьому навчали. Знання, уміння, навички та здібності, які набуваються за допомогою різних форм отримання, обробки та передачі інформації формують інформаційну компетентність, яка в майбутньому буде надавати можливість удосконалювати свої вміння протягом усього життя як у професійній, так і побутовій сфері.

Кожний викладач коледжу, незалежно від того, яку навчальну дисципліну викладає, має, слідуючи принципу професійної зорієнтованості навчання, дбати про формування готовності майбутніх молодших спеціалістів фінансово-економічного профілю до професійного самовдосконалення. Така готовність, на нашу думку, включає готовність і здатність майбутнього фахівця освоїти новий професійно важливий програмний продукт. Тому різні форми роботи з професійно орієнтованими комп'ютерними програмами у процесі фахової підготовки у коледжі є актуальними. Важливо, щоб викладачі ставили за мету не стільки відпрацювати вміння студентів користуватися можливостями якоїсь конкретної комп'ютерної програми, стільки сформувати у них прагнення самостійно освоїти необхідні майбутньому фахівцеві програмні продукти. Такий випускник коледжу буде цікавитись надалі новинками професійно орієнтованих програмних продуктів, що можуть підвищити ефективність його професійної діяльності.

Важливу роль у системі професійного самовдосконалення фахівця відіграє уміння самостійно, оперативно та якісно знаходити необхідну інформацію. Нині при доступі до Інтернету, наявності величезних масивів інформації та простоти роботи з пошуковими системами у професійному самовдосконаленні з'явилися надзвичайно широкі можливості. Сформувати та розвивати вміння студентів користуватись пошуковими системами можливо при умові цілеспрямованої постановки перед студентами завдань, для виконання яких їм потрібно користуватись цими пошуковими системами. В процесі виконання спеціально визначених завдань майбутні фахівці можуть отримати умови для

розвитку навиків роботи з пошуковими системами. Уміючи шукати потрібну інформацію, майбутній фахівець завжди легко зможе забезпечити себе теоретичною базою для самоосвіти та професійного розвитку. Тому до показників готовності до професійного самовдосконалення майбутнього молодшого спеціаліста фінансово-економічного профілю ми також відносимо його здатність самостійно знаходити, відбирати та аналізувати професійно актуальну інформацію за допомогою інтернет ресурсів. Індивідуальні навчально-дослідні завдання при вивченні різних дисциплін на знаходження певної професійно важливої інформації та представлення її перед аудиторією є, з цієї точки зору, досить актуальними.

Враховуючи специфіку майбутньої професії студентів, варто розширювати їхні навички роботи з певними комп'ютерними програмами. За навчальною програмою з дисципліни «Інформатика та комп'ютерна техніка» при вивченні програми MS Excel передбачено тему «Робота з функціями у табличному процесорі MS Excel». Враховуючи насиченість навчальної програми та відносно невелику кількість годин, виділену на вивчення табличного процесора, з розділу статистичних функцій зазвичай розглядаються лише функції СРЗНАЧ, МІН та МАКС. Розширити знання студентів про статистичні функції MS Excel можливо в умовах вивчення інших дисциплін. У VI семестрі студенти спеціальності «Фінанси і кредит» вивчають дисципліну «Теорія ймовірностей та математична статистика». Під час вивчення теми «Одновимірні випадкові величини» можна практичне заняття провести в комп'ютерному класі. Викладач заздалегідь має підготувати завдання, які варто обрати з теорії ймовірностей, навіть не змінюючи їх формулювання, однак варто дописати, що задачі мають бути розв'язані з використанням статистичних функцій табличного процесора MS Excel. Студенти на власному досвіді переконуються, що знаючи добре можливості деяких програмних продуктів, можна значно полегшити виконання професійних завдань, при цьому значно зекономити витрачений час. У майбутньому такі студенти будуть свідомо вдосконалювати професійну діяльність на основі використання комп'ютерних

програм з метою ефективності роботи та оптимізації робочого часу. Тобто, такий нескладний для викладача прийом, у майбутньому може позитивно впливати на бажання та рівень готовності фахівця до професійного самовдосконалення.

У межах нашого дослідження ми апробували у Вінницькому коледжі менеджменту спеціальні домашні контрольні роботи з різних навчальних дисциплін. Наприклад, по закінченні вивчення теми «Аналіз рядів динаміки» з дисципліни «Статистика» викладач пропонує студентам домашню контрольну роботу, здебільшого у 30 варіантах. Одна із задач пропонується в одному варіанті, однак вхідні дані студенти мають знайти в Інтернеті та самостійно сформувати із них динамічний ряд.

В процесі самостійного формування даних до таких задач студенти розвивають навички роботи з пошуковими системами. Під час пошуку потрібної інформації доводиться відкривати не одне гіперпосилання, ознайомлюючись з іншою інформацією, яка на даний час можливо непотрібна, але у пам'яті відкладається, що і де можна при потребі знайти. Кожен наступний раз інформацію знаходити буде усе легше та швидше, оскільки будь-які навички найкраще відпрацьовуються в процесі виконання відповідних завдань. Уміючи шукати потрібну інформацію, майбутній фахівець завжди зможе забезпечити себе теоретичною базою для професійного самовдосконалення.

Розглянемо ще один прийом, за допомогою якого у студентів формуються навички пошуку інформації. Зазвичай із кожної теми кілька питань з лекційного виносяться на самостійне опрацювання, студент маючи електронний підручник з даного предмету або електронний конспект лекцій, швидко та легко це робить. Тобто даючи студентам електронну версію конспектів лекцій чи підручника, викладач насамперед полегшує собі роботу і роботу студента, з метою досягнення результату за мінімально витрачений на це час. В результаті опрацювання в такий спосіб матеріалу студент отримує необхідні знання з даної теми. Але які уміння у нього розвиваються крім копіювання тексту та виокремлення найважливішого з нього? Можна процес самостійного

опрацювання матеріалу зробити більш цікавішим та кориснішим. В процесі вивчення дисципліни «Статистика» зі студентами спеціальності «Фінанси та кредит» після кожної лекції студенти отримують теоретичну роботу з даної теми у вигляді тестів. У роботі майже половина завдань по питанням, що під час лекції не розглядаються, але робота побудована таким чином, що питання містять увесь необхідний для засвоєння матеріал. Щоб відповісти на кожне таке питання, студенту потрібно знайти необхідну інформацію у підручнику, чи з використанням пошукових систем. Така форма самостійної роботи не тільки забезпечує засвоєння даної теми, а й формує у студентів уміння шукати інформацію, фільтрувати, розширює обізнаність студентів про електронні джерела інформації.

Кожен окремо розглянутий прийом формування у студентів здатності до самоосвітньої діяльності з використанням комп'ютерних технологій у раціональному поєднанні та при умові регулярного використання може слугувати досягненню мети - формування належного рівня готовності студентів до професійної самовдосконалення.

Використовуючи описані прийоми та методи, які сприяють формуванню компонентів готовності майбутніх фахівців до професійного самовдосконалення, ми маємо перевіряти певним чином їхню дієвість та ефективність стосовно конкретних студентів. Тобто ми повинні час від часу проводити діагностування окремих показників готовності студентів до професійного самовдосконалення. Далі розглянуто детально поняття діагностики, структуру готовності студентів до професійного самовдосконалення та процес діагностування студентів спеціальності «Фінанси та кредит».

2.4. Діагностика готовності майбутніх молодших спеціалістів фінансово-економічного профілю до професійного самовдосконалення

У власному дослідженні ми орієнтуємось на наступний зміст поняття готовність – це цілісна інтегрована якість особистості, що характеризує її емоційно-когнітивну та волюву мобільність у момент включення в діяльність певної спрямованості. Готовність виникає з набуттям досвіду, який ґрунтується на формуванні позитивного ставлення до майбутньої діяльності, усвідомленні мотивів і потреб у ній.

Згідно з освітньо-кваліфікаційною характеристикою майбутнього молодшого спеціаліста фінансово-економічного профілю, його готовність до професійної діяльності має базуватися на таких уміннях: забезпечувати збалансовану діяльність; здійснювати саморегуляцію поведінки; враховувати суспільні відносини і політичні явища; здійснювати ефективне ділове спілкування рідною й іноземними мовами; покладатися на основні економічні закони, правові засади і моральні переконання у процесі професійної діяльності; застосовувати закони формальної логіки і творчий підхід у вирішенні нестандартних ситуацій; здійснювати аналіз інновацій; забезпечувати індивідуальну безпеку в разі виникнення небезпечних ситуацій.

У ході педагогічного дослідження ми виокремлюємо компоненти готовності майбутніх молодших спеціалістів фінансово-економічного профілю до професійного самовдосконалення: мотиваційно-цільовий, організаційно-пізнавальний, практично-технологічний, особистісно-результативний.

Мотиваційно-цільовий компонент готовності до професійного самовдосконалення передбачає наявність у майбутніх молодших спеціалістів фінансово-економічного профілю цілісної системи уявлень щодо майбутньої професії, наявність мети, потреб та сформованість позитивного ставлення до навчально-пізнавальної та майбутньої професійної діяльності. Даний компонент характеризується сформованістю навчальних та пізнавальних

мотивів, бажанням побудувати кар'єру в професії, що є спонуканням до професійного самовдосконалення майбутнього бакалавра.

Організаційно-пізнавальний компонент готовності до професійного самовдосконалення передбачає наявність у майбутніх молодших спеціалістів фінансово-економічного профілю теоретичних знань, умінь та навичок працювати з інформацією і на цій підставі одержувати нові знання, планувати власну діяльність, обирати прийоми роботи, розподіляти свій час та здійснювати самоконтроль, володіння загальними логічними операціями.

Практично-технологічний компонент передбачає наявність у майбутніх молодших спеціалістів фінансово-економічного профілю умінь працювати з інтернет-ресурсами з метою пошуку нової інформації, навичок роботи к комп'ютерною технікою з метою обробки та аналізу інформації для отримання нових знань, здатності швидко освоювати нові програмні продукти та програми професійного призначення з метою вдосконалення своїх професійних здібностей.

Особистісно-результативний компонент передбачає наявність у майбутніх молодших спеціалістів фінансово-економічного профілю вміння працювати над собою, орієнтації на самовдосконалення та саморозвиток через свідому постановку професійних завдань більшої складності, умінь реалізовувати результати своєї навчальної діяльності для професійного самовдосконалення.

Важливого значення ми надаємо процесу діагностики готовності майбутнього молодшого спеціалістів фінансово-економічного профілю до професійного самовдосконалення.

Поняття «педагогічна діагностика» вперше запропоновано К. Інгенкампом у рамках наукового проекту в 1968 році. Німецький діагност основним аргументом для виокремлення сутності нового поняття серед інших понять вважав наступні завдання діагностики: оптимізувати процес індивідуального навчання; в інтересах суспільства забезпечити правильне визначення результатів навчання; керуючись виробленими критеріями, зводити до

мінімуму помилки при переведенні учнів із однієї навчальної групи в іншу, при направленні їх на різноманітні курси та виборі спеціалізації навчання [2].

У сучасних педагогічних дослідженнях педагогічна діагностика трактується найчастіше як:

– система технологій, засобів, процедур, методик та методів висвітлення обставин, умов та факторів функціонування педагогічних об'єктів, перебігу педагогічних процесів, встановлення їх ефективності та наслідків [78];

– отримання інформації про стан і розвиток процесу навчання, виявлення умов, досягнень та недоліків цього процесу, визначення шляхів підвищення його ефективності та вдосконалення підготовки фахівців відповідно до поставленої мети [68];

– різновид пізнання, який підкоряється загальним методологічним вимогам гносеології; оцінка і вимірювання внутрішнього стану досліджуваного об'єкта за визначеними ознаками і критеріями; особливий вид професійної діяльності, що має свою специфічну структуру; особливістю педагогічного діагностування є дослідження об'єкта з позиційне лише пізнання, але й його перетворення, вдосконалення [26].

- діяльність педагога, направлена на супроводження педагогічного процесу з метою підвищення його ефективності, яка забезпечує комплексне дослідження його умов та результатів з метою оптимізації та обґрунтування ефективності для розвитку суспільства [71].

Застосування педагогічної діагностики передбачає використання спеціальних раціональних та інтуїтивних методів діагностування. До раціональних методів можна віднести якісні та кількісні методи педагогічної діагностики, до інтуїтивних – аналіз та систематизація даних, отриманих в процесі педагогічної діяльності [28].

У процесі нашого дослідження попередньо виділені організаційно-педагогічні умови формування готовності майбутніх молодших спеціалістів фінансово-економічного профілю до професійного самовдосконалення: урізноманітнення напрямів та прийомів розвитку пізнавальної активності

студентів у процесі фахової підготовки; створення умов для формування креативних якостей майбутніх молодших спеціалістів фінансово-економічного профілю; формування умінь активного та раціонального використання комп'ютерних технологій у самостійній діяльності.

Діагностика готовності студентів до професійного самовдосконалення також виступає однією з організаційно-педагогічних умов формування готовності майбутніх фахівців до професійного самовдосконалення. Ключове значення для діагностики готовності майбутнього молодшого спеціаліста фінансово-економічного профілю до професійного самовдосконалення ми надаємо визначенню відповідних критеріїв та показників готовності до професійного самовдосконалення.

У дослідженнях педагогів критерій розуміється як об'єктивна ознака, на основі якої проводиться класифікація або порівнюються педагогічні процеси і факти, що вивчаються. Показник є складовою критерію. Критерій виражається конкретними показниками, які якісно сформульовані та обґрунтовані.

Виокремлені нами компоненти готовності майбутніх молодших спеціалістів фінансово-економічного профілю до професійного самовдосконалення ми розглядаємо як критерії цієї готовності, тому відповідно виокремлюємо мотиваційно-цільовий критерій, організаційно-пізнавальний критерій, практично-технологічний критерій та особистісно-результативний критерій.

Мотиваційно-цільовий критерій готовності майбутніх молодших спеціалістів до професійного самовдосконалення відображається у таких показниках: ціннісне ставлення до майбутньої професії, сформованість навчальних та пізнавальних мотивів, здатність визначати стратегію навчальної діяльності; усвідомлення необхідності посиленого вивчення окремих фахових дисциплін; прагнення до реалізації власних здібностей, бажання кар'єрного зростання; бажання виявити себе найкращим з професійної точки зору; ступінь активності й самостійності пізнавальної діяльності, що дає змогу реалізувати індивідуальну програму саморозвитку і самоосвіти.

Організаційно-пізнавальний критерій готовності майбутніх молодших спеціалістів до професійного самовдосконалення відображається у таких показниках: наявність інтегрованої сукупності умінь, знань та навичок для ефективної роботи з інформацією; здатність критично та логічно мислити; уміння самостійно пояснювати економічні явища на підставі теоретичних знань; уміння систематизувати, оцінювати та використовувати опрацьовану інформацію для отримання нових знань та умінь.

Практично-технологічний критерій готовності майбутніх молодших спеціалістів до професійного самовдосконалення відображається у таких показниках: уміння та навички роботи електронними бібліотеками з метою пошуку нової інформації, навички спілкування з колегами щодо професійних питань з використанням Інтернет-технологій, роботи з комп'ютерною технікою з метою обробки та аналізу інформації для отримання нових знань, володіння загально необхідними програмними продуктами та програмами професійного призначення, здатність швидко засвоювати нові програми професійного призначення.

Особистісно-результативний критерій готовності майбутніх молодших спеціалістів до професійного самовдосконалення відображається у таких показниках: наявність психологічної потреби та орієнтація на професійне самовдосконалення, саморозвиток через свідому постановку навчальних завдань більшої складності; вміння визначати цілі при самоосвітній діяльності та визначати способи її здійснення.

Аналіз категорії готовності до професійного самовдосконалення показав, що теоретична модель готовності майбутніх молодших спеціалістів до професійного самовдосконалення має складну структуру, яка містить ряд компонентів і відповідних їм показників. Діагностування такої системи здійснюється при допомозі комплексу діагностичних методик, які направлені на виявлення її параметрів та рівнів.

У Вінницькому коледжі менеджменту зі студентами спеціальності «Фінанси, банківська справа та страхування» ми застосовували у навчальному

процесі запропоновані нами спеціальні педагогічні прийоми та методи з метою формування їхньої готовності до професійного самовдосконалення. Наприкінці навчального року ми проводили попередню діагностику на виявлення рівня сформованості виокремлених нами показників за усіма критеріями готовності студентів до професійного самовдосконалення.

В процесі вибору діагностичних методик ми опирались на виділенні нами компоненти та критерії готовності майбутніх молодших спеціалістів до професійного самовдосконалення.

Для вивчення першого компонента, а саме мотиваційно-цільового компонента готовності майбутніх молодших спеціалістів фінансово-економічного профілю до професійного самовдосконалення, ми використовувати анкетування «Чому я обрав цю професію?» (Додаток Є) та тест «Готовність до саморозвитку» В. Павлова (Додаток Л), анкетування на виявлення рівня мотивації студентів до навчання (Додаток И), анкетування на виявлення рівня пізнавальної активності студентів (Додаток І),

Інтерпретуємо результати дослідження за проведеним анкетуванням. На питання «Що спонукало Вас обрати професію?» більше половини студентів дали відповідь «Порада батьків», 42% студентів приймали рішення по вибору професії самостійно, та приблизно кожен 15 студент вирішив продовжити сімейну традицію.

На питання «Яка основна перевага обраної професії порівняно з іншими?» 44% студентів відповіли, що професія престижна, для 46% студентів основним показником є хороша заробітна плата, 10% студентів вказали на перевагу суспільної значущості професії.

На питання «У чому допоможе Вам обрана професія» 39% студентів відповіли, що професія престижна, для 12% студентів основним показником є можливість стати цінним для суспільства, 10% студентів вказали на можливість самовдосконалитись та 42% студентів побачили у своїй майбутній професії можливість побудувати кар'єру, досягти високого положення.

Результати діагностики за тестом В. Павлова показують, що більшість студентів (51%) мають мотивацію самопізнання, але не готові до самовдосконалення. Можуть самовдосконалюватись, але не бажають себе знати 28% студентів. На високому рівні розвитку готовності до самовдосконалення виявилась 19% студентів. 2% студентів виявились не схильними до самопізнання та не бажаючими у собі щось змінювати.

Для діагностування другого компонента готовності майбутніх молодших бакалаврів фінансово-економічного профілю до професійного самовдосконалення, а саме організаційно-пізнавального компонента, було проведено контрольний зріз навчальних досягнень та дослідницька робота у групі студентів, які навчаються за спеціальністю «Фінанси, банківська справа та страхування». Контрольний зріз – робота інтегрованого характеру, в яку входили завдання із кількох дисциплін професійно-практичного циклу. Перша частина завдань були стандартними, де студенти мали можливість продемонструвати свої професійні знання, отримані в ході вивчення відповідних дисциплін. Друга частина завдань були нестандартними, де потрібно було проявити логічне та критичне мислення, креативність. Третя частина завдань демонструвала конкретні економічні та фінансові проблемні ситуації, де студенти використавши свої знання, уміння, навички та особисті здібності мали прийняти вірне рішення для виходу з проблемної ситуації, аргументувавши свої дії. Четверта частина - дослідницька робота проводилась з метою визначення рівня умінь та навичок роботи з інформацією: пошук, збір, систематизація, аналіз. Кожен студент отримував певний суб'єкт господарювання, завдання полягало у проведенні комплексного фінансового аналізу даного суб'єкта на основі самостійно знайденої та систематизованої ним інформації, розробки аргументованих рекомендацій щодо покращення фінансового стану підприємства. Кожен показник мав три рівні: низький, середній та високий рівень.

За результатами дослідження професійні уміння, знання та навички на низькому у 22% студентів, на середньому рівні у 63% студентів, на високому

рівні у 15% студентів; показник здатності критично та логічно мислити на низькому рівні у 29% студентів, на середньому рівні у 46% студентів, на високому рівні у 25% студентів; уміння самостійно пояснювати економічні явища на підставі теоретичних знань на низькому рівні у 26% студентів, на середньому рівні у 50% студентів, на високому рівні у 24% студентів; уміння систематизувати, оцінювати та використовувати опрацьовану інформацію для отримання нових знань та умінь, застосовувати теоретичний матеріал на практиці, робити аргументовані висновки та прогнози на низькому рівні у 23% студентів, на середньому рівні у 45% студентів, на високому рівні у 32% студентів.

Згідно аналізу кожного показника організаційно-пізнавального критерію було обраховано інтегральну оцінку для студентів обох досліджуваних груп. Виявилось, що низький рівень сформованості даного критерію у 25% студентів, середній рівень сформованості даного критерію у 51% студентів та високий рівень - у 24% студентів.

Для вивчення практично-технологічного компонента готовності майбутніх молодших бакалаврів фінансово-економічного профілю до професійного самовдосконалення, ми використовуємо тест «Володіння комп'ютерною технікою та інтернет-ресурсами» (Додаток І) та тест «Уміння працювати з інформацією» та тест «Відношення до інновацій». По кожному з показників було обраховано інтегральний бал, який може бути в межах одного з трьох рівнів: низького, середнього, високого. На рис. 2.4 та рис. 2.5 представленні результати дослідження.

Рівень володіння комп'ютерною технікою та інтернет-ресурсами

Рівень уміння працювати з інформацією

Для діагностики такого показника як інтерес до інноваційної діяльності студентам було запропоновано відповідне анкетування, де серед запропонованих відповідей потрібно обрати найбільш прийнятні для власного відношення до інноваційних новинок. Аналіз отриманих результатів свідчить, що 67% студентів мають позитивне відношення та великий інтерес до інноваційної діяльності. Більшість студентів вказали, що їх інтерес до інновацій викликаний потребою проявити свої творчі здібності, бажанням реалізувати власні ідеї, усвідомленням розвитку суспільства. 33% студентів мають нейтральне відношення до інноваційної професійної діяльності, у таких

студентів відсутній інтерес до інновацій, немає власних мотивів для нововведень.

Для дослідження особистісно-результативного компонента готовності майбутніх молодших бакалаврів фінансово-економічного профілю до професійного самовдосконалення, ми використовуємо тест «Самооцінка» Столяренко Л. Д. Студентам пропонувалось з чотирьох наборів людських якостей вибрати ті, які є для них найбільш значимі та цінні, тобто такі які з їхньої точки зору характеризують ідеальну особистість. Потім з обраних якостей потрібно виділити ті, які на думку студентів характеризують їх самих. Відношення реальних та ідеальних якостей, виражене у відсотках, і є показником рівня самооцінки особистості студентів.

Інтерпретація результатів показала, що 50% студентів мають завищену самооцінку, 23% студентів мають занижену самооцінку. Об'єднавши обидва показники в середній рівень, ми отримали результат, що 73% студентів мають неадекватну самооцінку. Лише 27% студентів адекватно оцінюють себе.

Для діагностики здатності до рефлексії власного професійного «Я» була використана методика самоопису, в якій студентам пропонувалось описати свій професійний образ у формі есе. Результати самоопису оцінювались за п'ятьма критеріями, кожен з яких мав три рівні: низький рівень – відсутність усвідомлення, середній рівень – часткове усвідомлення та високий рівень – повне усвідомлення свого професійного образу.

Критерії усвідомлення свого професійного «Я»:

- уявлення про здібності та особистісні якості, необхідні для оволодіння даною професією;
- усвідомлення перспектив професійного росту;
- рівень домагань до професійного саморозвитку;
- усвідомлення професійної мети;
- усвідомлення актуального рівня особистісного розвитку.

Аналізуючи результати по кожному критерію окремо, ми об'єднали результати та отримали інтегральний показник здатності майбутніх фахівців

фінансово-економічного профілю до рефлексії. На низькому рівні виявились 50% студентів, на середньому рівні - 45% студентів та на високому рівні - лише 5% студентів.

Таким чином, попередня діагностика наявності та рівня показників сформованості готовності студентів до професійного самовдосконалення згідно виділених нами критеріїв показала, що більше половини майбутніх молодших бакалаврів фінансово-економічного профілю мають низький та середній рівень готовності до професійного самовдосконалення. Щодо професійних знань студентів, володіння комп'ютерними засобами та інтернет-ресурсами, наявності умінь працювати з інформацією, то більше 80% студентів на середньому та високому рівні, хоча близько 70% все таки на середньому рівні.

Тобто такі компоненти готовності до професійного самовдосконалення як організаційно-пізнавальний та практично-технологічний у більшості студентів сформовані на середньому та високому рівнях. Це означає, що в процесі дослідження ми рухалися у вірному напрямку та використовували потрібні прийоми та методи у навчально-виховному процесі стосовно досліджуваної групи. Такі компоненти готовності до професійного самовдосконалення як мотиваційно-цільовий та особистісно-результативний у більшості студентів сформовані на низькому та середньому. Причинами неефективності педагогічних прийомів по формуванню та розвитку показників відповідних даним компонентам можуть бути особливості підбору студентів у групі, несистематичне використання педагогічних прийомів, невдало обраний час для конкретного методу чи прийому. Тобто, прийоми та методи, спрямовані на формування та розвиток показників, відповідних даним компонентам, слід переглянути, підкоректувати, підлаштувати саме під дану групу студентів.

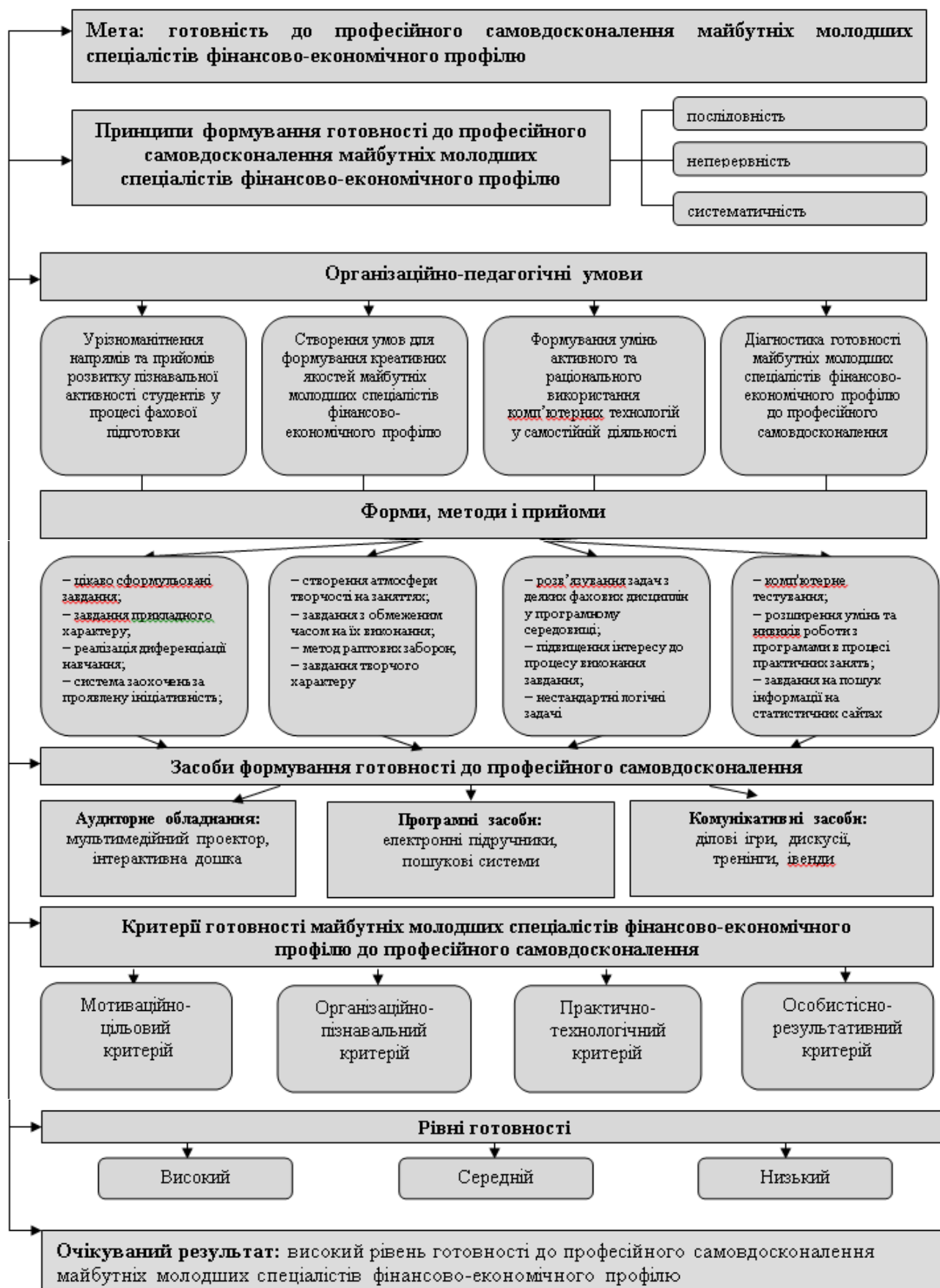
Готовність майбутніх молодших спеціалістів фінансово-економічного профілю до професійного самовдосконалення є явищем багатограним, оскільки відображається в багатьох компонентах та показниках. Актуальним завданням фінансово-економічних коледжів є забезпечення організаційно-педагогічних умов формування усіх компонентів готовності майбутніх

молодших бакалаврів до професійного самовдосконалення. Реалізація науково-обґрунтованої системи формування взаємопов'язаних та взаємообумовлених мотиваційно-цільового, організаційно-пізнавального, практично-технологічного, особистісно-результативного компонентів професійного самовдосконалення покликана забезпечити готовність майбутніх молодших бакалаврів фінансово-економічного профілю до майбутнього професійного самовдосконалення.

Педагогічна діагностика займає важливе місце у процесі формування готовності майбутніх фахівців до професійного самовдосконалення. Отже, педагогічну діагностику ми виокремлюємо як необхідну організаційно-педагогічну умову формування готовності студентів фінансово-економічного профілю до професійного самовдосконалення. Роль педагогічної діагностики готовності майбутніх фахівців до професійного самовдосконалення у самій технології формування готовності до професійного самовдосконалення полягає у забезпеченні різнобічного вимірювання стану педагогічного процесу, з'ясування причин утруднень і недоліків його перебігу та результатів. Діагностика має проводитися впродовж навчального процесу наряду з використанням спеціально підібраного комплексу педагогічних прийомів та методів з метою виявлення недоліків у технології формування необхідної готовності студентів, а також для корекції цієї технології.

На основі виокремлених нами в процесі дослідження організаційно-педагогічних умов, критеріїв та рівнів готовності майбутніх фахівців фінансово-економічного профілю до професійного самовдосконалення, враховуючи описані вище форми, методи, прийоми та засоби нами була розроблена модель формування готовності майбутніх молодших спеціалістів фінансово-економічного профілю до професійного самовдосконалення (рис. 2.6). Розроблена модель є цілісною системою, що містить цільовий, методологічний, діагностичний та результативний блоки.

Мета полягає у формуванні готовності майбутніх молодших спеціалістів фінансово-економічного профілю до професійного самовдосконалення. В даній

Модель формування готовності студентів фінансово-економічного профілю до професійного самовдосконалення

моделі виділені нами принципи формування готовності до професійного самовдосконалення майбутніх молодших спеціалістів фінансово-економічного профілю: послідовність, неперервність та систематичність. В методологічному блоці виділено організаційно-педагогічні умови формування готовності до професійного самовдосконалення, форми, методи, прийоми та засоби. В діагностичному блоці виділено критерії та рівні готовності майбутніх фахівців фінансово-економічного профілю до професійного самовдосконалення.

В результативному блоці зазначено очікуваний результат , а саме високий рівень готовності майбутніх фахівців фінансово-економічного профілю до професійного самовдосконалення.

Висновки до розділу 2

В даному розділі описано основні прийоми розвитку пізнавальної активності студентів, креативності та уміння активного та раціонального використання інформаційних технологій у самостійній діяльності як організаційно-педагогічних умов готовності студентів до професійного самовдосконалення.

Прийоми активізації пізнавальної діяльності студентів фінансово-економічного профілю спрямовані на розвиток самостійності, активності майбутніх фахівців. Ці напрями і прийоми стимулюють інтерес студентів до навчання, допомагають повноцінно засвоїти матеріал, брати активну участь у всіх формах роботи під час навчання, а також формують професійно важливі якості у майбутніх фахівців і тим самим підвищують рівень їх професійної готовності та здатності.

Нами виділено 4 прийоми розвитку пізнавальної активності студентів фінансово-економічних коледжів у процесі фахової підготовки: збудження, підтримка й розвиток пізнавального інтересу студентів до самого процесу навчально-пізнавальної діяльності; це система заохочень за проявлену пізнавальну ініціативність; реалізація диференціації навчання;

урізноманітнення прийомів розвитку пізнавальної активності студентів у процесі фахової підготовки.

У процесі дослідження нами виокремлено та обгрунтовано засоби та прийоми формування і розвитку креативних якостей студентів фінансово-економічних коледжів у процесі вивчення навчальної дисципліни «Логіка». Прийоми розвитку показників креативності майбутніх фахівців ефективно діють та дають бажаний результат лише за умови цілеспрямованого, комплексного та систематичного використання їх у навчальному процесі. У професійній підготовці майбутніх фахівців, спрямованій на формування готовності до професійного самовдосконалення ми умовно виокремлюємо такі складові: розвиток особистісних творчих якостей; формування типових професійних умінь та навичок з елементами креативної діяльності; формування й розвиток експериментальних, дослідницьких умінь майбутньої професійної діяльності.

Професійне самовдосконалення майбутніх фахівців фінансово-економічного профілю важко уявити без застосування досягнень комп'ютерної техніки. В процесі дослідження ми розглядали два аспекти активного та раціонального використання комп'ютерних технологій у фаховій підготовці майбутніх фахівців фінансово-економічного профілю: з метою підвищення ефективності навчально-виховного процесу; з метою розвитку інформаційної компетентності. Кожен окремо розглянутий нами прийом формування у студентів здатності до самоосвітньої діяльності з використанням комп'ютерних технологій у раціональному поєднанні та при умові регулярного використання може слугувати досягненню мети - формування належного рівня готовності студентів до професійної самовдосконалення.

У ході педагогічного дослідження нами виокремлено компоненти готовності майбутніх молодших бакалаврів фінансово-економічного профілю до професійного самовдосконалення: мотиваційно-цільовий, організаційно-пізнавальний, практично-технологічний, особистісно-результативний. Виокремленні нами компоненти готовності майбутніх молодших бакалаврів

фінансово-економічного профілю до професійного самовдосконалення ми розглядаємо як критерії цієї готовності, тому відповідно виокремлюємо мотиваційно-цільовий критерій, організаційно-пізнавальний критерій, практично-технологічний критерій та особистісно-результативний критерій. Педагогічна діагностика готовності студентів фінансово-економічного профілю до професійного самовдосконалення займає велике місце у процесі формування готовності майбутніх фахівців до професійного самовдосконалення. Педагогічна діагностика є однією з організаційно-педагогічних умов формування готовності студентів фінансово-економічного профілю до професійного самовдосконалення. Роль педагогічної діагностики готовності майбутніх фахівців до професійного самовдосконалення у самій технології формування готовності до професійного самовдосконалення полягає у забезпеченні різнобічного вимірювання стану педагогічного процесу, з'ясування причин утруднень і недоліків його перебігу та результатів.

На основі виокремлених нами в процесі дослідження організаційно-педагогічних умов, критеріїв та рівнів готовності майбутніх фахівців фінансово-економічного профілю до професійного самовдосконалення, враховуючи описані вище форми, методи, прийоми та засоби, розроблена модель формування готовності майбутніх молодших спеціалістів фінансово-економічного профілю до професійного самовдосконалення.

Результати цього розділу опубліковані у працях [8; 9; 10; 11; 12; 13; 14;15].

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Guilford J.P. New frontiers of testing in the discovery and development of human talent / J. P. Guilford // Seventh Annual Western Regional Conference on Testing Problems. – Los Angeles, 1958.
2. Абрахам Маслоу. МОТИВАЦИЯ И ЛИЧНОСТЬ. Перевод А.М.Татлыбаевой Abraham H. Maslow. Motivation and Personality (2nd ed.) N.Y.: Harper & Row, 1970; СПб.: Евразия, 1999
Терминологическая правка В.Данченко К.: PSYLIB, 2004.
3. Бакланова М.Л. Активізація навчально-пізнавальної діяльності студентів коледжів у процесі навчання математичних дисциплін: автореф. дис... канд. пед. наук: 13.00.02 / М.Л. Бакланова ; Нац. пед. ун-т ім. М.П.Драгоманова. — К., 2009. — 20 с.
4. Биков В.Ю. Засоби інформаційно-комунікаційних технологій єдиного інформаційного простору системи освіти України: монографія / [В. В. Лапінський, А. Ю. Пилипчук, М. П. Шишкіна та ін.]; за наук. ред. проф. В. Ю. Бикова – К.: Педагогічна думка, 2010. – 160 с.
5. Богоявленская Д. Б. Психология творческих способностей./ Богоявленская Д. Б. // М. Академия, 2002. 20 с.
6. Вербицкий А.А. Активное обучение в высших школах. Контекстный подход / Вербицкий А.А.// М. Высшая школа, 1991. - 204 с.
7. Воєвода А. Л. Засоби активізації пізнавальної діяльності майбутніх учителів математики в процесі вивчення фахових дисциплін / А. Л. Воєвода // Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання у підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми. - 2013. - Вип. 36. - С. 208-214.
8. Волкодав Т. А. Можливості комп'ютерних технологій у процесі формування основ самоосвітньої діяльності студентів / Т. А. Волкодав // Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в

- підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми. – 2013. № 34. - С. 234 – 239.
9. Волкодав Т. А. Диференціація фахової підготовки майбутніх молодших спеціалістів фінансово-економічного профілю / Т. А. Волкодав // Науковий вісник Ужгородського університету: Педагогіка. Соціальна робота. – 2014. № 32. – С. 43 – 45.
 10. Волкодав Т. А. Прийоми формування у студентів навичок використання комп'ютерних засобів для професійної самоосвіти / Т. А. Волкодав // Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання у підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми. Серія: Педагогічні науки. Вінниця. № 43 – 2015. С. 187 – 191.
 11. Волкодав Т. А. Розвиток пізнавальної активності студентів фінансово-економічних навчальних закладів у процесі фахової підготовки / Т. А. Волкодав // Збірник матеріалів Всеукр. наук.-метод. конференції «Актуальні проблеми сучасної науки і наукових досліджень» м. Вінниця. - 2013. №1(4).- С. 28 – 31.
 12. Волкодав Т. А. Прийоми активізації навчально-пізнавальної діяльності майбутніх молодших спеціалістів фінансово-економічного профілю / Т. А. Волкодав // Збірник матеріалів Всеукр. наук.-метод. конференції «Актуальні проблеми сучасної науки і наукових досліджень» м. Вінниця. - 2014. №3(6).- С. 193 – 197.
 13. Волкодав Т. А. Критерії та показники готовності майбутніх молодших бакалаврів фінансово-економічного профілю до професійного самовдосконалення / Т. А. Волкодав // Збірник матеріалів Всеукр. наук.-практ. конференції «Засоби і технології сучасного навчального середовища» м. Кіровоград. - 2015.С.
 14. Волкодав Т. А. Використання комп'ютерних технологій при вивченні фахових дисциплін у коледжах фінансово-економічного профілю / Т. А. Волкодав // Збірник матеріалів Всеукр. наук.-практ. конференції з міжнародною участю «Науково-дослідна робота в системі підготовки

- фахівців-педагогів у природничій, технологічній та економічній галузях» м. Бердянськ. – 2015. С. 68 – 74.
15. Волкодав Т. А. Формування навиків активного та раціонального використання комп'ютерних технологій у майбутніх фахівців / Т. А. Волкодав // Збірник матеріалів Всеукр. наук.-метод. конференції «Актуальні проблеми сучасної науки і наукових досліджень» м. Вінниця. - 2016. № 5 (8).- С. 20 – 22.
 16. Гакова Е.В. К вопросу о развитии креативных компетенций в среде высшего образования // Современные проблемы науки и образования. — 2014. — № 6. URL: <http://www.science-education.ru/120-15775>.
 17. Гапонова В. М. Педагогічні аспекти розвитку вмінь розв'язування проблемні ситуації / В. М. Гапонова, М. Г. Карпушина // Збірник наукових праць Хмельницького інституту соціальних технологій Університету "Україна". - 2013. - № 1. - С. 59-63.
 18. Гершунский, Б.С. Компьютеризация в сфере образования: Проблемы и перспективы [Текст] / Б.С. Гершунский. – М.: Педагогика, 1987. - 264 с.
 19. Гончаренко С.У. Український педагогічний словник./ Гончаренко С.У.// К.:Либідь, 1997. – 376 с.
 20. Гончаров М.С. Організація самостійної роботи студентів у коледжах засобами інформаційних технологій.
 21. Гороль П.К., Гуревич Р.С., Коношевський Л.Л., Шестопалюк О.В. Сучасні інформаційні засоби навчання. – К.: «Освіта України», 2007.– 536 с.
 22. Грицька Т. С. Умови ефективності формування інформаційної компетентності школярів [Електронний ресурс] / Т. С. Грицька // Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка №1 (188), 2010. – С. 47-54. – Режим доступу до журналу : http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Vlush/Ped/2010_1/8.pdf.

23. Гуревич Р. Інформаційно-комунікаційні технології в сучасній професійній освіті / Р.С.Гуревич, М.Ю.Кадемія // Теорія і методика професійної освіти. – 2011. – № 1. – С. 1–9.
24. Гуревич Р. С. Інформатизація позаурочної діяльності учнів і студентів / Р. С. Гуревич, М. Ю. Кадемія // Проблеми інж.-пед. освіти. - 2007. - № 16. - С. 106-112.
25. Гуревич Р. Інформаційно-комунікаційні технології в сучасній професійній освіті / Р.С.Гуревич, М.Ю.Кадемія // Теорія і методика професійної освіти. – 2011. – № 1. – С. 1–9.
26. Гутник И.Ю. Естественно-научный, гуманитарный и бипарадигмальный подходы к педагогической диагностике // Вестник Челябинского государственного педагогического университета. - 2013. - № 11. - С. 130-139.
27. Гулецька Я.Г. Організація самостійної роботи магістрів з використанням інформаційних технологій при вивченні іноземної мови / Я. Г. Гулецька // Вісник НТУУ – КПІ. Філософія. Психологія. Педагогіка. – 2009. – № 3. – С. 75 – 81.
28. Давыдова Л. Н. Педагогическое диагностирование как компонент управления качеством образования :дисс. доктора пед. наук :13.00.01 / Давыдова Л. Н. – Астрахань, 2005. – 342 с.
29. Дистанційне навчання: психологічні засади : монографія / [М.Л. Смульсон, Ю.І. Машбиць, М.І. Жалдак та ін.] ; за ред. М.Л. Смульсон. — Кіровоград : Імекс-ЛТД, 2012.
30. Дремова І. Б. Диференціація навчання і професійне самовизначення старшокласників у зарубіжній профільній школі / І. Б. Дремова // Сучасні інформаційні методики і технології та інноваційні методики навчання у підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми. – 2012.
31. Дружинин В. Н. Психология творчества / В. Н. Дружинин // Психологический журнал. – 2005. – № 10. – С. 101 – 109.

32. Добрынин Н.Ф., Баскакова Н.Л. Особенности внимания в эмоционально значимой ситуации. В кн.: Вопросы псих. познавательной деятельности. Сб. науч. тр. М., 1980. Закон України «Про вищу освіту» від 0.01.2014. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>. –Загол. з екрану. Мова укр.
33. Дюлічева Ю.Ю. Упровадження Хмарних Технологій В Освіту: Проблеми та перспективи / Юлія Дюлічева. // Таврійський національний університет імені В.И. Вернадського – ISSN 1998-6939. Інформаційні технології в освіті. 2013 . № 14 – С. 58-64.
34. Жалдак М. І. Система підготовки вчителя до використання інформаційно-комунікаційних технологій в навчальному процесі / М. І. Жалдак // Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 2 : Комп'ютерно-орієнтовані системи навчання. - 2011. - №. 11. - С. 3-15.
35. Заболотний В. Ф. Використання інформаційних технологій у навчальному процесі / В. Ф. Заболотний, І. О. Гулівата // Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми // Зб. наук. пр.– Київ - Вінниця: ТОВ фірма «Планер», 2007. - Вип. 15. - С. 68-72.
36. Информационные технологии в образовании : уч. пособ. для высших пед. учеб.зав. / под ред. И. Г. Захарова. — М.: Академия, 2003. — 188 с.
37. Ингенкамп К. Педагогическая диагностика. - М. : Педагогика, 1991.– 240 с.
38. Катеруша О.В. Шляхи активізації пізнавальної діяльності / О.В.Катеруша // Педагогіка вищої школи та середніх шкіл. – Кривий Ріг, 2009. - №24. – С. 288 – 294.
39. Клочко В. І. Нові інформаційні технології навчання математики в технічній вищій школі: Дис. д-ра пед. наук: 13.00.02./ Вінницький державний технічний університет. – Вінниця, 1998. - 396 ст.
40. Козленко, В. Н. Проблема креативности личности /В. Н. Козленко // Психология творчества: общая, дифференциальная, прикладная ; под. ред. Я. А. Пономарева. – М., 1990. – С. 131–148.

41. Конопкин О. А. Психическая саморегуляция произвольной активности человека / Конопкин О. А. // Вопросы психологии. М. , 1995, № 1.
42. Козяр М. М. Модернізація навчально-виховного процесу на основі використання єдиного інформаційного освітнього середовища. [Електронний ресурс]/М. М. Козяр // Теорія і практика управління соціальними системами. №1.– Режим доступу : http://www.kpi.kharkov.ua/archive/Наукова_періодика/Tipuss/2011_1/Koz.pdf
43. Кошелева В.С. Впровадження інформаційних технологій в навчальний процес. – 2005.
44. Краснопольський В.Е. Активізація навчально-пізнавальної діяльності учнів засобами комп'ютерної техніки (на матеріалі викладання англійської мови): Автореф. дис... канд. пед. наук: 13.00.01 / В.Е. Краснопольський ; Луган. держ. пед. ун-т ім. Т.Шевченка. — Луганськ, 2000. — 20 с.
45. Креативность // Степанов С. С. Популярная психологическая энциклопедия. – М.: Изд-во Эксмо, 2005. – С. 328-331.
46. Кузьмінський А. І. Педагогіка вищої школи. Навч. Посіб. / А. І. Кузьмінський. - Київ: Знання, 2005. - 486 с.
47. Куцевол О. М. Теоретико-методичні основи розвитку креативності майбутніх учителів літератури: монографія / О. М. Куцевол. — Вінниця: Глобус-Прес, 2006. — 348 с.
48. Локшина О. І. Статистика. Зарубіжна профільна школа: структурна організація, зміст освіти, підходи до оцінювання / О. І. Локшина // Рідна школа. – 2004 - № 4. – С. 65 - 67.
49. Лозова В. І. Цілісний підхід до формування пізнавальної активності школярів / Харк. Держ. Пед.ун-т Г. С. Сковороди. – 2-е вид., доп. – Харків: «ОВС», 2000. – 175 с.
50. Мадзігон В. М. Сучасне навчальне середовище і електронна педагогіка / В. М. Мадзігон, В. В. Лапінський // Комп'ютер у школі та сім'ї. - 2010. - № 3. - С. 3-6.

51. Маркова А. К. Психология профессионализма / А. К. Маркова. – М. : Международный гуманитарный фонд "Знание", 1996. – 312 с.
52. Матюшкин А. М. Концепция творческой одаренности / А. М. Матюшкин // Вопросы психологии. – 1989. – № 6. – С. 29–33.
53. Матяш О. І. Активізація пізнавальної діяльності студентів у процесі вивчення курсу методики викладання математики / О. І. Матяш, В. В. Панночка // Сучасні проблеми фізики та математики. Збірник наукових праць. Вип. 8. – Вінниця : ДОВ Вінниця, 2003. – С. 43-46.
54. Матяш О. І., Волкодав Т. А. Прийоми формування креативних якостей майбутніх фахівців / О. І. Матяш, Т. А. Волкодав // Щомісячний міжнародний науковий журнал «Austria-science». – 2017. № 3. - С. 21 – 25.
55. Миронова О. І. Формування інформаційної компетентності студентів як умова ефективного здійснення інформаційної діяльності / О. І. Миронова // Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка. – 2010. – № 17 (204). – С. 165-175.
56. Моляко В. А. Творческая конструкторология (пролегомены) / В. А. Моляко. – К.: Освіта України, 2007. – 388 с.
57. Насирова Н.Х. Проектирование подготовки студентов гуманитарных факультетов классического университета по информатике: Автореферат дис. к.п.н. – Казань, 2000. – 17 с.
58. Наумчук І. А. Інформаційно-комунікаційна компетентність керівника позашкільного навчального закладу важлива складова його професійної культури. [Електронний ресурс] – Режим доступу : http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/peddysk/2010_7/naumchuk.pdf.
59. Нуркова В. В., Березанська Н. Б. Психологія. Підручник - М. : Вища освіта, 2005.
60. Овчаренко Г. М. Статистика. Збірник задач і тестових завдань / Г. М. Овчаренко, О. П. Логвінова. - Рубіжне: ІХТ СНУ ім. В. Даля, 2008. - 191 с.
61. Олексюк О. Є. Активізація пізнавальної діяльності студентів у процесі загальнопедагогічної підготовки: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04 / О. Є. Олексюк. – К., 2005. – 24 с.

62. Панченко Л.Ф. Професійно-педагогічна підготовка студентів педвузів до використання нових інформаційних технологій: Автореф. дис...кан. пед. наук: 13.00.01 – Харків, 1994. – 22 с.
63. Пашнина В.Р. Интеллектуально-познавательные игры для школьников. - Ростов: Феникс, 2008. - 352 с.
64. Перевозний А. В. Диференціація шкільної освіти: історія і сучасність. /А. В. Перевозний. – Мн, 1996.
65. Петухов В. В. Проблема осмысленного действия (по решению творческих задач) // Традиции и перспективы деятельностного подхода в психологии. Школа А. Н. Леонтьева. М.: Смысл, 1999.
66. Пиндик О. Г. Педагогічні умови розвитку пізнавальної активності учнів вищих навчальних закладів економічного профілю : дис. ... канд. пед. наук / О.Г. Пиндик. – К., 2003. – 290 с.
67. Підласий І. П. Діагностика та експертиза педагогічних проектів /І. П. Підласий. – К. :Україна, 1998. – 343 с.
68. Поповський Ю. Б. Компоненти, критерії і показники сформованості готовності майбутніх економістів до використання автоматизованої системи опитування / Ю. Б. Поповський // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Педагогіка. Соціальна робота. - 2008. - № 29. - С. 170-173.
69. Практическая психодиагностика: Методики и тесты. Учебное пособие / Ред.-сост. Д.Я. Райгородский. - Самара: БАХРАХ-М, 2001. - 668 с.
70. Психология и педагогика: Уч. пос./Под ред. К. А. Абульхановой, Н. В. Васиной, В. А. Сластенина. – М.: Совершенство, 1998.–320с.
71. Разработка системы психологического обследования и мониторинга универсальных умений в целях аттестации и подбора персонала / Н. Березанская и др. // Развитие личности. – 2002. – № 2. – С. 136–155.
72. Сергеев А.Н. Сетевые сообщества как субъект образовательной деятельности в сети Интернет // Современные проблемы науки и

- образования. – 2012. - № 6. – Режим доступа: www.science-education.ru/106-7475 (дата обращения: 28.04.2014).
73. Собаєва О. В. Активізація пізнавальної діяльності студентів в умовах дистанційного навчання: Автореф. дис. канд. пед. наук: 13.00.09 / О.В. Собаєва ; Харк. держ. пед. ун-т ім. Г.С.Сковороди. — Х., 2001. — 19 с.
74. Смолкін А. М. Методы активного обучения / Смолкин А. М. // М. Высшая школа, 1991. -175 с.
75. Соколов М.В. Содержание готовности к профессиональному саморазвитию будущих педагогов: обоснование структурной модели // Образование и общество. - 2014. - № 1. – С. 67-71.
76. Співаковський О. В. Розвиток вітчизняної науки можливий лише на основі консолідації спільних зусиль у науково-технічній сфері / О. В. Співаковський // Вісник Національної академії наук України. - 2016. - № 9. - С. 36-38.
77. Спирін О.М. Основи створення системи електронних бібліотек наукових і навчальних закладів / О.М.Спирін // Електронні інформаційні бібліотечні системи наукових і навчальних закладів: монографія / [Спирін О. М., Іванова С. М., Новицький О. В. та ін.]; за наук. ред. проф. В. Ю. Бикова, О. М. Спіріна. – К. : Педагогічна думка, 2012. – Розд. 2. – С. 65-79.
78. Степанов С.С. Диагностика интеллекта методом рисуночного теста. – М.: Магистр, 1994; 6-е изд., дополненное – М.: Сфера, 2004. – 96 с. Портал психологических изданий PsyJournals.ru — <https://psyjournals.ru/authors/a1155.shtml> [Степанов Сергей Сергеевич]
79. Темерівська Т. Г. Формування пізнавальної активності студентів медичного коледжу в процесі вивчення природничо-наукових дисциплін.: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.04 «Теорія та методика професійної освіти» / Т. Г. Темерівська. - Тернопіль, 2004. – 31 с.
80. Теорія навчальних проблемних ситуацій: психолого-дидактичний аспект: монографія АВ Фурман - Тернопіль: Астон, 2007.

81. Тернавська Т. А. Дослідження пізнавальної діяльності студентів ВНЗ у процесі вивчення психолого-педагогічних дисциплін / Т. А. Тернавська // Науковий вісник Миколаївського державного університету імені В. О. Сухомлинського. Серія : Педагогічні науки. - 2010. - Вип. 1.31. - С. 181-187.
82. Триус Ю.В., Словак К.І., Семеріков С.О. Мобільні математичні середовища: сучасний стан та перспективи розвитку // Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 2. Комп'ютерно-орієнтовані системи навчання: Зб. наук.праць./Педрада. – К.: НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2011. – №12(19). – С. 102 –109.
83. Чернописький С. Є. Роль інформаційних технологій у підготовці студентів факультетів технічних коледжів до майбутньої професійної діяльності./ Ж. Педагогічні науки. 239 – 244 ст.
84. Цехмістрова Г. С. Управління в освіті та педагогічна діагностика : навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів /Г. С. Цехмістрова, Н. А. Фоменко. – К.: видавничий дім «Слово», 2005. – 280 с.
85. Шарапов О.Д., Дербенцев В.Д., Семьонов Д.Є. Економічна кібернетика. Навч. посібник. – К.: КНЕУ, 2004. – 231 с.
86. Швець Д. Є. Соціокультурні аспекти інформатизації вищої освіти : дис. ... канд. соц. наук : 22.00.04 / Швець Дмитро Євгенович. – К., 2004.
87. Ягупов В. В. Педагогіка: Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів / Ягупов В. В.// К. Либідь, 2003. – 560 с.

РОЗДІЛ 3

ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНЕ ОБГРУНТУВАННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ФОРМУВАННЯ ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНІХ МОЛОДШИХ СПЕЦІАЛІСТІВ ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНОГО ПРОФІЛЮ ДО ПРОФЕСІЙНОГО САМОВДОСКОНАЛЕННЯ

3.1. Організація і методика педагогічного експерименту

З метою оцінки ефективності застосування в навчальному процесі організаційно-педагогічних умов формування готовності майбутніх молодших спеціалістів фінансово-економічного профілю до професійного самовдосконалення нами проведено педагогічний експеримент. Під час педагогічного експерименту було *з'ясовано* рівень готовності майбутніх фахівців фінансово-економічного профілю до професійного самовдосконалення, *здійснено* пошук шляхів удосконалення фахової підготовки майбутніх молодших спеціалістів фінансово-економічного профілю, зокрема формування готовності студентів до професійного самовдосконалення, *визначено та апробовано* організаційно-педагогічні умови формування готовності майбутніх молодших спеціалістів фінансово-економічного профілю до професійного самовдосконалення, *встановлено* позитивну динаміку змін як окремих компонентів готовності до професійного самовдосконалення, так і розвитку готовності до професійного самовдосконалення майбутніх економістів та фінансистів під впливом виділених нами організаційно-педагогічних умов.

Для забезпечення достовірності результатів, дослідно-експериментальна робота проводилась впродовж восьми років, а саме з 2010 по 2017 роки. Педагогічний експеримент проходив наступні етапи: *підготовчий, дослідницький*, який охоплював констатувальний, формувальний, та контрольний експеримент, *узагальнюючий*, впродовж якого проводився аналіз та інтерпретація результатів дослідження, формулювання висновків, упровадження результатів дослідно-експериментальної роботи.

Під час проведення педагогічного експерименту використовувались наступні методи наукових досліджень:

Аналіз психолого-педагогічної та методичної літератури для різнобічного вивчення проблеми вдосконалення професійної підготовки майбутніх фахівців фінансово-економічного профілю, формування їхньої готовності до професійного самовдосконалення.

Аналіз документації, зокрема, навчальних планів, навчальних програм дисциплін, результатів екзаменаційних сесій учасників експерименту.

Аналіз матеріалів отриманих у процесі дослідження, продуктів діяльності, а саме анкет, діагностичних зрізів, виконаних студентами самостійних і контрольних робіт тощо.

Спостереження за роботою студентів на аудиторних та позааудиторних заняттях, що допомагали визначати рівень розвитку їхньої пізнавальної активності, умінь та навиків самостійної роботи, рівень сформованості готовності до майбутньої самоосвітньої діяльності. Також проводилися спостереження за роботою викладачів, як під час проведення аудиторних та поза аудиторних занять, так і під час підготовки до занять. Ці спостереження дали можливість зробити висновки, які використовувалися в процесі пошуку умов та прийомів формування та розвитку готовності студентів до професійного самовдосконалення.

Бесіди зі студентами та викладачами, в процесі яких було з'ясовано ставлення майбутніх фахівців з економіки та фінансів до своєї професії, причини, які спонукали їх до вибору саме цього фаху, до організації навчального процесу та, зокрема, до самостійної роботи. У процесі бесід була можливість визначити точку зору студентів на умови та прийоми вдосконалення організації їхньої самостійної роботи та з'ясувати вимоги, які вони висувають до викладача як до організатора їхньої самоосвітньої діяльності. Бесіди з викладачами сприяли уточненню критеріїв та рівнів розвитку готовності студентів до професійного самовдосконалення.

Тестування використовувалося для визначення рівня знань, умінь і навичок студентів із фахових дисциплін та визначення рівнів розвитку пізнавальної активності, готовності студентів до професійного самовдосконалення.

Анкетування проводилося для визначення рівнів сформованості показників готовності студентів до професійного самовдосконалення.

Вивчення передового педагогічного досвіду проводилося для ознайомлення з існуючою практикою і методикою формування та розвитку готовності майбутніх молодших спеціалістів до професійного самовдосконалення.

В процесі дослідження *на підготовчому етапі педагогічного експерименту* нами було з'ясовано в якому стані перебуває процес підготовки майбутніх фахівців з економіки та фінансів до майбутньої професійної діяльності, які нерозв'язані проблеми наявні в підготовці майбутніх фахівців з економіки та фінансів, які з цих проблем вимагають негайного вирішення.

Під час **констатувального експерименту**, який проходив з 2010 р. по 2012 р. було проаналізовано науково-методичну літературу щодо проблеми формування готовності майбутніх фахівців фінансово-економічного профілю до професійного самовдосконалення та з'ясовано структуру готовності студентів фінансово-економічних коледжів до професійного самовдосконалення.

В зв'язку з протиріччям між вимогами суспільства до рівня готовності майбутніх фінансистів та економістів до професійного самовдосконалення та реальним рівнем зазначеної якості у випускників фінансово-економічних коледжів, *обрано* тему дисертаційного дослідження, *з'ясовано* стан розробки цієї теми у науковій літературі, визначено мету, предмет та об'єкт дослідження, *обрано* базу експериментального дослідження. У даному етапі експерименту взяли участь 410 студентів фінансово-економічних спеціальностей вищих навчальних закладів України.

Основною метою констатувального експерименту було встановлення фактичного рівня готовності майбутніх фахівців фінансово-економічного

профілю до професійного самовдосконалення. В процесі експериментальної роботи ми діагностували рівень кожного показника у студентів, використовуючи для цього методики, представленні у таблиці 3.1.

Для цього нами *вивчалися*: рівень сформованості навчальних та пізнавальних мотивів студентів, рівень їхньої активності й самостійності пізнавальної діяльності, рівень інтегрованої сукупності умінь, знань та навичок для ефективної роботи з інформацією, здатність критично та логічно мислити, рівень уміння самостійно пояснювати економічні явища на підставі теоретичних знань, рівень уміння систематизувати, оцінювати та використовувати опрацьовану інформацію для отримання нових знань та умінь, рівень умінь та навиків роботи із електронними бібліотеками з метою пошуку нової інформації, навиків спілкування з колегами щодо професійних питань з використанням Інтернет-технологій, роботи з комп'ютерною технікою з метою обробки та аналізу інформації для отримання нових знань, рівень володіння загально необхідними програмними продуктами та програмами професійного призначення, здатність швидко засвоювати нові програми професійного призначення, наявність психологічної потреби та орієнтація на професійне самовдосконалення, саморозвиток через свідому постановку навчальних завдань більшої складності; рівень умінь визначати цілі при самоосвітній діяльності та визначати способи її здійснення.

Поділ груп на експериментальні та контрольні було здійснено з урахуванням таких чинників:

а) якісний склад учасників за результатами вхідного тестування не відрізнявся;

б) контрольні та експериментальні групи були з одного і того самого інституту;

в) контрольні зрізи, тестування проводилися в експериментальних і контрольних групах одночасно;

г) студенти експериментальних груп не знали, що вони беруть участь в експерименті.

Таблиця 3.1

Методи діагностування показників по критеріям готовності студентів до професійного самовдосконалення

Критерії	Показники	Методи діагностики
Мотиваційно-ціннісний	<ol style="list-style-type: none"> 1) ціннісне ставлення до майбутньої професії; 2) сформованість навчальних та пізнавальних мотивів; 3) здатність визначати стратегію навчальної діяльності; 4) усвідомлення необхідності посиленого вивчення окремих фахових дисциплін; 5) прагнення до реалізації власних здібностей; 6) бажання кар'єрного зростання; 7) бажання виявити себе найкращим з професійної точки зору; 8) ступінь активності й самостійності пізнавальної діяльності 	<p>анкетування «Чому я обрав цю професію?» (Л. Кабардова) (додаток Є)</p> <p>анкетування «Діагностика рівня мотивації до навчання» (А. Реан) (додаток И)</p> <p>анкетування на виявлення рівня пізнавальної активності студентів (В. Пашніна) (додаток І)</p>
Організаційно-пізнавальний	<ol style="list-style-type: none"> 1) наявність інтегрованої сукупності умінь, знань та навичок для ефективної роботи з інформацією; 2) здатність критично та логічно мислити; 3) уміння самостійно пояснювати економічні явища на підставі теоретичних знань; 4) уміння систематизувати, оцінювати та використовувати опрацьовану інформацію для отримання нових знань та умінь. 	<p>анкетування «Володіння комп'ютерною технікою та інтернет-ресурсами» (Т. Волкодав) (додаток Ї)</p> <p>спостереження;</p> <p>дослідницька робота студентів;</p> <p>проектна діяльність</p>
Практично-технологічний	<ol style="list-style-type: none"> 1) уміння та навички роботи електронними бібліотеками з метою пошуку нової інформації; 2) навички спілкування з колегами щодо професійних питань з використанням Інтернет-технологій; 3) навички роботи з комп'ютерною технікою з метою обробки та аналізу інформації для отримання нових знань; 4) володіння загально необхідними програмними продуктами та програмами професійного призначення; 5) здатність швидко засвоювати нові програми професійного призначення. 	<p>контрольний зріз навчальних досягнень;</p> <p>дослідницька робота у групі студентів.</p>
Особистісно-результативний	<ol style="list-style-type: none"> 1) наявність психологічної потреби та орієнтація на професійне самовдосконалення; 2) саморозвиток через свідому постановку навчальних завдань більшої складності; 3) вміння визначати цілі при самоосвітній діяльності та визначати способи її здійснення. 	<p>тест «Визначення рівня самооцінки» (В. Тернопільська) (додаток Й)</p> <p>тест «Оцінка потреб досягнення успіху» (додаток К)</p> <p>тест «Готовність до саморозвитку» (В. Павлов) (додаток Л);</p>

Результати констатувального експерименту доповідались, обговорювались на засіданнях кафедри педагогіки та професійної освіти та кафедри алгебри і методики навчання математики Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського, на Всеукраїнській оф-лайн конференції молодих учених і студентів «Актуальні проблеми сучасної науки і наукових досліджень» (Вінниця, 2013), Міжнародній науково-методичній конференції «Проблеми математичної освіти - 2013» (Черкаси, 2013).

Упродовж **формувального експерименту**, який тривав з 2013 по 2015 роки, були вирішені такі завдання:

- з'ясовано перспективні напрямки діагностичної діяльності викладачів фінансово-економічних коледжів щодо перевірки готовності студентів до професійного самовдосконалення;

- виокремлено показники та критерії готовності студентів до професійного самовдосконалення: мотиваційно-цільовий, організаційно-пізнавальний, практично-технологічний та особистісно-результативний;

- виокремлено рівні готовності студентів до професійного самовдосконалення відповідно по кожному критерію;

- виокремлено методи педагогічної діагностики та діагностичного інструментарію на рівні навчального закладу;

- з'ясовано окремі фактори формування професійних якостей студентів, необхідних для подальшої самоосвітньої діяльності;

- визначено фактори, які позитивно впливають на формування та розвиток пізнавальної активності та професійних інтересів студентів фінансово-економічних коледжів;

- з'ясовано роль та місце викладача у процесі формування готовності студентів до професійного самовдосконалення;

- визначено гіпотезу дослідження: формуванню готовності майбутніх молодших спеціалістів фінансово-економічного профілю до професійного самовдосконалення сприятиме впровадження таких організаційно-педагогічних умов:

- урізноманітнення напрямів та прийомів розвитку пізнавальної активності студентів у процесі фахової підготовки;
- створення умов для формування креативних якостей майбутніх фахівців фінансово-економічного профілю;
- формування умінь активного та раціонального використання комп'ютерних технологій у самостійній діяльності;
- діагностика готовності майбутніх молодших бакалаврів фінансово економічного профілю до професійного самовдосконалення.

У процесі навчання студентів упроваджувалася система самостійної роботи з фахових дисциплін, застосовувались прийоми та методи розвитку пізнавальної активності студентів, формування та розвитку креативних якостей студентів, формування та розвиток навичок активного та раціонального використання інформаційних технологій. При цьому було розроблено робочі навчальні програми відповідних дисциплін, зокрема з вищої математики, статистики та логіки, в яких сплановано систематичне виконання студентами різних видів самостійної роботи; відібрані теми, посилені для самостійного вивчення студентами, сплановано систематичний контроль за якістю цієї роботи з боку викладачів.

Для дидактичного забезпечення умов розвитку пізнавальної самостійності студентів першого курсу було підготовлено практикум з логіки, методичні вказівки для організації самостійної роботи студентів із вищої математики та навчальний посібник зі статистики, який слугував засобом навчання студентів і засобом розвитку їхньої пізнавальної активності.

Забезпечено викладання вищеперерахованих дисциплін із урахуванням запропонованих умов формування готовності студентів до професійного самовдосконалення. Для цього проводилися бесіди з викладачами, які взяли участь в експериментальній роботі, щодо організації навчального процесу відповідно до виділених нами організаційно-педагогічних умов.

Результати формувального експерименту доповідались, обговорювались на засіданнях кафедри педагогіки та професійної освіти та кафедри алгебри і

методики навчання математики Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського, на Всеукраїнській дистанційній науково-методичній конференції з міжнародною участю «Розвиток інтелектуальних умінь і творчих здібностей учнів та студентів у процесі навчання дисциплін природничо-математичного циклу – ІТМ*плюс-2014» (Суми, 2014), Всеукраїнській науково-практичній конференції молодих учених і студентів «Актуальні проблеми сучасної науки і наукових досліджень» (Вінниця, 2014), Всеукраїнській науково-практичній конференції «Інформаційні технології в освіті та науці» (Мелітополь, 2015).

Метою **контрольного експерименту** дослідницького етапу педагогічного експерименту, який проходив з 2015 по 2016 рр., було з'ясувати ефективність визначених нами організаційно-педагогічних умов формування готовності майбутніх молодших спеціалістів фінансово-економічного профілю до професійного самовдосконалення в процесі спеціально організованого експериментального навчально-виховного процесу в фінансово-економічному коледжі.

На даному етапі було здійснено спостереження за змінами в компонентах і рівнях готовності майбутніх до професійного самовдосконалення майбутніх фахівців фінансово-економічного профілю як експериментальних, так і контрольних груп. Для цього використовувалися методи експертної оцінки, авторські опитувальники, діагностики, анкетування, тести.

За допомогою статистичних методів здійснено опрацювання й аналіз одержаних результатів експериментального дослідження.

У контрольному експерименті взяли участь 410 студентів третього та четвертого курсів фінансово-економічних спеціальностей. Серед них — по 270 осіб у експериментальних групах та по 140 осіб — в контрольних. Розподіл студентів на експериментальні та контрольні групи відбувся після визначення їхнього рівня показників по кожному з виділених нами критеріїв.

Упродовж контрольного експерименту навчання студентів експериментальних груп здійснювалося із використанням запропонованих нами

організаційно-педагогічних умов, на заняттях використовувалися різні форми роботи: групові, рольові ігри, кейс-технологія тощо. По завершенню контрольного експерименту було визначено рівень готовності до професійного самовдосконалення кожного студента як експериментальних, так і контрольних груп і позитивну динаміку його зміни.

Результати дослідницького етапу педагогічного експерименту доповідалися, обговорювалися на засіданнях кафедри педагогіки та професійної освіти і кафедри алгебри і методики навчання математики Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського, Міжнародній науково-практичній конференції «Проблеми та перспективи фахової підготовки вчителя математики» (Вінниця, 2015), XIII Міжнародна науково-практична конференція «Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми» (Вінниця, 2016), Всеукраїнській науково-практичній конференції «Засоби і технології сучасного навчального середовища» (Кіровоград, 2015), Всеукраїнській науково-практичній конференції з міжнародною участю «Науково-дослідна робота в системі підготовки фахівців-педагогів у природничій, технологічній та економічній галузях» (Бердянськ, 2015).

Метою *узагальнюючого етапу педагогічного експерименту*, який проходив упродовж 2016-2017 років, була перевірка сформульованої гіпотези дослідження на базі п'яти вищих навчальних закладі України: Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського, Вінницького коледжу менеджменту, Первомайського коледжу Кіровоградського національного технічного університету, Коледжу економіки та права Вінницького кооперативного інституту, Вінницького гуманітарно-педагогічного коледжу.

На даному етапі експерименту було розв'язано такі завдання:

- 1) Завершено аналіз та інтерпретацію результатів дослідження.
- 2) Сформульовано висновки з експериментального дослідження.

3) Оформлено текст дисертаційної роботи.

4) Отримано довідки про впровадження результатів науково-дослідної роботи.

Результати дослідження впроваджено в практику коледжів фінансово-економічного напрямку, обговорено на Всеукраїнській науково-практичній конференції «Реалізація наступності в математичній освіті: реалізація та перспективи», (Одеса, 2016), Всеукраїнській конференції молодих учених і студентів «Актуальні проблеми сучасної науки і наукових досліджень» (Вінниця, 2016, 2017).

3.2. Результати експериментальної роботи

Для того, щоб дослідити умови формування готовності студентів коледжу фінансово-економічного профілю до професійного самовдосконалення, для нас було важливо мати реальну інформацію про наявність та рівень розвитку у студентів показників готовності до професійного самовдосконалення.

Під час констатувального експерименту нами проведене діагностичне анкетування серед студентів перших курсів спеціальності «Фінанси та кредит» Вінницького коледжу менеджменту для з'ясування ставлення студентів до майбутньої професії, до процесу навчання у коледжі та для виявлення рівнів мотивації навчання та рівнів пізнавальної активності студентів. Аналіз отриманих результатів анкетування дозволив виокремити низку проблем:

- *Більшість студентів обирали професію та навчальний заклад не за власним переконанням, а під впливом таких чинників, як фінансові можливості батьків, сімейна традиція, зручне географічне розташування закладу або небажання продовжувати навчання в школі.*

Зокрема, окремим студентам навчання у коледжі порадили старші друзі, які там уже навчаються (21%), 32% студентів порадили обрати професію батьки, у 9% студентів немає бажання, але є можливість працевлаштування за спеціальністю, за якою навчаються у коледжі, 10% студентів продовжують

сімейну традицію. Лише 28% студентів обирали майбутню професію за уподобанням, а тому цілеспрямовано обрали навчання у фінансово-економічному коледжі.

- *Студенти мало знають про обрану професію і не розуміють як реалізувати свої здібності, до чого варто прагнути, хоча значна частина студентів не заперечує бажання кар'єрного росту.*

Більшість студентів у майбутній професії приваблює розмір заробітної плати (65%), 23% приваблюють умови праці, частина студентів вважають, що обрана професія допоможе їм досягти бажаного статусу в суспільстві (39%), 12% студентів вважають, що майбутня професія допоможе їм самовдосконалитися, 8% студентів вважають, що зможуть бути корисними для суспільства, 10% студентів вважають, зможуть розкрити свої творчі здібності у професії.

- *У частини студентів мотивація до навчання на низькому рівні, а впливають на неї здебільшого фактори: оцінка, наявність заохочень від викладачів.*

Студенти вважають, що вчитися потрібно краще, щоб мати гарні оцінки (45%), щоб добре підготуватись до майбутньої професійної діяльності (9%), щоб уникнути проблем з куратором та батьками (28%), щоб бути авторитетним серед одногрупників (11%). Як бачимо, дуже малий відсоток студентів, яких мотивує до навчання майбутній професійний успіх.

- *У більшості студентів не сформовані на належному рівні навички самостійної діяльності.*
- *У значної частини студентів на низькому рівні креативне мислення;*
- *Незважаючи на те, що усі студенти мають навички роботи з комп'ютерною технікою та уміють працювати в мережі, більшість студентів не застосовують інформаційні технології при підготовці до занять.*

- У переважної більшості студентів відсутня здатність до самоконтролю та самоорганізації.
- Більшість студентів негативно ставиться до процесу контролю та оцінювання знань та умінь.

Результати опитування зорієнтували нас на те, що окрім забезпечення студентів навчальним матеріалом, роздатковим матеріалом, якісним викладом теорії та практики, регулярним контролем, потрібно створити і забезпечити умови підвищення мотивації майбутніх фахівців як до самого процесу навчання у коледжі, так і до результату такого навчання.

Вивчення реального стану забезпечення умов формування готовності майбутніх молодших спеціалістів фінансово-економічного профілю до професійного самовдосконалення дозволило під час констатувального етапу експерименту виявити у коледжах наступне:

- у студентів не сформовані належним чином навички самостійної пізнавальної діяльності. Серед основних проблем – невміння студентів самостійно і наполегливо працювати з навчальним матеріалом, літературою, Інтернет ресурсами.

- низький рівень підготовки студентів зі шкільних предметів, зокрема, економіки та математики;

- особливості навчання у коледжі (великий обсяг навчального матеріалу і недостатня кількість годин для його вивчення, значний обсяг матеріалу виноситься на самостійне опрацювання, а здатність студентів якісно це робити є досить низькою);

- низький рівень сформованості вмінь студентів застосовувати набуті знання, вміння та навички для розв'язування практичних задач;

- низький рівень мотивації до самостійної роботи;

- малий відсоток студентів з розвинутими креативними якостями.

Таким чином, вивчення результатів тестування, анкетування студентів та викладачів, аналіз науково-методичної літератури, практична робота в коледжі

економічного профілю дозволили сформулювати гіпотезу дослідження та представити власне бачення організаційно-педагогічних умов формування готовності майбутніх молодших спеціалістів до професійного самовдосконалення: урізноманітнення напрямів та прийомів розвитку пізнавальної активності студентів у процесі фахової підготовки; створення умов для формування креативних якостей майбутніх фахівців фінансово-економічного профілю; формування умінь активного та раціонального використання комп'ютерних технологій у самостійній діяльності; діагностика готовності майбутніх молодших спеціалістів фінансово-економічного профілю до професійного самовдосконалення

Завершився констатувальний експеримент виділенням контрольних та експериментальних груп студентів для наступної дослідно-експериментальної роботи.

Для кожного студента було визначено, чи наявний у нього відповідний показник (на середньому або високому рівні). Результати діагностування наведено у таблиці 3.2 та на рис. 3.1, 3.2.

Таблиця 3.2

Результати обробки даних щодо рівнів показників особистісної самореалізації під час констатувального експерименту

№	Показники	Рівні наявності досліджуваних ознак					
		Високий		Середній		Низький	
		КГ	ЕГ	КГ	ЕГ	КГ	ЕГ
1	Ціннісне ставлення до майбутньої професії	40	21	85	42	145	77
2	Сформованість навчальних та пізнавальних мотивів	25	13	94	47	151	80
3	Здатність визначати стратегію навчальної діяльності	28	12	96	49	146	79
4	Усвідомлення необхідності посиленого вивчення окремих фахових дисциплін	37	12	85	53	148	75
5	Прагнення до реалізації власних здібностей, бажання кар'єрного зростання	52	18	82	45	136	77
6	Бажання виявити себе найкращим з професійної точки зору	50	22	80	47	140	71
7	Ступінь активності й самостійності пізнавальної діяльності	29	15	69	34	172	81
8	Наявність інтегрованої сукупності умінь, знань та навичок для ефективної роботи з інформацією	34	14	66	34	170	92
9	Здатність критично та логічно мислити	30	15	69	37	171	88
10	Уміння самостійно пояснювати економічні явища на підставі теоретичних знань	28	12	62	32	180	96
11	Уміння систематизувати, оцінювати та використовувати опрацьовану інформацію для отримання нових знань та умінь	22	12	65	29	183	99
12	Уміння та навички роботи електронними бібліотеками з метою пошуку нової інформації	33	14	67	30	170	96
13	Навички спілкування з колегами щодо професійних питань з використанням Інтернет-технологій	32	16	71	34	167	90
14	Навички роботи з комп'ютерною технікою з метою обробки та аналізу інформації для отримання нових знань	31	16	67	33	172	91
15	Володіння загально необхідними програмними продуктами та програмами професійного призначення	31	15	64	31	175	94
16	Здатність швидко засвоювати нові програми професійного призначення	21	10	56	29	193	101
17	Наявність психологічної потреби та орієнтація на професійне самовдосконалення	28	15	67	34	175	91
18	Саморозвиток через свідому постановку навчальних завдань більшої складності	33	14	69	33	168	93
19	Вміння визначати цілі при самоосвітній діяльності та визначати способи її здійснення	31	15	71	35	168	90

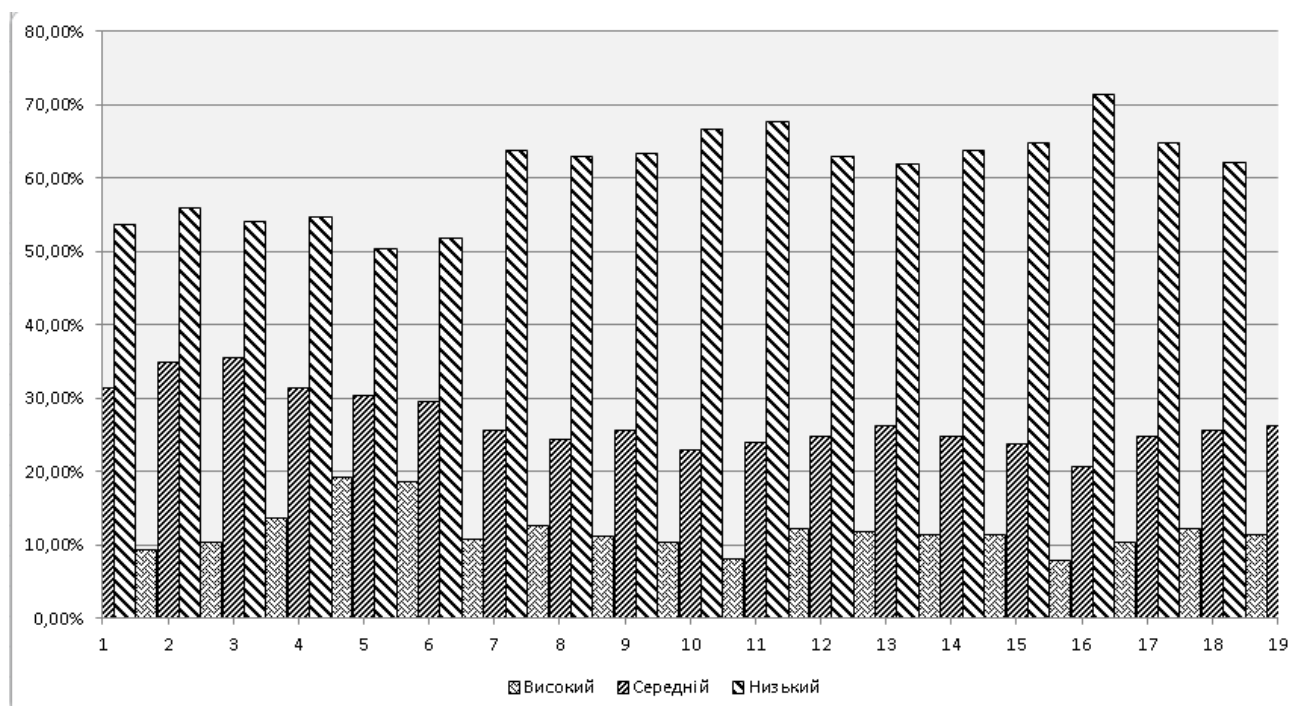

Рис. 3.1. Гістограма розподілу студентів КГ щодо рівня сформованості у них показників готовності до професійного самовдосконалення

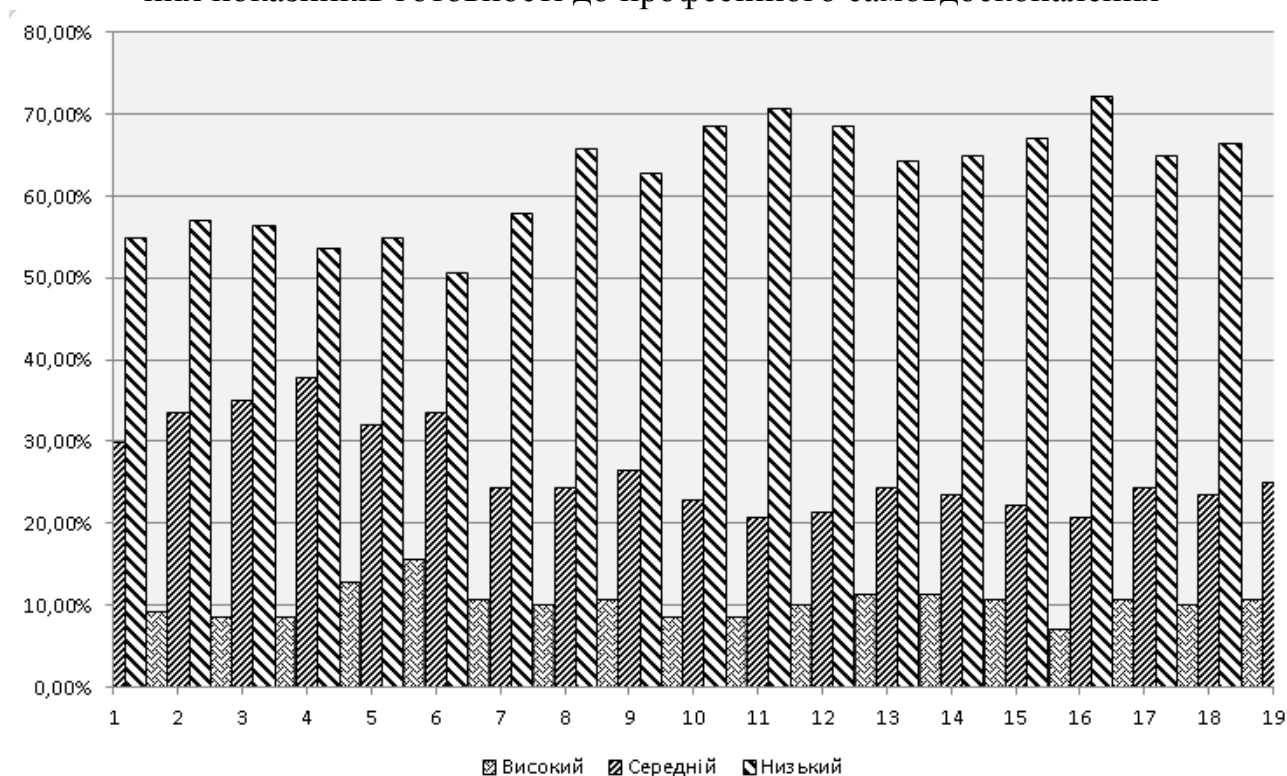

Рис. 3.2. Гістограма розподілу студентів ЕГ щодо рівня сформованості у них показників готовності до професійного самовдосконалення

Проведене діагностичне тестування свідчить про невисокий рівень мотивації, пізнавальної потреби та здатності визначати стратегію навчальної діяльності студентів обох груп. Дещо вищий рівень прагнення до реалізації

власних здібностей, бажання кар'єрного зростання, бажання виявити себе найкращим з професійної точки зору.

Як бачимо з рис. 3.1. та 3.2 результати обох груп майже ідентичні, тому можна вважати контрольну та експериментальну групи однорідними вибірками.

Формувальний експеримент проходив на базі п'яти вищих навчальних закладів України. В ньому взяли участь 410 майбутніх молодших спеціалістів фінансово-економічного профілю. При цьому було задіяно 10 викладачів фахових дисциплін.

Упродовж формувального етапу експерименту в процесі навчання апробувались виокремлені нами організаційно-педагогічні умови формування готовності майбутніх молодших спеціалістів фінансово-економічного профілю до професійного самовдосконалення. Професійна підготовка майбутніх фахівців у цілому, та зокрема формування їхньої готовності до майбутньої самоосвітньої діяльності та самовдосконалення залежать від організації навчального процесу. Тому до традиційних методів та прийомів навчання було додано спеціальні, які використовувались нами на усіх етапах аудиторних та позааудиторних занять.

Упродовж формувального експерименту навчання студентів експериментальних груп здійснювалося із використанням різних прийомів впливу на мотивацію пізнавальної діяльності студентів, різних видів та форм самостійної роботи студентів з фахових дисциплін та контролю за її якістю, на заняттях використовувалися різні форми роботи: групові, рольові ігри, кейс-технологія тощо.

З метою формування та розвитку показників організаційно-пізнавального критерію формування готовності студентів до професійного самовдосконалення в процесі вивчення фахових дисциплін використовувались групові та індивідуальні форми роботи, практикувались дослідницькі роботи студентів, бліц-опитування, рольові ігри, дискусії. В процесі вивчення навчальної дисципліни «Логіка» студентам пропонувались

нестандартні логічні задачі з метою розвитку креативного мислення. Протягом семестру кожен студент мав виконати творчу роботу на застосування математичних моделей в економіці з метою отримання навиків самостійно пояснювати економічні явища на підставі теоретичних знань.

З метою формування та розвитку показників практично-технологічного критерію формування готовності студентів до професійного самовдосконалення в процесі вивчення таких дисциплін як статистика, теорія ймовірностей і математична статистика та економіко-математичне моделювання на практичних заняттях широко застосовувалась комп'ютерна техніка. Викладачі-експериментатори мали конкретні завдання: розвивати уміння і навички по використанню сучасних інформаційних технологій; формувати здатність розв'язування задач професійного спрямування; сприяти набуттю досвіду по використанню сучасних інформаційних технологій, розв'язанню завдань, які є професійно значущими для майбутніх економістів. Студенти мали належний доступ до створених електронних навчально-методичних матеріалів, різноманітних засобів комунікацій (електронної пошти, чатів, блогів) у зручний для них час; можливість вибору індивідуального темпу навчання; можливість індивідуального вибору наукового рівня тем, що розглядається самостійно. Таким чином створювались оптимальні умови для підвищення ефективності і якості навчальної діяльності, мотивації та активності навчання; формування дослідницьких умінь і навичок; розвитку здатності до самостійної діяльності, безперервної самоосвіти. Студенти отримували аудиторні завдання, при виконанні яких потрібно було використовувати вбудовані функції та надбудови табличного процесору Excel, графічні редактори для побудови графіків, автоматизовані можливості пакету STATISTIKA. Для виконання індивідуальних домашніх робіт зі статистики студентам потрібно було спочатку знайти потрібну інформацію за допомогою пошукових систем, відібрати потрібну їм інформацію, потім проводити статистичний аналіз даних. В процесі такої роботи у студентів формувались уміння та навички роботи електронними

бібліотеками, роботи з комп'ютерною технікою з метою обробки та аналізу інформації для отримання нових знань, володіння загально необхідними програмними продуктами та програмами професійного призначення, здатність швидко засвоювати нові програми професійного призначення.

З метою формування та розвитку показників особистісно-результативного критерію формування готовності студентів до професійного самовдосконалення зі студентами проводились бесіди щодо їх майбутньої професійної діяльності, ролі і гри професійного спрямування. На виховні години запрошувались спеціалісти провідних фінансових установ міста з досвідом роботи, спілкування з якими викликало у студентів усвідомлення потреби професійного самовдосконалення у майбутньому, саморозвиток, формування умінь визначати цілі при самоосвітній діяльності у майбутньому.

Упродовж формувального експерименту передбачалося застосування проблемних методів навчання. Спостерігалось, що в процесі вирішення проблемної ситуації під час семінарських, практичних занять в багатьох студентів виникав інтерес, зокрема, до можливості вирішення проблеми з реального життя, що пов'язана з інтересами та потребами студентів та з їх майбутньою фаховою діяльністю.

У навчальному процесі апробувалася система вимірювання рівня готовності студентів до професійного самовдосконалення. З цією метою по кожному з виділених нами критеріїв готовності до професійного самовдосконалення: мотиваційно-цільовому, організаційно-пізнавальному, практично-технологічному та особистісно-результативному нами було виділено три рівні: низький, середній, високий.

Результатом апробації у навчальному процесі таких організаційно-педагогічних умов, як урізноманітнення напрямів та прийомів розвитку пізнавальної активності студентів у процесі фахової підготовки; створення умов для формування креативних якостей майбутніх фахівців фінансово-економічного профілю; формування умінь активного та раціонального використання комп'ютерних технологій у самостійній діяльності; діагностика

готовності майбутніх молодших спеціалістів фінансово-економічного профілю до професійного самовдосконалення, у майбутніх фахівців були позитивні зрушення у формуванні готовності до професійного самовдосконалення майбутніх молодших спеціалістів фінансово-економічного профілю, що відмітили як викладачі, так і студенти.

З метою формування та розвитку показників мотиваційно-цільового критерію формування готовності студентів до професійного самовдосконалення для студентів першого курсу було підготовлено «Практикум з логіки» [3]. При підготовці даного посібника враховувалось те, що дана дисципліна вивчається у другому семестрі, і студенти уже здебільшого адаптувались до системи освіти вищої школи. Посібник містив такі компоненти: план семінарського заняття, питання для самопідготовки до семінарського заняття, тренувальні завдання, зокрема диференційовані завдання по спеціальності студентів, завдання для самостійної аудиторної роботи, завдання для домашньої роботи, добірка нестандартних логічних задач, індивідуальні домашні контрольні роботи, зразки білетів на залік, рекомендовану літературу.

На полегшення студентам при підготовці до семінарських занять більшість питань розглядались повністю або частково під час лекцій, до питань на самостійне опрацювання були рекомендовані джерела. З метою відпрацювання практичних навиків основні типи задач розглядались на лекціях. Велика кількість тренувальних завдань, дозволяла в процесі етапу відпрацювання умінь та навиків застосовувати різні форми роботи: колективні, групові, індивідуальні. Самостійні аудиторні роботи побудовані таким чином, що не забирали багато часу і одночасно давали можливість оцінити як знання теоретичного матеріалу теми так і практичні навички студентів. Домашні роботи включали завдання, побідні до тренувальних, що сприяло закріпленню відпрацьованих на занятті навичок. Також на кожному семінарському занятті відводився деякий час на розвиток креативного мислення, де були використані

такі прийоми як бліц-опитування, дискусії, вирішення та аналіз нестандартних логічних задач, що сприяло формуванню та розвитку креативності студентів.

Домашні контрольні роботи об'єднували у собі 2-3 вивчених теми і мали індивідуальний характер. Оскільки це був додатковий вид контролю практичних навиків, умінь застосовувати теоретичні знання, який давав можливість студентам отримати залік автоматично, і не був обов'язковим, це був перший крок до самоорганізації та самоконтролю студентів. Після вивчення кожного розділу (їх усього 4), студенти виконували індивідуальну домашню контрольну роботу. По результатам цих робіт та самостійних аудиторних робіт вони мали можливість отримати залік автоматично. Студенти самостійно робили вибір, виконувати ДКР чи здавати залік. Також в процесі вивчення дисципліни «Логіка» практикувались елементи перевернутого навчання: студентам пропонувалось самостійно опрацювати за планом лекційний матеріал і під час наступної лекції у формі бесіди його колективно обговорювали з викладачем. Також систематично проводились консультації, студенти мали можливість отримати допомогу як при підготовці до наступного заняття, так і при виконанні ДКР.

З метою формування креативних якостей студентів у практикум з логіки включено добірку нестандартних логічних задач, які розглядались під час деяких практичних занять. В кінці практикуму розміщено кілька типових білетів на залік, як допомога у підготовці до заліку студентам, що не мали можливість отримати залік автоматично або не згодні з отриманою оцінкою.

Нами розроблено посібник зі статистики [2] для студентів 2-го курсу та методичні рекомендації для організації самостійної роботи студентів з вищої математики [4] для студентів 3-го курсу спеціальності «Фінанси та кредит». Протягом формувального етапу експерименту процес вивчення відповідних дисциплін зі студенти експериментальної групи відбувався з використанням даних посібників.

В процесі вивчення статистики зі студентами другого курсу по кожній темі, на яку відводилось 2 аудиторні години перед практичними заняттями

студенти проходили вхідне тестування, у якому були як теоретичні питання так і нескладні практичні завдання, аналогічні прикладам, що наводились під час лекції. Під час практичного заняття вирішувались задачі, які у розробках посортовані по пунктам відповідної теми, частина задач відводилась на домашнє завдання. В кінці вивчення курсу зі статистики студенти писали комплексну індивідуальну роботу, до якої представлено зразок оформлення у даній методичній розробці. На основі даної роботи студенти мали можливість автоматично отримати залік. В процесі вивчення статистики зі студентами другого курсу по кожній темі, на яку відводилось 4 аудиторні години перед практичними заняттями студенти проходили вхідне тестування, у якому були як теоретичні питання так і нескладні практичні завдання, аналогічні прикладам, що наводились під час лекції. Під час практичного заняття вирішувались задачі, які у посібнику відсортовані за пунктами відповідної теми, частина задач відводилась на домашнє завдання. В кінці вивчення курсу зі статистики студенти писали комплексну індивідуальну роботу, до якої представлено зразок оформлення у даному посібнику. На основі даної роботи студенти мали можливість автоматично отримати залік.

Під час вивчення вищої математики зі студентами третього курсу, в процесі підготовки до практичних занять виконувалося вхідне тестування з відповідної теми. У методичних рекомендаціях для організації самостійної роботи студентів з вищої математики були питання для самопідготовки студентів, по закінченню вивчення кожної теми студенти виконували індивідуальну розрахункову роботу. В процесі вивчення вищої математики зі студентами третього курсу з кожної теми, на яку відводилось 4-8 аудиторних годин перед практичними заняттями студенти проходили вхідне тестування. У методичних рекомендаціях для організації самостійної роботи студентів з вищої математики нами запропоновані питання для самопідготовки студентів, по закінченню вивчення кожної теми студенти виконували індивідуальну розрахункову роботу.

В результаті бесід та спостережень було помітно, що студентам подобається навчатися за розробленими нами посібникам, позитивно відгукувались вони про різноманітність та насиченість занять. Більшість студентів працювали систематично протягом семестру і змінювали своє попереднє негативне ставлення до контролю знань та умінь.

Під час формувального експерименту ми побудували і обґрунтували модель формування готовності до професійного самовдосконалення майбутніх молодших спеціалістів фінансово-економічного профілю у процесі їхньої фахової підготовки у фінансово-економічних коледжах.

Контрольний експеримент проходив з 2015 по 2016 рр. У цьому експерименті взяли участь 410 студентів та 10 викладачів. Поділ груп на контрольні та експериментальні, який було здійснено наприкінці констатувального експерименту, ми використовували і впродовж контрольного експерименту.

Перевірку ефективності використання запропонованої нами технології у процесі навчання студентів експериментальних груп здійснено за допомогою комплексу тестів, анкет та контрольних робіт.

Для кожного студента визначено рівень сформованості показників по кожному з критеріїв в залежності від набраної кількості балів. Максимальна кількість балів по кожному показнику становила 30 балів. Якщо кількість балів лежала у межах від 25 до 30 балів, то вважали рівень сформованості відповідного показника даного критерію високий, якщо ж загальний бал виражався числом від 15 до 25, то – середній та менше 15 - низьким. Введено умовне позначення груп студентів: контрольна група під час констатувального експерименту – КГ₁, контрольна група під час контрольного експерименту – КГ₂, відповідно для експериментальних груп – ЕГ₁ та ЕГ₂.

Було проведено діагностику показників мотиваційно-цільового критерію за допомогою таких методик: анкетування «Чому я обрав цю професію?» (Л. Кабардова), анкетування «Діагностика рівня мотивації до навчання» (А. Реан), анкетування на виявлення рівня пізнавальної активності студентів

(В. Пашніна). Аналіз результатів діагностики показав, що під час контрольного експерименту порівняно з констатувальним експериментом кількість студентів експериментальних груп з високим рівнем ціннісного ставлення до майбутньої професії зросла на 26%, з середнім рівнем – зросла на 17,3% та з низьким рівнем – знизилась на 42,12%. В той час кількість студентів контрольних груп з високим рівнем відповідного показника зросла на 8,23%, з середнім рівнем – на 11,14% та з низьким рівнем – знизилась на 21,36%.

Кількість студентів експериментальних груп з високим рівнем сформованості навчально-пізнавальних мотивів зросла на 33,33%, з середнім рівнем – зросла на 8,89% та з низьким рівнем – знизилась на 42,22%. Кількість студентів контрольних груп з високим рівнем такого показника зросла лише на 12,14%, з середнім рівнем – на 4,64% та з низьким рівнем – знизилась на 16,79%.

Кількість студентів з високим рівнем здатності визначати стратегію навчальної діяльності серед студентів експериментальних груп після експерименту збільшилась на 34,81%, з середнім рівнем – на 8,15% та з низьким рівнем – зменшилась на 42,96%. Кількість студентів контрольних груп з високим рівнем мотивації досягнення зросла лише на 11,79%, з середнім рівнем – на 4,64% та з низьким рівнем – знизилась на 16,43%. Аналогічний ріст спостерігався і за іншими показниками мотиваційно-цільового критерію у студентів констрольних та експериментальних груп.

Порівняння результатів до та після експерименту щодо рівнів показників мотиваційно-цільового критерію в цілому представлено у табл. 3.3. та на рис. 3.3.

Із таблиці 3.3 та рис. 3.3 видно, що під час контрольного експерименту порівняно з констатувальним експериментом кількість студентів в експериментальних групах з низьким рівнем сформованості показників мотиваційно-цільового критерію зменшилась на 42,23%, з середнім рівнем - зросла на 11,11%, з високим рівнем – зросла на 31,62%.

Таблиця 3.3

Рівні сформованості показників мотиваційно-цільового критерію

Групи	Всього студентів	Високий		Середній		Низький		Разом	
		n _i	%	n _i	%	n _i	%	n	%
КГ ₁	270	33	12,5	93	33,93	144	53,57	270	100
КГ ₂	270	62	23,21	112	41,07	96	35,71	270	100
ЕГ ₁	140	16	11,85	47	32,59	77	55,56	140	100
ЕГ ₂	140	60	42,96	61	43,7	19	13,33	140	100

В контрольних групах кількість студентів з низьким рівнем сформованості відповідних показників зменшилась на 17,86%, з середнім рівнем - зросла лише на 7,14%, з високим рівнем – зросла лише на 10,71%.

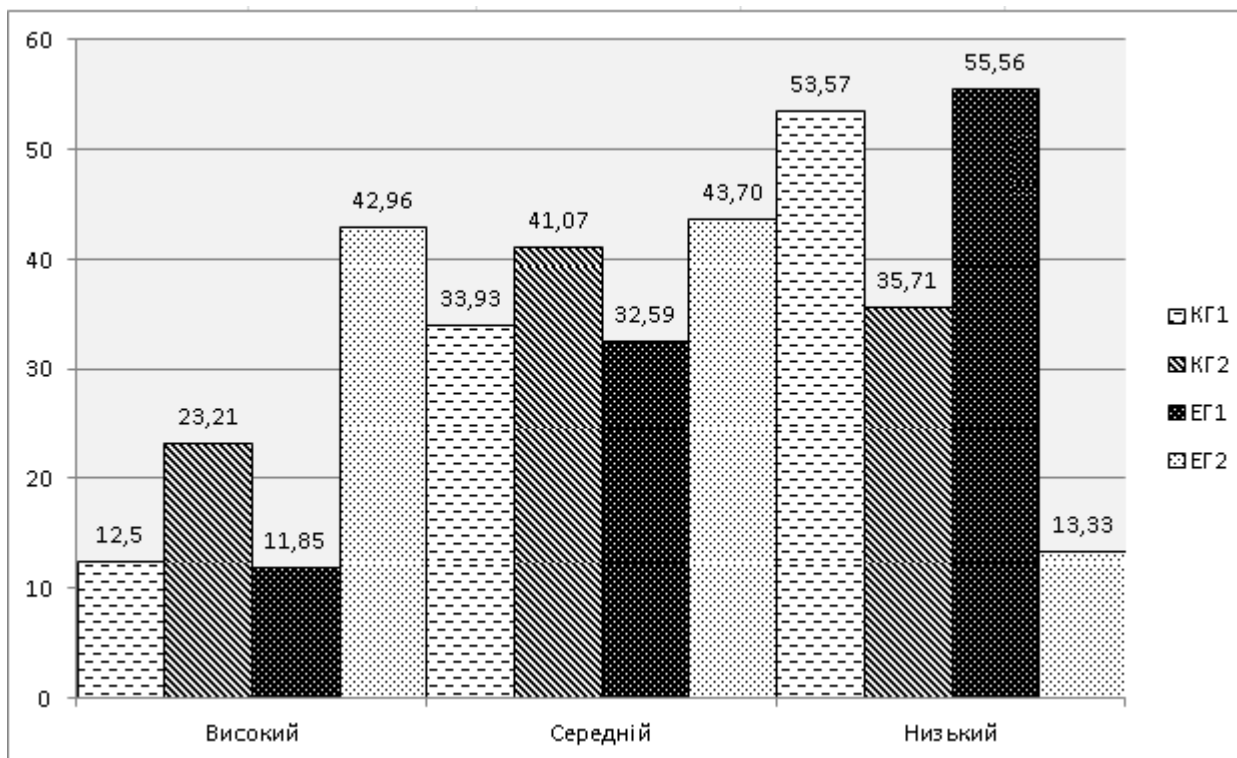

Рис. 3.3 Діаграма рівнів сформованості показників мотиваційно-цільового критерію під час констатувального та контрольного експериментів

Аналогічно було проведено діагностику показників організаційно-пізнавального критерію за допомогою анкетування «Володіння комп'ютерною технікою та інтернет-ресурсами» (Т. Волкодав), спостережень за початковою

дічльністю студентів, дослідницької роботи та проектної діяльності студентів. Аналіз результатів діагностики показав, що під час контрольного експерименту порівняно з констатувальним експериментом кількість студентів експериментальних груп з високим рівнем умінь, знань та навичок роботи з інформацією зросла на 22,4%, з середнім рівнем – зросла на 21,3% та з низьким рівнем – знизилась на 44,2%. В той час кількість студентів контрольних груп з високим рівнем відповідного показника зросла на 7,26%, з середнім рівнем – на 11,45% та з низьким рівнем – знизилась на 19,24%. Кількість студентів експериментальних груп з високим рівнем критичного та логічного мислення зросла на 17,89%, з середнім рівнем – зросла на 23,45% та з низьким рівнем – знизилась на 40,24%. В той час кількість студентів контрольних груп з високим рівнем відповідного показника зросла на 3,76%, з середнім рівнем – на 7,56% та з низьким рівнем – знизилась на 14,4%.

Зросла також кількість студентів експериментальних груп з високим та середнім рівнями умінь самостійно пояснювати економічні явища на підставі теоретичних знань та систематизовувати та умінь оцінювати, опрацьовувати та використовувати здобуту інформацію для отримання нових знань та вмінь. У студентів контрольних груп також спостерігається певний ріст рівня даних показників, але не такий суттєвий.

Порівняння результатів до та після експерименту щодо рівнів показників організаційно-пізнавального критерію в цілому представлено у табл. 3.4. та на рис. 3.4.

Таблиця 3.4

Рівні сформованості показників організаційно-пізнавального критерію

Групи	Всього студентів	Високий		Середній		Низький		Разом	
		n_i	%	n_i	%	n_i	%	n	%
KG_1	270	48	18,21	83	30,71	139	51,07	270	100
KG_2	270	60	22,5	117	42,86	93	34,64	270	100
EG_1	140	17	11,85	48	34,07	75	54,07	140	100
EG_2	140	44	31,11	71	51,11	25	17,78	140	100

Із таблиці 3.4 та рис. 3.4 видно, що під час контрольного експерименту порівняно з констатувальним експериментом кількість студентів в експериментальних групах з низьким рівнем сформованості показників організаційно-пізнавального критерію зменшилась на 36,29%, з середнім рівнем - зросла на 17,04%, з високим рівнем – зросла на 19,26%. В контрольних групах кількість студентів з низьким рівнем сформованості відповідних показників зменшилась на 16,43%, з середнім рівнем - зросла лише на 12,5%, з високим рівнем – зросла лише на 4,29%.

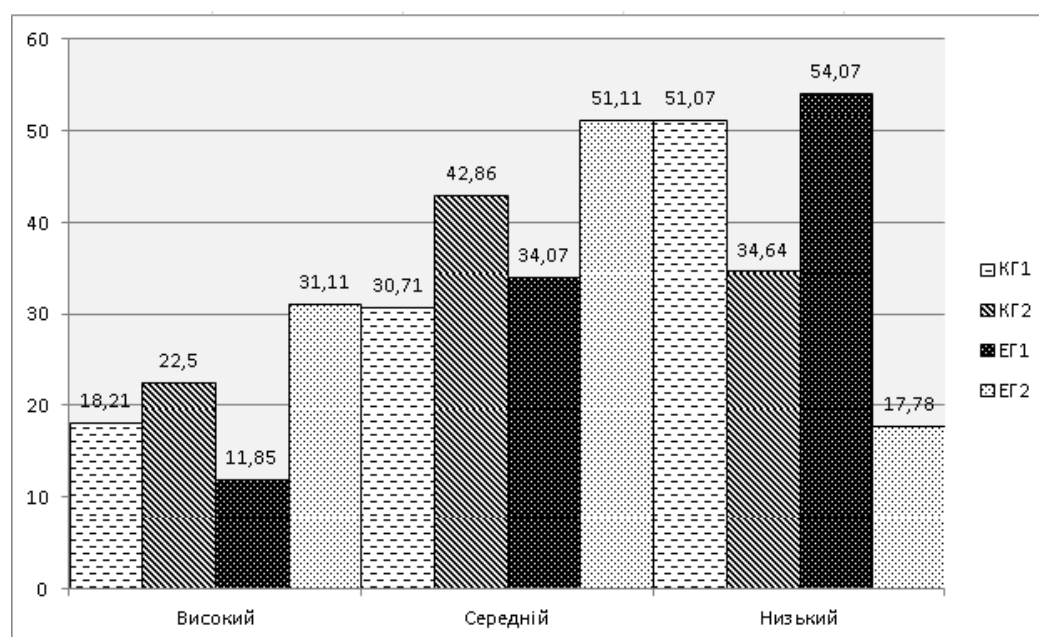

Рис. 3.4. Діаграма рівнів сформованості показників організаційно-пізнавального критерію під час констатувального та контрольного експериментів

Далі було проведено діагностику показників практично-технологічного критерію за допомогою спостережень за навчальною та дослідницькою діяльністю студентів, методу експертних оцінок, виконанням студентів дослідницьких проектів. Аналіз результатів діагностики показав, що під час контрольного експерименту у значній кількості студентів контрольних груп зріс рівень умінь та навиків роботи з електронними бібліотеками з метою пошуку нової інформації, навиків спілкування з колегами щодо професійних питань з використанням Інтернет-технологій, роботи з комп'ютерною технікою

з метою обробки та аналізу інформації для отримання нових знань, володіння загально необхідними програмними продуктами та програмами професійного призначення, у більшості кількості з'явилась здатність швидко засвоювати нові програми професійного призначення. У студентів контрольних груп також відбувся певний ріст рівнів даних показників, але менш помітно.

Порівняння результатів до та після експерименту щодо рівнів показників практично-технологічного критерію в цілому представлено у табл. 3.5. та на рис. 3.5.

Таблиця 3.5

Рівні сформованості показників практично-технологічного критерію

Групи	Всього студентів	Високий		Середній		Низький		Разом	
		n_i	%	n_i	%	n_i	%	n	%
$КГ_1$	270	31	11,48	67	24,81	172	63,70	270	100
$КГ_2$	270	54	20,00	111	41,11	105	38,89	270	100
$ЕГ_1$	140	16	11,43	35	25,00	89	63,57	140	100
$ЕГ_2$	140	50	35,71	69	49,29	21	15,00	140	100

Із таблиці 3.5 та рис. 3.5 видно, що під час контрольного експерименту порівняно з констатувальним експериментом кількість студентів в експериментальних групах з низьким рівнем сформованості показників практично-технологічного критерію зменшилась на 48,57%, з середнім рівнем - зросла на 15,29%, з високим рівнем – зросла на 24,37%. В контрольних групах кількість студентів з низьким рівнем сформованості відповідних показників зменшилась на 24,81%, з середнім рівнем - зросла лише на 16,3%, з високим рівнем – зросла лише на 8,52%.

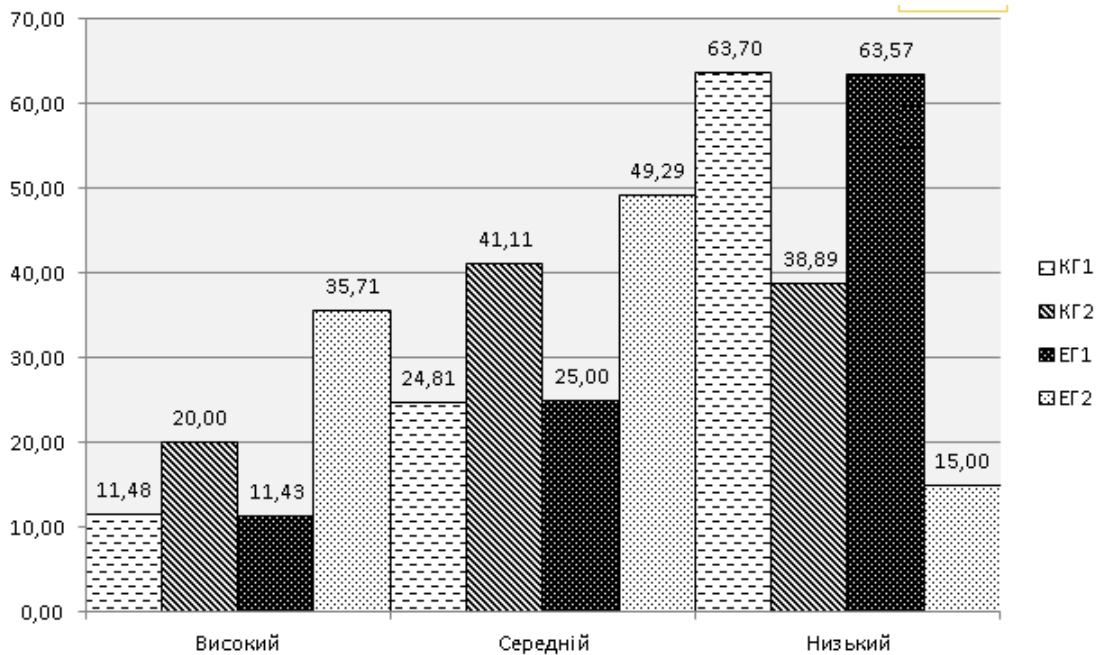

Рис. 3.5. Діаграма рівнів сформованості показників практично-технологічного критерію під час констатувального та контрольного експериментів

Також було проведено діагностику показників останнього особистісно-результативного критерію за допомогою таких методик: тест «Визначення рівня самооцінки» (В. Тернопільська), тест «Оцінка потреб досягнення успіху», тест «Готовність до саморозвитку» (В. Павлов). Аналіз результатів діагностики показав, що в результаті застосування виокремлених нами організаційно-педагогічних умов у значній кількості студентів контрольних груп зріс рівень психологічної потреби та орієнтації на професійне самовдосконалення, рівень здатності до саморозвитку через свідому постановку навчальних завдань більшої складності, умінь визначати цілі при самоосвітній діяльності та визначати способи її здійснення. У студентів контрольних груп аналогічна зміни відбулись з менш помітною динамікою.

Порівняння результатів до та після експерименту щодо рівнів показників особистісно-результативного критерію в цілому представлено у табл. 3.6. та на рис. 3.6.

Таблиця 3.6

Рівні сформованості показників практично-технологічного критерію

Групи	Всього студентів	Високий		Середній		Низький		Разом	
		n _i	%	n _i	%	n _i	%	n	%
КГ ₁	270	32	11,85	66	24,44	172	63,70	270	100
КГ ₂	270	50	18,52	112	41,48	108	40,00	270	100
ЕГ ₁	140	15	10,71	35	25,00	90	64,29	140	100
ЕГ ₂	140	57	40,71	72	51,43	11	7,86	140	100

Із таблиці 3.6 та рис. 3.6 видно, що під час контрольного експерименту порівняно з констатувальним експериментом кількість студентів в експериментальних групах з низьким рівнем сформованості показників практично-технологічного критерію зменшилась на 56,61%, з середнім рівнем - зросла на 26,43%, з високим рівнем – зросла на 30%. В контрольних групах кількість студентів з низьким рівнем сформованості відповідних показників зменшилась на 23,7%, з середнім рівнем - зросла лише на 17,06%, з високим рівнем – зросла лише на 6,67%.

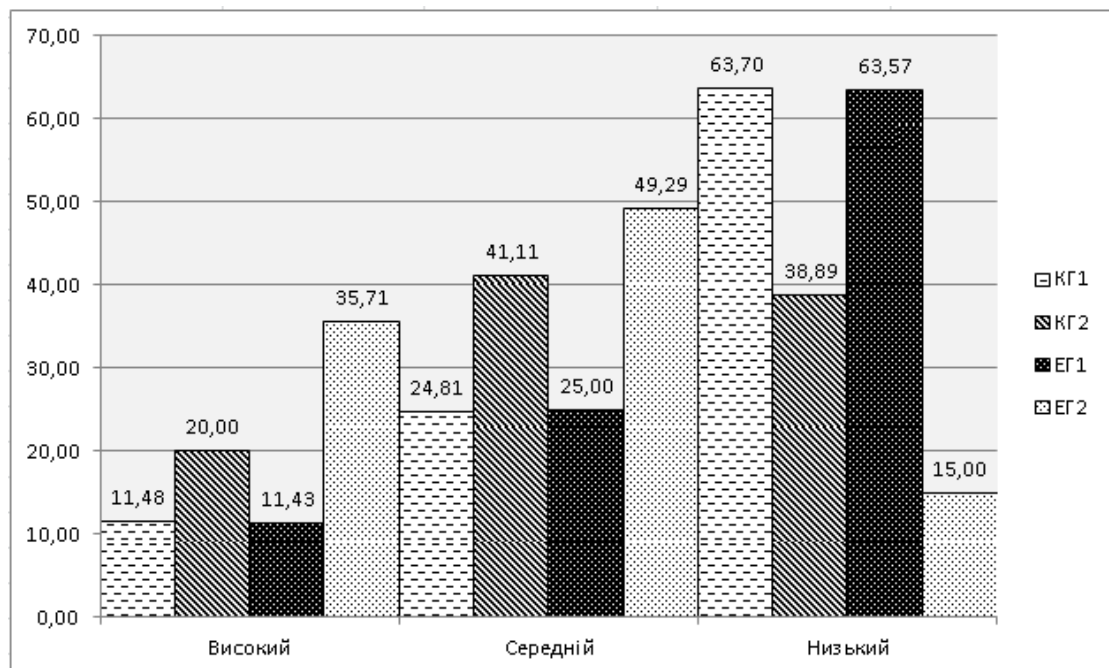

Рис. 3.6. Діаграма рівнів сформованості показників особистісно-результативного критерію під час констатувального та контрольного експериментів

По завершенню контрольного експерименту методом середнього арифметичного було визначено інтегральний показник рівня готовності студентів до професійного самовдосконалення для кожного студента як експериментальних так і контрольних груп і динаміку його зміни. Розподіл рівнів по балам аналогічний розподілу рівнів по критеріям: 0 – 14 балів – низький рівень, 15 – 24 балів – середній рівень, 25 – 30 балів – високий рівень. Результати за інтегральним показником представлено у табл. 3.7 та на рис. 3.7.

Таблиця 3.7

Рівні готовності студентів до професійного самовдосконалення

Групи	Всього студентів	Високий		Середній		Низький		Разом	
		n_i	%	n_i	%	n_i	%	n_i	%
$КГ_1$	270	36	13,33	77,25	28,61	156,75	58,06	270	100
$КГ_2$	270	56,5	20,93	113	41,85	100,5	37,22	270	100
$ЕГ_1$	140	16	11,43	41,25	29,46	82,75	59,11	140	100
$ЕГ_2$	140	52,75	37,68	68,25	48,75	19	13,57	140	100

Згідно результатів діагностики помітно, що результати за показниками даного критерію покращились в студентів обох груп. Під час контрольного експерименту порівняно з констатувальним експериментом кількість студентів в експериментальних групах з низьким рівнем готовності до професійного самовдосконалення зменшилась на 45,54%, в контрольних – лише на 20,84%. В експериментальних групах з середній рівень відповідних показників кількість студентів зросла на 19,29%, в контрольних – на 13,24%. В експериментальних групах з високим рівень показників кількість студентів зросла на 26,25%, в контрольних групах – лише на 7,6%.

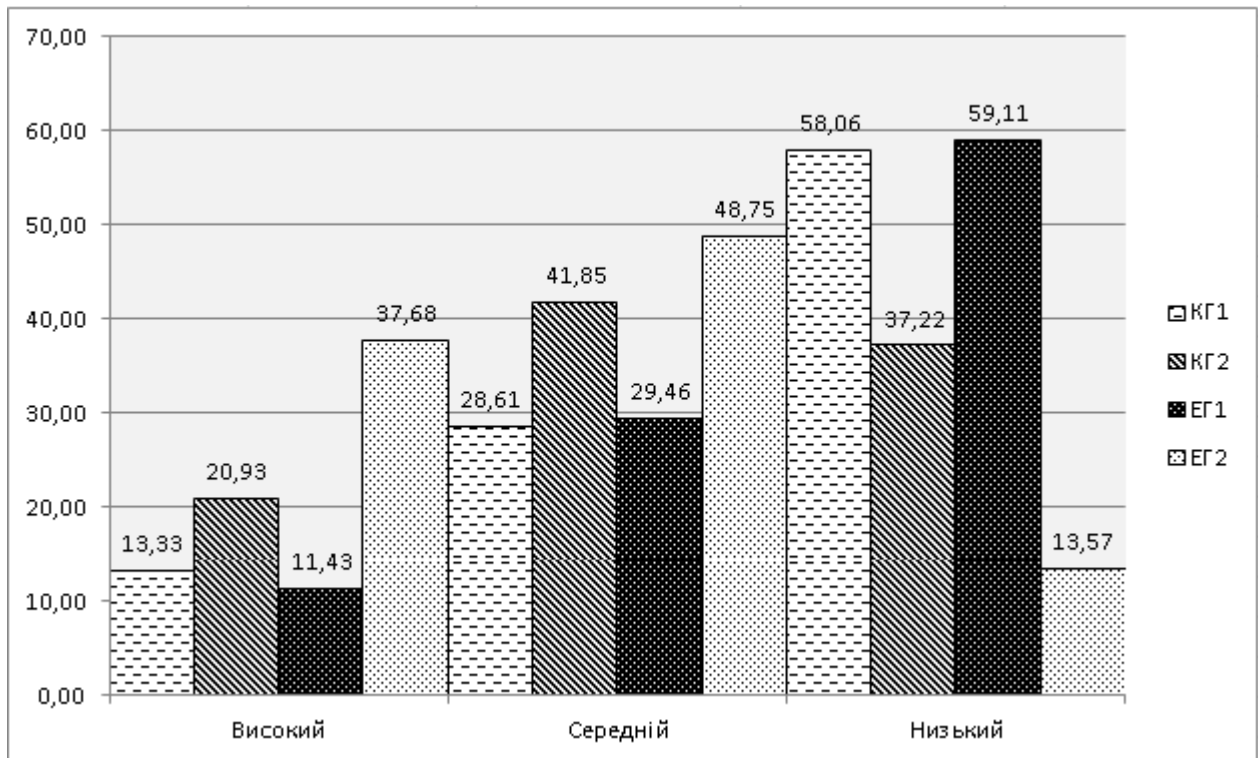

Рис. 3.7. Діаграма рівнів готовності студентів до професійного самовдосконалення під час констатувального та контрольного експериментів

За результатами контрольного експерименту зроблені висновки: варто частіше використовувати спеціальні прийоми на заняттях, інформаційні технології, зокрема мультимедія, проводити зі студентами бесіди, психологічні тренінги, з метою розвитку у них навиків до самоорганізації та самоконтролю. Варто доповнити традиційні форми контролю знань та умінь нетрадиційними, наприклад, онлайн-тестуванням, індивідуальними домашніми контрольними роботами, що дасть можливість студенту самостійно обирати зручний для себе час та місце проходження контролю. При умові комплексного та систематичного застосування апробованих нами прийомів у студентів формуються та розвиваються складові готовності до професійного самовдосконалення.

Статистична оцінка результатів педагогічного експерименту дозволяє прийняти обгрунтоване рішення про не випадкові результати і підтвердити існування виявлених залежностей.

Під час контрольного експерименту нами було виявлено, що при умові комплексного та систематичного застосування на заняттях відібраних нами прийомів, інформаційних технологій, засобів мультимедія, спеціальних бесід, психологічних тренінгів, ділових ігор, онлайн-тестувань, індивідуальних домашніх контрольних робіт, з метою формування у студентів навиків до самоорганізації та самоконтролю, у них формуються та розвиваються складові готовності до професійного самовдосконалення.

Для статистичної перевірки впливу виокремлених нами організаційно-педагогічних умов на процес формування готовності майбутніх молодших спеціалістів фінансово-економічного профілю до професійного самовдосконалення для студентів експериментальної групи ми використали критерій Стюдента. При цьому нульова гіпотеза полягала у тому, що виокремлені організаційно-педагогічні умови не впливають на процес формування готовності майбутніх молодших спеціалістів фінансово-економічного профілю до професійного самовдосконалення.

Цей критерій ми використали і під час поділу студентів на експериментальну та контрольну групи, щоб з'ясувати, чи є істотні відмінності в рівнях готовності студентів до професійного самовдосконалення експериментальної та контрольної груп.

Для підрахунку названого критерію ми скористались таким алгоритмом:

1. Розрахували середню кількість балів по кожному критерію для студентів контрольних та експериментальних груп наприкінці констатувального та контрольного експериментів ($\bar{x}_{КГ1}, \bar{x}_{КГ2}, \bar{x}_{ЕГ1}, \bar{x}_{ЕГ2}$).

2. Розрахували вибіркві дисперсії по кожному критерію для студентів контрольних та експериментальних груп наприкінці констатувального та контрольного експериментів ($D_{КГ1}, D_{КГ2}, D_{ЕГ1}, D_{ЕГ2}$).

3. Визначили емпіричні значення критеріїв на початку та наприкінці експерименту за формулами:

$$t_1^* = \frac{|\bar{x}_{\text{КГ1}} - \bar{x}_{\text{ЕГ1}}|}{\sqrt{\frac{D_{\text{КГ1}}}{n_{\text{КГ}}} + \frac{D_{\text{ЕГ1}}}{n_{\text{ЕГ}}}}, \quad t_2^* = \frac{|\bar{x}_{\text{КГ2}} - \bar{x}_{\text{ЕГ2}}|}{\sqrt{\frac{D_{\text{КГ2}}}{n_{\text{КГ}}} + \frac{D_{\text{ЕГ2}}}{n_{\text{ЕГ}}}},$$

де $n_{\text{КГ}}$ – кількість студентів експериментальної групи;

$n_{\text{ЕГ}}$ – кількість студентів контрольної групи.

5. Визначили критичне значення $t_{\text{кр}}$ за таблицею розподілу Стьюдента при рівні значущості $\alpha = 0,05$ і числу ступенів вільності $k = 410 - 3 = 407$ та порівняли його із емпіричними значеннями ($t_{\text{кр}} = t_{(0.05;407)} = 1,96$).

Висуваємо гіпотезу H_0 , згідно з якою рівень показників готовності до професійного самовдосконалення в контрольних та експериментальних групах студентів суттєво не відрізняється, та альтернативну гіпотезу H_1 , згідно з якою рівень відповідних показників в експериментальних групах студентів значно вищий за відповідний показник в контрольних групах студентів.

Відповідно до алгоритму згідно даних таблиці 3.2 для кожного випадку ми визначаємо середні вибірккові та дисперсії:

$$\bar{x}_{\text{КГ1}} = \frac{22,5 \cdot 36 + 20 \cdot 77,25 + 7 \cdot 156,75}{270} = 12,786;$$

$$D_{\text{КГ1}} = \frac{(22,5 - 12,786)^2 \cdot 36 + (20 - 12,786)^2 \cdot 77,25 + (7 - 12,786)^2 \cdot 156,75}{270} = 46,907;$$

$$\bar{x}_{\text{КГ2}} = \frac{22,5 \cdot 56,5 + 20 \cdot 113 + 7 \cdot 100,5}{270} = 15,684;$$

$$D_{\text{КГ2}} = \frac{(22,5 - 15,684)^2 \cdot 56,5 + (20 - 15,684)^2 \cdot 113 + (7 - 15,684)^2 \cdot 100,5}{270} = 45,588;$$

$$\bar{x}_{\text{ЕГ1}} = \frac{22,5 \cdot 16 + 20 \cdot 41,25 + 7 \cdot 82,75}{140} = 12,602;$$

$$D_{\text{ЕГ1}} = \frac{(22,5 - 12,602)^2 \cdot 16 + (20 - 12,602)^2 \cdot 41,25 + (7 - 12,602)^2 \cdot 82,75}{140} = 45,872;$$

$$\bar{x}_{\text{ЕГ2}} = \frac{22,5 \cdot 52,75 + 20 \cdot 68,25 + 7 \cdot 19}{140} = 19,178;$$

$$D_{EG2} = \frac{(22,5 - 19,178)^2 \cdot 52,75 + (20 - 19,178)^2 \cdot 68,25 + (7 - 19,178)^2 \cdot 19}{140} = 24,614.$$

Розраховуємо емпіричні значення критерію на початку експерименту:

$$t_1^* = \frac{|12,786 - 12,602|}{\sqrt{\frac{46,907}{270} + \frac{45,872}{140}}} = 0,26.$$

Оскільки $t_1^* < t_{кр}$ ($0,26 < 1,96$), то з довірчою ймовірністю 95% приймаємо гіпотезу H_0 , тобто на початку експерименту рівень показників готовності до професійного самовдосконалення в контрольних та експериментальних групах суттєво не відрізняється.

Розраховуємо емпіричні значення критерію наприкінці експерименту:

$$t_2^* = \frac{|15,684 - 19,178|}{\sqrt{\frac{45,588}{270} + \frac{24,614}{140}}} = 5,952.$$

Оскільки $t_2^* > t_{кр}$ ($5,9525 > 1,96$), то зсув значень дослідженої ознаки у типовий бік підтверджується. Це дає нам підстави відхилити нульову гіпотезу H_0 , тобто наприкінці експерименту рівень показників готовності до професійного самовдосконалення експериментальної групи значно вищий, ніж відповідний показник у контрольних групах студентів.

Отже, зсув значень дослідженої ознаки готовності студентів до професійного самовдосконалення у типовий бік підтверджується. Тобто в результаті застосування у навчальному процесі виокремлених нами організаційно-педагогічних умов рівень готовності студентів до професійного самовдосконалення значно підвищився. Це дає нам підстави відхилити нульову гіпотезу H_0 про відсутність впливу запропонованих нами організаційно-педагогічних умов на рівень готовності майбутніх молодших спеціалістів фінансово-економічного профілю до професійного самовдосконалення.

Для додаткового підтвердження висунутої нами у процесі дослідження гіпотези ми використали ще один непараметричний критерій – критерій Мак-Намари.

Відповідно критерію Мак-Намари наприкінці контрольного експерименту було проведено тестування для студентів контрольних та експериментальних груп. За результатами тестування було виявлено кількість студентів, у яких наявні показники готовності до професійного самовдосконалення, тобто наявні показники виокремлені нами мотиваційно-цільового критерію, організаційно-пізнавального, практично-технологічного та особистісно-результативного. Таблиця спряженості за критерієм Мак-Намари має наступний вигляд:

Таблиця 3.8

Таблиця взаємної спряженості

		Наявність показників готовності до професійного самовдосконалення	
		Так	Ні
Застосування наших організаційно-педагогічних умов	Так	A = 209	B = 32
	Ні	C = 44	D = 125

A – кількість студентів, які навчалися із застосуванням наших організаційно-педагогічних умов і у яких були наявні показники готовності до професійного самовдосконалення;

B – кількість студентів, які навчалися із застосуванням наших організаційно-педагогічних умов і у яких були відсутні показники готовності до професійного самовдосконалення;

C – кількість студентів, які навчалися за традиційною системою навчання і були у яких були наявні показники готовності до професійного самовдосконалення;

D - кількість студентів, які навчалися за традиційною системою навчання і у яких були відсутні показники готовності до професійного самовдосконалення.

Визначимо суму $B + C = 32 + 44 = 76$. Оскільки $B + C > 20$, то застосуємо другий спосіб обчислення розрахункового значення критерію.

Розрахункове значення критерію Мак-Намари:

$$M_{\text{розн.}} = \frac{(B - C)^2}{B + C} = \frac{(32 - 44)^2}{32 + 39} = \frac{144}{76} = 1,895.$$

Для рівня значущості $\alpha=0,05$ критичне значення $M_{\text{кр.}} = 3,841$. Оскільки нерівність $M_{\text{розн.}} < M_{\text{кр.}}$, то нульову гіпотезу, яка полягала у тому, що виокремленні організаційно-педагогічні умови є другорядними у процесі формування готовності майбутніх молодших спеціалістів фінансово-економічного профілю до професійного самовдосконалення, відхиляємо на рівні значущості $\alpha = 0,05$ и приймаємо альтернативну гіпотезу. Таким чином, на основі результатів проведеного експерименту можна зробити висновок, що виокремленні нами організаційно-педагогічні умови суттєво впливають на ефективність процесу формування готовності майбутніх молодших спеціалістів фінансово-економічного профілю до професійного самовдосконалення.

Висновки до розділу 3

З метою оцінки ефективності використання прийомів та методів формування готовності майбутніх молодших спеціалістів фінансово-економічного профілю до професійного самовдосконалення було проведено педагогічний експеримент. Під час даного експерименту було здійснено пошук шляхів удосконалення фахової підготовки майбутніх молодших спеціалістів фінансово-економічного профілю, зокрема організації самостійної роботи студентів з деяких дисциплін, використання диференційованого підходу у процесі навчання, з'ясовано рівень пізнавальної активності студентів, визначено та апробовано організаційно-педагогічні умови формування готовності майбутніх молодших спеціалістів фінансово-економічного профілю до професійного самовдосконалення, встановлено позитивну динаміку рівня майбутніх молодших спеціалістів фінансово-економічного профілю до

професійного самовдосконалення, здатності самостійно отримувати знання, вдосконалювати свої професійні уміння та навички під впливом виділених нами організаційно-педагогічних умов.

Для забезпечення достовірності результатів дослідно-експериментальна робота з даного дослідження проводилась впродовж семи років, а саме з 2010 по 2017 роки. Педагогічний експеримент проходив наступні етапи: підготовчий, дослідницький (констатувальний, формувальний, контрольний експерименти) та узагальнюючий.

Під час констатувального етапу експерименту нами проведено комплексне діагностування серед 410 студентів перших курсів фінансово-економічних спеціальностей, також було виділено контрольну та експериментальну групи студентів по 270 та 140 чоловік відповідно.

Упродовж формувального етапу педагогічного експерименту були вирішені такі завдання: виокремлено показники та критерії готовності студентів до професійного самовдосконалення; виокремлено рівні готовності студентів до професійного самовдосконалення по кожному з показників; виокремлено методи педагогічної діагностики та діагностичного інструментарію на рівні навчального закладу; визначено фактори, які позитивно впливають на формування та розвиток пізнавальної активності та професійних інтересів студентів фінансово-економічних коледжів; з'ясовано роль та місце викладача у процесі формування готовності студентів до професійного самовдосконалення; визначено гіпотезу дослідження: формуванню готовності майбутніх молодших спеціалістів фінансово-економічного профілю до професійного самовдосконалення сприятиме впровадження в навчальний процес підготовки зазначених фахівців таких організаційно-педагогічних умов:

- розвиток самостійної пізнавальної активності студентів у процесі фахової підготовки;
- створення умов для формування креативних;

- формування та розвиток навичок активного та раціонального використання комп'ютерних технологій;
- діагностика готовності майбутніх молодших бакалаврів фінансово-економічного профілю до професійного самовдосконалення.

Упродовж експерименту навчання студентів експериментальних груп здійснювалося із використанням різних прийомів впливу на мотивацію пізнавальної діяльності студентів, різних видів та форм самостійної та індивідуальної роботи студентів з фахових дисциплін та контролю за їх якістю, на заняттях використовувалися різні форми роботи: групові, рольові ігри, кейс-технологія тощо. По завершенню контрольного експерименту було визначено рівень готовності до професійного самовдосконалення кожного студента як експериментальної так і контрольної груп і динаміку його зміни.

На основі проведеного діагностування за показниками готовності до професійного самовдосконалення роботи було визначено рівні готовності студентів контрольних та експериментальних груп до професійного самовдосконалення. Для перевірки ефективності виділених нами організаційно-педагогічних умов формування готовності студентів до професійного самовдосконалення ми використали критерій Стьюдента. За допомогою даного тесту встановили, що на початку експерименту рівень готовності студентів контрольної та експериментальної груп до професійного самовдосконалення суттєво не відрізнявся а наприкінці експерименту рівень готовності студентів до професійного самовдосконалення у студентів експериментальної групи був значно вищий ніж відповідний показник у студентів контрольної групи. Це дало нам підстави відхилити нульову гіпотезу H_0 про відсутність впливу запропонованих нами організаційно-педагогічних умов на рівень готовності майбутніх молодших спеціалістів фінансово-економічного профілю до професійного самовдосконалення.

Також для статистичного підтвердження ефективності впливу виокремлених нами організаційно-педагогічних умов на процес формування

готовності студентів до професійного самовдосконалення ми використали критерій Мак-Намари. За допомогою даного критерію було встановлено, що виокремлені нами організаційно-педагогічні умови суттєво впливають на процес формування готовності майбутніх молодших спеціалістів фінансово-економічного профілю до професійного самовдосконалення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Волкодав Т. А. Діагностика рівня пізнавальної активності студентів у процесі формування їх готовності до професійного самовдосконалення / Т. А. Волкодав // Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання у підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми. Серія: Педагогічні науки. Вінниця. № 45 – 2016. С. 94 – 98.
2. Волкодав Т. А. Розвиток пізнавальної активності студентів у процесі вивчення дисципліни «Статистика»: навч. посібн / Т. А. Волкодав – Жмеринка. 2016. – 150 с.
3. Волкодав Т. А. Практикум з логіки для студентів коледжів: навч. посібн / Т. А. Волкодав – Жмеринка. 2016. – 192 с.
4. Волкодав. Т. А. Організація самопідготовки студентів фінансово-економічних коледжів у процесі навчання вищої математики»: навч. посібн / Т. А. Волкодав – Жмеринка. 2015. – 71 с.
5. Матяш О. І. Удосконалення дослідницької діяльності студентів в умовах використання інформаційних технологій / О. І. Матяш, Т. А. Волкодав // Науковий вісник Мелітопольського державного педагогічного університету. Серія: Педагогіка. – Випуск 1(14). – Мелітополь, 2015. – С. 120-125.

ВИСНОВКИ

Проведене дослідження й одержані під час педагогічного експерименту результати дали підставу вважати, що вихідна методологія є правильною, поставлені завдання розв'язані, що дозволяє сформулювати такі висновки:

1. Одним із чинників, що зумовлює необхідність зміни традиційної парадигми освіти, є потреба сучасного ринку праці у фахівцях, здатних до самостійного засвоєння та творчого використання нових знань і способів діяльності. Перед вищими навчальними закладами постає завдання створити умови не лише для оволодіння студентами необхідними професійними знаннями, уміннями та навичками, а й здатністю самостійно набувати, самостійно вдосконалювати професійні якості. З'ясовано, що готовність до професійного самовдосконалення майбутнього молодшого спеціаліста фінансово-економічного профілю – це складова його готовності до професійної діяльності за спеціальністю, яка є необхідною умовою усвідомленого професійного розвитку фахівця і характеризується сформованим прагненням професійно вдосконалюватися та сформованою здатністю до вдосконалення професійних знань, умінь та якостей. Обґрунтовано, що професійна готовність фахівця має включати також сформованість його здатності до саморегуляції в змінюваних умовах професійної діяльності, вміння мобілізувати професійний потенціал на вирішення оновлених завдань.

2. Встановлено чотири основні компоненти процесу підготовки майбутніх фахівців до самоосвітньої діяльності: мотиваційний, когнітивний, операційний і рефлексійний. Доведено, що одним із основних завдань викладача вищого навчального закладу є допомога студентам в опануванні вказаних компонентів самоосвітньої діяльності. Обґрунтовано, що самостійна робота є однією із важливих ланок освітнього процесу, і від того як вона організована, залежать не лише результат навчальної діяльності студента, а й результативність процесу формування його здатності до самовдосконалення. Рівень професійної готовності випускника навчального закладу впливає на швидкість його

адаптації до умов праці, налаштованість на підвищення кваліфікації та самонавчання. Мотивація готовності до професійного самовдосконалення формується в процесі навчання, залежить від його організації, методів, прийомів, засобів та змісту навчального матеріалу, впливає на активність студентів, ставлення їх до навчання, і як наслідок, на результати навчання. Обґрунтовано, що до завдань формування готовності майбутніх молодших спеціалістів фінансово-економічного профілю до професійного самовдосконалення варто віднести: розвиток пізнавальної активності студентів; формування креативних якостей майбутніх фахівців; формування умінь ефективного використання комп'ютерних технологій у самостійній діяльності. Виокремлені психолого-педагогічні аспекти та освітні завдання склали основу експериментальної методики, яка включала комплекс методів, прийомів і засобів, спрямованих на формування та розвиток пізнавальної активності, креативних якостей, умінь активного та раціонального використання комп'ютерних технологій у самостійній діяльності майбутніх фахівців фінансово-економічного профілю, що в підсумку забезпечило формування їхньої готовності до професійного самовдосконалення.

3. З урахуванням сучасних завдань професійної підготовки майбутніх фахівців, суспільних запитів і вимог роботодавців щодо готовності випускників коледжів до професійної діяльності визначено критерії та показники готовності майбутніх молодших спеціалістів фінансово-економічного профілю до професійного самовдосконалення: мотиваційно-цільовий критерій (ціннісне ставлення до майбутньої професії, сформованість навчальних та пізнавальних мотивів, здатність визначати стратегію навчальної діяльності; прагнення до реалізації власних здібностей, бажання кар'єрного зростання; ступінь активності й самостійності пізнавальної діяльності, що дає змогу реалізувати індивідуальну програму самовдосконалення), організаційно-пізнавальний критерій (наявність інтегрованої сукупності знань та умінь для ефективної роботи з інформацією; здатність критично та логічно мислити; уміння систематизувати, оцінювати та використовувати опрацьовану інформацію для

отримання нових знань та умінь), практично-технологічний критерій (уміння роботи з електронними бібліотеками з метою пошуку нової інформації; здатність спілкуватися з колегами щодо професійних питань з використанням Інтернет-технологій; володіння необхідними програмними продуктами; здатність швидко засвоювати нові програми професійного призначення), особистісно-результативний критерій (наявність психологічної потреби та орієнтація на професійне самовдосконалення, саморозвиток через свідому постановку завдань більшої складності; вміння визначати цілі та способи самоосвітньої діяльності). У процесі дослідно-експериментальної роботи з'ясовано та обґрунтовано рівні готовності студентів до професійного самовдосконалення: високий, середній і низький.

4. Доведено ефективність визначених нами організаційно-педагогічних умов формування готовності майбутніх молодших спеціалістів фінансово-економічного профілю до професійного самовдосконалення: урізноманітнення напрямів та прийомів розвитку пізнавальної активності студентів у процесі фахової підготовки; створення умов для формування креативних якостей майбутніх молодших спеціалістів фінансово-економічного профілю; формування умінь активного та раціонального використання комп'ютерних технологій у самостійній діяльності; діагностика готовності майбутніх молодших спеціалістів фінансово-економічного профілю до професійного самовдосконалення. Розроблено модель формування готовності майбутніх молодших спеціалістів фінансово-економічного профілю до професійного самовдосконалення. В результаті дослідно-експериментальної роботи констатовано позитивні зрушення у формуванні готовності до професійного самовдосконалення майбутніх молодших спеціалістів фінансово-економічного профілю, що відмітили як викладачі, так і студенти. Доведено, що запропоноване нами навчально-методичне забезпечення формування готовності майбутніх молодших спеціалістів фінансово-економічного профілю до професійного самовдосконалення сприяє підвищенню рівня пізнавальної активності студентів, їх творчого мислення і, як наслідок, формуванню

готовності до професійного самовдосконалення. Порівняння результатів професійної підготовки за традиційною методикою та наслідків упровадження запропонованих нами моделі, організаційно-педагогічних умов, обґрунтованих прийомів та методів, спрямованих на формування готовності студентів до професійного самовдосконалення, дозволяє стверджувати про ефективність пропонованих інновацій.

5. Ефективність процесу формування готовності майбутніх молодших спеціалістів фінансово-економічного профілю до професійного самовдосконалення підвищується за умови якісного методичного супроводу. Новий підхід до фахової підготовки майбутніх молодших спеціалістів фінансово-економічного профілю уможливив модифікацію або доповнення кожного із компонентів методичної системи: цілей, змісту, організаційних форм, методів і засобів навчання. До навчально-методичного комплексу формування готовності майбутніх молодших спеціалістів фінансово-економічного профілю до професійного самовдосконалення нами запропоновано: «Практикум з логіки» (з метою формування креативності майбутніх фахівців); практичний посібник «Розвиток пізнавальної активності студентів у процесі вивчення статистики» (з метою орієнтації викладачів коледжів на удосконалення власної методичної діяльності для забезпечення умов формування готовності студентів до самовдосконалення); методичні рекомендації «Організація самопідготовки студентів фінансово-економічних коледжів у процесі навчання вищої математики» (з метою організації самостійної роботи студентів на основі гармонійного поєднання засобів). Ефективність використання вказаного методичного супроводу формування готовності майбутніх молодших спеціалістів фінансово-економічного профілю до професійного самовдосконалення підтверджена результатами педагогічного експерименту.

Виконана робота, звісно, не вичерпує всіх проблем формування готовності майбутніх молодших спеціалістів фінансово-економічного профілю до професійного самовдосконалення. Перспективними в подальшій розробці

досліджуваної проблеми вважаємо модернізацію навчально-методичного інструментарію, підвищення рівня методичної компетентності науково-педагогічних працівників коледжів у питаннях формування готовності студентів до професійного самовдосконалення, наповнення відповідного навчально-методичного комплексу та дослідження інших напрямів удосконалення освітніх програм підготовки майбутніх молодших спеціалістів фінансово-економічного профілю.

ДОДАТКИ

ДОДАТОК А

**Орієнтовний зразок завдань для закріплення та діагностики знань та
умінь студентів по темі «Індекси»**

Група А. Студенти групи отримують картки з індивідуальними завданнями і працюють самостійно протягом 15-20 хв.

Картка 1

Таблиця. Реалізація товару А по регіонам.

Регіони	Червень		Липень		Розрахункові дані		
	Середня ціна p_0 , грн.	Обсяг реалізації q_0 , шт.	Середня ціна p_1 , грн.	Обсяг реалізації q_1 , шт.	Реалізація за червень, p_0q_0 , грн.	Реалізація за звітний період, p_1q_1 , грн.	p_0q_1
1	12	10 000	13	18 000	120 000	234 000	216 000
2	17	20 000	19	9 000	340 000	171 000	153 000
Всього	x	30 000	x	27 000	460 000	405 000	369 000

Розрахувати:

- 1) як змінилася в середньому ціна по регіонах;
- 2) індекс змінного складу ціни;
- 3) абсолютне значення зміни ціни;
- 4) вплив на зміну середньої ціни зміни індивідуальної ціни і структури товарообігу;
- 5) індекс фіксованого складу;
- 6) індекс структурних зрушень;
- 7) абсолютне зміни середньої ціни за рахунок зміни структури;
- 8) перевірити розрахунки, використовуючи взаємозалежність між індексами середніх величин.

Картка 2

Маємо такі дані про кінцеві доходи та чисельність працівників об'єднання:

Показник	Період	
	базисний	звітний
Кінцеві доходи, млн грн	960	1300
Середньосписочна чисельність працівників, тис. чол.	425	440

Ціни на товари та послуги знизились на 5 %.

1. Визначте індекси: а) цін; б) купівельної спроможності гривні.
2. Обчисліть індекс кінцевих доходів.
3. Розрахуйте індекс реальних доходів.
4. Визначте індекс середньосписочної чисельності працівників.
5. Обчисліть індекс реальних доходів на одного працівника.
6. Зробіть висновки.

Група В. Студенти групи працюють біля дошки із задачами:

Задача 1. Грошові витрати на будівельно-монтажні роботи збільшилися у поточному періоді на 46,8%, а собівартість робіт - на 38%. Знайти індекс фізичного обсягу будівельно-монтажних робіт.

Задача 2. Трудомісткість технічного обслуговування верстатів у поточному періоді скоротилась на 20%. Визначити індекс продуктивності праці.

Задача 3. Споживчі ціни на товари та послуги зросли у поточному періоді порівняно з базовим на 35%. Визначити індекс купівельної спроможності грошової одиниці.

Задача 4. Індекс фіксованого складу рентабельності виробництва становив 58%, а індекс структурних зрушень - 105%. Визначити індекс змінного складу рентабельності.

Задача 5. Індекс середньої заробітної плати працівників і службовців у державному секторі становив 1,22, а індекс фіксованого складу - 1,15. Визначити індекс структурних зрушень.

Задача 6. Середній розмір ставки ввізного мита збільшився на 48%, а за рахунок структурних зрушень у складі завезеного товару скоротився на 2%. Визначити індекс фіксованого складу ставки ввізного мита.

Задача 7. У звітному періоді вартість товарної продукції становила 3600 тис. грн., а вартість товарної продукції звітного періоду в цінах базисного періоду 3000 тис. грн., випуск продукції звітного періоду в цінах базисного 3300 тис. грн. Визначити індекс цін.

Задача 8. Вартість імпорту енергоносіїв зросла на 12%, фізичний обсяг - на 2,7%. Визначити ціни на імпортовані енергоносії.

Група С. Студенти групи вибирають один варіант відповіді в кожному питанні серед кількох запропонованих.

Тести

1. Індекси можуть характеризувати:
 - а) динаміку явищ (процесів);
 - б) співвідношення різнойменних показників;
 - в) співвідношення однойменних показників;
 - г) вплив окремих чинників на результуючу величину;
 - д) абсолютну зміну показників.
2. До індексів якісних показників відносяться:
 - а) індекс фізичного обсягу виробництва продукції;
 - б) індекс цін;
 - в) індекс продуктивності праці.
3. При їх розрахунку сумірники приймаються на рівні:
 - г) базисного періоду; д) звітного періоду.
4. До індексів кількісних показників відносяться:
 - а) індекс фізичного обсягу виробництва продукції;
 - б) індекс собівартості;
 - в) індекс трудомісткості.
5. При їх розрахунку сумірники приймаються на рівні:
 - г) базисного періоду; д) звітного періоду.
6. Індивідуальні індекси характеризують зміну:
 - а) окремих елементів сукупності;
 - б) структури сукупності;

- в) всіх елементів сукупності;
 - г) ознаки по окремій групі елементів сукупності;
 - д) результуючої ознаки за рахунок окремих чинників.
7. Групові індекси характеризують зміну:
- а) окремих елементів сукупності;
 - б) структури сукупності;
 - в) всіх елементів сукупності;
 - г) ознаки по окремій групі елементів сукупності;
 - д) результуючої ознаки за рахунок окремих чинників.
8. Агрегатні індекси характеризують зміну:
- а) окремих елементів сукупності;
 - б) структури сукупності;
 - в) всіх елементів сукупності;
 - г) ознаки по окремій групі елементів сукупності;
 - д) результуючої ознаки за рахунок окремих чинників.
10. При розрахунку агрегатного індексу собівартості вагами можуть бути:
- а) ціни на продукцію;
 - б) об'єми випуску продукції;
 - в) витрати на виробництво.
11. Ціни на платні послуги у поточному періоді порівняно з базисним зросли у 2,1 рази, а кількість наданих послуг скоротилася на 30%. Індекс вартості наданих послуг становить:
- а) 3,0; б) 1,47; в) 1,64; г) 0,70.
12. Вартість біржового продажу акцій у поточному періоді збільшилась на **12** %, а їх кількість зросла на **2**%. Індекс цін на акції становить, %
- а) 114; б) 110; в) 109,8; г) 124.

Орієнтовний зразок завдань для закріплення нового матеріалу в процесі вивчення вищої математики по темі «Застосування похідної функції однієї змінної»

Група А.

1. Дослідити функцію на монотонність: $y = \frac{12x^2 - 7x + 7}{x^3 + 4x}$.

2. Витрати виробництва визначені функцією $V(x) = 2e^x - 3\ln x^2 + 4x^3 + 5x$. Знайти її інтервали монотонності.

Група В.

1. Дослідити функцію на монотонність: $y = 2x^3 - 9x^2 + 12x + 7$.

2. Витрати виробництва визначені функцією $V(x) = 5x^3 - 4x^2 + 8x + 9$. Знайти її інтервали монотонності.

Група С.

1. Дослідити функцію на монотонність: $y = 4x^2 - 5$

2. Витрати виробництва визначені функцією $V(x) = 2x^2 - 6x$. Знайти її інтервали монотонності.

ДОДАТОК В

Орієнтовний зразок завдань для групової форми роботи в процесі вивчення вищої математики по темі «Застосування похідної функції однієї змінної»

Картка 1. Початковий рівень.

Знайти найбільше та найменше значення функції на вказаному проміжку.

Завдання 1. $f(x) = x^2 - 2x$, $x \in [0; 2]$.

Завдання 2. $f(x) = 3x^2 - 2x + 1$, $x \in [-1; 2]$.

Завдання 3. $f(x) = x^3 - 3x - 8$, $x \in [-2; 0]$.

Картка 2. Середній рівень.

Завдання 1. Знайти найбільше та найменше значення функції $f(x) = \sqrt{1 - x^2}$ на проміжку $[-1; 1]$.

Завдання 2. Знайти найбільше та найменше значення функції $f(x) = x - 2\sqrt{x}$ на проміжку $[0; 4]$.

Завдання 3. Матеріальна точка рухається за законом $s = 6t^2 - t^3$. Яка її найбільша швидкість. Якою буде швидкість в момент часу $t_0 = 5$ с?

Картка 3. Достатній рівень.

Завдання 1. Знайти проміжки монотонності та екстремуми функції $f(x) = \frac{1}{1-x^2}$ на проміжку $[-\frac{1}{2}; \frac{1}{2}]$.

Завдання 2. Визначити розміри відкритого басейну з квадратним дном і об'ємом 32 м^3 , щоб на облицювання його стін та дна витратити якнайменше матеріалу.

Завдання 3. На лузі біля річки треба одгородити загін для худоби прямокутної форми, що прилягає до прямолінійного берега річки. Завезено 100 м огорожі. Якими мають бути розміри відповідного прямокутника, щоб його площа була найбільшою?

Картка 4. Високий рівень.

Завдання 1. Знайти проміжки монотонності та екстремуми функції $f(x) = \frac{4|x|}{(x+1)^2}$.

Завдання 2. На малому підприємстві виготовляють продукцію одного виду. Витрати на виробництво x одиниць продукції виражаються функцією $V(x) = x^3 - 30x^2 - 160x + 900$ (грн), а дохід, одержаний від її реалізації (загальна вартість продукції), $D(x) = 80x - 6x^2$ (грн). Визначити, яку кількість продукції треба виготовити, щоб прибуток був максимальним.

Завдання 3. Нехай функція $V(x) = 250 + 120x - 0,2x^2$ виражає витрати підприємства на виробництво x одиниць продукції (у гривнях). Визначити, чи зростатимуть витрати при збільшенні виробництва продукції: а) від 250 до 300 одиниць, б) від 300 до 350 одиниць. При якому значенні x витрати будуть максимальними?

ДОДАТОК Г

Орієнтовний зразок завдань для групової форми роботи в процесі вивчення статистики по темі «Відносні величини»

Картка 1. Група А.

Завдання 1. Класифікувати наведені статистичні показники на первинні і похідні, інтервальні і моментні.

1. Виробництво електроенергії на душу населення, кВт·год.
2. Введення в дію загальної площі житлових будинків за рік, млн. м².
3. Довжина електрифікованих ліній залізниць на кінець року, км.
4. Кількість зареєстрованих за рік шлюбів на 1000 чол. населення.
5. Індекс роздрібних цін на товари народного споживання за перший квартал, %.
6. Співвідношення роздрібного товарообороту продовольчих і промислових товарів.
7. Чисельність лікарів на 10000 чол. населення на початок року.

Завдання 2. Яка із нижченаведених величин вважається відносною величиною структури:

1. Виробничі основні фонди в звітному році у загальній вартості всіх фондів складають 68 %;
2. Величина основних фондів у звітному році в порівнянні із базисними збільшились на 42 %;
3. Обсяг зовнішньої торгівлі за досліджуваний період збільшився на 36,8млрд. гривень;
4. Прибуток фірми зріс на 32%.

Картка 2. Група Б.

Завдання 1. Вкажіть види структурних величин:

- а) забезпеченість житлом населення в регіоні А становить 19 м² на особу, в регіоні В – 26 м²;

б) вартість 1 м² житла в регіоні А в 2 рази вища, ніж в регіоні В.

Завдання 2. Ціна соняшникової олії на внутрішньому та світовому ринках становила, дол.США за тону:

Місяць	Внутрішній ринок	Світовий ринок
лютий	723	695
серпень	759	690

Проаналізувати стан ринку з використанням відносних величин.

Картка 3. Група В.

Завдання 1. На торгах фондової біржі зафіксовані ціни акцій:

Компанія	Ціна акцій, грн.		
	номінальна	ринкова	
		станом на 15.04	станом на 17.05
А	200	240	250
Б	300	240	270

Провести порівняльний аналіз курсу акцій, вказати види відносних величин.

Завдання 2. Натуральний баланс цукру в регіоні характеризується даними (млн. т):

Запаси на початок року – 2.2;

Вироблено – 23.4;

Спожито – 16.6, в тому числі:

у виробництві – 6.4;

населенням – 10.2.

Вивезено за межі регіону – 7.

Визначити: 1) запаси цукру на кінець року; 2) співвідношення спожитого і вивезеного цукру; 3) структуру споживання. Зробити висновки.

Картка 4. Група Г.

Завдання 1. За наведеними даними для кожної країни обчисліть відносні величини, які б характеризували:

а) рівень економічного розвитку;

б) ступінь фінансової залежності. Зробіть висновки.

Країна	Кількість населення, млн. чол.	Валовий внутрішній продукт, млрд. дол. США	Зовнішній борг, млрд. дол. США
A	23200	129,9	18,2
B	15400	73,1	16,1
C	7800	30,6	8,6
D	10300	65,3	11,1

Завдання 2. За наведеними даними про виробництво та споживання первинних енергоносіїв (млн. т у. п.) у різних країнах визначте для кожної з них відносні величини, які б характеризували:

- а) динаміку споживання та виробництва енергоносіїв;
- б) ступінь самозабезпеченості країн енергоресурсами.

Зробіть висновки про динаміку залежності країн від імпорту первинних енергоресурсів.

Країна	Споживання енергоресурсів		Виробництво енергоресурсів	
	2005 р.	2010 р.	2005 р.	2010 р.
A	188	374	176	160
B	254	302	228	199
C	117	231	73	45
D	52	156	26	31

ДОДАТОК Д

Розробка комплексного контролю знань та умінь студентів в процесі вивчення дисципліни «Статистика» по модулю «Статистичні методи вимірювання взаємозв'язків»

Тестові завдання

1. Із зміною значень факторної ознаки стохастична залежність проявляється:
 - а) у зміні індивідуальних значень результативної ознаки;
 - б) у зміні розподілу сукупності за результативною ознакою.
 Кореляційна залежність проявляється:
 - в) у зміні розподілу сукупності за факторною ознакою;
 - г) у зміні середніх значень результативної ознаки.
2. З наведених залежностей не є кореляційними:
 - а) плата за кредит від проценту за користування ним;
 - б) молочна продуктивність корів від рівня їх годівлі.
 - в) собівартість продукції від обсягу виробництва та виробничих витрат;
 - г) урожайність сільськогосподарської культури від якості ґрунту;
 - д) обсяг випуску продукції від її собівартості.
3. Кореляційне відношення - це:
 - а) частка міжгрупової дисперсії у залишковій;
 - б) частка міжгрупової дисперсії у загальній;
 - в) частка залишкової дисперсії у загальній;
 - г) частка залишкової дисперсії у міжгруповій;
 - д) частка загальної дисперсії у середній з групових дисперсій.
4. Якщо емпіричний коефіцієнт детермінації дорівнює нулю, зв'язок між ознаками:
 - а) відсутній;
 - б) кореляційний;
 - в) функціональний;
 - г) тісний;
 - д) слабкий.
5. Якщо міжгрупова дисперсії результативної ознаки дорівнює 98, загальна дисперсія - 200, емпіричний коефіцієнт детермінації дорівнює:
 - а) 0,49;
 - б) 2,04;

Емпіричне кореляційне відношення дорівнює:

в) 0,49; г) 0,7; д) 2,04.

6. Ефект впливу факторної ознаки на результативну визначається за:

- а) комбінаційним групуванням;
- б) значенням кореляційного відношення;
- в) аналітичним групуванням;
- г) значенням коефіцієнту детермінації.
- д) рівнянням регресії;

7. Лінійний коефіцієнт кореляції між рівнем механізації робіт та продуктивністю праці дорівнює 0,6. Це означає, що варіація продуктивності праці пояснюється варіацією рівня механізації робіт, у %, на:

а) 60; б) 40; в) 36; г) 64.

8. Коефіцієнт детермінації характеризує:

- а) частку варіації факторної ознаки, пов'язану з варіацією результативної;
- б) частку варіації результативної ознаки, пов'язану з варіацією факторної;
- в) варіацію, що склалася під впливом всіх факторів;

10. Чи ідентичні за змістом показники кореляційного відношення і коефіцієнту детермінації?

г) так; д) ні.

9. Коефіцієнт кореляції рангів використовують для оцінки щільності зв'язку між:

- а) кількісними ознаками; г) дискретними ознаками;
- б) будь-якими атрибутивними ознаками; д) неперервними ознаками.
- в) ознаками, значення яких можна упорядкувати;

10. Коефіцієнт взаємної спряженості використовують для оцінки щільності зв'язку між ознаками, якщо:

- а) обидві ознаки атрибутивні; в) лише результативна ознака атрибутивна;
- б) лише факторна ознака атрибутивна; г) обидві ознаки кількісні.

Завдання для модульної розрахункової роботи

Задача 1

Дані про випуск продукції в розрахунку на одного працюючого та фондоозброєність праці у цехах підприємства у звітному періоді наведено в табл. 1.

Таблиця 1 - Випуск продукції та фондоозброєність праці

Номери цехів	Випуск продукції, тис. грн./чол..	Фондоозброєність праці, тис. грн./чол.
1	10+a	5,0+b
2	15+a	6,3+b
3	16+a	6,1+b
4	8+a	5,0+b
5	15+a	5,6+b
6	20+a	7,2+b
7	18+a	6,2+b
8	15+a	6,0+b
9	12+a	5,4+b
10	17+a	7,0+b

Знайти рівняння кореляційного зв'язку між розміром випуску продукції в розрахунку на одного працюючого та фондоозброєністю праці. Проаналізувати параметри рівняння регресії. Зобразити кореляційний зв'язок графічно. Розрахувати кореляційне відношення й коефіцієнт детермінації, дати їх економічну інтерпретацію.

Задача 2

Дані про валові витрати й рентабельність активів по групі підприємств у звітному періоді наведено в таблиці 2.

Таблиця 2 - Валові витрати й рентабельність активів підприємств

Валові витрати, млн. грн.	Кількість підп- риємств	Середня рентабельність активів, %
До 2,0	50+a	18-a
2,0 - 6,0	42+a	15-a
6,0 - 10,0	18+a	12-a
10,0 - 14,0	12+a	10-a
14,0 і більше	3+a	8-a
Разом:	125+a	*

Загальна дисперсія рентабельності активів 12,2%. Визначити міжгрупову дисперсію й кореляційне відношення, дати їх економічну інтерпретацію. Перевірити тісноту зв'язку з імовірністю 0,95.

Задача 3

Експертні оцінки технічного й фінансового стану 10-ти промислових підприємств у звітному періоді наведено в таблиці 3.

Таблиця 3. Експертні оцінки технічного й фінансового стану підприємств

Підприємства	Технічний стан, бали	Фінансовий стан, бали
1	28-a	27-b
2	31-a	26-b
3	39-a	31-b
4	37-a	33-b
5	34-a	29-b
6	43-a	38-b
7	36-a	34-b
8	41-a	37-b
9	40-a	32-b
10	44-a	41-b

За допомогою коефіцієнта рангової кореляції оцінити тісноту зв'язку між технічним та фінансовим станом підприємств. Перевірити тісноту зв'язку з ймовірністю 0,95. Зробити висновки.

Задача 4

Дані про результати атестації робочих підприємства наведено в табл. 4.

Таблиця 4. Результати атестації робочих підприємства

Г групи працівників	Тарифний розряд у порівнянні з попереднім за результатами атестації	
	Не змінився або зріс	Знизився
Ті, що підвищили кваліфікацію за однією з прийнятих форм	1630+2a	770-b
Ті, що не пройшли підвищення кваліфікації за прийнятими формами	460+3a	340+b

Встановити тісноту зв'язку між рівнем кваліфікації робочих підприємства та їх технічною підготовкою. Висновок зробити з ймовірністю 0,95.

Варіанти завдань:

Варіант	1	2	3	4
a	5	3	4	6
b	2,2	1,8	2,7	3,1

**Розробка матеріалів до семінарського заняття з логіки по темі
«Предмет логіки. Загальна характеристика поняття»**

1.1. План семінарського заняття

- ✓ Попереднє уявлення про логіку. Чуттєві форми пізнання.
- ✓ Особливості абстрактного мислення.
- ✓ Логічні форми мислення. Поняття закону правильного мислення.
- ✓ Логіка й мова. Поняття штучної мови.
- ✓ Визначення логіки як науки.
- ✓ Ознака предмета думки.
- ✓ Логічні прийоми утворення понять.
- ✓ Поняття та слово.
- ✓ Зміст та обсяг поняття.
- ✓ Обмеження та узагальнення поняття.
- ✓ Види понять за обсягом.
- ✓ Види понять за змістом.
- ✓ Відношення між поняттями.

1.2. Питання для підготовки до семінарського заняття

- 1) Назвіть форми чуттєвого пізнання і дайте їм визначення.
- 2) У чому полягає відмінність абстрактного мислення від чуттєвого пізнання?
- 3) Що таке логічна форма мислення? Назвіть основні логічні форми і наведіть власні приклади до них.
- 4) Що таке правильне мислення?
- 5) Дайте визначення закону мислення.
- 6) Чим відрізняється штучна мова від національної мови?
- 7) Що означає вислів "формалізувати висловлювання"?
- 8) Дайте визначення логіки як науки.
- 9) Що називають ознакою предмета?
- 10) Які з ознак предмета є суттєвими та несуттєвими, одиничними та

загальними?

- 11) Які ви знаєте логічні прийоми утворення понять?
- 12) Дайте визначення аналізу, синтезу, порівнянню, абстрагуванню та узагальненню.
- 13) Чим відрізняється поняття від слова чи словосполучення?
- 14) Що таке зміст та обсяг поняття?
- 15) Який закон регулює відношення між ними?
- 16) Дайте класифікацію понять за обсягом та за змістом.
- 17) Які відношення між поняттями ви знаєте?
- 18) Які поняття називають порівняними, які – непорівняними?
- 19) Які поняття називають сумісними, які – несумісними?
- 20) Які відношення сумісності ви знаєте?
- 21) Охарактеризуйте відношення рівнозначності, покажіть на схемі Ейлера, наведіть приклади.
- 22) Охарактеризуйте відношення підпорядкування, покажіть на схемі Ейлера, наведіть приклади.
- 23) Охарактеризуйте відношення часткової сумісності, покажіть на схемі Ейлера, наведіть приклади.
- 24) Які відношення несумісності ви знаєте?
- 25) Охарактеризуйте відношення співпідпорядкування, покажіть на схемі Ейлера, наведіть приклади.
- 26) Охарактеризуйте відношення суперечності, покажіть на схемі Ейлера, наведіть приклади.
- 27) Охарактеризуйте відношення протилежності, покажіть на схемі Ейлера, наведіть приклади.

1.3. Тренувальні завдання

1. За допомогою алфавіту мови логіки висловлювань формалізуйте такі вирази:

- він знає математику і логіку;
- невірно, що Волга впадає в Чорне море;

- буде дощ або сніг;
 - він або склав залік з логіки, або не склав залік з історії України;
 - якщо буде мороз, то калюжі замерзнуть;
 - невірно, що М.С. Грушевський був першим президентом України і був вибраний на цю посаду народом.
2. Чи правильним є таке визначення предмета логіки: "логіка - це наука про форми та закони мислення"?
 3. Яку необхідну умову отримання істинного висновку порушено в такому міркуванні: "Злодій не бажає придбати нічого поганого. Придбання хорошого є справа хороша. Отже, злодій бажає хорошого"?
 4. Назвати не менше 4-х особливостей абстрактного мислення.
 5. Назвати не менше 3-х аспектів загальної теорії знакових систем.
 6. Назвати не менше 4-х елементів алфавіту мови логіки висловлювань.
 7. Назвати не менше 3-х функцій мови.
 8. Назвати не менше 4-х законів правильного мислення.
 9. Назвати основні етапи у розвитку логіки.
 10. Назвати не менше 5-ти функцій логіки.
 11. Назвіть поняття, тотожні до поданих:
 - а) остання літера давньогрецького алфавіту;
 - б) столиця України;
 - в) правильний трикутник;
 - г) перший президент України;
 - д) прямокутний ромб.
 12. Назвіть родові та видові поняття по відношенню до даних:

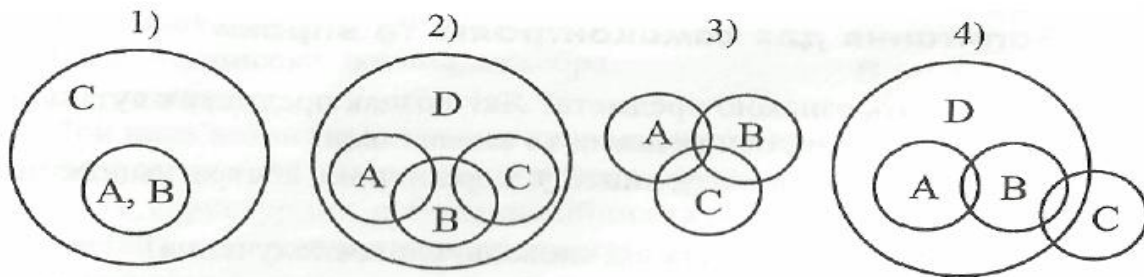
а) економіст;	г) студент;
б) закон України;	д) злочин.
в) ув'язнення;	
 13. Назвіть поняття, обсяг яких частково збігається з обсягом наступних понять:

а) адвокат;	г) юрист;
-------------	-----------

в) метал, рідина, червона ртуть;

г) викладач, викладач історії, доцент, незадовільна оцінка.

19. Підберіть поняття, які б відповідали таким коловим схемам:

1.3.1. Завдання для спеціальності «Фінанси, банківська справа та страхування»

1. Назвіть родове та видове поняття по відношенню до даних:

а) фінансист;	г) клієнт;
б) бюджет;	д) грошові кошти.
в) видатки бюджету;	

2. Назвіть поняття, обсяг яких частково збігається з обсягом наступних понять:

а) страхування;	г) пенсійний фонд;
б) готівка;	д) термінал.
в) банк;	

3. Здійсніть обмеження таких понять (переходячи послідовно до найближчого меншого за обсягом поняття):

а) бюджетна система;	г) грошовий фонд;
б) державні цільові фонди;	д) державний борг.
в) сукупний суспільний продукт;	

4. Здійсніть узагальнення таких понять (переходячи послідовно до найближчого ширшого за обсягом поняття):

- а) обласний громадський фінансовий контроль;
- б) чистий грошовий дохід підприємства;
- в) безготівковий соціальний кредит;

г) чистий прибуток страховика.

5. Дайте логічну характеристику таким поняттям:

- а) Жмеринська філія ПриватБанку; д) курсант;
 б) грошові кошти; е) вічна рента;
 в) готівка; ж) чорний список клієнтів банку;
 г) голд-клієнт М. І. Петров; з) клієнтура банку.

6. Покажіть відношення між обсягами поданих понять за допомогою колових схем:

- а) банкір, директор банку, фінансист, позичальник, кредитка;
 б) бюджет, ставка, бюджет області, бюджет Вінницької області, посадова особа;
 в) банк, фінансова установа, страхова компанія, приватна установа, державна установа.

1.3.2. Завдання для спеціальності «Право»

1. Назвіть родові та видові поняття по відношенню до даних:

- а) бандит; г) злочин;
 б) злочинець; д) адвокат.
 в) убивця;

2. Назвіть поняття, обсяг яких частково збігається з обсягом наступних понять:

- а) убивство; г) покарання;
 б) прокурор; д) термін покарання.
 в) ув'язнення;

3. Здійсніть обмеження таких понять (переходячи послідовно до найближчого меншого за обсягом поняття):

- а) злочин; г) викрадення майна;
 б) угода; д) державна зрада.
 в) юрист;

4. Здійсніть узагальнення таких понять (переходячи послідовно до

найближчого ширшого за обсягом поняття):

- а) рецидивіст Іванов І. І.;
- б) убивство з пом'якшувальними обставинами;
- в) покарання за розкрадення майна колгоспу с. Качанівка;
- г) звільнення з посади судді М. М. за хабарництво.

5. Дайте логічну характеристику таким поняттям:

- а) суддя;
- б) викрадені кошти;
- в) вічний зрадник;
- г) адвокат М. І. Петров;
- д) курсант;
- е) прокурор європейського суду;
- ж) апеляція;
- з) монархія.

6. Покажіть відношення між обсягами поданих понять за допомогою колових схем:

- а) юрист, директор, адвокат, суддя, суд;
- б) покарання, висилка, ув'язнення, смертна кара, зброя;
- в) республіка, монархія, ферерація, державний устрій, форма правління.

1.4. Завдання для самостійної аудиторної роботи № 1**Варіант 1.**

1. Виберіть ті варіанти відповідей, які позначають ознаки предметів думки:

- 1) віртуальні;
- 2) очевидні;
- 3) суттєві;
- 4) одиничні;
- 5) семантичні;
- 6) загальні;
- 7) нейтральні;
- 8) відносні;
- 9) формальні;
- 10) несуттєві.

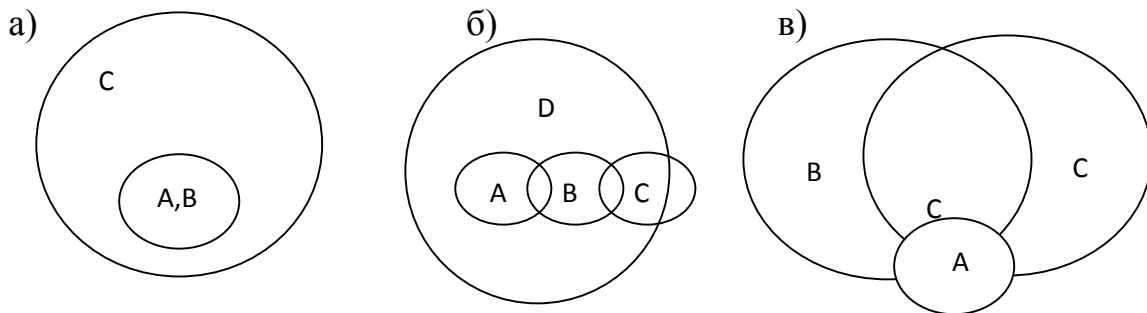
. Виберіть ті відповіді, які означають логічні прийоми утворення понять:

- 1) дескрипція;
- 2) абстрагування;
- 3) синтез;
- 4) мінімізація;
- 5) порівняння.
- 6) поляризація,
- 7) синонімізація;
- 8) аналіз ;
- 9) узагальнення;

- 3.** Виберіть ті відповіді, які правильно характеризують відношення між словом поняттям:
- 1) поняття існує без слова;
 - 2) поняття і слово тотожні;
 - 3) одне слово містить декілька понять;
 - 4) слово і поняття є ідеальними формами;
 - 5) декілька різних слів означають одне поняття;
 - 6) поняття і слово є матеріальними формами;
 - 7) слово - матеріальне, а поняття - ідеальне;
 - 8) слово є ідеальною формою поняття;
 - 9) слово є матеріальним носієм поняття;
 - 10) слово існує без поняття.
- 4.** Виберіть ті відповіді, які відносяться до логічних характеристик поняття:
- 1) перетин;
 - 2) обсяг;
 - 3) зміст;
 - 4) якість;
 - 5) сума;
 - 6) інтерпретація;
 - 7) відношення;
 - 8) узгодження.
- 5.** Виберіть ті відповіді, які означають логічні операції над поняттями:
- 1) декомпенсація;
 - 2) поділ;
 - 3) узагальнення;
 - 4) визначення;
 - 5) модуляція;
 - 6) ототожнення;
 - 7) порівняння;
 - 8) відокремлення;
 - 9) означення;
 - 10) обмеження.
- 6.** Наведені поняття через обмеження перетворіть в одиниці: стілець, філолог, спортсмен, місто.
- 7.** Наведені одиничні поняття через узагальнення перетворіть у загальні: Вінницький педагогічний університет ім.. М.Коцюбинського, селище Кам'яногірка, свинець.
- 8.** Визначте відношення між обсягами понять та зобразіть їх графічно:
- а) квадрат, ромб, прямокутник, чотирикутник, паралелограм;
 - б) ссавець, собака, риба, карась, слон, тварина, птах.

в) доктор наук, доцент, професор, декан, працівник вузу, ректор, викладач.

9. Підберіть поняття, які б відповідали наведеним коловим схемам:

10. Дайте логічну характеристику таким поняттям: столиця Франції, злочинець, бездуховний, нечиста сила.

Варіант 2.

1. Виберіть ті відповіді, які відносяться до поділу поняття за обсягом:

1) співвідносні;	6) порожні;
2) збіжні;	7) упорядковані;
3) одиничні;	8) збірні;
4) залежні;	9) конкретні;
5) контекстуальні;	10) загальні.

2. Виділіть ті, які відносяться до поділу поняття за змістом:

1) невизначені;	6) абстрактні;
2) негативні;	7) суміжні;
3) перехресні;	8) позитивні;
4) безвідносні;	9) підпорядковані;
5) конкретні;	10) співвідносні.

3. Виділіть ті поняття, які відносяться до сумісних:

1) співпідпорядковані;	6) загальні;
2) рівнозначні;	7) протилежні;
3) підпорядковані;	8) видові;
4) індивідуальні;	9) частково-збіжні;

5) багатозначні; 10) родові.

4. Виділіть ті поняття, які є несумісними:

1) суперечливі;	6) однозначні;
2) непорівнянні;	7) тотожні;
3) загальні;	8) збірні;
4) індивідуальні;	9) протилежні;
5) нульові;	10) співпідпорядковані.

5. Виділіть ті відповіді, які відповідають всім логічно можливим способам відношення між обсягами двох непорожніх понять і зображаються колами Ейлера:

1) залежність;	6) розділеність;
2) детермінованість;	7) включення;
3) заперечення;	8) розрізнення;
4) перетин;	9) тотожність;
5) однозначність;	10) дихотомічність.

6. Наведені поняття через обмеження перетворіть в одиниці: водоймище, викладач, книга, вірш.

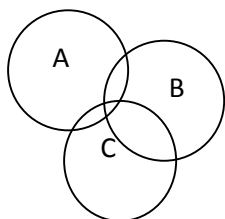
7. Наведені одиничні поняття через узагальнення перетворіть у загальні: Вінницька загальноосвітня школа I-III ступенів № 32, золото, письменник І.П. Котляревський.

8. Визначте відношення між обсягами понять та зобразіть їх графічно:

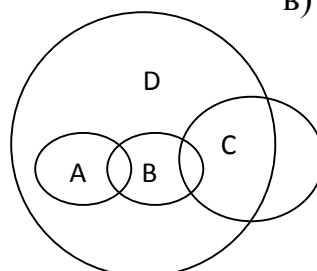
- а) слон, кит, ссавець, істота, що живе у воді, хижак, тигр;
 б) студент, відмінник навчання, аспірант, школяр, особа, що навчається.
 в) наука, логіка, філософська наука, математика, хімія, гуманітарна наука, точна наука, фізика, література.

9. Підберіть поняття, які б відповідали наведеним коловим схемам:

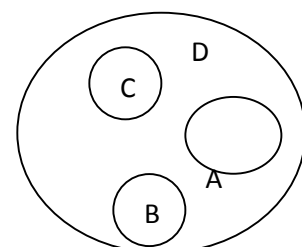
а)

б)

в)

10. Дайте логічну характеристику таким поняттям: сузір'я, мораль, футбольний клуб, золоті руки.

1.5. Завдання для домашньої роботи

1. Назвіть поняття, тотожні до поданих:

- а) третя літера давньогрецького алфавіту;
- б) столиця Вірменії;
- в) рівнобедренний трикутник;
- г) нинішній президент України;
- д) красивий.

2. Назвіть родові та видові поняття по відношенню до даних:

- а) тунець;
- б) висилка;
- в) громадські роботи;
- г) спортсмен;
- д) пістолет.

3. Назвіть поняття, обсяг яких частково збігається з обсягом наступних понять:

- а) штраф;
- б) газ;
- в) підручник;
- г) прокурор;
- д) ведмідь.

4. Назвіть поняття, які знаходяться у відношенні координиції до даних, назвіть родові поняття:

- а) квітка;
- б) левеня;
- в) шарф.
- г) сніг;
- д) дисципліна;

5. Здійсніть обмеження таких понять (переходячи послідовно до найближчого меншого за обсягом поняття):

- а) людина;
- б) машина;
- в) офіцер;
- г) юрист.

6. Здійсніть узагальнення таких понять (переходячи послідовно до найближчого ширшого за обсягом поняття):

- а) павук «Гарантул»;
- в) відчуття;

б) Блез Паскаль; г) теорема Піфагора.

7. Дайте логічну характеристику таким поняттям:

а) слоненятко; в) маніпулятор;

б) суддя Конах С. В. Печерського суду; г) мюльовничий.

8. Покажіть відношення між обсягами поданих понять за допомогою колових схем:

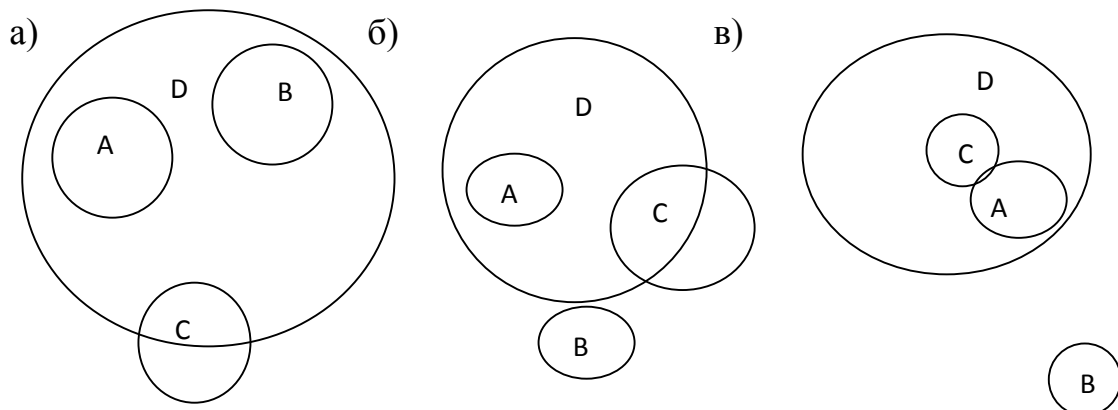
а) стипендія, факультет, юридичний факультет, студент, юрист;

б) президент, міністр, депутат, посадовець, сержант;

в) срібло, рідина, газ, платина, метал, соляна кислота;

г) вчитель, викладач історії, професор, викладач, вчитель початкових класів.

9. Підберіть поняття, які б відповідали наведеним коловим схемам:

Анкетування «Чому я обрав цю професію?»

Дайте відповідь на поставленні питання або виберіть найбільш прийнятний для Вас варіант відповіді

1. Що було джерелом інформації про обрану професію?

- а) розповіді батьків;
- б) книги про професію;
- в) розповіді вчителів;

г) теле-, радіопередачі про професію;

д) Ваш варіант відповіді

2. Що спонукало Вас обрати саме цю професію?

- а) сімейна традиція;
- б) порада батьків;
- в) порада друзів;
- г) порада вчителів;
- д) вирішив(ла) сам(а);
- е) Ваш варіант відповіді

3. Що Ви знаєте про обрану професію?

- а) професія престижна;
- б) умови праці представників професії;
- в) заробітна платня;
- г) медичні протипоказання;
- д) суспільна значущість професії;
- е) вимоги професії;
- ж) Ваш варіант відповіді

4. Обрана професія допоможе Вам:

- а) реалізувати свої здібності;
- б) розкритися у творчості;
- в) стати цінною для суспільства людиною;
- г) самовдосконалитися;
- д) досягти високого положення;
- е) Ваш варіант відповіді

5. Вільний час Ви присвячуєте:

- а) відпочинку;
- б) спілкуванню з друзями;
- в) хоббі;
- г) спілкуванню у соціальних мережах з студентами чи спеціалістами Вашого профілю;
- д) допомозі ровесникам у навчанні;
- е) додатковому вивченням окремих дисциплін.

6. Яку роботу виконують представники цієї професії?

7. Які риси характеру необхідні людині цієї професії?
8. Як Ви вважаєте, чи маєте такі риси характеру?
9. Як Ви збираєтесь гартувати власний характер, щоб у майбутньому працювати за обраною професією та досягнути значних успіхів?
10. Чи змінились Ваші уявлення про власну спеціальність протягом навчання у ВНЗ? Як саме?
11. Чи будете Ви працювати за спеціальністю? Якщо ні, то чому?
12. Чи вважаєте Ви свій вибір правильним? Чи порадите іншим обрати цю спеціальність?
13. Ким і де Ви хотіли б працювати після закінчення навчання?

ДОДАТОК И

Анкетування на виявлення рівня мотивації до навчання

Дайте відповідь на поставленні питання або виберіть найбільш прийнятний для Вас варіанти відповіді

1. Чи впливають на Вашу мотивацію до навчання наступні фактори?
 - а) ступінь успіхів у навчанні (результат);
 - б) степінь вдовolenня від процесу навчання (якісне викладання, зміст курсу);
 - в) відношення до навчання інших студентів Вашої групи;
 - г) ставлення викладача до Вас;
 - д) Ваш варіант відповіді
2. На Вашу думку, які чинники найбільше посилюють Вашу пізнавальну діяльність?
 - а) наявність заохочень;
 - б) чіткість поставлених цілей;
 - в) особисті якості викладача;
 - г) Ваш варіант відповіді.
3. На Вашу думку, які методи викладання лекційного матеріалу стимулюють пізнавальну діяльність?
 - а) усний виклад матеріалу;
 - б) кіно(відео)лекція;
 - в) лекція-брифінг;
 - г) дискусії;
 - д) лекція-бесіда;
 - е) Ваш варіант відповіді
4. Які форми семінарських занять найбільш цікаві для Вас?
 - а) стандартні;
 - б) обговорення;
 - в) бліц-контроль;
 - г) Ваш варіант відповіді.
 - д) дискусії;
 - е) презентація;
 - є) конференція;
5. Чи вважаєте Ви, що навіть при дуже низькому рівні навчання малоймовірне відчислення з ВНЗ, в якому Ви навчаєтесь?
6. Яким чином усвідомлення цього факту впливає на Вашу мотивацію до навчання?
7. Чи вважаєте Ви, що навіть дуже високий рівень навчання (по Вашій спеціальності) не являється гарантією Вашого успіху в житті?
8. Яким чином усвідомлення цього факту впливає на Вашу мотивацію до навчання?
9. Що тепер і в подальшому може знизити Вашу мотивацію до навчання?
10. На Вашу думку, які зміни в організації системи навчання у Вашому ВНЗ могли б підвищити Вашу мотивацію до навчання?
11. Мотивація до яких видів діяльності існує у Вас на сьогодні?

ДОДАТОК І

Анкетування на виявлення рівня пізнавальної активності

Прочитайте наведені нижче запитання. Виберіть обраний Вами один варіант відповіді.

1. Вамі подобається виконувати:
а) легкі навчальні завдання; б) складні?
2. Ви заперечуєте, коли хто-небудь підказує Вам хід виконання важкого завдання?
а) Так. б) Ні.
3. Чи вважаєте Ви, що перерви в повинні бути довшими?
а) Так. б) Ні.
4. Чи спізнювались Ви коли-небудь на заняття?
а) Так. б) Ні.
5. Чи хотілося б Вам, щоб після пояснення нового матеріалу викладач відразу викликав Вас до дошки для виконання вправи?
а) Так. б) Ні.
6. Вам більше подобається виконувати навчальне завдання:
а) одним способом? б) шукати різні способи розв'язання?
7. Вам зазвичай хочеться навчатися після хвороби?
а) Так. б) Ні.
8. Вамі подобаються складні контрольні роботи?
а) Так. б) Ні.
9. Ви завжди поводите себе таким чином, що у викладача не виникає підстав зробити Вам зауваження?
а) Так. б) Ні.
10. Ви вважаєте за краще на занятті:
а) самостійно виконувати завдання?
б) слухати пояснення викладача?
11. Ви вважали б за краще виконувати:
а) декілька невеликих завдань?

б)одне велике й важке завдання?

12. У Вас виникають запитання до викладача під час пояснення навчального матеріалу?

а) Так. б) Ні.

13. Якби взагалі не ставили оцінок, то, на Вашу думку, студенти у Вашій групі навчалися б гірше, ніж тепер?

а)Так. б) Ні.

14. Чи бувало так, що Ви прийшли до на заняття, не виконавши домашніх завдань взагалі?

а)Так. б) Ні.

15. Чи хотіли б Ви, щоб було менше занять у коледжі з загальних дисциплін?

а)Так. б)Ні.

16. Чи подобається Вам виконувати важке завдання:

а)разом зі всією? б)самостійно?

17. Ви згадуєте удома під час заняття іншою справою про те нове, що дізнався на заняттях?

а)Так. б) Ні.

18. Ти вважаєте Ви, що підручники дуже товсті і їх краще зробити тоншими?

а)Так. б) Ні.

19. Ви завжди виконуєте те, про що просить Вас викладач?

а) Так. б) Ні.

20. Чи заглядаєте Ви іноді до тлумачних словників (фразеологізмів, етимологічного або словника іншомовних слів), щоб уточнити якесь запитання?

а)Так. б) Ні.

21. Ви часто розповідаєте батькам або знайомим про те нове та цікаве, про що дізнаєтесь під час занять?

а)Так. б) Ні.

22. Деякі студенти вважають, що у коледжі потрібно ставити тільки найкращі оцінки, а інших оцінок не ставити. Ви теж так вважаєте?

а)Так. б)Ні.

23. Ти часто Ви доповнюєш відповіді інших студентів під час заняття?

- а) Так. б) Ні.

24. Якщо Ви розпочали читати яку-небудь книгу, то обов'язково дочитаєте її до кінця?

- а) Так. б) Ні.

25. Чи хотіли б Ви, щоб не задавали домашніх завдань?

- а) Так. б) Ні.

26. Чи здається Вам іноді, що набридає постійно дізнаватися про щось нове і нове на заняттях?

- а) Так. б) Ні.

27. Вам важко було б висидіти підряд декілька занять з однієї дисципліни?

- а) Так. б) Ні.

28. Ви вважаєте би за краще грати:

- а) у нескладні розважальні ігри?
б) у складні ігри, де потрібно багато думати?

29. Ви коли-небудь користувались підказкою?

- а) Так. б) Ні.

30. Якщо Ви не відразу знаходите відповідь, розв'язуючи задачу, то:

- а) постійно думаєте про неї у пошуках відповіді?
б) не витрачаєте багато зусиль на її розв'язання і починаєте займатися чимось іншим?

31. Ви вважаєте, що потрібно задавати:

- а) прості домашні завдання? б) складні домашні завдання?

32. Вам набридло б виконувати одне велике важке завдання два заняття підряд?

- а) Так. б) Ні.

33. Чи хотіли би Ви відвідувати який-небудь предметний гурток?

- а) Так. б) Ні.

34. Ви заздрите іноді тим студентам, які навчаються краще за Вас?

- а) так б) ні

Діагностика рівня володіння комп'ютерними засобами

Мета анкетування: визначити роль інформаційних та телекомунікаційних технологій у житті і навчанні студентів

1. На якому рівні, на вашу думку, Ви вмієте користуватися комп'ютерною технікою?
 - Зовсім не вмію
 - Користуюся лише при сторонній допомозі
 - Маю деякі навички користування
 - Вільно користуюся
2. Чи маєте ви власний комп'ютер?
 - Так
 - Ні
3. Для яких цілей Ви використовуєте персональний комп'ютер?
 - Для розваг
 - Для навчання
 - Для отримання довідкової інформації
 - Для спілкування
4. Вивчення яких дисциплін спонукає Вас до використання комп'ютера при виконанні домашнього завдання?
5. Чи потрібно взагалі використовувати комп'ютер в навчальному процесі, чи лише на його окремих ланках.
 - Комп'ютер потрібно використовувати на всіх етапах навчального процесу
 - Комп'ютер необхідний лише при моделюванні складних процесів
 - Комп'ютер потрібно використовувати лише при контролі знань
6. Перерахуйте програмні засоби, які ви використовуєте
 - Текстовий редактор Word
 - Табличний процесор Excel
 - СУБД Access
 - Редактор електронних презентацій Power Point
 - Графічний редактор Paint

- Графічний редактор Photoshop
 - Графічний редактор Corel Draw
 - Середовище програмування Paskal
 - Програмна оболонка Volkov Commander
7. Чи вмієте ви користуватися всесвітньою мережею Інтернет?
- Маю досвід роботи із мережею Internet
 - Користуюся лише при сторонній допомозі
 - Був лише стороннім спостерігачем
 - Взагалі не маю досвіду роботи із мережею.
8. Перерахуйте сайти, які ви часто відвідуєте (назва)
9. Чи завжди ви швидко знаходите потрібну вам інформацію
- Завжди Інколи Завжди довго шукаю
 - Ніколи не знаходжу потрібної інформації
10. Чи вмієте ви користуватися електронною поштою?
- Взагалі не користуюся електронною поштою
 - Користуюся лише при сторонній допомозі
 - Користуюся самостійно але дуже рідко
 - Постійно використовую можливості електронної пошти
11. Чи вмієте ви користуватися електронною бібліотекою?
- Користуюсь лише традиційною бібліотекою
 - Не користуюся ні електронною ні традиційною бібліотекою
 - Користуюся лише при сторонній допомозі
 - Постійно використовую можливості електронної бібліотеки
 - Користуюся самостійно але дуже рідко
12. Чи вважаєте Ви корисним ресурс електронної бібліотеки у процесі навчання?
- Так Ні
13. Чи вважаєте Ви за потрібне знати персональний комп'ютер у вашій майбутній професійній діяльності?
- Обов'язково Може колись знадобиться

- Не потрібно Байдуже
14. Чи користуєтесь Ви соціальними мережами?
- Так Ні
15. Якими соціальними мережами Ви користуєтесь?
- Однокласники В контактi Facebook
16. Під час вивчення яких дисциплін Ваші викладачі використовують ПК під час лекційних занять?
17. Для яких цілей Ваші викладачі використовують ПК під час лекційних занять?
- Для ілюстрації теоретичного матеріалу
- Для демонстрації теоретичного матеріалу
- Для пошуку додаткової інформації під час лекції
- Для проміжного контролю засвоєння матеріалу
18. Під час вивчення яких дисциплін Ваші викладачі використовують ПК під час практичних чи лабораторних занять?
19. Для яких цілей Ваші викладачі використовують ПК під час практичних чи лабораторних занять?
- Для ілюстрації та демонстрації вивченого матеріалу
- Для застосування вивченого матеріалу на практиці
- Для аналізу експериментальних даних
- Для контролю засвоєння матеріалу
20. Чи маєте ви свій сайт в інтернеті?
- Так Ні
21. Викладачі яких дисциплін дають Вам домашнє завдання, для виконання якого потрібно користуватися інтернетом?
22. Наскільки часто Ви отримуєте домашнє завдання, для виконання якого потрібно користуватися інтернетом?
- Дуже часто Іноколи Зовсім не отримую
23. Скільки часу в середньому за день ви проводите за комп'ютером?
- Не більше однієї години

- Від однієї години до трьох годин
- Від трьох години до шести годин
- Більше шести годин

24. Для яких цілей Ви проводите даний час за комп'ютером?

- Для навчання
- Для роботи
- Для спілкування
- Для розваг

25. Скільки часу з того, що Ви проводите за в середньому за день за комп'ютером, присвячуєте мережі Інтернет?

- Не більше однієї години
- Від однієї години до трьох годин
- Від трьох години до шести годин
- Більше шести годин

26. Для яких цілей Ви проводите даний час в мережі Інтернет?

- Для навчання
- Для роботи
- Для спілкування
- Для розваг

Тест «Визначення рівня самооцінки»

Тест включає 32 судження, з приводу яких можливі п'ять варіантів відповідей, кожна з яких кодується балами за схемою:

дуже часто – 4 бали;

часто – 3 бали;

інколи – 2 бали;

рідко – 1 бал;

ніколи – 0 балів.

Судження:

1. Мені хочеться, щоб мої друзі мене підбадьорували.
2. Постійно відчуваю відповідальність за доручену мені роботу.
3. Я турбуюсь за своє майбутнє.
4. Багато хто мене ненавидить.
5. Я володію меншою ініціативою, ніж інші.
6. Я турбуюсь за свій психичний стан.
7. Я боюсь виглядати дурнем.
8. Зовнішній вигляд інших набагато кращий ніж мій.
9. Я боюсь виступати з промовою перед незнайомими людьми.
10. Я допускаюсь помилок.
11. Як шкода, що я не вмію як слід розмовляти з людьми.
12. Як шкода, що мені не вистачає впевненості у собі.
13. Мені б хотілось, щоб мої дії частіше схвалювали інші.
14. Я надто скромний.
15. Моє життя бескорисне.
16. Багато хто неправильної думки про мене.
17. Мені ні з ким поділитися своїми думками.
18. Люди чекають від мене багато.
19. Люди не дуже цікавляться моїми досягненнями.
20. Я трохи бентежусь(неяковію).

21. Я відчуваю, що багато людей не розуміють мене.
22. Я не відчуваю себе в небезпеці.
23. Я часто хвилююсь і даремно.
24. Я ніяковію, коли вхожу до кімнати, де вже сидять люди.
25. Я себе постійно відчуваю скутим.
26. Я думаю що люди говорять про мене за моєю спиною.
27. Я впевнений, що люди майже все сприймають набагато легше, ніж я.
28. Мені здається, що зі мною має трапитись яка-небудь неприємність.
29. Мене хвилює думка про те, як люди ставляться до мене.
30. Як шкода, що я не такий комунікабельний.
31. У суперечках я висловлююсь лише тоді, коли впевнений у своїй правоті.
32. Я думаю про те, чого чекають від мене друзі.

Для того щоб визначити рівень самооцінки, необхідно звести бали за всіма 32 судженнями.

Сума балів від 0 – 25 свідчить про високий рівень самооцінки, за якою людина правильно реагує на зауваження інших і рідко сумнівається у своїх діях.

Сума балів від 26 – 45 свідчить про середній рівень самооцінки, за якого людина рідко страждає від “комплексу неповноцінності” і лише час від часу намагається підлазнатися під думку інших.

Сума балів від 46 – 128 вказує на низький рівень самооцінки, за яким людина хворобливо переносить критичні зауваження на свою адресу, намагається завжди рахуватися з думками інших і часто страждає від “комплексу неповноцінності”.

Тест «Оцінка потреб досягнення успіхів»

Інструкція. Перед Вами ряд тверджень, почуттів, дій людини в тих ситуаціях життя, де вона може досягти успіху або уникнути невдачі. Прочитавши кожне твердження тесту, висловіть ступінь своєї згоди чи незгоди з ним, користуючись наступною шкалою:

+ 3 – повністю згодна; + 2 – згодна; + 1 – швидше згодна, ніж не згодна; 0 - важко сказати: і так, і ні; – 1– швидше не згодна, ніж згодна; – 2– не згодна; – 3 – повністю не згодна. Свої оцінки необхідно ставити в балах за даною шкалою разом з відповідним знаком на окремому аркуші поряд з порядковим номером судження.

1. Я більше думаю про отримання позитивного відгуку від начальства та колег, ніж боюсь відчувати негатив.

2. Якби я повинна був виконати складне завдання, то віддала би перевагу зробити його з кимсь, ніж працювати над ним на самоті.

3. Я частіше берусь за складну задачу, навіть, якщо не впевнена, що зможу її розв'язати, ніж за легку, яку, безумовно, розв'язу.

4. Мене більше приваблює справа, яка не потребує напруги і в успіху якої я впевнена, ніж тяжка справа, в якій можливі невдачі.

5. Якби у мене щось не виходило, я швидше приклала би усіх зусиль, щоб із цим впоратися, ніж перейшла до того, що в мене добре виходить.

6. Я віддала би перевагу роботі, в якій мої функції і середня платня чітко визначені, роботі із платнею вище середньої, в якій я повинна сама визначати, що і як робити.

7. Я витрачаю більше часу на читання спеціальної літератури, ніж художньої.

8. Я віддала би перевагу важливій, складній справі, в якій імовірність невдачі дорівнює 50%, достатньо важливій справі, в якій імовірність успіху складає майже 100%.

9. Я ліпше вивчу розважальні ігри, відомі більшості людей, ніж рідкісні

ігри, які потребують високої майстерності і відомі небагатьом.

10. Для мене дуже важливо робити свою роботу якнайкраще, навіть, якщо через це у мене виникають непорозуміння з колегами.

11. Якщо я зібралася грати в азартні ігри, то скоріше зіграла би в просту розважальну гру, ніж у таку, яка потребує напруги і складних роздумів.

12. Я віддаю перевагу участі в змаганнях, де можу виявитись сильнішою серед інших, ніж в таких, де учасники приблизно однакові по силі.

13. У вільний від роботи час я оволодіваю якоюсь грою скоріше для розвитку своїх умінь, ніж для відпочинку і розваг.

14. Я краще віддам перевагу наміру зробити якесь діло так, як вважаю за потрібне, (нехай навіть із 50% ризику помилитись), ніж робити його так, як мені радять інші.

15. Якби мені довелось вибирати, то я швидше вибрала би роботу, в якій початкова платня буде помірною і постійною, ніж роботу, в якій початкова платня буде невеликою, але перспективною (дякуючи своїм зусиллям, невдовзі можна зробити її достатньо високою).

16. Я краще буду грати в команді, ніж змагатися один на один.

17. Я віддаю перевагу праці, не жаліючи сил, поки повністю не буду задоволеною отриманим результатом, ніж старатися закінчити справу швидше і як-небудь.

18. На методичних засіданнях я віддала би перевагу конкретним питанням з пройденого матеріалу, ніж тим, що вимагають відповідного глибокого мислення і виявлення особистої оригінальної точки зору.

19. Я швидше обрала би справу, в якій існує певна ймовірність невдачі, але, разом із тим є і можливість досягти більшого успіху, ніж таку, де ймовірність невдачі зведена до мінімуму, але і успіху не досягнеш.

20. Після вдалої відповіді на засіданні методичного об'єднання я швидше з полегшенням зітхну «пронесло», ніж порадію рівню власного саморозвитку.

21. Якби я могла повернутися до однієї з двох незакінчених справ, то швидше вернулася б до важкої, ніж до легкої.

22. При виконанні завдання на засіданнях школи педагогічної майстерності я більше хвилююсь про те, як би не допуститися помилки, ніж про те, як його правильно вирішити.

23. Якщо у мене щось не виходить, я краще звернусь до когось за допомогою, ніж сама почну шукати вихід із складного становища.

24. Після невдачі я швидше стаю ще більш зібраною і енергійною, ніж втрачаю всяке бажання продовжити справу.

25. Якщо є сумнів в успіху якогось починання, то я швидше не стану ризикувати, ніж все-таки візьму в ньому активну участь.

26. Коли я берусь за складну справу, я швидше побоююсь, що не справлюсь з нею, ніж маю надію на те, що з цього щось вийде.

27. Я працюю ефективніше під чийось керівництвом, ніж тоді, коли несучу за свою роботу особисту відповідальність.

28. Мені більше подобається виконувати складне незнайоме завдання, ніж знайоме, в успіху якого я впевнена.

29. Я працюю продуктивніше над завданням, коли мені конкретно вказують, що і як виконувати, ніж тоді, коли переді мною задачу ставлять лише в загальних рисах.

30. Якби я успішно розв'язала якусь задачу, то з більшим задоволенням взялася б ще раз розв'язати аналогічну задачу, ніж перейшла би до складнішої.

31. Якщо потрібно змагатись, то в мене швидше виникає цікавість і азарт, ніж стурбованість і тривога за кінцевий результат змагання.

32. Мабуть, я більше мрію про плани на майбутнє, ніж намагаюсь їх реально здійснити.

Оцінка результатів.

Ключ до тесту: + 1, -2, + 3, - 4, + 5,- 6, + 7, + 8, - 9, + 10, - 11, - 12, + 13, + 14, - 15, - 16, +17, - 18, + 19, - 20, +21, - 22, - 23, + 24, - 25, - 26,- 27, + 28, - 29, - 30, + 31, - 32.

Залежно від представлених у ключі оцінок дані педагогом по кожному із суджень тесту переводяться в бали таким чином . Якщо в ключі дане судження

помічене знаком «+», то оцінки (в числівнику) переводяться в бали (в знаменнику) так:

-3	-2	-1	0	1	2	3
1	2	3	4	5	6	7

Якщо в ключі відповідно судження помічене знаком «-», то користуються таким співвідношенням:

-3	-2	-1	0	1	2	3
7	6	5	4	3	2	1

Якщо ця сума виявилась в межах від 165 до 210, то робиться висновок про те, що в мотивації досягнення успіхів у даної людини домінує прагнення до успіху. Якщо сума балів виявилась в межах від 76 до 164, то робиться висновок про домінування прагнення уникати невдачі.

Нарешті, якщо сума балів виявилась в межах від 30 до 75, то ніякого визначеного висновку про домінування одного над іншим мотивації досягнення успіхів чи уникнення невдач зробити вам не вдасться.

Тест "Готовність до саморозвитку"

Інструкція. Прочитайте уважно наведені твердження та оцініть, наскільки кожне з них справедливе щодо вас. Якщо твердження правильне, то навпроти нього поставте знак "+", якщо ні - знак "-".

Текст питальника

1. У мене часто з'являється бажання більше дізнатися про себе.
2. Я вважаю, що нема потреби щось змінювати в собі.
3. Я впевнений(на) у своїх силах.
4. Я вірю, що все задумане мною здійсниться.
5. У мене немає бажання знати свої плюси і мінуси.
6. У своїх планах я частіше сподіваюся на талан, ніж на себе.
7. Я можу краще й ефективніше працювати.
8. Я можу змусити себе і змінити себе, коли буде потрібно.
9. Мої невдачі багато в чому пов'язані з невмінням виконувати задумане.
10. Мене цікавить думка інших щодо моїх якостей і можливостей.
11. Мені важко самотійно реалізувати задумане і виховувати себе.
12. У будь-якій справі я не боюсь невдач і помилок.
13. Мої якості й уміння відповідають вимогам моєї професії.
14. Обставини сильніші за мене, навіть коли я дуже хочу щось зробити.

Опрацювання результатів. Бажано готових відповідей під час опрацювання не виправляти. Навпроти кожного із 14 номерів завдань поставте значення ключа. Будьте уважні: його слід писати в дужках. Значення ключа за кожним твердженням: 1(+), 2(-), 3(4-), 4(+), 5(0-), 6(-), 7(+), 8(+), 9(+), 10(+), 11Н, 13(Г), 14(-).

Підрахуйте кількість збігів ваших відповідей зі значенням ключа.

Щоб визначити величину вашої готовності пізнати себе, потрібно підрахувати кількість збігів за твердженнями 1,2,5, 7, 10, 12, 13. Максимальне значення готовності "знати себе" (скорочено ГЗС) може становити 7 балів.

У такий самий спосіб знайдіть значення готовності "можу самовдосконалюватися" (ГМС), підраховуючи кількість збігів за твердженнями 3, 4, 6, 8, 9, 11, 14. Максимальне значення ГМС - 7 балів.

Для порівняння ваших результатів через місяць і більше запишіть у свій записник результати ГЗС і ГМС.

Аналіз результатів. Отримані значення перенесіть на графік (рис. 1): по горизонталі відкладіть величину ГЗС, а по вертикалі - ГМС. За двома координатами позначте на графіку точку, яка міститься в одному з квадратів - А, Б, В, Г, що відповідає вашому стану в цей час: А - можу самовдосконалюватися, але не хочу знати себе; Б - хочу знати себе і можу самовдосконалюватися; В -- не хочу знати себе і не можу змінюватися; Г - хочу знати себе, але не можу себе змінювати.

Якщо точка, яка відповідає вашому стану, розміщена у:

- квадраті Г. Таке поєднання означає, що ви, бажаючи більше знати про себе, ще не володієте навичками самовдосконалення. Труднощі у самовихованні не мають викликати у вас реакції "не вийде - значить, не буду робити". Подивіться уважно на твердження з ГМС, які збіглись у відповідях із ключем. Аналіз покаже вам, де і над чим вам потрібно попрацювати. У самовдосконаленні, якщо ви відважились на це, потрібно пам'ятати мудрість Сенеки-молодшого: "Свої здібності людина може пізнати, тільки спробувавши застосувати їх";

- квадраті А. Ваша величина ГЗС менша, ніж ГМС, тобто ви маєте більше можливостей для саморозвитку, ніж пізнання себе. У такому разі освоєння професії необхідно розпочинати із себе. Професіоналізму у будь-якій сфері досягають передусім через вироблення свого індивідуального стилю діяльності. А це без самопізнання просто неможливо;

- квадраті В. За такого співвідношення величини ГЗС і ГМС менші за чотири бали. При цьому слід спрямовувати аналіз на ті твердження, відповіді на які не збіглися з ключем. Уважно поспостерігайте за собою, попросіть про це своїх товаришів і друзів. Постарайтесь зрозуміти, у чому більше труднощів, що заважає вашому саморозвитку. Через певний час роботи над собою протестуйтеся ще раз і порівняйте результати. За бажання ви зможете змінити стан справ на краще;

- квадраті Б. Це означає поєднання вираженого бажання пізнавати себе і володіння навичками самовдосконалення - показники ГЗС і ГМС більші за чотири бали. Ви готові до саморозвитку, що сприяє професійному зростанню й оволодінню професійно-педагогічною майстерністю.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, в яких опубліковано основні наукові результати дисертації:

1. Волкодав Т. А. Можливості комп'ютерних технологій у процесі формування основ самоосвітньої діяльності студентів / Т. А. Волкодав // Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми. – 2013. № 34. - С. 234 – 239.

2. Волкодав Т. А. Психолого-педагогічні основи самоосвітньої діяльності студентів у процесі навчання математики / Т. А. Волкодав // Вісник Черкаського університету: Педагогічні науки. – 2013. №17 (270). - С. 23 –32.

3. Волкодав Т. А. Диференціація фахової підготовки майбутніх молодших спеціалістів фінансово-економічного профілю / Т. А. Волкодав // Науковий вісник Ужгородського університету: Педагогіка. Соціальна робота. – 2014. № 32. – С. 43 – 45.

4. Волкодав Т. А. Удосконалення дослідницької діяльності студентів в умовах використання інформаційних технологій / О. І. Матяш, Т. А. Волкодав // Науковий вісник Мелітопольського державного педагогічного університету. Мелітополь. – 2015. С. 120 – 125.

5. Волкодав Т. А. Діагностика готовності майбутніх молодших спеціалістів фінансово-економічного профілю до професійного самовдосконалення / Т. А. Волкодав // Наукові записки Бердянського державного педагогічного університету. Серія: Педагогічні науки. Бердянськ. – 2015. С. 68 – 74.

6. Волкодав Т. А. Прийоми формування у студентів навичок використання комп'ютерних засобів для професійної самоосвіти / Т. А. Волкодав // Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання у підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми. Серія: Педагогічні науки. Вінниця. № 43 – 2015. С. 187 – 191.

7. Волкодав Т. А. Діагностика рівня пізнавальної активності студентів у процесі формування їх готовності до професійного самовдосконалення / Т. А. Волкодав // Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики

навчання у підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми. Серія: Педагогічні науки. Вінниця. № 45 – 2016. С. 94 – 98.

8. Волкодав Т. А. Аналіз умов підготовки фахівців до наступної самоосвітньої діяльності у коледжах фінансово-економічного профілю / Т. А. Волкодав // Міжнародний науковий журнал "SCIENCE and EDUCATION a NEW DIMENSION". – 2014. №2(10). - С. 35 – 38.

9. Волкодав Т. А. Прийоми формування креативних якостей майбутніх фахівців / О. І. Матяш, Т. А. Волкодав // Щомісячний міжнародний науковий журнал «Austria-science». – 2017. № 3. - С. 21 – 25.

Наукові праці, які додатково відображають наукові результати дисертації:

10. Волкодав Т. А. Застосування математичних методів в економіці / Т. А. Волкодав // Методичний пошук: застосування знань і вмінь з математики. Студентський науково-методичний збірник. Вінниця: СамІздат. – 2013. № 3. - С. 233 – 239.

11. Волкодав Т. А. Розвиток пізнавальної активності студентів фінансово-економічних навчальних закладів у процесі фахової підготовки / Т. А. Волкодав // Збірник матеріалів Всеукр. наук.-метод. конференції «Актуальні проблеми сучасної науки і наукових досліджень» м. Вінниця. -2013. №1(4).- С. 28 – 31.

12. Волкодав Т. А. Підготовка випускників економічних коледжів до наступної самоосвітньої діяльності / Т. А. Волкодав // Збірник матеріалів міжн. наук.-метод. конференції «Розвиток інтелектуальних умінь і творчих здібностей учнів та студентів у процесі навчання дисциплін природничо-математичного циклу – ІТМ*плюс-2014». - м. Суми, ВВП «Мрія».- 2014. – С.28 – 30.

13. Волкодав Т. А. Прийоми активізації навально-пізнавальної діяльності майбутніх молодших спеціалістів фінансово-економічного профілю / Т. А. Волкодав // Збірник матеріалів Всеукр. наук.-метод. конференції

«Актуальні проблеми сучасної науки і наукових досліджень» м. Вінниця. -2014. №3(6).- С. 193 – 197.

14. Волкодав Т. А. Критерії та показники готовності майбутніх молодших бакалаврів фінансово-економічного профілю до професійного самовдосконалення / Т. А. Волкодав // Збірник матеріалів Всеукр. наук.-практ. конференції «Засоби і технології сучасного навчального середовища» м. Кіровоград. - 2015.С.

15. Волкодав Т. А. Використання комп'ютерних технологій при вивченні фахових дисциплін у коледжах фінансово-економічного профілю / Т. А. Волкодав // Збірник матеріалів Всеукр. наук.-практ. конференції з міжнародною участю «Науково-дослідна робота в системі підготовки фахівців-педагогів у природничій, технологічній та економічній галузях» м. Бердянськ. – 2015. С. 68 – 74.

16. Волкодав Т. А. Роль і місце наступності навчання у фаховій підготовці майбутніх молодших бакалаврів фінансово-економічного профілю/ Т. А. Волкодав // Збірник матеріалів Всеукр. наук.-практ. конференції, присвяченої 200-річчю Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського» «Реалізація наступності в математичній освіті: реалізація та перспективи» м. Одеса. – 2016. С. 153 – 155.

17. Волкодав Т. А. Формування навиків активного та раціонального використання комп'ютерних технологій у майбутніх фахівців / Т. А. Волкодав // Збірник матеріалів Всеукр. наук.-метод. конференції «Актуальні проблеми сучасної науки і наукових досліджень» м. Вінниця. -2016. № 5 (8).- С. 20 – 22.

18. Волкодав Т. А. Експериментальна перевірка сформованості креативних якостей студентів фінансово-економічного коледжу / Т. А. Волкодав // Збірник матеріалів Всеукр. наук.-метод. конференції «Актуальні проблеми сучасної науки і наукових досліджень» м. Вінниця. - 2017. № 6 (9).- С. 22 – 25.

19. Волкодав Т. А. Організація самопідготовки студентів фінансово-економічних коледжів у процесі навчання вищої математики: методичний посібник / Т. А. Волкодав – Вінниця: ПП «Друк», 2015. – 71 с.

20. Волкодав Т. А. Розвиток пізнавальної активності студентів у процесі вивчення дисципліни «Статистика»: навчальний посібник/ Т. А. Волкодав – Вінниця: ПП «Друк», 2016. – 150 с.

21. Волкодав Т. А. Практикум з логіки для студентів коледжів: навчальний посібник / Т. А. Волкодав – Вінниця: ПП «Друк», 2016. – 192 с.